

Det verdige mennesket i den øvre middelklassen

En studie av symbolske grenser

Svein Jarle Fagerheim

Hovedfagsoppgave i sosiologi

Sosiologisk Institutt

Universitetet i Bergen

Vår 2006

Forord

Når siste punktum er satt er det flere som må takkes:

Først og fremst må jeg takke alle mine informanter som så åpent tok imot meg og lot seg intervju. Uten deres velvilje ville ikke dette arbeidet vært mulig. Takk for at dere slapp meg inn i deres liv. Dernest vil jeg takke min veileder Rune Sakslind som med sin store kunnskap og tålmodighet har stilt opp under hele prosessen og peilet meg inn i de riktige spor. Takk for at du har hatt tro på meg. Jeg vil også takke Silje Christensen for høyst nødvendig korrekturlesning i innspurten. Takk for at du alltid stiller opp. Alle de utmerkede sosiologistudentene (ingen nevnt ingen glemt) som underveis har gjort lesesalen til et godt sted å være fortjener også en stor takk. Sosiologer er bra folk. Sist, men ikke minst takker jeg mine foreldre for deres støtte og oppbakking. Takk for at dere alltid er der. Og selvsagt takker jeg Hanne som har lært meg det likevel viktigste.

Det har vært en uforglemmelig reise.

Bergen 02.03.06
Svein Jarle Fagerheim

Jeg er middelklassen

Jeg er middelklassen. Den som vet hva klasse er.

Jeg har oppfunnet og skrevet historien og det som jeg ikke har beskrevet, det finnes ikke.

Jeg tilber en overklasse som overser og forakter meg.

Jeg proletariserer meg ned til en arbeiderklasse som ler av meg og gjennomskuer mine klossete kjærtegn.

(Stein Mehren : 2002)

Forord	2
Prolog	7
1. En introduksjon til oppgavens spørsmål og felt.....	10
1.1 Hvem er middelklassen?.....	11
1.1.1 Kontekst og forutsetninger for den norske middelklassens fremvekst og særtrekk.....	13
1.1.2 Relevansen av klasse som sosial kategori.....	15
1.2 Teorier om kultur og klasse	17
1.2.1 Samtidsstudier av kultur og ulikhet	19
1.3 Middelklassen i et norsk perspektiv	27
1.3.1 Likhetsidealet "Likeverd som likhet"	27
1.3.2 Politiske uttrykk for likhetstankegangen	28
1.3.3 Sosiale uttrykk for likhetstankegangen	29
1.3.4 Elitenes forhold til likhetsidealet	30
1.3.5 Likhetsidealets manifestasjoner.....	31
1.3.6 Likhetsidealets implikasjoner og fremtidsutsikter	33
1.4 Middelklasseuttrykk	35
1.5 Oppsummering og spørsmål for den videre analysen.....	40
1.6 Symbolske grenser – konseptet	40
2. De sosioøkonomiske grensene.	42
<i>Subtile skiller i en verden av ideologisk og språklig likhet.....</i>	<i>42</i>
2.1 En verden av likhet? - Fordommers møte med empiri og metodisk innfallsvinkel	45
2.2 "Like barn leker best"	48
2.2.1 Bosted – middelklassens segmentering	48
2.2.2 Vennene – de sosioøkonomisk likeverdige	50
2.2.3 Arbeidet – sosial likhet i en verden av nødvendige, organisatoriske hierarkier.....	52
2.2.4 De eksklusive, engere fora av erkebergensere, snottagutter og skikkelige menn	53
2.3 De vanskelige verdslige grensene.....	57
2.3.1. Lønn er viktig, men ikke et overordnet mål.....	58
2.3.2 Forbruk – nøkternhet eller diskre reinvestering i egen posisjon?	62
2.3.1 Hvordan tjene og forvalte ens formue	65
2.4 Kjønn, etnisitet og klasse	67
2.5 Oppsummering.....	70
En verden av subjektiv likhet	70
3. De kulturelle grensene	73
<i>En verden av tolererende, pragmatisk orientert dannelse .....</i>	<i>73</i>
3.1 En verden av kulturell toleranse?.....	77
3.1.1 Det pragmatisk orienterte dannelsesideal	79
3.1.2 "Loven for vennskap" – dannelsens betydning for sosiale omgangsformer	82
3.1.3 (Ut)dannelsen som premiss for grenser fagkulturer imellom	84
3.1.4 Dannelsen av barna – instrumentelle posisjonerings øvelser.....	89
3.2 Selvrealisering - et mangslungent pragmatisk prosjekt	92
3.2.1 Det anti-intellektuelle og enkle, men likefullt høyverdige	92
3.3 Kulturelle preferanser	94
3.3.1 Frykten for det pretensiøse	94

3.3.2 Middelkultur eller omnivore?	96
3.4 Den gode smak - eksesser av kvalitet.....	99
3.4.1 Den gode, rene smak, et dannelsesprosjekt	99
3.4.2 Avstanden til det harry – individualitet fremfor konformitet.....	100
3.4.3 ”Knickersadelen” – søken etter det ekte og autentiske	103
3.4.4 Prangende diskresjon som uttrykk for det dannede raffinement.....	105
3.4.5 Smak som premissleverandør i møter mennesker imellom	107
3.5 Oppsummering.....	109
Bekreftelse og utvikling av ens selv, og høykultur på norsk	109
4. De moralske grensene	111
Sterke grenser i en verden av borgerlighet.....	111
4.1 En verden av likeverd?	115
4.2 ”Yte din plikt”	116
4.2.1 Arbeidsetikken – vilje og engasjement	116
4.2.2 Ærlighet varer lengst	119
4.2.3 ”Fred er ei det beste” - alltid	121
4.2.4 Balansert konkurransementalitet	123
4.3 Ansvarliggjøring utover ens egen horisont	125
4.3.1 Global humanisme	125
4.3.2 Politisering av moralske grenser	126
4.3.3 Veldedighet	129
4.3.4 ”Noblesse oblige” - rikdom forplikter	130
4.3.5 De som utnytter systemene som forurensende kategori.....	131
4.4 Oppsummering.....	132
Likeverd forplikter - Autentisitetens etikk	132
5. Oppsummering og teoretisk tilbakeblikk	134
5.1 Borgerskapets diskre sjarme.....	134
5.2 Sammenligningen med Lamonts funn.....	135
5.2.1 Likhete	136
5.2.2 Vesensforskjellene.....	138
5.3 Likhetsidealet – i en sosialdemokratisk eller konservativ form?	139
5.3.1 Den folkelige symbolmakt.....	139
5.3.2 Sosialdemokratisk nøkternhet?.....	140
5.3.3 En sosialdemokratisk legitimering av det verdikonservative.....	141
5.3.4 Likhetsidealet liberale dreining	143
5.4 Kontekstuelle forklaringer av likhetsidealets dominans i informantenes livsverdener....	145
6. Kritiske sluttbemerkninger.....	147
Middelklassens livsløgn?.....	147
6.1 Syntese og fremtidsscenario	147
6.1.1 Livsløggen - og dens implikasjoner for oppfattelsen av det norske samfunnet	147
6.1.3 Anti – intellektualismens forenlighet med ambisjonen om kunnskapssamfunnet?	149
6.1.4 Den fåfengte spådommen om middelklassens revolusjon	150
7. Appendiks 1. Metode og prosess	152
7.1 Valg av tema og metode.....	152
7.2 Kjønnsvariabelen - hvorfor kun menn?.....	152
7.3 Utvalgets tilblivelse	153

7.3.1 De innledende fasene – prøving og feiling	153
7.3.2 Metodene som ble brukt – prøving og litt mindre feiling	154
7.3.3 Respondentkontakt	156
7.3.4 Det endelige utvalget	157
7.4 Intervjuene.....	160
7.5 Bearbeidelsen av data	162
7.5.1 Analysen	162
7.5.2 Å bruke seg selv i forskningen	165
<i>Appendiks 2. Vedlegg .....</i>	<i>166</i>
Skriftlig forespørsel til informantene med følgebrev fra veileder.	166
Intervjuguide	169
<i>Litteraturliste .....</i>	<i>173</i>

Prolog

I det som yndes å fremstilles som et av verdens rikeste land opplever 9 av 10 Norge som et klassesdelt samfunn, ifølge ferske tall fra MMI.¹ Dette er en studie av, og en beretning om, mitt møte med et utvalg bestående av 23 menn² i Bergen, som jeg i tråd med internasjonal forskning har definert å utgjøre ”den øvre middelklassen”. De intervjuede har alle vært personer med høyere utdanning og gode posisjoner. Med deres utdanning og posisjoner hører det også med særegne former for holdninger og livsstil som skiller seg fra mange andre grupper i samfunnet. Formålet med denne studien har mot denne bakgrunn vært å belyse hva som kjennetegner det verdige mennesket innen denne gruppen? Teoretisk og empirisk utgangspunkt, så vel som forskningsdesign for dette arbeidet, bygger på den internasjonale studien *Money, Morals & Manners*, foretatt av Michèle Lamont, professor i sosiologi ved Harvard University USA, med materiale hentet fra den øvre middelklassen i henholdsvis Frankrike og USA.

Bakgrunnen for å studere denne gruppen er at dette er en gruppe som, i norsk sammenheng, utgjør en stor og viktig gruppe i samfunnet som frem til nå ikke er levnet stor plass innen forskning eller i samfunnsdebatten. I dag ser en imidlertid at middelklassen kommer stadig mer på dagsorden. Den nylig utgitte Maktutredningen retter blant annet søkelyset på middelklassen og dens posisjon i det norske samfunnet. Her pekes det blant annet på at middelklassen øker tallmessig relativt til andre sosiale grupper og er i ferd med å oppnå enda større innflytelse i det norske samfunnet.

Informantene mine representerer da på ulike måter de med mest makt, de mest vellykkede og velstående, sett bort fra den numerisk beskjedne overklassen, vi har her i landet. De representerer en elite i seg selv. I kraft av deres utdanning, posisjoner, referansemakt og generelle innflytelse besitter de utvilsomt betydelig reell makt, ikke bare overfor enkeltindivider, men også med tanke på hvordan den generelle samfunnsordningen til en hver tid utformes. De bevilger og avslår, ansetter, dømmer og frifinner, de legger bedriftsstrategier,

---

¹ Disse tallene stammer fra en måling utført for Dagbladet. Tallene baseres på telefonintervjuer basert på 997 stemmeberettigede i et representativt utvalg av befolkningen (Korneliussen i Dagbladets Magasindel 31.12.2005 : 23).

² At det utelukkende er menn som er representert i utvalget bygger blant annet på at det i dag fortsatt er slik at en i de stillinger informantene besitter finner en overvekt av menn. Se for øvrig metode appendiks for utfyllende argumentasjon for de tanker som lå til grunn for denne avgjørelsen.

de bestemmer hvilket kulturtilbud vi skal ha, de underviser og former unge menneskers sinn, de definerer den riktige lære, de står for forskningen, de styrer kommunikasjonsflyten i samfunnet osv.

Det er mot denne bakgrunn en finner motivet for og relevansen av å studere nettopp denne gruppen. Oppgavens problemstilling vil dermed kunne belyse og gi en bedre forståelse av kulturen til en i påfallende grad oversett gruppe i forskningen, dvs. av de menn som befinner seg på toppen av den sosiale rangstigen, som utøver betydelig makt overfor så vel deres landsmenn og kvinner som i utformingen av vårt samfunns karakter.

Innfallsvinkelen til å studere det verdige mennesket i utvalget har vært gjennom de kulturelle kategorier som denne gruppen definerer dens legitime kulturelle stil, deres verdier og levesett. De kulturelle kategoriene som er tema for mitt arbeid er de kriterier som gjør seg gjeldende i deres definisjon og diskriminering av de verdige og de mindre verdige personer, dvs. mellom ”deres type mennesker” og de mennesketyper de ikke liker. Disse kategoriene vil jeg i det videre redegjøre for som deres symbolske grenser innenfor det sosioøkonomiske, det kulturelle og det moralske området.

Mitt møte med informantene har vært sterkt preget av min egen bakgrunn som klassereisende gjennom utdanningssystemet. Fylt med den respekt og ydmykhet en i de lavere lag har overfor de profesjoner og stillinger utvalget representerer, har jeg gått i møte med mine informanter (Tangen i Blindheim m.fl : 2004 : 257). Menn som en i de lavere klasser respekterer og beundrer både i kraft av den kunnskap, ekspertise, suksess og makt de representerer, og fordi deres handlinger oppleves å kunne ha stor betydning for ens egen eksistens.

Gjennom intervjuarbeidet har jeg da underveis mange ganger tenkt at jeg her har fått en anledning til å få et innblikk i liv som for mange er fremmed. Typisk vil en kjenne igjen mennene i utvalget mitt som de, som når de uttaler seg, automatisk gjør krav på en viss autoritet på foreldremøtene og gjerne sitter i foreldreutvalget på skolen. Det er disse mennene som tar med seg familien på fjellet i påsken, Italia i høstferien og til hytten ved sjøen om sommeren. Dette er ikke de mennene som arbeider fra 8 - 4 og så går hjem til sofaen og tv. Nei, dette er menn som definitivt tilbringer mer enn 37,5 timer på arbeid i uken, og skal en

treffe dem utenfor arbeid må en lete andre steder enn Brann stadion, gjerne i seilforeningen, i Harmonien, på styremøte eller kanskje det er den dagen i uken da de er i losjen.

Stor var derfor overraskelsen når det viste seg at informantene i liten grad kan sies å åpent vedkjenne seg hverken deres suksess eller makt.³ Snarere virket de mange ganger å være totalt uvitende om eget ståsted, innflytelse og privilegerte liv. Der hvor jeg presumptivt skulle studere deres, på mange måter privilegerte liv, forskjeller og grenser fremhevet informantene snarere deres alminnelighet og likhet med folk flest. Informantene manglet på mange områder, til tross for deres praksis, både refleksjoner rundt og et adekvat språk for å beskrive disse realitetene, da deres verdensbilder preges, og ofte totalt domineres, av den særegne norske likhetstankegangen. Dermed oppsto den bemerkelsesverdige situasjonen at utvalget, som altså utgjør en elitegruppe, i det som 9 av 10 mener er et klassesdelt samfunn, befinner seg blant den tidelen som ikke opplever Norge som klassesdelt.

I det videre vil jeg likefullt beskrive hva det for utvalgets del, på tross av eller på grunn av likhetstankegangen, vil si å være eksklusiv. Først etter å ha lest alle kapitlene og de beskrivelsene som der blir gitt av informantenes verdier og verdsettinger, vil leseren da få den fullstendige oversikt og innblikk i hvordan informantenes liv antar en ny mening sett i et sosiologisk perspektiv. Kapittel 1 setter oppgaven i sin kontekst ved å introdusere de teoretiske spørsmål og det felt som er tema for oppgaven. Kapittel 2 – 4 analyserer henholdsvis de sosioøkonomiske, de kulturelle og de moralske grensene som gjør seg gjeldende i materialet. I kapittel 5 binder jeg så sammen funnene og sammenligner dem med Lamonts. Her vil jeg også søke å forklare mine særegne funn opp mot den norske konteksten. Til sist vil jeg så i kapittel 6 gi en kort skissering av middelklassen og dens innflytelse på den norske samfunnsordenen både i nåtid og i et fremtidsbilde. Vedlagt i dokumentets appendiks følger det et metodekapittel hvor jeg beskriver studiens spesifikke metode og prosess. Her beskriver jeg studiets ulike stadier, dets utfordringer, styrker og svakheter samt kommer med noen nødvendige refleksjoner rundt min egen rolle i forskningsprosessen.

---

³ Dette må ikke forstås som om de ikke fremstår som bevisst deres ansvar i utøvelsen av deres yrker og profesjoner, noe de absolutt må sies å være. Det er snakk om deres generelle verdensbilder og deres plassering av seg selv herinnen.

"Symbolic Boundaries" are the lines that include and define some people, groups and things while excluding others (Epstein 1992 : 232). These distinctions can be expressed through patterns of likes and dislikes. They play an important role in the creation of inequality and the exercise of power. The term "symbolic boundaries" is also used to refer to the internal distinctions of classification systems and to temporal, spatial and visual cognitive schemata in particular (Wagner – Pacifici 2000, Zerubavel 1997).

(Lamont : 2001)

1. En introduksjon til oppgavens spørsmål og felt

Den siste maktutredningen slår fast at middelklassen øker relativt til andre sosiale grupper og er i ferd med å oppnå stadig større innflytelse i det norske samfunnet (Barth, Moene og Wallerstein 2003 : 113). En utvikling som knyttes til fenomener som vekst i utdanningssystemet, utvidelsen av det indre arbeidsmarked og den veksten en har hatt i service sektoren og i det offentlige, som følge av etterkrigstidens modernisering og utbygging av velferdsstaten (ibid, Myles og Turegun : 1994)

Middelklassen er da blitt beskrevet som det mest karakteristiske trekk ved det 19-århundre (Sverre Steen : 1973). Likevel er den i Norge på mange måter den glemte klassen, da den fremstår som en lite beskrevet og problematisert del av det norske sosiale rom (Myhre 1994b : 43). Dette på tross av at det i dag er få spørsmål innen den internasjonale sosiologien som er så omdiskutert. Hvem er middelklassen? Hva er dens grenser? Hva er dens fremtid? (Myles og Turegun 1994 : 112). Dog kan en hevde at det i dag, blant annet som følge av økt profesjonalisering, sosialdemokratiets svekkede stilling, økt privatisering og generell liberalisering, finner sted en gryende bevissthet både innen og omkring middelklassen som klasse i seg selv og dens rolle og funksjoner også i det norske samfunnet (Marsdal : 2003).

Uttrykk for dette ser en i gryende sosial politiske bevegelser som Attac. Bevegelser som, til tross for deres uttalte ambisjon om å forene arbeiderklassen og middelklassen, i all hovedsak består av middelklasse mennesker. Bevegelser som herigjennom fronter et opprør, ikke fra den tradisjonelle grasrota, men fra det som fra arbeiderklassens synspunkt er en elite, altså middelklassen (Marsdal 2003 : 1). Maktutredningen peker også mot dette opprøret "i fra midten". Barth, Moene og Wallerstein viser her til den økte makt som akademikerne, i takt med deres numeriske vekst, har oppnådd gjennom deres fagorganisasjoner (Barth, Moene, Wallerstein 2003 : 115-116). En utvikling som innebærer en maktforskyvning på bekostning av de tradisjonelle fagforeningene i industrien. Vi får større lønns skiller og middelklassen blir

rikere. Dermed vil oppslutningen om offentlige ordninger bli svekket. Vi vil få mer privat helsevesen, privatskoler og privat alderstrygd spår professorene i utredningen (Barth, Moene, Wallerstein : 2003).

1.1 Hvem er middelklassen?

Det refereres da også stadig oftere til middelklassen for eksempel innen kulturkritikk, forskning og politikk og studier avdekker at det er en stor gruppe nordmenn som omtaler seg selv som en del av middelklassen (se f.eks Elstad i Dagbladet 31.12.05 : 23, Gullestad 1996 : 198). Likevel fremstår gruppen en omtaler som noe udefinert og vid (som sant er), da middelklassen er vanskelig å definere ut fra objektive kriterier. Dette da mellomlagene for det første ikke kan omtales i samme forstand som en snakker om de marxistiske hovedklassene, arbeiderklassen og overklassen/borgerskapet, med hensyn til gruppens indre homogenitet i interesser (Marsdal 2003 : 7, Myhre : 1994a, Sakslind : 2005). Imidlertid kan en ikke av den grunn benekte middelklassens objektive eksistens, som en ideologisk illusjon, så lenge der altså finnes mennesker som omtaler seg selv som middelklasse.

Middelklassen må snarere sees som en i dag stor, og altså voksende, restkategori bestående av de som faller mellom disse to, i marxistisk forstand, hovedklassene. I den grad de har visse enhetlige trekk ligger disse på det sosiale, kulturelle og ideologiske området og har sammenheng med utdanning (Danielsen : 1998, Sakslind : 2005). Dersom en ønsker å inkludere og omtale alle middelklassegrupper som en felles klasse gjør en dette best fra et weberiansk perspektiv, som fremhever dens distinkte verdier og holdninger, livsstil og forbruk. Således blir hva de har felles et verdenssyn eller en livsstil som derfor kan gis merkelappen middelklasse, eller borgerlig (Myhre 1994a : 243).

Men også dette utgangspunktet er problematisk, nettopp da der er flere grupper eller strata innen middelklassen med distinkte interesser og bevissthet i konflikt med hverandre. Spenningen mellom den utdannede og den kommersielle middelklassen er like gammel som klassen selv. De selvstendig næringsdrivende og lønnsinntakerne, den gamle og den nye middelklassen, og den lavere og den øvre middelklassen innehar til tider fundamentalt forskjellige verdenssyn. Forskjeller i inntekt, formue, lengde på utdanning og utdannings

karakter er med å skape slike skiller (Bourdieu : 1984, Myhre 1994a : 247, Rosenlund : 1991 og 1998).

Det har her i landet heller ikke vært gjort vellykkede forsøk på kollektiv organisering på tvers av disse spenningene slik som en har sett blant annet i Frankrike og Tyskland. Her vokste det i etterkrigstiden frem en fellesskapsfølelse på tvers av slike skiller. Mellom de to politiske ekstremene, arbeiderne og det kollektiv de sto for og overklassen og den kapitalisme den sto for, oppsto det et tomrom hvor de som falt imellom hadde behov for en symbolpolitisk overbygging, på tvers av middelklassens indre skiller, for å imøtegå dette ytre presset middelklassen ble utsatt for. Konkret manifesterte dette seg i form av, the "Third Estate" eller the "Third Party" som representerte de franske cadrene og de tyske Angestellte, eller i våre termer den store pluralistiske middelklassen (Bolthanski 1984 : 476 - 477). "Forminnvesteringer" som fungerte som samlende identitetsikon for middelklassen (Bolthanski : 1984). Slike politisk sterke, forenende, spesifikke middelklasseuttrykk er vanskelige å finne i Norge. Her har en frem til dags dato heller ikke sett den vilje til forening av middelklassen som klasse, som hos arbeiderklassen. Dette beror, som jeg vil vise, på vesensforskjeller med hensyn til den norske klassestrukturen sett opp mot disse landene, og de kontekstuelle rammer middelklassen både har og delvis stadig befinner seg innen i Norge.

Spørsmålet en da kan stille er om det er motpolene, arbeiderklassen og borgerskapet, som gir en viss enhet til middelklassen? (Myhre 1994a : 247, Marsdal : 2003). Historikeren Jan Eivind Myhre⁴, en av de få som i samfunnsvitenskapene har behandlet middelklassen her i landet som klasse, fremsetter i denne forbindelse et annet positivt alternativ, formulert som et paradoks. Det som er felles for den norske middelklassen finner en nettopp i dens følelse av ikke å tilhøre noen klasse, hevder han. En dominerende middelklasseoppfatning er at samfunnet består (i det minste bør bestå) av individer med like muligheter og individuelt ansvar. Den forneker eksistensen av klasser, men ikke av sosiale forskjeller. Samfunnet tenkes å eksistere i harmoni snarere enn konflikt. Da dette syn sjelden kommer frem i konkrete middelklasse uttrykk, kan en kanskje snakke om en, i Giddens terminologi, "klasse bevissthet" uten en kollektiv klasse samvittighet (Giddens iflg. Myhre 1994a : 247), slik den i

---

⁴ Myhre er den eneste som, meg bekjent, kan sies å ha behandlet middelklassen, som klasse, og spørsmålene rundt dens fremvekst, eksistens og samlede kultur med en vitenskapelig tilnærming her i landet.

hvert fall har funnet sted i arbeiderklassen gjennom arbeiderbevegelsen.⁵ En bevissthet ”(forestilling? mentalitet? forståelse? innsikt? kunnskap?)”, Myhre videre antyder henger sammen med middelklasserepresentantenes felles erfaringer (Myhre 1994a : 247).

1.1.1 Kontekst og forutsetninger for den norske middelklassens fremvekst og særtrekk

Skal en forstå middelklassen med dens særtrekk og symbolske grensedragninger er det nødvendig med et historisk tilbakeblikk med tanke på hvilken kontekst den har vokst frem i.

Forutsetningene for middelklassens fremvekst i tiden fra ca. 1840 - 1940 var for det første (1)Norges politisk og kulturelt sterke bondestand, hvis generelle innflytelse på det norske samfunn var mye større enn dens økonomiske styrke skulle tilsi. (2)Der var en sterk arbeiderbevegelse som måtte regnes med allerede fra før inngangen til det 19- århundre, og som utviklet seg i radikal retning fra første verdenskrig og ut. (3)Norge hadde heller ikke en adel og storgods med leilendinger slik en hadde i de fleste andre land, (4)men rollen som overklasse ble imidlertid til en viss grad spilt av embetsmennene. I det som er kalt den norske embetsmannsstat i det 18 - århundre spilte utdanning og kultur større rolle for sosial aktelse, og penger og eiendom mindre, enn det som var vanlig i andre samfunn. (5)Norge har heller aldri utviklet et sterkt og innflytelsesrikt storborgerskap bestående av industrientreprenører og finansierer (Myhre 1994a : 241).

Den femte forutsetningen i kombinasjon med nedgang i antall embetsmenn etter 1880, samt at Norge fulgte en ”relativt normal linje ved modernisering (industrialisering og urbanisering)”, ga rikelig sosialt rom for en middelklasse (Myhre 1994a : 241). Skillet mellom mellomklassen og arbeiderne ble på dette tidspunkt, blant annet av fagforeningene, definert ut fra kriteriet om fast arbeid og arbeidets art. Middelklassen utførte ikke-manuelle arbeidsoppgaver og hadde i hovedsak yrker som krevde en viss grad av utdanning, i motsetning til arbeiderne (Myhre 1994 : 243). Middelklassen representerte på dette tidspunktet Marx restkategori ”småborgerskapet”⁶ typisk representert av de selveiende og småprodusentene, samt de lavere

---

⁵ I dag kan en imidlertid hevde at det også for arbeiderklassens del er grunnlag for å stille spørsmålstegn ved dens kollektive samvittighet her i landet.

⁶ Marx definerte småborgerskapet som en midlertidig klasse, der borgerskapets og arbeiderklassens interesser blandes og tilsløres. Konsentrasjonen og sentraliseringen av kapitalbesittelsen ville etter hvert føre småborgerskapet inn i arbeiderklassens rekker, spådde han. Dette har ikke skjedd, småborgerskapet eksisterer fortsatt og opplever f.eks. i Øst Europa og i nyindustrialiserte områder å ekspandere (Korsnes m.fl. 1997 : 281).

funksjonærer, eller det blant annet sosiologen C. Wright Mills har omtalt som ”hvitsnipparbeiderne” (Mills : 1956).

Etter hvert ble det imidlertid klart at det var to grupper innen denne klassen som trådte frem i større grad enn andre når det kom til sosial, politisk og kulturell innflytelse, profesjonsutøverne, og de semi-profesjonelle, og klassen av de små og middels store næringsdrivende. Grupper med høyere akademisk utdanning og herigjennom besittelse av ekspertkunnskap, som ingeniører, økonomer, jurister, agronomer, lærere osv. Med andre ord kunnskapsarbeiderne, mellomlederne og lederne innen de moderne byråkrati, samt utøverne av de frie yrker. Altså de gruppene som en i dag hovedsaklig forbinder med middelklassen, oftest omtalt som den nye middelklassen, eller gruppene som i neo – marxistisk teori også er omtalt som ”det nye småborgerskapet” (Myles og Turegun 1994 : 113). I takt med industrisamfunnets forvandling til et kunnskapsbasert servicesamfunn og byggingen av den moderne velferdsstaten, det postmoderne industrisamfunn, ble disse gruppene sentrale og drivende komponenter (Myles og Turegun 1994 : 113). Altså hadde en i Norge et svakt storborgerskap og det var den nye middelklassen som ledet an i moderniseringsprosessen og ga den et småborgerlig preg, av historikeren Francis Sejersted kalt demokratisk kapitalisme (Sejersted : 1993). Over tid førte disse prosessene til at middelklassen ble definert ut fra kriterier om utdanning (Myles og Turegun : 1994).

I takt med denne utviklingen har en ved institusjonene for høyere utdanning siden 60-tallet dermed produsert et stort utdannet mellomlag av personer som er disponert for å knytte mye av deres identitet til utdanning, spesielt fordi en betydelig andel av dette mellomlaget har vært oppadgående sosialt mobile via utdanningssystemet. Døtre og sønner av arbeidere, bønder og fiskere utdannet seg på høyskoler og universitet. De bega seg ut på det som har blitt beskrevet som en klassereise. En reise i ukjent terreng med nye kart og nye viktige landemerker å styre etter. Avhengig av reisens omfang⁷ viste dette seg for mange å bli en reise for livet, da de livet gjennom risikerer å komme til kort når de skal lese kartet for hva som er ”de riktige” referansene, preferansene, holdningene osv. i den klassen de har beveget seg inn i.⁸ Den usikkerhet og manglende tilhørighetsfølelse denne reisen førte til hos de reisende, kan hevdes å ha bidratt til den i stor grad manglende indre bevissthet middelklassen har hatt omkring seg

---

⁷ ”Reisens omfang” referer her til avstanden mellom foreldrenes og ens egen nyervervede sosiale posisjon.

⁸ For skjønnlitterære bidrag omkring klassereiser se, *Fornavnet mitt er Ronny* (1995) av Ronny Ambjørnsen, *Blind* (2005) av Lars Ove Seljestad og *Klassereise* (2001) av Karin Sveen.

selv. I stedet for å knytte sin identitet opp mot klassetilhørighet er disse da snarere disponert for å knytte mye av deres identitet opp mot utdanning, hevder Danielsen (Danielsen 1998 : 97).

Myhre begrunner den tilsynelatende manglende interessen for middelklassen innenfor både humaniora og samfunnsvitenskapene her i landet, nettopp i det faktum at den i liten eller ingen grad har utviklet en sterk kollektiv identitet som klasse for seg. En konstatering som han selv påpeker virker underlig sett i sammenheng med at mesteparten av det som er skrevet omkring den moderne politiske, administrative, økonomiske kulturhistorie er middelklasse anliggender, dvs. omhandler middelklasseaktører. Men som i følge ham blir forståelig dersom en ser dette opp mot forskernes fokus på politikk, organisasjoner, profesjoner eller familieliv. Fokus som har ført til kunnskap om middelklassen på spesifikke områder, mens klassen i seg selv har forblitt oversett (Myhre 1994a : 237). En annen like så adekvat forklaring er gjerne å finne i den finske sosiologen Sulkunen sin påstand om at den nye middelklassen består av mennesker hvis leveste og tanker ofte fremstår som allerede for kjente da de har kulturelt herredømme i dagens samfunn? Det er middelklassen som skriver aviser og opptrer på tv, det er de som er mest fremtredende i yrkeslivet, politikken, organisasjonslivet osv., konstaterer han (Sulkunen 1992 : 2), - og ikke minst er det de som står for mesteparten av forskningen.

1.1.2 Relevansen av klasse som sosial kategori

Mange vil hevde at vi ikke lever i et classesamfunn, og at klassebegrepet og studier av klasser dermed ikke er relevant i dagens Norge. Typisk vil en da vise til de relativt små sosiale forskjellene i Norge. I Maktutredningen slår en blant annet fast at av alle OECD land er Norge det landet hvor avkastningen av utdanning er minst, og det samme gjelder lønnsforskjeller målt langs en rekke dimensjoner (Barth, Moene, Wallerstein 2003 : 25). Samtidig peker en imidlertid her på at det er tegn i tiden som i hvert fall ikke gjør de eksisterende forskjellene mindre. I så måte er det nok å vise til det politiske klima som siden 80-årene, i takt med sosialdemokratiets svekkede stilling, har gått inn for stadig nedbygging av velferdsstaten, generell liberalisering og økt privatisering. En utvikling som kan hevdes å ha bidratt til de stadig voksende lederlønningene⁹, de nye formene for relativ fattigdom som en ser i

---

⁹ "Vi går mot større lønnskiller i årene som kommer. Et mentalitetsskifte gjør at vi aksepterer at alle ikke tjener det samme og at ansiennitet ikke lenger avgjør". Denne uttalelsen kommer fra Åsmund Arup Seip, forsker ved forskningsstiftelsen Fafo. En holdningsendring Seip understreker også gjelder offentlig ansatte (Dahle : Aftenposten 06.09.05).

samfunnet osv. Videre kan en vise til det økte antall privatskoler, den vedvarende ulike rekrutteringen til høyere utdanning ut fra sosial bakgrunn (se f.eks. Utdanningsdirektoratet, *Årsrapport 2005: 2005*), hvordan befolkningens helsetilstand varierer med sosial gruppetilhørighet osv. Dette aspektet, ved det jeg altså velger å kalle klassesamfunnet, er imidlertid ikke det sentrale tema eller utgangspunkt for denne studien.

Mitt utgangspunkt er at klassesamfunnet også er en kulturell konstruksjon, og ikke utelukkende en sosioøkonomisk realitet. Et aspekt ved klassebegrepet som kan hevdes å være desto viktigere i samfunn hvor de økonomiske forskjellene er relativt små, eller i hvert fall av mange oppfattes som det. For Norges del kan en i den sammenheng vise til sosiologen Lennart Rosenlunds studie *Sosiale strukturer og deres metamorfoser* (1998).¹⁰ Her studerer han Stavangers sosiale rom av ulike livsstiler i et historisk perspektiv. Funnene som her presenteres viser at det eksisterer markante og sterke kulturelle og sosiale forskjeller mellom grupper med ulik grad av utdanning, selv der hvor de økonomiske forskjellene dem imellom ikke er store.

I vitenskapen eksisterer det også en grunnleggende uenighet omkring betydningen av sosiale strukturer for det moderne menneskets holdninger og atferd. Mens den postmoderne tanketradisjonen er bygd opp omkring begreper som fragmentering og individualisme, og i prinsippet avviser tanken på mennesket som styrt av visse grunnleggende strukturer er andre mer opptatt av å fokusere på hvordan sentrale maktforskjeller i samfunnet uttrykkes og reproduseres på ulike arenaer. Innenfor sosiologien har klasse tradisjonelt hatt en sentral rolle som forklaringskategori i forhold til ulikheter i ideologi og sosial praksis, men også her hersker det uenighet omkring klassebegrepets relevans i det senmoderne samfunnet.¹¹ De fleste synes imidlertid å være enig i at klasse som forklaringskategori har mistet noe av sin kraft i løpet av de seneste tiårene. Ulike studier viser samtidig at det er for tidlig å felle en endelig dødsdom over klassebegrepet som sosiologisk verktøy. Snarere er det heller slik som blant annet Rosemary Crompton hevder at klassebegrepet bare har fått et nytt innhold, med delvis nye variabler som må tas i betraktning, som kjønn, forbruk og kultur (Crompton : 1993, se også Beck : 2005 og Brandegg : 2001).

---

¹⁰ Denne studien er konstruert etter de samme prinsipper og metoder som Pierre Bourdieu har brukt i *Distinction* og hvor sosiale strukturer og kulturelle preferanser inngår som forklarende faktorer.

¹¹ For en oversikt over de ulike posisjonene, se Crompton (1993 : 18).

1.2 Teorier om kultur og klasse

Den teoretiske tilnærmingen til studiet av klasser som jeg bygger på, ved å ta utgangspunkt i symbolske grenser og klasser som kulturelle konstruksjoner, har røtter tilbake til de sosiologiske klassikerne Emile Durkheim og Max Weber. Mens Durkheim var opptatt av klassifikasjonssystemer og deres relasjoner til de moralske sett av verdier, var Weber opptatt av deres innvirkning på produksjonen og reproduksjonen av makt (Lamont : 2001).

Michèlle Lamonts *Money, Morals & Manners*, hvis jeg i denne studien har hentet så vel teoretisk som metodisk inspirasjon fra, bygger videre på denne tradisjonen. I artikkelen *Symbolic Boundaries (General)* (2001) gjør hun greie for de mest sentrale bidragene innen studiene av symbolske grenser.¹²

Et av de mest brukte eksempler på symbolske grenser kommer fra Durkheims *The Elementary Forms of Religious Life* (1965). Her argumenterer han for at det særegne ved religiøse opplevelser kontra andre opplevelser, bygger på det faktum at disse involverer symbolske distinksjoner mellom det hellige og det vanhellige. Distinksjoner som er gjensidig ekskluderende og er definert relasjonelt gjennom samhandling og ritualer som isolerer og beskytter det ene fra det andre.

Skillet mellom det hellige og det vanhellige knytter Durkheim videre opp mot hele universet og de mennesker og objekter som inngår der. For eksempel er statusen til medlemmene i et samfunn definert ut fra deres forhold til hellige objekter (en katolsk kvinne kan ikke feire messe osv.). I den forstand tilbyr religiøse systemer en kosmologi, det vil si en generell fortolkning av hvordan verden er organisert, og det hellige. Denne kosmologien fungerer som et system av klassifikasjoner hvor dens elementer er organisert i henhold til et hierarki, for eksempel det rene vs. det urene. Troen en investerer i denne "order of things" strukturerer menneskers liv i den grad at de begrenser og forenkler deres valgmuligheter og handlinger. Med Durkheims ord, "the power attached to the sacred things conducts men with the same degree of necessity as a physical force (ibid : 260).

Ved å bevege seg utover det religiøse området, viser Durkheim at det også generelt eksisterer en moralsk orden, det vil si et felles offentlig system av fortolkninger av verden, som

---

¹² Diskusjonen rundt den teoretiske tilnærmingen under overskriften 1.2, som følger frem til og med første avsnitt side 22, bygger i all hovedsak, der hvor ikke annet fremkommer, på denne artikkelen.

regulerer, strukturerer og organiserer relasjonene i et samfunn. Dette systemet opererer mindre gjennom tvang enn intersubjektivitet (ibid : 238). I realiteten definerer Durkheim samfunnet ved dets symbolske grenser, ”it is the sharing of a common definition of the sacred and the profane, of similar rules of conducts and a common compliance to rituals and interdictions that defines the internal bonds within a community”. Herav mener han at de symbolske grensene i en gruppe stemmer overens med de som skiller det hellige fra det vanhellige.

Weber er til forskjell fra Durkheim mer opptatt av rollen som symbolske grenser spiller i dannelsen av sosial ulikhet, enn i dannelsen av sosial solidaritet. I *Wirtschaft und Gesellschaft* (1922/1956), beskriver han menneskene som deltagere i en uendelig kamp over knappe ressurser. For å dempe konkurransen, skiller de seg fra andre grupper ved hjelp av kulturelle karakteristikk som, livsstil, språk, utdanning, rase og religion (ibid : kap. 2). I denne prosessen danner de det han kaller ”status grupper”, hvis overlegenhet er definert i relasjon til andre grupper. De kultiverer en følelse av overlegenhet, danner privilegerte forbindelser med gruppe-medlemmer, definerer spesifikke kvalifikasjoner som er nødvendige for å få innpass i gruppen og regler for hvordan en kan interagere med utenforstående grupper med lavere status. De påkaller deres høyere status og delte verdier for å legitimere deres monopolisering av ressurser. Herav har kulturell forståelse av statusgrenser en sterk innflytelse på ens sosiale posisjon og tilgang til ressurser.

Thorstein Veblens *The Theory of the Leisure Class* (1979) bygger på Webers teori omkring statusgrupper, men han er også interessert i mekanismene som produserer grensene mellom statusgrupper. Veblen hevder at vaner ved vår tenking (klassifisering og avgrensing) er sentrale i disse mekanismene. Vaner som er organisert rundt forestillinger om overlegenhet og mindreverdighet, og i stor grad kretser rundt faktorer som arbeid, konsum og fritid. Med hans ord, ”the concept of dignity, worth, or honor, as applied either to persons or conduct, is of first rate consequence in the development of class and class distinctions (ibid : 15). Videre utviklet Veblen også konseptet omkring ”påfallende forbruk”, blant grupper som opererer innen den økonomiske sfæren. Han argumenterer for at besittelse og eksponering av rikdom gir prestisje, som en individuell distinksjon symboliserer det rang innen en gruppe. Videre antar Veblens analyse at det er en vanlig tendens å endre standard for hva som er det tilstrekkelige etter hvert som ens økonomiske situasjon forbedres, slik at en hvileløst forblir opptatt av å skape stadig større avstand mellom en selv og det vanlige.

Norbert Elias *The Established and the Outsiders* (1994 (1965)) er et annet sentralt verk innen studiene av grenser. Denne samfunnsstudien analyserer årsakene til forskjellene i status mellom innbyggerne i to deler av en anonymisert industriforstad i England, The Village, hvor de etablerte (the established) bodde og The Estate hvor nybyggerne (the outsiders) bodde. Den første gruppen viste seg å være mer indre sammenhengende, delvis da den var eldre og mer etablert enn den siste. I den delen av forstaden hvor de etablerte bodde viste det seg at innbyggerne så på seg selv som en gruppe med høyere status enn the outsiders, da de hadde maktet å få kontroll over strategiske posisjoner og kommunikasjonskanaler over tid, noe som legitimerte deres stigmatisering av de andre som underlegne, og påtvang dem deres definisjon av dem selv ut fra en forestilling om deres moralske overlegenhet. Motsatt befant ikke the outsiders seg i en posisjon hvor de kunne danne en alternativ definisjon. Altså fant Elias i denne studien at det også eksisterer sterke moralske hierarkier og en moralsk orden som en bedømmer andre ut fra.

1.2.1 Samtidsstudier av kultur og ulikhet

Ser en på samtidens litteratur omkring kultur og ulikhet er arven etter både Weber og Durkheim sterk. Spørsmålet om hvordan symbolske grenser sammenfaller med dannelsen av ulikhet har påkalt stor oppmerksomhet siden 80-tallet. Blant annet har en dette resultert i store mengder litteratur omkring prosessene ved utestenging og monopolisering av ressurser, både innen og på tvers av klasser. Særlig har dette vært gjort med henblikk på retten til eierskap og akkreditering, dvs. hvordan utdanningstitler brukes i monopoliseringsprosesser i arbeidslivet (se f.eks. Parkin : 1979 og Collins : 1989). Inspirert av Durkheim utvidet Collins sine tidligere studier av akkreditering og interaksjons ritualer i *The Sociology of Philosophies: A Global Theory of Intellectual Changes* (1998) til også å analysere hvordan intellektuelle konkurrerer om å maksimere deres tilgang til sentrale nettverksposisjoner, kulturell kapital,¹³ og følelsesmessig energi som genererer intellektuell kreativitet. En oppmerksomhet som i sin tur i stor grad kan sies å være inspirert av den franske sosiologen Pierre Bourdieus imponerende arbeider.

---

¹³ Utfyllende forklaring av "kapital" begrepet følger i fremleggingen av Bourdieus teorier.

Pierre Bourdieu

Bourdieu evnet å beskrive forskjeller i klasse og livsstil i samtiden på en ofte mer helhetlig og, gjennom intrikat metode og skjematisk fremstilling, ¹⁴ intuitiv gjenkjennelig måte enn tidligere studier. Hans store prosjekt var, med utgangspunkt i empiri fra Frankrike, å avdekke ulikhetsforhold, undertrykking og mekanismene som gjorde slike overgrep mulig. I kampen om makt finner han eliten som sitter på toppen og kjemper for å beholde den, mens de som befinner seg langt unna (arbeiderklassen) samfunnsmakten, i stor grad resignerer. Mellom disse to gruppene finner en middelklassen som forsøker, med lite hell, som gruppe, å løfte seg opp til eliteposisjonen. To verk jeg vil trekke frem i denne sammenheng er *Reproduction* (1977 (1970)) og *Distinction* (1984 (1979)).

I *Reproduction* hevder Bourdieu og Jean-Claude Passeron at de lavere akademiske prestasjonene til arbeiderklassebarn ikke skyldes deres evner, men symbolske effekter av klasseforhold som taler imot dem. De mener at utdanningsinstitusjonene evaluerer alle barn ut fra deres kjennskap til de dominerende klassenes kultur, og således straffer barn fra de lavere klassene. Vidstrakt og elegant vokabular, vidt rekkende kulturelle referanser som f.eks. favner om musikk, billedkunst og litteratur og beherskelse av høy kultur, er verdsatt i utdanningssystemet og elever med høyere sosial bakgrunn blir eksponert for denne klassekulturen hjemme. Således blir barna i de dominerte klassene underrepresentert i seleksjonen av hvem som går videre i utdanningssystemet.

Dette verket kan sees som en direkte forlengelse av Karl Marx og Friedrich Engels (1979) "dominant ideology thesis" (Gramsci : 1971), som dreier seg om ideologiens rolle i sementeringen av dominansrelasjoner ved å kamuflere utbytting og forskjeller i klasseinteresser, "de herskende ideer er de herskendes ideer". Bourdieu og Passeron er imidlertid mer opptatt av klassifikasjonssystemer enn av representasjoner av den sosiale verden selv, det vil si hvordan representasjoner ved sosiale forhold, staten, religion og kapitalisme bidrar til reproduksjon av dominans. Gjennom implisitt å bygge på Gramsci, konstruerte de innfallsvinkler til å analysere de subjektive prosesser i konsolideringen av klassesdominans, ved å fokusere på dannelsen av kulturelle kategorier. Kontrollen av det subjektive i hverdagslivet gjennom dannelsen av "common sense" og "naturalization" av sosiale relasjoner er i fokus for deres arbeid. De går også lengre enn Marx og Engels ved å

---

¹⁴ Særlig tenker jeg i denne sammenheng på hans bruk av korrespondanseanalyse i *Distinksjonen* og den "visualisering" av de ulike sosiale rom han herigjennom oppnådde

hevde at sentrale maktrelasjoner er innebygd i den symbolske virkeligheten og formidles gjennom mening. Altså gir de en mer omfattende forståelse av utøvelsen av hegemoni ved å peke på inkorporeringen av klassesdifferensierende kulturelle disposisjoner formidlet både gjennom utdanningssystemet og sosialiseringen i familien (Bourdieu og Passeron : 1977 (1970)).

I klassikeren *Distinction* (1984 (1979)) bygger Bourdieu videre på utgangspunktet om de klassesdifferensierende kulturelle disposisjoner, denne gang innen verdenen for smak og kulturell praksis. Her viser han hvordan klassekampens logikk griper inn i rommet for smak og livsstil, og at symbolske klassifikasjoner er nøkkelen til reproduksjon av klasseprivilegier. Dominante grupper definerer deres egen kultur og måter å leve på som overlegen, og blir å anse som de herskende idealer. Derigjennom utøver de det han kaller ”symbolsk vold”, dvs. påtvinger en spesifikk mening som legitim, samtidig som de skjuler maktrelasjonene som er grunnlag for deres kraft (Bourdieu og Passeron 1977 (1970) : 4). De definerer de legitime, dominerende kulturer og de ”dominerte” kulturer i opposisjon, hvor verdien av kulturelle preferanser og atferd er definert relasjonelt rundt binære motsetninger (eller grenser) som, høy/lav, rent/urent, distingvert/vulgært, vanlig/unikt, estetisk/praktisk osv. (ibid : 245). Altså hva som sømmer seg og hva som ikke sømmer seg. Den legitime kulturen som elitene definerer bruker de til å markere kulturell distanse og nærhet, monopolisere privilegier, og ekskludere og rekruttere nye medlemmer til høystatus posisjoner (ibid : 31). Gjennom sin ”habitus”, dvs. kroppsliggjorte, historisk produserte persepsjonsformer, kroppsbilder og handlingsdisposisjoner som innpodes gjennom sosialisering og tillater og styrer menneskers måter å handle, tenke og orientere seg i den sosiale verden, eller kulturelle preferanser, har kulturell praksis uunngåelige og ubevisste klassifiserende effekter som danner sosiale posisjoner og dominansrelasjoner disse imellom. Altså er det som for det enkelte subjekt erfares som en følelse av ”hva som er naturlig” og ”hva som passer meg og mine”, i realiteten knyttet til de ubevisste føringer den kollektive mentalitet som dominerer i ens klasse legger for dets disposisjoner.

Når Bourdieu prøver å forstå disse realitetene av klassifikasjoner, posisjoner og habitus er begrepene ”sosiale felt” og ”kapital” sentrale. Et sosialt felt består av en avgrenset gruppe mennesker og/eller institusjoner som strider om noe som er felles for dem, for eksempel det litterære feltet. Her er det som står på spill definisjonen av hva som er god litteratur eller god litteraturkritikk. En aktørs plassering i det gitte feltet avgjøres av hans kapital. Med kapital

henviser han til vedkommendes økonomiske eller symbolske verdier eller sosiale ressurser. Det er i hovedsak de symbolske kapitalformene som er i fokus i Bourdieus arbeider, selv om høye verdier på en parameter ofte også innebærer høye verdier på andre. Symbolsk kapital betegner da det som anerkjennes som det legitime. Begrepet brukes av Bourdieu for å belyse vår oppfatning av mennesker, institusjoner, eksamener eller titler, kunst uttrykk osv., og hvordan disse vinner tiltro, aktelse, anseelse, sannferdighet etc. Anerkjennelse som i bunn og grunn bygger på gruppers forestillinger og ikke individuelle trosforestillinger (Bourdieu : 1984). Bourdieu tillegger imidlertid ikke moralske vurderinger, som verdier og karaktertrekk, noen autonom rolle i grensearbeidet, da han implisitt ser på denne dimensjonen som underordnet andre former for hierarkisering. Mennesker legger kun vekt på moraldimensjonen i den hensikt å forbedre deres sosiale posisjon. Alle tilsynelatende interesseløse handlinger, inkludert konsum av høykultur og de moralske karaktertrekk en legger for dagen, er i realiteten interessefylte, da de til syvende og sist er orientert i retning av å maksimere ens sosiale posisjon (Bourdieu ifølge Lamont 1992 : 184).

Michèle Lamont

Michèle Lamonts studie *Money, Morals & Manners* (Lamont : 1992), som jeg i denne studien altså har hentet teoretisk og metodisk inspirasjon fra, bygger i stor grad på Bourdieus analyser i *Distinction*, dog med et kritisk utgangspunkt. Både *Distinction* og *Money, Morals & Manners* handler om våre måter å leve våre liv på, om våre livsstiler. Videre er det forbindelsen mellom sosial struktur og dennes dynamikk, og livsstilenes grunnlag og funksjon som er i fokus (Bourdieu : 1984, Lamont : 1992, se også Rosenlund 1991 : 12–14).

Med utgangspunkt i den hvite, øvre middelklassen i USA og Frankrike retter Lamont søkelyset mot de symbolske grenser denne gruppen trekker overfor ”de andre” over og under seg i det sosiale hierarkiet, og hvilke grenser som virker innen ulike deler av den øvre middelklassen. Dvs. hvilke kriterier og typifikasjonssystemer en går ut fra når en definerer og diskriminerer mellom verdige og mindre verdige personer, eller hva som er ”deres type mennesker” og ”mennesker som ikke er deres type”, samt herimellom en gråsoner av mennesker som er en likegyldig, som en holder ut og tolererer. Kriterier som altså virker inkluderende, tolererende og ekskluderende (ibid). Kriterier som er sentrale i prosessen ved konstitueringen av ens selv, dvs. hvordan vi definerer vår identitet relasjonelt opp mot forestillingen om hva og hvem vi ikke er (ibid : 11). For å identifisere disse kriteriene undersøker hun altså de symbolske grensene - de linjer hvoretter individet kategoriserer

mennesker - og høy status signal - nøkkelen til vår evaluering av distinksjoner (ibid : 2). Herigjennom fremkommer det hva som er det verdige mennesket i den øvre middelklassen.

Lamont deler informantenes evalueringsrepertoarer inn i sosioøkonomiske, kulturelle og moralske grensedragninger. ”De sosioøkonomiske grensene” omfatter faktorer som verdslig suksess, makt, velstand, profesjonell karriere og medlemskap i formelle nettverk. ”De kulturelle grensene” fokuserer på utdanning, intelligens, smak, manerer og grad av raffinement og kosmopolitanisme. Til sist tar ”de moralske grensene” også med i betraktning faktorer som ærlighet, arbeidsetikk, personlig integritet, omsorg for andre osv. Gjennom denne operasjonaliseringen av evalueringsrepertoarene vurderer hun så hvilke grenser som er sterkest, det vil si mest utbredt i en gruppe og i hvilken kontekst, samt gir en kort skissering av under hvilke forhold disse potensielt kan generere ulikhet og lede til hierarki og dominansforhold.

Når det gjelder de moralske grensene finner Lamont for det første at disse spiller en sentral rolle både i USA og Frankrike, ofte i samspill med andre grensedragninger. Det er imidlertid klare forskjeller i hvilke aspekter ved den moralske dimensjonen som vektlegges. Amerikanerne er de som i størst grad ser ned på de som er falske, de som utgir seg for å være noe annet enn det de er (the phonies) eller de som ikke sier ting rett frem, de sosiale klatrerne og mennesker med lav moral, som er uærlige, som bedrar, som ikke arbeider, som mener samfunnet skylder dem et liv og som ikke innordner seg lover og generelle (herskende) normer. Videre bygger deres definisjon av den riktige moral i stor grad på kristne verdier, selv om en i svært liten grad referer eksplisitt til religion i noen av landene. Franskmennene på sin side er mer tilbøyelige til å ekskludere personer med manglende personlig integritet og som viser liten solidaritet med andre. De tenderer også i større grad å se på sympatier til venstre i politikken som en indikator på moralsk karakter. Her var det også en tendens til å vurdere moralsk renhet ut fra ens forhold til den humanistiske tradisjon, det være seg religiøs eller sosialistisk. Det viste seg også at mens amerikanerne legger vekt på den enkeltes personlige menneskevennlighet, for eksempel i form av pengegaver til ulike organisasjoner, legger franskmennene i større grad vekt på ens vilje til å støtte opp om en sterk velferdsstat (ibid : 60 - 61).

I begge land vurderer en også moralsk karakter ut fra de holdninger en viser på arbeidsplassen. For amerikanerne Lamont snakket med var det essensielt å kunne vise

vennlighet, å være en lagspiller samt å unngå konflikter. Andre moralske karakteristikk amerikanerne verdsatte på arbeidsplassen var kompetanse, arbeidsetikk, med tilhørende assosiasjoner som konkurransementalitet, dynamiske evner, selvstyring, fleksibilitet og evner til langtids planlegging. På de franske arbeidsplassene derimot var en ikke så opptatt av ambisjoner og konkurransementalitet. Generelt var franskmennene mindre tilbøyelige til å vurdere en sterk arbeidsorientering som viktig for moralsk karakter, en oppskattet generell kompetanse fremfor ekspertise og la mindre vekt på konfliktunngåelse enn hva amerikanerne gjorde (ibid : 61).

De sosioøkonomiske grensene fant Lamont var viktige både i USA og Frankrike, dog mindre i Frankrike enn USA. I USA kan de sosioøkonomiske grensene sies å være de viktigste av de tre evalueringsrepertoarene. Videre verdsetter en ulike signaler for sosioøkonomisk status. Mens franskmennene legger vekt på makt er amerikanerne mer opptatt av suksess og penger. For amerikanernes del er imidlertid sosioøkonomisk suksess kun oppskattet dersom den sammenfaller med de ønskelige moralske verdier og karaktertrekk. Amerikanernes større vektlegging av moralsk karakter på arbeidsplassen er altså et karaktertrekk som er dobbelt verdsatt da det leses som uttrykk for både sosioøkonomisk og moralsk renhet. I Frankrike derimot er en ikke i den grad tilbøyelige til å avlede moralsk renhet ut fra sosial status. Franskmenn som ikke er suksessfulle i økonomisk forstand har i større grad en følelse av personlig egenverdi, mens de som er suksessfulle ofte har et mindre selvrettferdig og mindre meritokratisk syn på deres posisjon, et syn som har viktige politiske konsekvenser for eksempel mht. deres støtte til velferdsstaten. På den andre siden kan sosioøkonomisk status sies å være lettere å konvertere til moralsk status i USA enn i Frankrike. Altså slutter Lamont ut fra sine funn at en i Frankrike er mindre opptatt av sosiale posisjoner generelt, og av finansiell suksess spesielt, enn i USA. Imidlertid er franskmennene mer tilbøyelige til å ekskludere personer uten den rette sosiale bakgrunnen eller riktige plassering i yrkeslivet (ibid : 84-87)

Også når det gjaldt de kulturelle grensene fant Lamont store kontraster landene imellom. Ikke bare vurderer en i utvalgene av øvre middelklassemedlemmer intelligens annerledes, men en tenker også annerledes omkring raffinement, intellektualisme og kosmopolitanisme. Videre legger en i det hele i Frankrike mye mer vekt på de kulturelle grensene enn hva en gjør i USA. Dette reflekteres blant annet i større tilstedeværelse av kulturell pragmatisme og antikosmopolitiske og anti-intellektuelle holdninger i USA enn i Frankrike. Som en

konsekvens av dette har fortrolighet med høykultur drastisk forskjellig effekt på mobilitetsmulighetene i henholdsvis den franske og den amerikanske øvre middelklassen. Mens en i Frankrike utelukkende vurderer slike trekk som positive, kan de i USA også være et tegn på at man er snobbete og ikke jordnær nok eller at en er for endimensjonal. Således ser en at den kulturelle stil som bidrar til at en blir vurdert som ”lovende” i en kontekst, kan være ineffektiv i en annen. Lamonts funn tyder dermed på at den betydning raffinement har på de franske arbeidsplassene delvis tar den rollen som ærlighet, vennlighet og konfliktunngåelse spiller på de amerikanske arbeidsplassene, og gjør kultur viktigere enn moral med hensyn til prestasjoner og oppnåelse. Videre konstaterer hun at den franske moralfunderte humanismen er uatskillelig fra humanistisk kultur, dvs. fra kulturelle statussignaler (ibid : 127-128).

Lamonts funn skiller seg således fra Bourdieus teori på en rekke punkter. Blant annet deler Lamont for det første synet til Bourdieu om at kulturell stil bidrar til klasse reproduksjon. Men ut fra hennes funn er forholdet mer komplisert enn hva Bourdieus teori kan hevdes å gi uttrykk for. De symbolske grensene er kun et nødvendig, men utilstrekkelig forhold ved dannelsen av sosioøkonomisk ulikhet. Det er kun sterke grenser som genererer ulikhet, og differensiering leder ikke nødvendigvis til hierarki, hevder hun (ibid : 181). Hun føyer seg også inn i rekken av forskere (f.eks. Bryson : 1996, Erikson : 1996 og Peterson og Kern : 1996) som har vist hvordan vide kulturelle repertoar er en høyt verdsettet ressurs innen de øvre klassene. Funn som må sees i motsetning til Bourdieus forståelse av de dominante klasser som grupper som eksklusivt legger vekt på grensene de trekker overfor de dominerte klassenes kultur (Lamont 2001 : 5).

Videre hevder Lamont, i motsetning til Bourdieu, at menneskene ikke deltar i et nullsum spill innen relativt lukkede nettverk. Lamont hevder snarere at siden noen grenser er svakere enn andre og siden mange mennesker er tolerante, inngår ikke høystatussignal eller preferanser automatisk i et nullsum spill. I spørsmålet om hva som er sterke og hva som er svake grenser introduserer hun begrepene ”tightly bounded cultures” og ”loosely bounded cultures” (ibid : 115). Med ”tightly bounded cultures” refererer hun til kulturer hvor de symbolske grensene fremstår som vidt delte og klart definerte, altså sterke, som franskmennenes smale kulturelle repertoar og herigjennom sterke hierarkiseringer, mens ”loosely bounded cultures” fremstår som vide og mindre definerte, altså svake, som for amerikanernes del deres vide kulturelle repertoar med få hierarkier og hvis referansebase endres med konteksten. Disse begrepene bruker hun så videre når hun viser hvordan definisjoner av avvikende, ”forurensende”, atferd

ofte eksisterer side om side og jevner hverandre ut når en ser de ulike kulturene opp mot hverandre (Ibid : 115 og 182).

Lamont finner også at moralske forpliktelser kan spille en selvstendig rolle og være et mål i seg selv, særlig overfor familie og venner. Således kan "den riktige moral" også komme til å spille en selvstendig rolle, ved for eksempel å veie opp for manglende kulturell kapital når det kommer til hvem en etablerer og opprettholder vennskap med (ibid : 184).

Resultatet av studien utfordrer videre en av de dominerende teoriene innen samfunnsvitenskapene angående menneskenaturen. Denne modellen hevder at mennesker essensielt motiveres ut fra nyttemaksimering, og at siden økonomiske ressurser er mer verdifulle enn andre ressurser er disse viktigst i danningen av det sosiale. En modell som er sentral innen så vel rational choice teori som innen ulike Marxistiske og strukturalistiske bidrag. Lamonts studie derimot peker i retning av at dette ikke er tilfelle. Hva som er rasjonelle handlinger varierer med kontekst, særlig med tanke på strukturelle forhold og tilgjengelig kulturelle ressurser, og over grupper, ikke bare klasser (ibid : 179). Dette knytter Lamont opp mot den mobilitet som i dag finner sted over grupper og klasser, og at en i dag er involvert i en rekke forskjellige grupper og aktiviteter som er med på å danne ens identitet (ibid).

Snarere enn presumptivt å anta at all verdsetting, sosioøkonomisk, kulturelt eller moralsk har politiske, dvs. hierarkiske implikasjoner, er det ut fra Lamonts funn da nettopp viktig å finne hvilke verdier og verdsettinger som i praksis blir gjort relevante, dvs. vidt delte (ibid : 178). Det er dette jeg har satt meg fore med utgangspunkt i materiale fra den øvre middelklassen i Bergen.

1.3 Middelklassen i et norsk perspektiv

Hva kan en så, ut fra det materialet som finnes, si om den norske middelklassen og rommet av livsstiler i Norge?

1.3.1 Likhetsidealet "Likeverd som likhet"

Penger og eiendom har altså spilt liten rolle mht. sosial status i det norske samfunnet. I dette faktum kan en for det første hevde å finne røttene til den særpregede norske tanken om likeverd og egalisme, som preger det norske samfunnet både sosialt og politisk (Danielsen 1998 : 92 , Gullestad : 1986, 1989 og 1996, Hellevik 1996 : 136). På tross av at Norge i dag på mange måter er mangfoldig lever forestillingen om likhet, og likhet som svaret på det perfekte samfunn, i beste velgående, og forskjellene blir stadig beskrevet som mindre enn i andre land (Barstad et al. : 2001, Lien m. fl. 2001: 12).

Sosialantropolog Marianne Gullestads tese om "likeverd som likhet" er i stor grad førende for diskusjonene omkring likhetsidealet (Lien m.fl. : 2001). Som i mange andre land i Vesten er Norge og Nord-Skandinavia preget av det en ofte fremsetter som egalitær individualisme. Det særegne ved det norske likhetsidealet er imidlertid at en her, i høyere grad enn andre land, legger vekt på konkret likhet. Personer må i mange sammenhenger være objektivt like med tanke på inntekt, yrke, klasse, sosial status, kultur, rase, religion etc, altså både sosialt, økonomisk og kulturelt, for å føle seg likeverdige (Gullestad 1986 : 19, Gullestad : 1989). Spesielt vektlegger en dette i personlige forhold mellom mennesker, mens en i yrkeslivet er noe mer villig til å godta en viss grad av hierarki basert på kompetanse, hevder hun (Gullestad : 1989, Lien m. fl. : 2001, se også Barnes studie av likhetsidealet på Bømlø : 1954).

Implisitt i den norske egalitære individualismen konstaterer Gullestad dermed at det finnes en inegalitær undertekst. - De som ikke er like er ikke like verdige. Dette da kravet om likhet både forutsetter og konserverer skillelinjer og forhold basert på ulik fordeling av makt. Basert på en rekke undersøkelser foretatt i det norske sosiale rommet, hovedsaklig i de lavere, folkelige lag, hevder hun da at fordi likeverd er sentralt i personlige forhold mellom mennesker og fordi likeverd defineres ganske konkret som likhet, blir forskjeller ofte ikke åpent anerkjent, men preger likevel sosial kontakt og samvær på indirekte måter. En vesentlig måte er en samhandlingsstil hvorved det som partene har felles (likhet) fremheves og det som

skiller dem ad taktfullt holdes utenfor samhandlingen. På denne måten skaper ikke likhetskulturen nødvendigvis stor faktisk likhet, men bidrar til en stil som fremhever og understreker likhetstrekkene mellom partene fremfor ulikhetene (Gullestad i Lien m.fl : 2001). Det er i denne sammenheng altså viktig å skille mellom forskjeller i inntekt og forskjeller i levesett og livsstil. Inntektsforskjellene kan være store, og det er de fleste klar over. Når det likevel er likhet som fremheves, er det knyttet til hvordan forskjellsskapende velstand synliggjøres - eller ikke synliggjøres, gjennom konsum eller hvorvidt rikdom gjøres relevant i sosial samhandling (Gullestad i Lien m.fl 2001 : 101). I konsekvens oppstår det da en rekke motsetninger og spenninger mellom likhet som verdi og ideologi på den ene siden og faktiske sosiale forskjeller på den andre (Lien m.fl. : 2001).

1.3.2 Politiske uttrykk for likhetstankegangen

Prinsippet om likeverd som likhet stemmer da også påfallende godt overens med etterkrigstidens likhetsidealer, slik de er forankret i sosialdemokratiets politiske ideologi de første tiårene etter 2 verdens krig (Furre : 1991). Oppfatningen om likhet i Norge styrkes indirekte også av ulike former for institusjonsbygging i etterkrigstiden, med likhet som mer eller mindre eksplisitte siktemål. Den norske enhetsskolen kan i så måte være et eksempel på en institusjon som, dersom den tjener etter intensjonen, faktisk kan bidra til å gjøre oss like. Videre er en rekke ulike institusjoner blitt etablert med utgangspunkt i idealet om likhet. Formålet til disse institusjonene varierer fra å være knyttet til refordeling av ressurser, styrking av svake grupper, eller som en motvekt der makt og innflytelse antas å være ulikt fordelt. Særlig tydelig er dette innen helse og sosialpolitikken, utdanningspolitikken, arbeids og næringspolitikken og i kulturpolitisk sammenheng (Larsen 1988 iflg. Lien m.fl. 2001 : 18). Blant annet kan en peke på mediernes monopolhistorie her i landet hvor NRK som eneste aktør frem til tidlig på 80-tallet sto for dannelsen av folket i etermediene. Videre kan en vise til ”det utvidede kulturbegrep” en her i landet opererer med. Et utvidet kulturbegrep som blant annet er grunnet i et ønske om å overkomme skillene mellom høy og lavkultur, med de hierarkiske assosiasjoner disse betegnelse vekker.

Store deler av den norske befolkningen setter da også, i følge Lien m.fl. i *Likhetens Paradokser*, sin lit til at staten tar ansvar for deres interesser. Hvilket ikke betyr at alle er fornøyde med den innsats staten gjør, men at det er en allmenn og sterk forventning om at staten faktisk gjør ”det gode”. En statsvennlighet som synes å være spesiell, selv i europeisk

sammenheng, da de fleste andre europeiske land kjennetegnes av at større deler av befolkningen ikke betrakter staten som et redskap for egne interesser, hevder Lien m.fl (Lien m.fl. 2001 : 23).

1.3.3 Sosiale uttrykk for likhetstankegangen

I privatlivet kommer likhetsidealet altså til uttrykk ved at en er opptatt av å passe sammen. Dette innebærer at en gjensidig bekreftelse av likhet og samtidig nedtoning av ulikhet inngår som viktige element i sosialt samvær (Lien 2001 : 87). En strategi som gjør formidlingen av sosiale grenser, - og den avvisning som ligger implisitt i disse litt mer subtil. Denne stilen fungerer imidlertid bare opp til et visst punkt. Når forskjellene oppleves som for store bryter samhandlingen sammen. Det behøves altså et visst grunnlag med faktisk likhet å bygge på (Gullestad : 1986). De subtile former for avstandsskaping kan dermed bidra til å sementere sosiale omgangsmønstre blant likesinnede og samtidig forhindre at individene konfronteres med betydelig ulikhet (Lien m. fl. : 2001).

”Fred og ro” eller ”harmoni” er en annen kulturell kategori Gullestad har fremhevet som en sentral verdi i det norske rom, blant annet gjennom kontroll av egne følelser og fravær av åpen konflikt. En kulturell kategori som videre forutsetter at en ikke bidrar til å fremheve eller gjøre underliggende interessen motsetninger og ulikheter eksplisitte (Gullestad : 1992). I forlengelsen av dette resonnementet viser hun også i sine studier hvordan ”likhet” og ”fred og ro” som verdier ofte er knyttet opp mot andre positivt ladete begreper, som ”selvstendighet”, ”nasjon”, ”trygghet”, ”natur”, ”fred” og ”harmoni” (Gullestad i Lien m. fl. 2001 : 36).

Ved altså å fremheve det personer eller grupper har felles, eller ved å unngå å samhandle med de som er forskjellige med hensyn til hver enkelts sosiale og kulturelle referanserammer, kan hierarkiske relasjoner med utspring i disse referanserammene underkommuniseres eller tematiseres i begrenset grad. Gullestad beskriver i sine studier hvordan dette resulterer i at nordmenn fra svært ulike samfunnslag har en tendens til å omtale seg selv blant det overveiende flertall av ”vanlige folk”. Karakteristikk av en selv som Lien m. fl tolker dit hen at en plasserer seg i den store og upresise middelklassen. (Lien mfl 2001 : 18). Dette ser

de videre som en del av et uttrykk for at folkelighet utgjør en viktig del av oppfattelsen av det å være lik (Lien mfl 2001 : 12).¹⁵

1.3.4 Elitenes forhold til likhetsidealet

For individer med elitestatus, som den øvre middelklassen i den norske konteksten kan hevdes å inneha¹⁶, innebærer for det første likhetsidealets fokus på det som er felles og det folkelige, at de ikke uten videre slik som en ofte ser i andre europeiske land, kan etablere en overlegen status i samhandling (Lien m.fl. 2001: 22-23). Årsakene til dette kan være å finne i disse gruppens svake stilling under den norske moderniseringsprosessen. Moderniseringen var her i landet altså i stor grad preget av politiske bevegelser med tyngdepunkt i de lavere lag av befolkningen, bevegelser som har vært sterkt identitetsdannende. Folkelige koder og mangel på sosial autonomi, streng arbeidsetikk, sparing, rasjonalitet og fremskrittsoptimisme, som i andre land hørte de lavere lag til, fikk dermed her i landet avgjørende innflytelse også i de høyere lag (Henningsen i Lien m.fl. 2001: 126). Koder omkring folkelighet som altså kontrollerer individene i så stor grad at de ikke uten videre kan settes til side (Lien mfl. 2001: 23).

Som følge av deres historisk sett skjøre maktposisjon har de norske elitene heller ikke i nevneverdig grad maktet å gjøre seg autonome i moralsk forstand. De har ikke kunnet befri seg fra de folkelige moraloppfatningene, inkludert likhetstenkingen. Et fenomen som bryter med Bourdieus funn i land hvor elitene har en mer robust og selvtilstrekkelig maktposisjon. I disse landene vil den offentlige sfæren ofte ha en underforstått aksept for at lokalsamfunnets og hverdagslivets moral kun har en begrenset gyldighet som elitene er unntatt fra. Offentlighetspersonene i hans studier representerer større befolkningsgrupper, men på en indirekte måte. Altså forventes de ikke å være berammet av de samme standarder som ”folk flest” eller å være lik dem. Dette betyr ikke at den offentlige sfæren i Norge har vært åpen for alle, men snarere at elitene som har befolket den har måttet demonstrere deres fortrolighet med likhetsideologien for å vinne og beholde deres legitimitet. Troverdigheten til norske offentlighetspersoner avhenger altså også i stor grad på om de evner å symbolisere

---

¹⁵ Se Lien (1997), Henningsen og Vike (1999) og Klausen mfl (1995).

¹⁶ Dette kan hevdes sett på bakgrunn av det beskjedne omfang overklassen i norsk sammenheng har som gruppe. En overklasse hvis medlemmer her i landet heller ikke kan sies å ha dannet en sterk kollektiv identitet, og hvis medlemmer kan hevdes ofte heller ikke har hatt mer reel makt og innflytelse enn deler av middelklassen, særlig den øvre.

folkelighet, eller om en vil mangel på sosial autonomi, på en direkte og konkret måte (Vike 1998 iflg. Henningsen i Lien m.fl. 2001 : 126).

Erik Henningsen har studert hvordan dette fenomenet gjør seg gjeldende innen idretten og idealet for den beundrede idrettshelten. Hans konklusjon er at de høyest verdsatte utøverne er de som på tross av deres bedrifter anskueliggjør at de ikke har "tatt av", som lysende enere, men som likevel har beholdt bakkekontakten og en solid forankring i hverdagslivet. Utøvere som videre står frem som bærere av egenskaper som nøkternhet, arbeidsvilje og ærlighet. Som en parallell til politikeren som vinner tillitt gjennom en stødig og uspennende fremtreden, oppnår idrettsutøveren å bli et folkekjært forbilde ved å fremheve sine ordinære sider. (Henningsen i Lien m.fl. 2001 : 126).

Likhetsidealet og den folkelige koden fungerer altså ikke bare kontrollerende, men også begrensende, blant annet på individenes verdensbilder. For eksempel beskriver Elin Pausewang hvordan forestillingen om likhet, vi er alle i samme båt, gjør det å være ressurs svak til en nesten uhåndterlig kategori for mennesker med norsk middelklassebakgrunn (Pausewang i Lien mfl. 2001 : 27).

Motstanden mot det upersonlige, som formelle prosedyrer, systemer osv. i det offentlige liv, i politikken, i media, osv. har også mange problematiske sider. Pausewang viser i så måte til Richard Sennets (Sennet : 1992) advarsel om at denne intimitetsideologien gjør de faktiske handlinger mindre viktig enn jakten på det autentiske og de følelsesmessige motiver, at både maktpersoner og maktprosesser herigjennom usynliggjøres, og at følelsesmessige fellesskap ofte ender opp med sterke ekskluderende mekanismer (Sennet iflg. Pausewang i. Lien m.fl. 2001 : 188).

1.3.5 Likhetsidealets manifestasjoner

Konkret har likhetsidealet da blant annet kommet til uttrykk ved at en på venstre så vel som høyre siden i norsk politikk for eksempel finner argumenter som tar avstand fra den kortsiktige grådighetskulturen i enkelte deler av næringslivet. Inntil nylig har det også hersket en motvilje blant velstående nordmenn til å demonstrere deres rikdom gjennom påfallende levesett (Hellevik 1996 : 137). Også hvis en ser på lønnsnivået i norske bedrifter vil

likhetstanken avspeile seg, da avstanden i lønnsnivået mellom topp og bunn i norske bedrifter fortsatt er mindre enn i andre land (Barth, Moene, Wallerstein : 2003).

Gjensidighetsrelasjoner i det norske rom er ikke bare beskrevet i privat sektor og i uformell sektor. Også i det offentlige, i markedsrelasjoner og ikke minst i arbeiderbevegelsen har en funnet de samme mekanismene (Vike : 1996, Henningsen : 1999). Norske lokalsamfunn er preget av at man gjør krav på hverandre, gjennom å understreke forpliktelser overfor fellesskapet eller overfor hverandre. Gjensidighetsrelasjoner som setter grenser for hvor autonome en kan være. Diskusjonen om næringslivsledernes forpliktelser overfor vanlige arbeidsfolk i form av ”solidaritetsalternativet” går igjen i den norske offentligheten, og er preget av et sterkt moralsk patos. Også innenfor frivillige organisasjoner gjør slike forpliktelser seg gjeldende (Sørhaug i Lien m.fl. 2001 : 27).

Tian Sørhaug (1989) har påvist slike gjensidighetsrelasjoner, som altså synes å være allmenne, i musikkorpssammenheng. De som prøver å kjøpe seg fri fra dugnadsinnsatsen bevarer ikke deres gode navn og rykte. Innsats for fellesskapet utgjør i mange sammenhenger en separat moralsk sfære der det å bry seg ikke utelukkende kan symboliseres av penger, det krever ofte også tilstedeværelse og/eller avgivelse av tid. Tid, person, arbeid og fellesskap er i slike sammenhenger uløselige størrelser, hevder hun (Sørhaug i Lien mfl. 2001 : 27).

Hvis påstanden om at nordmenn for det meste omgås folk en oppfatter som like, og at forskjeller blir underkommunisert i sosial samhandling vil det også være naturlig å anta at hver enkelts sosiale og kulturelle referanseramme nødvendigvis blir smalere og mer homogen enn faktisk kulturell¹⁷ og sosial variasjon skulle tilsi (Gullestad i Lien m.fl. 2001 : 18).

Denne antagelsen bekreftes blant annet gjennom Hilde Lidéns studie av flerkulturelle skoleklasser innen den norske enhetsskolen. Hun hevder at behovet for et kulturelt minste felles multiplum i flerkulturelle skoleklasser brukes til å universalisere norske middelklassekoder, deres hverdags erfaringer for eksempel mht. familiestruktur, deres verdensbilder for eksempel mht. religion, måter å interagere på, referanser i tradisjoner og litteratur osv., og herigjennom gjør mange av barnas egne erfaringer fremmede og feilplasserte i klassen (Lidén i Lien mfl. : 2001). Således må disse prosessene også antas å

---

¹⁷ I denne sammenheng siktes det både til fremmedkulturelle innslag i det norske samfunnet og de ulike kulturelle preferanser en finner i det norske rommet av livsstiler.

gjøre seg gjeldende ikke bare overfor fremmedkulturelle elever, men gjelde generelt overfor elever fra de dominerte klasser også her i landet.¹⁸

Videre tenderer det å herske en anti-intellektuell og anti-elitistisk holdning blant folket så vel som blant elitene i Norge, har en hevdet (Sakslind : 2005, Skirbekk : 2002). I dette bildet strever den høyt utdannede middelklassen med å fremstå overfor andre grupper i samfunnet som representanter for kunnskap og ikke som en maktelite (Danielsen : 1998, Gullestad 1989 : 40, Sakslind : 2005). Holdninger som også kan sees som et utslag av likhetstankegangen og dens iboende motvilje mot å plassere mennesker i et hierarki (Lien m.fl. 2001 : 12). Disse anti-intellektuelle og anti-elitistiske holdningene kan igjen gjerne sies å være ekstra fremtredende blant den såkalte 68'er generasjonen. En generasjon, hvis tidligere frontkjempere, i dag for manges del befinner seg i sentrale posisjoner i samfunnslivet, og som er toneangivende for hva som er politisk korrekt (Dokk Holm og Meyer : 2001, Kvalvik : 2005).

De anti-intellektuelle, anti-elitistiske holdningene er bl.a. av Henningsen og Vike knyttet sammen med idealet om folkelighet til det de benevner "den folkelige elitisme", innen offentlighetens kultur i Norge (Henningsen og Vike : 1999). Med dette begrepet sikter de til elitenes makt som i stor grad legitimeres gjennom, og er avhengig av om de klarer å manipulere sin status og fremstå som menige medlemmer og "samme slags folk" som folket. Altså at de fremstår som folkelige, og dermed like.

1.3.6 Likhetsidealets implikasjoner og fremtidsutsikter

Dersom resonnementet omkring likhetsidealet stemmer innebærer det vidtrekkende implikasjoner som setter sitt preg på hele det norske samfunnet, hvordan vi ser på oss selv og de andre. For det første innebærer det at mennesker som fremstår som forskjellige fra en selv med hensyn til deres personlige sosiale og kulturelle referanserammer, systematisk utelukkes fra enkelte former for uforpliktende sosialt samvær. Som et resultat av dette vil hierarkiske

---

¹⁸ Til inntekt for påstanden om at den kultur som formidles i skolen kan være ekskluderende er Lektor Hilde Sejersteds uttalelser etter at norsk eksamen i den videregående skolen ble kritisert for å være for kulturelitens barn: "Selv om kunnskap kan virke ekskluderende, er det en demokratisk gevinst at alle i dag skal tilegne seg den samme kunnskapen, og ikke lenger være prisgitt hva de får med seg hjemmefra" (Dagsavisen 03.06.2003). Denne uttalelsen kom nesten samtidig med at det ble offentliggjort en evaluering av skolens nye læreplan, der hovedkonklusjonen var at sosial bakgrunn var viktig for skoleprestasjoner. Sejersted arbeider ved eliteskolen Oslo Katedralskole og er gift med nobelkomiteens tidligere leder professor i historie Francis Sejersted (Tangen i Blindheim m.fl. 2004 : 257). Francis Sejersted er forøvrig også referert til side 11.

trekk og sosiale forskjeller kunne bli skjult (forskjellene oppdages ikke, i den grad man effektivt unngår å møtes). Dette kan tenkes å fremme et unyansert verdensbilde hvor forestillingen om homogenitet (vi er alle like) sjelden blir utfordret. Likheter dreier seg altså ikke bare om direkte målbare forhold, men minst like mye om folks måte å erfare sin sosiale virkelighet på, og deres strategier for å håndtere dem, understreker Lien m.fl. (2001).

Siden forskjeller og likhet kan fremheves og underspilles i møter mellom mennesker, må en altså ta i betraktning at folk ofte også innretter seg på måter som gjør at de ikke konfronterer hverandre med store forskjeller. Den norske virkeligheten kan dermed romme enkeltmenneskers erfaring av likhet, selv om deres liv sett ovenfra kan være svært så ulike (Lien m.fl. 2001 : 11).

Forestillingen om den faktiske likhet både på det sosiale, det økonomiske og det kulturelle området, kan i våre dager dog hevdes å bli stilt stadig mer på prøve. I relasjon til nyere begreper som innovasjon, entreprenørskap, konkurransevne, individualisme og egenutvikling synes likhet som en kategorisk kontrast som assosieres med det motsatte av det vi ønsker eller det vi synes vi må være eller bli (Lien m.fl. 2001 : 24). Det oppstår spenninger mellom likhet og hierarki, mellom likhet og autonomi, mellom likhet og likeverd påpeker Lien m.fl. (Lien m.fl. 2001 : 12). Denne utviklingen kan knyttes til de endringer en har hatt innen produksjonsrelasjoner innen primærnæringene og industri, som igjen har vært koblet til politisk mobilisering og i høy grad har fungert som leverandører av kollektive identiteter i Norge. Denne koblingen mellom produksjonsrelasjoner, politisk mobilisering og identitetskonstruksjon er i dag langt fra så sterk. Med svekkelsen av likhet som kollektiv, interessebasert identitet er betydningen av likhet også endret, hevder Lien m.fl. videre. De finner det i dag mer rimelig å anta at likhet dreier seg mer om enighet om rettferdige spilleregler i ulike former for markeds konkurranse, enn om likhet som sluttresultat. Konformitet og resultatlikhet finner de da å være, om ikke entydige negative symboler, så i det minste kontroversielle og problematiske i dagens virkelighet. Likheter er fortsatt viktig, men den synes i dag i langt større grad å være knyttet til individuell ytelse, hevder de videre (Lien m.fl. 2001 : 25 - 26). De som befinner seg i lavere posisjoner i samfunnet blir dermed tillagt manglende personlige egenskaper og kompetanse. Dersom man mislykkes (f.eks. blir syk eller arbeidsledig), er dette ens egen feil og ikke samfunnets eller fellesskapets ansvar (Pausewang i Lien m.fl. 2001 : 186).

Disse endringene i måten en forholder seg til likhetsidealet forklarer de med at den moderne identitet skapes i et tett samspill mellom det individuelle prosjekt på den ene siden og staten og markedet på den andre. Endringer som de påpeker imidlertid ikke nødvendigvis betyr at kollektive identiteter er svekket, men bare at de har endret karakter. De viser her til hvordan de i det postmoderne samfunn fremstår som mer mangfoldige, flyktige og i større grad gjenstand for individuelle valg enn tidligere (Lien mfl. 2001 : 26). Endringer Pausewang gjennom sin studie av helsefremmende arbeid hevder har bidratt til aksept for å finne og uttrykke individuelle forskjeller. Endringer som igjen kan bidra til å løsrive likeverd fra likhet, hvor fellesskapet og likeverdet på et verdiplan ikke lenger vil være så avhengig av at man er objektivt like. ”Man kan være likeverdige på tross av - eller på grunn av - sine individuelle forskjeller”, hevder han (Pausewang i Lien m.fl. 2001 : 186). I så tilfelle vil likhet som likeverd altså heller ikke vurderes i så stor grad opp mot resultatlikhet. Herigjennom argumenterer Lien m.fl. for at de ambivalente motsetningene som oppstår i møtet mellom likhet som verdi på den ene siden og de faktiske sosiale forskjellene på den andre vil bli stadig tydeligere i tiden som kommer og dermed vil kunne rokke ved forestillingen om likhet.

1.4 Middelklasseuttrykk

På tross av den rådende ideologien om norsk egalisme - om at vi alle egentlig er småbønder eller sosialdemokrater så er det da, som flere har vist, (f.eks. Danielsen : 1998, Gullestad : 1986 og 1996, Myhre : 1994a, Rosenlund : 1998) ”også i Norge meningsfullt og meningsadekvat i Webers forstand å snakke om et rom av livsstiler, med en rekke spesialiserte underfelt hvor distinksjoner kan utfolde seg” (Danielsen 1998 : 92).

Typiske middelklasseverdier som en har trukket frem har altså vært protestantiske verdier som sparsommelighet, nøkternhet, arbeidsomhet og det å være til nytte, lovlydighet og rettferdighet. Verdier som jeg har vist altså har sitt utspring i de lavere lag, og således kan hevdes i stor grad å være de samme. Andre mer negative uttrykk som det har vært pekt på er individualisme og konkurransementalitet, mens mer nøytrale karakteristikk peker på faktorer som selvkontroll og rasjonalitet (Myhre 1994a : 243). Det har også blitt pekt på at store deler av middelklassen ikke liker folket. Med dette siktes det til den forakten en her kan finne for det som en ofte omtaler som ”Harry”, som Sputnik, svenskehandel og campingliv. Heller ikke gruppen av de såkalt nyrike er like verdsatt blant deler av middelklassen. En

gruppe som en gjerne omtaler som vulgær i deres fremvisning av nyervervet velstand og generelle mangel på dannelse (f. eks. Døving : 1993, Marsdal 2003 : 1, Sloterdijk : 2005).

Historisk var den gamle middelklassen geografisk lokalisert rundt de nye forstedene som vokste frem i Norge fra slutten av det attende århundre. Fra at forsteder tidligere var et arbeiderklassefenomen, vokste det i denne tiden frem nye middelklasseforsteder, rundt de store byene, for eksempel Kristiania, hvor den nye middelklassen bosatte seg. Denne forstadiseringen var delvis basert på en ideologi omkring fordelene ved å leve i forholdsvis landlige omgivelser. Her kom en bort fra byenes stadig voksende forstyrrelser som bråk, forurensing og kriminalitet som arbeiderne måtte forholde seg til. Forstedene uttrykte også et ønske om at geografisk avstand skulle speile en sosial distanse (Myhre 1994a : 247-248).

I dag kan en hevde at denne prosessen reverseres, da middelklassen igjen er i ferd med å erobre bykjernene. Middelklassen bosetter seg i dag blant annet i de gamle arbeiderklassestrøkene som nå er renovert og modernisert, ofte med et nostalgisk, romantiserende uttrykk. At disse gruppene igjen flytter inn til byene kan ha sammenheng med at grunnene til at de flyttet ut nå er borte eller fremstår i ny form. Ettersom industri og annen virksomhet ekspanderte flyttet disse næringene ut av byene, og med det også arbeiderne. Bråket, forurensingen og kriminaliteten som en den gang flyttet fra har igjen innhentet middelklassen. Denne utviklingen, samt blant annet at det flere steder har vært praktisert en bolig og sosial politikk med heterogent sammensatte bydeler med hensyn til boligstørrelser osv., har bidratt til at middelklassen, med en løs indikator fra to av Bergens største boligmeklere, kan sies å bo ”litt rundt omkring, men med enkelte områder som skiller seg ut”.¹⁹

Hva er det da som skiller middelklassestrøkene fra arbeiderklassens? Den mest iøynefallende forskjellen finner en når en studerer selve bebyggelsen. Mens arbeiderklasseområdene ofte er preget av leiligheter, rekkehus, blokkbebyggelse og mindre eneboliger finner en at middelklassen i større grad holder seg med større villaer, større leiligheter, generelt har større tomteareal, bedre tilgang på grøntarealer, finere utsikt, frisk luft og så videre. Dette er trekk ved middelklassestrøkene som bidrar til at de oppfattes som ”attraktive”, en betegnelse som igjen fører til høyere priser på boenhetene. Denne høyere inngangsbilletten innebærer

---

¹⁹ Dette var svaret jeg fikk på forespørsel rettet til to av Bergens største boligmeglerkontor vedrørende bosettingsmønster i den øvre middelklassen.

imidlertid også naboer med høyere inntekt og utdanning, færre sosiale problemer blant skolebarn, mindre uorden og kriminalitet, mindre belastede kommunale tjenester osv. Slike forskjeller er mest fremtredende i og omkring de store byene i landet da det er her en finner de høyeste boligprisene (Danielsen 1993 : 37 og 1998 : 93). Dette bl.a. da en her finner en ”opphopning” av den ressurssterke og utdannede middelklassen, da det er her den finner de beste arbeidsmarkedene.

Også hvis en studerer innredningsmønstre vil en kunne finne forskjeller knyttet til utdanningsmengde og utdanningstype (f.eks. Bourdieu :1995, Danielsen : 1991, Lamont : 1992, Rolness : 1995, Rosenlund : 1998). Dette da det norske samfunnet tradisjonelt har vært preget av en sterk hjemmeorientering og dermed en tendens til å la hjemmet være en arena hvor en uttrykker ens identitet (Rollness : 1995). Slike forskjeller dokumenteres blant annet gjennom forbruksforskningen.²⁰

I tillegg holder middelklassen seg gjerne med hytte(r), mens campingvogn gjerne er et arbeiderklassefenomen. Dette føyer seg inn i rekken av distinksjoner når det gjelder materiellstruktur på nordmenns ferie og fritidsvaner generelt; utplassert campingvogn vs. skogshytte vs. hytte på fjellet vs. hytte ved sjøen vs. hytte både ved sjøen og på fjellet (Danielsen 1998 : 92), kontinentet vs. chartertur osv. (Tangen i Blindheim m.fl. 2004 : 278).

Ser en videre på middelklassens forbruk er det lett å finne andre eksempler på livsstilsdistinksjoner. Distinksjoner som også i stor grad er blitt dokumentert av markedsforskningen. Eksempler her kan være valg av sportslige aktiviteter, utbredt interesse for natur og friluftsliv, kulturelle preferanser, valg av bil, klesstil, mat og drikkevaner osv. (Hellevik : 1996, Blindheim m.fl. : 2004, Lien m.fl. 2001 : 79). For deler av middelklassen har forbruket videre tradisjonelt båret preg av en diskre luksus, en norm som i dag gjerne er i ferd med å endres (Danielsen 1998 : 92, Hellevik : 1996, se også Haram : 1994).

En kan også stille spørsmål ved om middelklassen kan identifiseres gjennom deres holdninger omkring barns oppvekst, ved å begrense antall barn, ved å beskytte dem, ved å la andre ta hånd om dem i barnehager og andre institusjoner, hvilke verdier de legger vekt på i oppdragelsen av dem, hvordan de i det hele tatt forholder seg til og samhandler med dem osv.

---

²⁰ Se for eksempel SIFO.no og Prognosesenteret.no

(Ambjørnsen : 2005, Gullestad : 1989, Myhre 1994 : 248). Den norske sosiologen Lindseth har i så henseende gjennom flere studier funnet at den norske middelklassen i deres barneoppdragelse vektlegger og søker å dyrke frem aktive verdier og karaktertrekk som autonomi, selvrealisering og mestring av omgivelsene hos deres barn. Tilslutningen til disse ferdighetene øker med videregående og høyere utdanning, uten at han finner en signifikant sammenheng mellom husholdsinntekt og tilslutning til disse ferdighetene. Verdier som han også finner at middelklasse foreldrene selv forholder seg til i arbeidslivet. Verdier som videre er rettet inn mot ledende samfunnsverdier som for eksempel personlig suksess. Dette i motsetningen til innen arbeiderklassen hvor han finner en sterkere vektlegging av passive verdier og karaktertrekk som lydighet og evne til å innordne seg. Verdier som han så finner arbeiderklasseforeldrene selv må forholde seg til i arbeidslivet (Lindseth : 1997).

Når det gjelder middelklassens kollektive organisering har denne, som tidligere slått fast, langt fra vært like massiv og konkret knyttet til klasse som for arbeiderklassens del. Likevel finner en arbeidslivsorganisasjoner som gjerne dekker en eller flere profesjoner eller stillingstyper som kan sies å representere middelklassen (Myhre 1994a : 248). Når det gjelder sosial organisering utenfor arbeidslivet, i det som er blitt omtalt som organisasjonssamfunnet fra 1840 årene av, derimot spilte middelklassen en sentral rolle. Organisasjonssamfunnet er da blitt omtalt som et middelklassefenomen (Steen 1948 : 587), da det videre er sagt om middelklassen at den "organizes all its ways of life" (Greve ifølge Myhre 1994a : 248). Middelklassen dannet foreninger og organisasjoner som ga middelklassen makt gjennom de verdier og interesser disse sto for og lot komme til uttrykk. Dette gjaldt ikke bare politiske organisasjoner og arbeidsorganisasjoner, men også frivillige organisasjoner med viktige sosiale funksjoner. En dannet sportsklubber, vennskapsklubber osv., som tenderte å være bærere av middelklasseverdier. Organisasjoner som i kraft av middelklassens verdier og generelle verdenssyn fungerte som drivkrefter for middelklassens innflytelse i samfunnet (Greve ifølge Myhre 1994a : 248).

Denne faktoren ved norsk organisasjonsliv kan knyttes opp til den generelle sosiologiske kunnskap Danielsen peker på når han hevder at personlige kontakter og nettverk har mye å si i et samfunn som det norske. (Danielsen 1998 : 93). Tradisjonelt har det norske samfunnet vært preget av små og gjennomsiktige forhold, begrenset geografisk mobilitet og emigrasjon (ser en bort fra den vanlige mobiliteten fra land til by) og altså en sterk hjemmeorientering. Dette

er alle faktorer som videre gir dårlig grobunn for utfoldelse av kulturell kompetanse som markør for sosial status (DiMaggo ifølge Danielsen 1998 : 93).

Alt i alt mener Danielsen at økonomisk kapital spiller en større rolle enn kulturell kapital i et samfunn som det norske. Mye tyder på at nettverk eller sosial kapital og organisasjonskapital spiller en vel så viktig rolle som kulturell kapital. Bekjentskaper og sosiale nettverk har imidlertid også et innhold som, som regel forutsetter et "felles diskursivt univers" (DiMaggio (1985) ifølge Danielsen 1998 : 94). Her kan prat om bøker, filmer, musikk, teater osv. ha en viktig funksjon, (Danielsen 1998: 94) og ikke minst hvordan man prater om den slags (Bourdieu : 1992, Gullestad : 1985). En evne til å beherske visse konversasjonstemaer (og på denne måten fremstå som en interessant person) som dog i urbane omgivelser med høy grad av mobilitet og anonymitet i mange sammenhenger kan fungere som en god erstatning evnen til å vise til et elegant hus, en lekker bil, eller å skilte med et fint familienavn.

Det er imidlertid blitt satt spørsmålsteget ved om skillet mellom høyt og lavt er dekkende for beskrivelsen av det norske feltet for kultur. Medieviteren Espen Ytreberg lanserte i den forbindelse begrepet "middelkultur". Med dette sikter han til at de relativt små og lite synlige gruppene av intellektuelle og kunstneriske avantgardene i Norge ikke bare mangler gjennomslag overfor det brede lag, men også overfor elitegruppene i samfunnet. Det som dominerer i Norge er snarere alliansen mellom norsk egalitær, anti-sentralistisk politikk og norsk middelkultur, hevder han (Ytreberg : 2004). Videre er det i internasjonal forskning blitt hevdet at det ikke lenger er det typisk høykulturelle som skiller de intellektuelle elitenes kultur fra de ikke intellektuelles, men snarere deres "omnivore", dvs. altetende og vidtrekkende kulturelle, preferanser og kunnskap. Endringer som en har knyttet opp mot statusgruppers politikk influert av endringer blant annet i sosial struktur; økt utdanningsnivå, økt klassemobilitet, medias demokratiske formidling av kultur, og den sammenkobling en herigjennom har fått av mennesker med forskjellig smak. Videre vises det til strukturelle verdi endringer basert på toleranse overfor etniske grupper, ulike kjønn, ulike religioner osv. samt kunstverdenens indre dynamikk og generasjonskonflikter. Når det gjelder generasjonskonflikter trekker en særlig frem 60 tallets Woodstock generasjon, "68 erne", som bl.a. oppsto som et alternativ til den etablerte elitekulturen (Peterson og Kern : 1996).

1.5 Oppsummering og spørsmål for den videre analysen

Oppsummert har jeg altså skissert et bilde av det norske samfunnet som gjennomgående preget av likhetsidealet, samtidig som vi har sett at det også her lar seg gjøre og dele dette opp i ulike rom hvor distinksjoner kan utfolde seg. Romdelinger det er naturlig å anta også her bygger på et spill om hva som er det verdige, hva som sømmer seg og hva som ikke sømmer seg. Det vil i den videre analysen da være sentralt å studere hvordan mine informanter fra den øvre middelklassen forholder seg til likhetsidealet og de ulike rom av livsstiler. Hvilke grenser trekker en og på hvilken bakgrunn, og videre hvilke grenser (sosioøkonomiske, kulturelle, moralske) fremstår som svake og hvilke som sterke? Altså stiller jeg i denne eksplorerende studien spørsmålet; hva kjennetegner det verdige mennesket blant menn i den øvre middelklassen i Bergen?

1.6 Symbolske grenser – konseptet

For å studere hvordan menn i den øvre middelklassen definerer det verdige mennesket nytter jeg altså Lamonts ide om ”symbolske grenser”. Lamonts definisjon av symbolske grenser (gjengitt s. 10), stammer fra vitenskapssosiologen Thomas F. Gieryn. Tidlig i åttiårene brukte han konseptet for å beskrive den diskursive tilskrivning av utvalgte kvaliteter ved forskere, vitenskapelige metoder og vitenskapelige krav i den hensikt å dra retoriske grenser mellom vitenskap og hva som ikke er vitenskap. I de senere år har imidlertid også sosiologer blitt interessert i å studere slike prosesser ved å rette oppmerksomheten mot hvordan mennesker definerer seg selv. Særlig har en vært interessert i hvordan symbolske grenser trekkes mellom grupper fra ulike kulturer og klasser, og sammenhengen mellom symbolske grenser og indirekte former for makt (Gieryn : 1983, Lamont : 2001).

Som Lamont har jeg dermed sammenlignet konkurrerende definisjoner av hva det vil si å være et verdig menneske blant menn i den øvre middelklassen i Bergen, ved å analysere de symbolske grenser som har fremkommet under mine møter med informantene. Det vil si ved å vurdere de implisitte definisjoner av renhet som fremkommer i de beskrivelser informantene bruker når de, abstrakt og konkret, har beskrevet hvilke personer de ikke vil assosieres med, mennesker de vurderer seg som overlegne og underlegne i forhold til, og mennesker som vekker negativ innstilling, likegyldighet og sympati. Herav følger at denne studien analyserer

den relative betydning av de sosioøkonomiske, de kulturelle og de moralske grensene i informantenes vurdering av det verdige mennesket.

2. De sosioøkonomiske grensene.

Subtile skiller i en verden av ideologisk og språklig likhet

Født inn i en familie med lange og stolte forretningstradisjoner beretter direktør og medeier i det ærverdige bergenskonsernet, i et kort og konsist språk, og med en aura som signaliserer forventning om effektivitet, hvordan han ved å bygge opp et eget datterselskap i konsernet har ført arven videre. Han er i bergenspressen rangert blant Bergens mektigste og han kan skilte med millioninntekt, men hverken makt eller penger motiverer han, da han har nok. Derfor måler han heller ikke suksess gjennom forbruk eller hvor mye en tjener, *"Nei, (latter), hvordan skulle jeg gjøre det?"*. Han føler seg heller ikke overlegen eller underlegen personer med annen sosial status, da han egentlig ikke er så opptatt av *"denne prestisje saken"*, hevder han. I hvilken grad en yter noe til samfunnet er det som betyr noe for ham. Suksess og selvtilfredsstillelse oppnår han da gjennom å; *"Ikke bare bruke, men yte noe. Det skal være en balanse."*

Ut fra denne tankegangen ser han da ikke det *"å være offentlig ansatt og bare tappe mest mulig av det offentlige"* som noen suksess. Av denne grunn vil han heller ikke assosieres med personer som driver næringsvirksomhet *"hvor de beriker seg selv, men ikke samfunnet. Hvor de egentlig bare utnytter systemet for å berike seg selv"*. En begrunnelse om som også ligger under når han viser til grupper som får uføretrygd *"uten at de egentlig trenger det"*, på spørsmål om det er noen han oppfatter får for stort utbytte av de offentlige velferdsordningene, samt de av innvandrerne han oppfatter som *"bare utnytter systemet, og ødelegger for alle de andre, de som virkelig gjør en kjempejobb for Norge."*

Gruppen av de såkalt nyrike og deres fremvisning av materiell velstand er direktøren, som klart representerer en gruppe med gamle penger, heller ikke familiær med. For ham representerer personer som Røkke med *"deres fine biler eller voldsomme, svære båter"* en ny kultur i Norge som han og sine ikke er familiær med". En fremvisning av rikdom som for ham fremstår som både *"tåpelig"* og *"komisk"*.

Selv er han snarere opptatt av å tone ned firmaets og egen profil med hensyn til økonomisk suksess. Som en del av firmaets konsept har de da nedfelt i retningslinjene at en ikke skal ha BMW, Mercedes eller Jaguar som firmabiler, da dette ikke sees som uttrykk for sjelen i

selskapet. Selv har han en japansk mellomklassebil. Han er også aktiv innen seilermiljøet, og har hatt seilbåt det meste av sitt liv.

Både gjennom en stiftelse i konsernet som støtter kulturelle, sosiale og forskningsmessige formål, og som formann i en ideell organisasjon med flere tusen medlemmer, er han involvert i humanistisk arbeid. Et arbeid han føler er naturlig å ta del i da ”[...] *det ligger litt i genene til familien, å gjøre den type arbeid*”, og som han anser som en viktig del av hans bidrag til samfunnet. Han er også engasjert i Rotary, et sted han understreker ikke er en snobbeklubb, men et sted han kan få påfyll av tanker han ikke får av de han omgås til dagen, som ”*lærere eller folk på sykehus*”. Videre er han kunstinteressert og hyppig bruker av de lokale kulturtilbudene. Han får med seg de fleste operaoppsetningene i Bergen og er aktiv innen Bergen Kunstforening. Da barna var små var han også med, blant annet som formann, i diverse foreldreutvalg knyttet til skolen.

Om han ikke er opptatt av prestisje, beskriver han likevel vennene sine slik:

R: Det blir vel gjerne til at de er.. De er stort sett noenlunde på samme alder og er i noenlunde samme miljø og sånn... Det er vel stort sett.. det er vel blitt slik, av en eller annen grunn, ikke bevisst, at du omgås kanskje folk.. som har relativ god økonomi

I: Har alle stort sett høyere utdanning?

R: Ja

I: Er det noen spesielle egenskaper som du legger vekt på i et vennskap?

R: Nei, det blir det vanlige, at man.. hvordan man passer sammen, og kan le sammen og kan ha en dialog. Det er mer det. Denne prestisje saken er ikke jeg så opptatt av.

Når han omgås personer som tjener vesentlig mindre enn han selv virker dette også inn på deres samhandling:

R: Nja, det er noen tema man da ikke snakker om.

I: Ja..

R: Som det da ikke passer å ta opp. De vet og jeg vet.

I: Tema som?

R: Ja, vi begynner ikke da å diskutere tema som lønn. Det er en del sånne tema som du da ikke nødvendigvis tar opp.

Selv fører han videre en ”så høy livsstil” med et så stort personlig forbruk at han føler medfølelse med sine ansatte i lønnsforhandlinger:

R: [medfølelse?] ... Ja, det er det.. Det er det. Det, det....det kan være litt eh... for eksempel i lønnsforhandlinger hvor jeg skal fastsette lønnen til noen hos oss.. eh og jeg ser på deres kostnader og livsførsel, som er ganske trang, men den er innenfor de rammene som er for den type arbeid. Vi betaler

ikke mindre enn andre, vi betaler omtrent det samme.. Og da, når jeg sier da, nei, her er rammene. Jeg vil gi det og det. Og da sitter jeg jo med litt dårlig samvittighet egentlig. Fordi at jeg ser jo på meg selv at jeg.. ville hatt problemer med å leve slik som... de lever. Men jeg sitter da og er dommer overfor en del.. Så i sånne tilfeller så må jeg liksom melde meg ut og forsøke å være, være veldig pragmatisk. Hvis en tar alt det der innover seg.. da klarer en ikke å leve livet på en måte. Sånn at det må jeg bare kutte ut.

Avslutningsvis spør jeg så direktøren om hva han synes om at en bruker klassebegrepet i dag:

I: Dette at en snakker om klasser i det hele tatt i dag, klinger det litt feil for deg gjerne, eller er det..?

R: Nei, jeg kaller det i hvert fall ikke klasser. For det.. det blir litt sånn kunstig, men at du tilhører et miljø hvor du arbeider med det jeg gjør. Og så kan det jo være andre miljøer hvor du er helt null, som arbeider med også viktige ting, kanskje på humanitær side. Da er du et null. Men tilfeldigvis driver jeg med forretning og vet mye om hva som skjer i Bergen sentrum. Jeg har jo ikke peiling på hva som skjer på forskning på medisin for eksempel og det miljøet, hvor en må ha inn kjempedyktige og viktige mennesker der, som vil føle seg veldig dyktige på den siden. Det blir jo litt sånn gammeldags å snakke om middelklasse og ikke middelklasse, eller øvre og nedre, det.. Igjen så blir det for unyansert.

I: Ja, men du er som sagt enig i at der er forskjeller?

R: Der er forskjeller mellom forskjellige grupperinger, og den ene kan være like god som den andre, bare det er en annen gruppering.

Utdragene fra intervjuet med direktøren er på mange måter typisk både for hvordan en i utvalget trekker, men særlig forholder seg til, både de sosioøkonomiske grensene, likhetsidealet og herigjennom hvordan dets paradokser kommer til uttrykk. - Dette selv om, eller kanskje nettopp derfor, direktøren tilhører øverste sjikt både med hensyn til sosial posisjon og hva inntekt og formue angår i utvalget, og således må understrekes ikke er representativ for gjennomsnittsinformanten mht. objektiv sosioøkonomisk status.

2.1 En verden av likhet? - Fordommers møte med empiri og metodisk innfallsvinkel

De sosioøkonomiske grensedragningene i materialet fremsto umiddelbart hverken som entydige eller sterke, da det ved første øyekast ikke virker som om en finner tunge nivelleringer på dette området. Informantene hevder de hverken føler seg overlegne eller underlegne andre i kraft av deres sosioøkonomiske status. De fremhever hverken deres inntekt, deres levestandard/levesett eller deres posisjoner på arbeidsplassene eller i samfunnet generelt som høyverdige hierarkiske distinksjoner, plasseringer osv. Snarere fremhever og understreker en på ulike måter sin likhet med folk flest. Ser en derimot litt nøyere etter, fremgår det imidlertid både av uttalelsene og beskrivelsene av de liv en lever, at en helt klart finner slike hierarkiske grenser som bygger på status. Dog er det vanskelig å finne dem i rendyrket form. Typisk kommer de, som så tydelig hos direktøren, til uttrykk implisitt gjennom de moralske vurderinger en legger for dagen, eller i samspill med ens kulturelle standarder.²¹ Det er da også betegnende at det er hos informantene fra de frie yrker og de selvstendig næringsdrivende det sosioøkonomiske grensearbeidet kommer tydeligst til uttrykk, dvs. at det er i disse gruppene de fremstår som minst subtile og enklest å få øye på. Når det er sagt finner en det underliggende mønsteret i hele utvalget. På enkelte områder tenderer en også i det ene øyeblikket å løfte frem de grensene som er der, før en i neste øyeblikk modifierer, imøtegår og ufarliggjør dem i en ironisk, bagatelliserende tone. Sist, men ikke minst, finner en i intervjuene store avvik mellom den lære informantene gir uttrykk for å leve etter og den praksis de under intervjuene tydelig gir til kjenne at de faktisk lever etter. Aspekter som i sum bidrar til at særlig de deler av intervjuene hvor fokus er på de sosioøkonomiske grensene tidlig fremsto som uavklarte og fulle av ambivalenser, ofte slående paradokser. Trekk ved intervjuene som har gjort arbeidet med å definere de sosioøkonomiske grensene sammensatt og utfordrende.

”Fanget” både i Lamonts operasjonalisering av de sosioøkonomiske grensene og egne fordommer, samt sosiologiens generelle fokus på å avdekke ulikhet fremfor likhet kunne jeg, på et gitt tidspunkt, da kort konstatert at en ikke finner entydige, tunge sosioøkonomiske nivelleringer i utvalget, da en altså gjennomgående fremhever likhet fremfor ulikhet. Eller jeg kunne eventuelt antydnet at årsaken til de manglende uttrykk for sosioøkonomiske

---

²¹ I dette kapittelet vil jeg altså fokusere på de sosioøkonomiske aspektene, for så å knytte dem sammen med de andre dimensjonene i de senere kapitlene.

grensedragninger i materialet lå i manglende validitet mellom teoretiske spørsmål og innsamlet empiri. Etter nøye vurdering fant jeg likevel ikke noen av disse "løsningene" adekvate.²² Svaret var heller å finne hos meg selv og de foreliggende data, som jeg etter ny gjennomgang og vurdering ikke fant noen grunn til å betvile validiteten av. En annen drivende grunn til å fortsette arbeidet lå i meg selv. Dette da jeg må innrømme at jeg vekselvis oppfattet disse fornektelsene, av de sett utenfra objektive realitetene med hensyn til informantenes egen status, deres på mange måter privilegerte liv og de symbolske grenser de tross alt trekker, tidvis som foruroligende, tidvis på grensen til det provoserende på vegne av de mange som ser opp til og respekterer dem, meg selv inkludert, og som noe jeg måtte få frem og gripe tak i. Hva er det som, i denne sammenheng, gjør at en ikke åpent kan vedkjenne seg sin egen, sett utenfra, privilegerte posisjon (evt. ikke ser dette selv) eller de hierarkiske grenser en tross alt trekker og er en del av?

For å finne svar på dette spørsmålet beveget jeg meg etter hvert ut av det sosiologiske fagfeltet og inn i den norske sosialantropologien. En vitenskap som, i motsetning til, eller i hvert fall i større grad enn, sosiologien her i landet, har studert den særegne norske tanken om likhet presentert i teorikapittelet. Her fant jeg ikke bare trøst i at det faktum at jeg langt fra var den eneste som hadde støtt på dette fenomenet, men også tanker og begrepsapparat som stilte de sosioøkonomiske grensene, i denne sammenheng, i et nytt lys. - Inngangsporten og nøkkelen til forståelse av utvalget ligger nettopp i dets motstand mot å fremheve hierarkiske nivelleringer. På tross av de mange, og frem til dette tidspunkt, motstridende uttrykk for sosioøkonomiske grenser i materialet ble det nå tydelig at de entydig ble begrunnet i likhetsidealet. Å avfeie de sosioøkonomiske grensene som uvesentlige ble etter disse erkjennelsene umulig, da idealet om likhet nettopp bidrar til å skjule de grenser som eksisterer samtidig som det klart har en inegalitær undertekst.

Når jeg så med disse premissene i mente gikk nærmere inn i intervjuene avtegnet det seg etter hvert et tydelig bilde av de sosioøkonomiske grensedragningene. Et bilde som på avstand altså først domineres totalt av likhetsidealets tese om likeverd som likhet, og dets diskursive motstand mot å definere og eksplisitt gi uttrykk for hierarkier. Men som en imidlertid, dersom

---

²² Alle disse tankene meldte seg underveis i prosessen. Etter særlig gjennomgang av utvalgsmetode, utvalgets sammensetning og spørsmålsformuleringene kom jeg imidlertid frem til at det med overveidende sannsynlighet ikke var her årsaken lå. En slutning som altså ble ytterligere forsterket i mitt møte med den sosialantropologiske tilnærmingen til likhetstankegangen, og den forståelseshorisont jeg her ble presentert for. Se for øvrig metode appendiks.

en tar det nærmere i øyesyn, oppdager også består av subtile og diskre, men likefullt sterke, hierarkiske nyanser med utspring i nettopp det samme idealet. Hierarkiske grenser som på mange måter stemmer med de grenser Lamont finner i sin studie. Det særegne ved mitt materiale er imidlertid at en ikke fremhever disse aspektene som grenser bygget på det ønskelige eller som mål på hvor suksessfull en er.

Dette gir seg konkret utslag i at en gjennomgående underkommuniserer de sosioøkonomiske aspektene som makt, finansiell og materiell situasjon osv. da likhetsidealet gir sterke underliggende føringer for hvordan en kan gi uttrykk for egen suksess. Og en erkjenner nødvendig ut fra disse at en bevisst er sosioøkonomisk ekskluderende eller at en verdsetter suksess per se ut fra sosial posisjon. Føringer som er så sterke at de på enkelte områder snarere begrenser enn åpner ens handlingsmuligheter.

Gjennom blant annet slike grep forsøker en dermed å folkeliggjøre seg selv, ikke bare overfor andre lavere klasser, men også overfor "ens egne", for å vinne legitimitet i begge leire. I en sosialdemokratisk tradisjon som den norske, hvor kong Olav ble *folkekonge* da han tok trikken og Gerhardsen bodde i blokk, er dette utvilsomt noe mange i utgangspunktet vil hevde er et sympatisk trekk. - Imidlertid når man til sist et punkt hvor ambivalensene og paradoksene blir så store, mange og kan en hevde nærsynte i fremstillingene informantene gir, at det samlede inntrykk en sitter igjen med blir mer komplekst.²³

I det videre vil jeg dermed konsentrere meg om hvordan de sosioøkonomiske grensene, sett i sammenheng, på tross av deres ulike uttrykk, og på tross av forskjellene i undergruppene i utvalget, må sies å være entydige og sterke. Entydige i deres felles utspring i likhetsidealet, og sterke i deres innvirkning både på informantenes selvbilder og verdensbilder.²⁴

---

²³ Særlig vil jeg argumentere for at dette gjelder sett nedenfra. Min påstand og overbevisning er at den form for folkelighet utvalget legger for dagen, i stor grad blir gjennomskuet i de lavere lag. En faktor det for meg ikke synes som om Gullestads tese omkring likeverd som likhet i tilstrekkelig grad tar til vurdering.

²⁴ Med "selvbilder" og "verdensbilder" referer jeg her til hvordan en oppfatter både seg selv og verden rundt seg i et hierarkisk perspektiv. I denne sammenheng vil det da særlig dreie seg om de bilder (oppfattelse/forståelse) en ser, eller ikke ser verden (lokalt, nasjonalt og globalt) med, og ens egen hierarkiske plassering i dette bildet.

2.2 "Like barn leker best"

Douglas og Isherwood hevder i boka *The World of Goods* at folk trives best med å ha et forbruksmønster og forbruksnivå som ikke avviker for mye fra det som er gjengs blant dem man omgås (Douglas/Isherwood : 1996). En påstand som stemmer overens med mitt materiale. På det sosioøkonomiske området, så vel som de to andre aksene jeg opererer med, er hovedregelen i utvalget at like barn leker best. Dette da en i hovedsak lever i en verden hvor en både privat og i arbeidssammenheng omgås mennesker som er på samme sosioøkonomiske nivå som en selv, dvs. har samme inntektsnivå, forbruksnivå og ikke minst samme overordnede syn på disse faktorene. I de tilfellene hvor en ikke er lik, forsøker en da å gjøre seg "lik". Det vil i de fleste tilfeller si det en oppfatter som mer folkelig.

2.2.1 Bosted – middelklassens segmentering

"Liksom det er akkurat som om Fana er mer solrikt, og litt sånn finere vegetasjon og.. det var litt sånne ting ja."
(Ingeniør).

Når det gjelder bosted viste det seg tidlig i prosessen at gruppen jeg skulle intervjuer ikke lot seg lokalisere til kun noen få spesifikke områder. Dette stemmer overens med de opplysninger jeg fikk hos to av Bergens største boligmevlere på forespørsel angående den øvre middelklassens bosettingsmønster. "Den øvre middelklassen i Bergen er bosatt litt rundt omkring, men med enkelte områder som skiller seg ut." Det må likevel sies at selv om den er spredt er brorparten av mennene jeg har snakket med bosatt steder som Fana, Kalfaret, Minde, Nattlandsfjellet, Nesttun, Paradis osv., områder som også boligmevlere altså mente skilte seg ut. Områder som i Bergen tradisjonelt har vært ansett som middelklassestrøk, og kanskje enda høyere. Valg som dermed vanskelig kan oppfattes som rent tilfeldige sett i sammenheng med disse områdenes relative homogene bosettingsmasse og deres høye prisnivå.

Det er likevel ingen som fremhever strøkets status eller sammensetning av boliger eller familier som avgjørende for deres valg av bosted. Godt nærmiljø og kvaliteten på skolekretsen er faktorer en heller trekker frem. Således fremstiller en det som om en utelukker enkelte områder, fremfor å velge andre, på bakgrunn av status. Herigjennom kan en da tydelig se at de kanskje tilsynelatende tilfeldighetene som informantene selv ofte hevder ligger til grunn for deres valg har klare selektive trekk. Den offentlige direktørens begrunnelse på

hvorfor han er bosatt på Minde, eller prestens begrunnelse for hvorfor han bor på Bønes er i så måte illustrerende:

R: [Hvorfor Minde?] Det er fordi min kone ikke vil flytte (latter). Det er barndomshjemmet hennes. Vi kjøpte huset til moren og vi bor vegg i vegg med søsteren og hennes familie. Hverken hun eller søsteren vil flytte, så da måtte jeg enten velge å skille meg eller å flytte. (latter)

I: Er det gjerne med tanke på barna også, med tanke på skolemuligheter og?

R: Jada, det er det som gjør det. Fordi det er et veldig fint miljø å vokse opp i og det er viktig at de. Altså jeg kan trives mange steder, men det er viktigere for meg at de trives og at nærmiljøet er bra for dem, enn at jeg nødvendigvis har større hus eller garasje. Så jeg prioriterer at de rundt meg har det bra, da har jeg det bra, det er noe med det.

I: Sånne ting som strøk og status, er det noe som du tenker på?

R: Nei, jeg er opptatt av at det skal være trivelig der. Ja, altså jeg vil gjerne snu på det. Jeg ville ikke velge et strøk fordi at det er et finere strøk, men jeg ville ha valgt bort et strøk fordi at det var negativt. Altså det er den veien det går. Jeg ville ikke flyttet til Loddefjord da Loddefjord var på sitt verste. Altså, men ikke andre veien. Jeg må ikke flytte til Kalfaret. [...] (Direktør i det offentlige)

I: I forlengelsen av det du spurte om i sted, så ble vi jo når jeg ble tilbudt denne jobben her tilbudt tjenestebolig. Den ser du der borte (peker ut vinduet). Svært hus. Det er på en måte hus som følger jobbene. Da valgte vi på en måte bort det alternativet som var egnet til representasjonsting og sånne ting og som på en måte gir mer status. Men for oss passet det bedre å bo slik vi bor nå.

(Prest)

Om middelklassen rent geografisk altså er spredt og en ikke tilegger statusdimensjonen i valg av bosted en direkte, selvstendig betydning, virker det likevel altså som om en i hovedsak har valgt middelklassens boligform i leilighetskomplekser, ”kjedede eneboliger”²⁵ (eller rekkehus om en vil), og villaer. Dette gjelder også de som ikke har adresser med de typiske middelklasseassosiasjonene. Bor en i Fyllingsdalen så bor en i villastrøk og ikke i blokk. Bosatt i Fana medgikk da forskeren med doktorgrad i realfag, i etterkant av intervjuet, etter først å ha stilt seg noe undrende til at han var å regne som den øvre middelklassen, at bosted gjerne også har noe å si for hvordan en oppfatter verden, de andre og en selv:

R: [Øvre middelklasse?] Nei, jeg vet ikke. Eh, ja, i og med at jeg tenker sånn, jeg har rimelig bra inntekt og slike ting.. Og det er vel kanskje det jeg forbinder med middelklassen. Men, eh... så det er kanskje rett da? Jeg har ikke tenkt så mye over, jeg har vel tenkt middelklasse, men ikke nødvendigvis øvre. Men det kan jo være at det er rett, det har ikke jeg noe.. Hva var det hun sa naboen, driver de med det begrepet enda, sa hun. (latter) til kona og hun bare lo.(latter). Når nabokona hørte om det der. ”Driver de med det der enda?”

I: Det at en snakker om klasser i det hele tatt, klinger kanskje litt feil?

R: Ja, men det er vel kanskje betegnende bare det at, folk som bor der, det er jo et homogent miljø der som vi bor. Det er jo folk med den type bakgrunn, og da tenker en kanskje sånn i den.., mens andre klasser tenker vel kanskje annerledes igjen. Der er det kanskje et begrep, jeg vet ikke? Så det er kanskje betegnende at en kommer med en sånn kommentar? [...] (Forsker)

---

²⁵ Bankdirektørens beskrivelse av egen bolig, som altså også kan beskrives som et rekkehus. - ”Kjedet enebolig” er forøvrig ikke et begrep innen arkitekturen. Rent teknisk er rekkehus og kjedet enebolig en og samme sak (Løvdahl iflg. Dokk Holm, i Dokk Holm og Meyer 2001: 137)

Fremfor å begrunne valg av bosted på bakgrunn av statusmessige klassifiseringer er det altså slik at informantene begrunner deres valg ut fra andre forhold. Begrunnelser som likefullt klart innebærer en søken mot deres egne og dertil tilhørende avstandtagen til andre.

2.2.2 Vennene – de sosioøkonomisk likeverdige

Også når det gjelder ens venner er det tydelig at en i hovedsak omgir seg med personer på tilsvarende nivå, både med tanke på profesjonell og verdslig suksess, uten at en dermed nødvendigvis drar sterke grenser på bakgrunn av disse faktorene i seg selv - som det ønskes verdige:

I: For de fleste av oss er det vel slik at det er noen personer vi liker å omgås og personer vi gjerne prøver å unngå. De du omgås som nære venner, hva kan du si om dem?

R: Jeg tror jeg omgås ganske mange forskjellige personer. Det har litt med jobbene jeg har hatt før og at jeg har ledet et sånn ganske omfattende granskingsarbeid for (...) Jeg har møtt ganske mange mennesker som har vært i forskjellige former for kriser. Mange mennesker som kanskje ikke har hatt det så lett. Og jeg opplever, og det er jeg litt stolt over, at jeg trives med de, også. Jeg føler at det kan være en, det er mennesker som jeg tror går bak fasaden og aksepterer og respekterer. Og jeg forsøker også i mitt yrke mange ganger å hjelpe dem litt, skrive brev og slike ting, uten at det skal koste dem noe penger. Det føler jeg faktisk er en, kall det en slags samfunnsansvar som jeg har, når jeg har det ellers så godt. *Men så er det jo noe i dette at like barn leker best, og det er klart at jeg omgås mange mennesker som har fremskutte posisjoner, og trives jo godt med de da* (min utheving) (Advokat)

Snarere må en se det sammenfallende profesjonelle og verdslige nivået opp mot utdanningsnivå blant dem man omgås, som jeg i neste kapittel vil komme tilbake til betydningen av. Dette viser seg også ved at det heller er hvilken utdanning vennene har, fremfor deres sosioøkonomiske posisjon som blir fremhevet:

I: Ellers så er det jo slik at en har personer en liker å omgås og andre ikke. Kan du si noe om hvem du foretrekker å ha som venner helt generelt?

R: Ja, altså med fare for å høre veldig snobbete ut. De fleste av mine venner er jo akademikere i en eller annen sammenheng, det er de altså. Når jeg ser på den vanlige omgangskretsen så er det leger, tannleger og jurister stort sett. Tilfeldig sammenblanding da, med tanke på utdanning, enten det samme eller som i alle fall har vært i universitetssystemet. Men det er ikke noe bevisst i det kan en si. Det er ikke slik at en bevisst har oppsøkt slike grupper for å holde på det nivået.. det er det ikke. Veldig mange av oss er faktisk grupper som har holdt sammen siden studietiden. (Tannlege)

I: Nå er det slik at de fleste av oss har personer en liker å omgås og personer en synes mindre om å omgås på den private arenaen, kan du si noe om de du omgås og har som venner, tenker på sånn som utdanning, yrke og så videre?

R: Ja, altså de jeg har som venner er stort sett velutdannede folk som jeg enten har studert i sammen med eller har vokst opp sammen med. Og så er det jo også noen som er min kones venner slik at vi i sosial sammenheng er med de. Og de er jo etter hvert blitt våre felles venner.

I: Er det noe du har noen tanker om hvorfor en er såpass lik med hensyn til utdanning og i hvilken grad en har lykket i arbeidslivet?

R: Ja, det har jeg tenkt på. Det var faktisk en som nevnte for meg det var rart hvor mye folk det ble av studenter fra tidlig søttitallet på universitetet. Og det er klart det at når folk har en utdanning er vel

sjansen for at en gjør det rimelig bra i livet stor. Det er ingen garanti, men en blir vel før eller senere til noe. Jeg må jo si jeg har tenkt på at det er det sjiktet som jeg omgås altså. (Kommunaldirektør)

Venner som videre, for kommunaldirektørens del så vel som for de fleste andre i utvalget, også fremstår som om de i hovedsak har det samme forbruket som en selv:

R: Det blir jo ofte slik at en gjør mange av de tingene og kjøper mange av de samme tingene, som de vi omgås kjøper og gjør. At en etablerer en slags felles referanseramme. (Kommunaldirektør)

I kraft av deres like referanserammer og økonomiske evner kan en imidlertid hevde at dette er faktorer som bidrar til å lette samhandlingen dem imellom. Støtte for dette finner jeg blant annet ved å vise til hvordan en legger opp samhandlingen dersom en også omgås personer uten sammenfallende økonomiske evner som ens egne. I de tilfellene hvor en omgås personer med mindre økonomiske ressurser, virker denne faktoren inn og ”vanskeliggjør” samhandlingen i form av at en må gjøre seg mer lik disse. Blant annet er det, som utdraget fra intervjuer med direktøren viser, slik at en da unngår å snakke om økonomiske emner, eller at en i sosial samhandling passer på å legge opp til et annet mer dempet kostnadsnivå, for eksempel hva gaver, aktiviteter, valg av mat og drikke angår osv.:

R: Jeg tror at hvis du har en omgangskrets hvor alle har god økonomi, for å si det sånn. Så blir det til at sosiale aktiviteter og slikt som skal gjennomføres også vil være forankret i at man kan bruke en del penger. Hvis du er sammen med folk som har mye mer beskjeden økonomisk evne så kan man, og vi har venner som både har vesentlig mer penger enn det som vi har, og folk som har sannsynligvis vesentlig mindre. Og vi har det like hyggelig med de, men da er det viktig å tenke at vi tilpasser oss slik at de som kanskje ikke kan være med på aktiviteter som koster mange, mange tusen føler at de blir ekskludert fordi at de føler at de ikke har rom for det. (Advokat)

R: Det er klart det kan være på den måten at da må du på en måte styre ditt eget forbruk, sant, hva du finner på og gjør, hva du spiser og drikker ja. Ikke alltid, men en må på en måte ta litt hensyn til akkurat det da. (Lege)

Andres eller egen finansielle og materielle situasjon er i det hele tatt generelt et ikke-tema i sosial samhandling, men særlig i sosiale settinger hvor en omgås personer med en annen økonomi eller forbruk. Dette kommer blant annet til uttrykk ved at mange av informantene trekker seg unna eller føler seg utenfor i sosiale sammenhenger hvor dette blir tema:

I: Er det noen mennesketyper du gjerne kan føle deg overlegen? Altså ikke i negativ betydning, men at du føler deg utilpass gjerne og ikke føler at du passer inn?

R: Ja. Nei, jeg har en viss evne til å tilpasse meg, men det kommer sikkert an på. Men sånne brautende personer som, du nevnte Røkke og den type folk, det er kanskje ikke så. Det er ikke så kjekt.

I: På den andre siden føler du deg gjerne underlegen eller mindre på høyde med situasjonen noen ganger?

R: Ja, i grunnen ikke.. ja.. jeg kjeder meg fort i samvær hvor folk snakker om sine dyre hus og sine dyre biler, så føler jeg meg ikke underlegen, men det er fordi at jeg har... De er *ikke lik meg* (min utheving),

og jeg synes det at det er litt kjedelig.

(Professor humanistisk fag)

På tross av en altså ikke trekker frem sosioøkonomisk status som det ønskedige med hensyn til hvem en omgås og har som venner, er det likefullt altså slik at disse i stor grad fremstår å være på samme nivå som en selv.

2.2.3 Arbeidet – sosial likhet i en verden av nødvendige, organisatoriske hierarkier

Innad i organisasjonene en arbeider er det også tydelig at en flere steder arbeider ut fra tanken om at like barn leker best. Her blir det ekstra tydelig hvordan en således underkommuniserer organisasjonenes utvilsomme hierarkiske strukturer som klart fremgår av hver enkelts definerte ansvarsområder. Gjennom ideen om at en får best trivsel og de beste resultatene dersom en fungerer som et lag, hvor alle er likeverdige, unngår en også her å fremheve hierarkier. Dette samtidig som en erkjenner at en må ha ledere av ren nødvendighet for å fatte endelige beslutninger, men altså uten at en dermed, heller ikke her, gir sin fulle tilslutning til hierarkiske strukturer. En fokuserer dermed mer på enhvers, assistenter og sekretærer som øvrige ansattes, evne til å styre seg selv, til å gli inn og passe sammen, både med deres overordnede og i miljøet i bedriften²⁶, fremfor egen posisjonering. I noen tilfeller var denne ambivalente holdningen slående:

R: Jeg sier det, her på huset er vi *alle like!* Det er kun når det er styremøter og ledermøter, der er det litt forskjell. Men i det daglige er vi i akkurat den samme situasjonen, vi er helt avhengige av hverandre. Jeg er like mye avhengig av den enkelte som den enkelte ut av meg. Og det tror jeg er veldig viktig at vi jobber på samme nivå. Men det er klart noen beslutninger må en leder ta. Ubehagelige eller behagelige, vel, vel, det blir som oftest mitt lodd. Det er ikke alltid like gøy, men vel, vel. Det er som jeg sier, det viktigste er at vi trives på jobben, (noe faller bort). Nei, jeg tror det er, altså arbeidsgleden, det er jo halve meningen.

[...]

R: [...] Om jeg er daglig leder i et selskap eller ikke så er vi jo her daglig, vi er jo *helt lik*. Jeg har kanskje et finere kontor, men det er fordi at jeg fikk lov å velge først, sant. [...]

(Eier og daglig leder innen finansrådgivning)

At det er på arbeidsplassene en finner et visst aksept av hierarkier samsvarer med tidligere studier (Gullestad : 1992, Barnes : 1954). I den grad jeg har undersøkt dette fremstår imidlertid ulikhet i mitt materiale, til forskjell fra hva en tidligere gjerne har hevdet, også her forsøkt underspilt, samtidig som den blir gjort til premiss for effektiv samhandling. Hierarkier fremstilles utelukkende som funksjonelle organisatoriske nødvendigheter, - uten hierarkisk sosial betydning.

---

²⁶ Personer det vil være naturlig å slutte er de som er mest mulig lik en selv.

2.2.4 De eksklusive, engere fora av erkebergensere, snottagutter og skikkelige menn
Utover dem en omgås gjennom arbeid og i privatlivet beveger informantene seg i ulike engere fora. De har styreverv, medlemskap i, bransje/profesjons og fagorganisasjoner og humanistiske organisasjoner, de er aktiv i foreldreutvalg relatert til barnas skole og fritidsaktiviteter, de er aktivt med i Bergen Næringsråd, Rotary, Frimurerlosjen²⁷ og Det Nyttige Selskap²⁸ samt deltar i andre formelle selskapeligheter for de få. Fora hvor de i stor grad omgås personer med tilsvarende eller høyere sosial status.²⁹ Fora hvor de videre påfallende ofte ikke bare har status som menige medlemmer, men også her har lederfunksjoner. Verv og medlemskap som informantene, utypisk i denne sammenheng, i stor grad selv trakk frem under intervjuene.

Begrunnelsene for hvorfor en befinner seg i disse foraene varierer, men felles er at ingen trekker frem prestisje aspektene ved å bevege seg disse stedene eller at de herigjennom oppnår personlige gevinster. Særlig når det kommer til losje og herreklubb virksomheten understreker en snarere at disse oppfatninger ikke stemmer med virkeligheten. Utvidelse av ens sosiale nettverk og personlig utvikling er aspekt som går igjen i hva en fremhever som viktig i forhold til hva disse engasjementene gir dem, nettverk som altså understrekes at ikke brukes til egen vinning i arbeidssammenheng. Når det gjelder personlige utvikling er det særlig den kunnskap en her kan trekke veksler på fra andre ekspertmedlemmer en trekker frem, eller for medlemmene i Frimurerlosjen de intellektuelle utfordringer de der stilles overfor, ikke minst trekker en frem betydningen av at en får utviklet evnen til å gripe ordet og stå frem overfor store forsamlinger. En egenskap som forøvrig var høyt verdsatt og ble trukket frem i hele utvalget. Finansrådgiveren, vist til ovenfor, er også i så henseende representativ:

I: Ellers har du noen organisasjonstilhørighet, tilhører du noen forening eller lag?
R: Ja, altså jeg er veldig opptatt av losjearbeid, det må jeg innrømme. Det tar mye av min tid.

---

²⁷ Uten å gå nærmere inn på hva Frimurerlosjen representerer og står for, finner jeg det i denne sammenheng høyst passende å sitere historikeren og bergenseren Karl Milton Hartveits beskrivelse av kriteriene (grensene) for medlemskap i Logen, i boken *De skjulte brødre: frimureriet – myter og virkelighet* (1994): "Hvis du er kvinne eller har en kriminell fortid, har du ingen mulighet til å bli innviet, og kan bare glemme det hele. Er du vanlig arbeidstager eller arbeidsløs, neger, asylsøker, gjeldsslave og liknende, er det svært lite sannsynlig at du vil bli funnet verdig til å bli innviet som broder. Er du lærer, byråkrat, bonde, fisker, eller på annen måte befinner deg i samfunnets mellomsjikt, har du en viss sjanse. Det kommer an på dine eventuelle frimurerforbindelser. Er du jurist, lege, politiker, høyere offiser eller politimester er du heldig, for da har du meget gode muligheter til å bli en "enkens sønn"." Hartveit viser her, som en av mange kilder (f.eks. Møgstad : 1994 og Rudstrøm : 2005), til hvordan medlemsmassen i Frimurerordenen hovedsaklig kommer fra den høyere middelklassen. Medlemsliste over Bergens frimurere med yrkestitler finner en for øvrig på nettstedet; www.Magazinet.no.

²⁸ Det Nyttige Selskap er etter konservatorens sigende en klassisk Bergens institusjon som "det kultiverte Bergen forholder seg til" (sic.).

²⁹ Illustrerende er det at flere i mitt tilfeldige utvalg, på 23 personer, altså viste seg å være med i de samme fora.

I: Hvilken losje er dette?

R: Det er frimurerlosjen.

I: Gir dette deg noe utover arbeid, altså hva er det du får der som du gjerne ikke får gjennom arbeidet?

R: Nei, altså det er jo spørsmål hvordan man tar det. Det gir meg for det første en god følelse å vite at i losjearbeid så gjør du noe nyttig for andre. Og så treffer du veldig mange andre, og det er jo veldig sosialt i tillegg. Og dessuten får du utfordringer der som gjør at jeg føler at jeg vokser selv. For å si det sånn, jeg har aldri vært en taler, jeg har alltid kvidd meg for å si noe, i hvert fall når jeg er litt usikker. I dag har jeg mye lettere for å ta ordet, gripe ordet, reise meg, utfordre. Så.. og det tror jeg er mye takket være losjen. For du får muligheten til å gjøre noe der og du får muligheten til å ja

[...]

I: Kan du si noe om hvordan du ble medlem, ble du anbefalt?

R: Ja, i losjen ja

I: Var det gjerne i forbindelse med at du hadde en bestemt stilling?

R: Nei, det var en venn kan du si, så det hadde ingenting med min stilling i det hele tatt. Så den oppfatningen av losjen det kan en bare glemme, det er det andre som har diktet opp. I dag er det slik at det først og fremst kommer an på mennesketypen, ikke stilling. Fordi at en kan.....ja, en kan være hva som helst. Så det som betyr lite grann det er at en er en skikkelig mann, skikkelig vandel. [...]

[...]

I: Disse som du går i losjen med, omgås du dem også privat?

R: Nei, ikke mer enn tilfeldig. Altså det tror jeg ikke er så veldig mye utbredt i losjen. Det kan godt være jeg tar feil, men jeg har ikke fått inntrykk av det. Noen selvfølgelig, for de er ofte venner før de kommer inn. Men det er ikke noe sånn at. Om du treffer på de, om du snakker med dem, om du ringer dem når du har et spørsmål, noe som skal gjøres og så ringer du til dem (noe faller bort), men det er ikke noe annet enn det.

(Finansrådgiver)

Illustrerende er også utdraget fra mitt møte med konservatoren, som både profesjonelt og privat lever innen kultursfæren i Bergen, med dens mennesker og miljø:

I: Har du noen organisasjonstilhørighet?

R: Jeg.. ja jeg er med i Den Norske Bokklubben (latter). Nei, for å være.. Jeg er med i (...)foreningen og så er jeg med i (...). Altså det er jo i egenskap av jobben da, men det er personlig medlemskap som museumsmann da. Og så er jeg med i Det Nyttige Selskap som er en klassisk bergensk institusjon. Kulturelt bevisste mennesker forholder seg til den. Og der har vi både erkebergensere og snottagutter. Sant. Altså en god fordeling, men en stor vekt av *det kultiverte Bergen, som jeg altså er en del av.* (min utheving)

[...]

I: Er dette et sted hvor dere på en måte verver folk eller?

R: Ja, altså det er jo frivillig å være med der. Du kan godt melde deg inn selv. Det er ikke sånn Frimureri der du må bli antatt av to, ha plettfri vandel og ha vært åtte år i speideren og sånt. Det har jeg altså også gjort. Vært åtte år i speideren, gjennom Frelsesarmeen, men de er mange år siden nå. Men, ja, jeg er jo styremedlem i (...). Og så er jeg styrets fagmann i (...) kulturminnefond. Det er relatert til fortidsminneforeningen da. Og så er jeg styremedlem i stiftelsen (...), som også for så vidt er relatert til fortidsminneforeningen.

I: Gir dette deg noe ut over det rent faglige?

R: Ja, fordi at jeg er med i en sosial arena som jeg. Jeg setter veldig stor pris på de menneskene som jeg er involvert med i disse sakene da. *Og det er en del av, skal en si Bergens nettverket, som det er ganske kjekt å være en del av. Men vi har enda ikke opplevd at noen fremhever dette her for personlig gevinst eller noe sånt. Og det er heller ikke derfor jeg er der* (min utheving). Det er mer. Det er egentlig faglig begrunnet, altså aktiviteter. Men det er altså i den sfæren jeg lever og bor i og ånder i.

I: Er det mye de samme folkene du treffer de forskjellige stedene da?

R: Jada, det er det. Jeg har nok en ganske stor bekjentskapskrets da innenfor de faglig relaterte fora da. Og det er helt umulig å ikke treffe på de samme folkene. Det eneste stedet jeg ikke er, som kanskje ville være naturlig da for å fylt opp min posisjon, det er i Harmonien og den Festspillklubben, for å kalle den det.

(Konservator)

Selv om konservatoren her i form er noe ironisk kan en tydelig se hvordan han på den ene siden trekker frem at dette er et selskap som ”*de kulturelt bevisste*”, ”*det kultiverte Bergen*” forholder seg til. Hvorpå han i neste omgang spøkefullt gjør narr av Frimurerlosjen og understreker at hos dem er det både snottagutter og erkebergensere, samt at han ikke opplever at noen nytter disse forbindelsene til personlig vinning.

Om informantene selv understreker at en ikke oppnår personlig vinning gjennom disse engasjementene kan, og må, en imidlertid stille spørsmålstegn ved dette. Både for økonomieliten og kultureliten er det vesentlig å hente nye oppdrag, finne oppdragsgivere, opprette et renommé osv. som i tur kan gi dem direkte eller indirekte personlig utbytte. Når så konservatoren beveger seg innen de fleste nettverk av ”det kultiverte Bergen”, når den selvstendig næringsdrivende konsulenten går i Frimurerlosjen sammen med andre ledere og næringsdrivende, eller når oppdragsforskeren er aktiv innen faglige fora hvor han møter potensielle oppdragsgivere, kan dette med stor sannsynlighet medføre direkte eller indirekte personlig gevinst. I motsetning til hva informantene selv hevder, kan disse posisjoneringene altså klart også hevdes å ha en strategisk funksjon. Om det ikke medfører ren økonomisk gevinst vil en kunne oppnå faglig, så vel som sosial anseelse og understreke at man er en man må regne med. Når konservatoren dermed tilsynelatende ikke har noen problemer med å forklare sitt engasjement som ekte og indrestyrt, mens han betrakter folk som bruker penger på dyre båter og biler som overfladiske ofre for markedskreftene, er det ikke unaturlig å stille spørsmålet om ikke han også er en del av det samme markedet for status og prestisje.

For flere av dem som ikke beveger seg i disse kretsene, typisk de offentlig ansatte, kommer det da også frem at de tydelig ser en nettverksfunksjon i disse foraene, men at en av andre grunner ikke føler seg tilpass i disse kretsene:

I: Bruker du vennene dine som en del av et nettverk i arbeidssammenheng?

R: Nei

I: Det er gjerne litt spesielt siden du nå arbeider her, men når du har vært i andre jobber?

R: Jeg er veldig lite flink til nettverksbygging, jeg.. Noen er voldsomt flinke til å bli det, og jeg jobber med å bli bedre på det. Men jeg merker at det blir så kunstig. For jeg er med i Bergen Næringsråd og blir invitert på disse her med næringslivstoppene i Bergen osv. på forskjellige ting da. Og jeg kjenner at, det er ikke helt min arena. Altså jeg tenker jeg må kunne klare å gjøre en god jobb og kunne klare å overleve i jobben uten på død og liv trives med det der.

I: Har du noen annen organisasjonstilhørighet utover Næringsrådet?

R: Nei

I: Ikke Rotary eller Frimurerlosje eller slike ting?

R: Nei

I: Har du blitt spurt om det noen gang?

R: Ja, jeg mener jeg ble spurt om det en gang, men jeg kan ikke huske, det er mange år siden, men. Jeg har vært med i noen styreverv tidligere, men jeg har ikke noen sånn, jeg har ikke noen organisasjoner som jeg er med i. Men jeg har tenkt på det at jeg burde kanskje gjøre det for å knyttet. Altså i den jobben som jeg har så bør jeg være flinkere til å være med i den type ting da, men jeg har ikke brydd meg.
(Direktør i det offentlige)

De privat ansatte (gr.3) derimot skiller seg ut gjennom ikke å være med eller ha noe forhold til hverken de fora det her er snakk om, eller menneskene som er med der, da de føler at dette ikke representerer deres virkelighet. I denne gruppen gir en heller uttrykk for en viss uvilje, uten at en dermed føler seg underlegen, kanskje snarere tvert om? Invitert med av venner opplevde i hvert fall forsikringsmegleren sosisetetsballet Høststormen slik:

R:[Om "Høststormen"] Det er sånn sosisetetsball i byen her som er en årlig foretredelse. Det har stått om det i BT.Og der havna vi på reservebenken for å si det sånn. Og fikk bivåne (noe faller bort) Og med en gang vi kommer inn der så konstaterte jeg etter en liten halvtime at alle dyrehager trenger et publikum. Det var vel egentlig det man konstaterte at den settingen der. Det var liksom ikke min virkelighet. Det var helt. Altså i den settingen der følte jeg meg ikke hjemme for å si det sånn. Syntes ikke det var noe særlig.

I: Tenker gjerne omvendt. Der var gjerne du underlegen på en måte samtidig som du hevet deg over det.
R: Ja, jeg vet ikke om jeg følte meg noe under. Altså jeg klarer ikke å identifisere meg med en del av de menneskene der. Jeg så jo liksom hvor lenge den litt sofistikerte oppførselen varte, ikke sant. Når, hva skal jeg si, administrerende i (..) sånn utover kvelden hvor det var litt for trangt rundt bardisken brøyta seg fram for å, ikke sant. Da fikk du se prisens bakside, for å si det sånn (Latter)

(Forsikringsmegler)

Altså er det slik at de som i kraft av deres stillinger, utdanning og sosiale posisjoner befinner seg innen det som en utvilsomt må kunne hevde å representere eksklusive fora for de få, unngår å omtale disse som nettopp eksklusive. De toner da gjennomgående heller ned, kan en hevde med lite hell, både foraenes statuskonnotasjoner og nettverksfunksjoner. Fremfor egen sosioøkonomisk interesse og vinning legger en da snarere til grunn intellektuell utfordring og stimulans for ens deltagelse i disse foraene.

2.3 De vanskelige verdslige grensene

Folk pranger med rikdommen sin, men på en riktig måte. Dette er ikke et harry strøk hvor folk snakker "easy" om penger.

(Roy Jacobsen i Aftenposten : 2005)³⁰

Andres eller egen finansielle situasjon er for informantene altså et ikke-tema i sosial samhandling. Min erfaring gjennom intervjuarbeidet støtter denne påstanden. Kjøp, pris, kostnader, lønn, i det hele tatt penger i seg selv er tema som en i hvert fall ikke selv trekker frem under intervjuene. Innen det dannede ideal på det sosioøkonomiske området er dette noe man ikke snakker om. I de delene av intervjuene hvor vi uvegerlig kom inn på disse emnene holdt en da snarere igjen, fremfor å utbrodere om seg og sitt. En norm som virker å gjelde rent generelt og ikke bare i de tilfellene hvor en omgås personer med mindre ressurser enn en selv:

R: Ja, jeg har hatt venner og omgangsvenner som tjener mye mindre enn meg og noen har vært arbeidsledige. Og de har da, ja misunt meg at jeg har hatt høy lønn. Eh, men flere av de andre har da der også begynt å få lønn som er ganske bra. Så det er ikke noe tema på en måte, det er ikke noe en brisker seg med. [...]

(Direktør i det offentlige)

Informantenes tilbakeholdenhet på dette området gjorde det da også vanskelig for meg å avdekke hvordan en i utvalget forholdt seg til penger og forbruk. Imidlertid fremgår det implisitt av intervjuene, og gjennom hvordan en omtaler de som representerer en avvikende dannelse på dette området, underliggende strukturerende føringer også her. Her blir det videre ekstra tydelig hvordan de moralske gresedragningene virker inn. Således ble mitt møte med den ytterst talemåte og reflekterte kommunikasjonsrådgiveren av avgjørende betydning.³¹ Et møte hvor informanten tydelig ga til kjenne sin velferd og sitt forbruk, sin fascinasjon for penger osv. Ved så tydelig å bryte med resten av utvalget, særlig i form, men og delvis i innhold, ble det ekstra tydelig for meg hva som er den herskende normen for hvordan en i

---

³⁰Forfatteren Roy Jacobsens begrunnelse for hvorfor han ikke opplever nabolaget sitt, Solveien på Nordstrand i Oslo, som utpreget snobbete ifølge Kristiansen : Aftenposten 27.08.2005. "[...] et strøk for den øvre middelklasse og vel så det." ifølge historieprofessor Finn Erhard Johannesen (Johannesen : 2000), og i Aftenposten omtalt som en av Norges dyreste adresser (Kristiansen : Aftenposten 27.08.2005).

³¹ Kommunikasjonsrådgiveren sitt refleksjonsnivå og åpenhet omkring disse spørsmålene kan nok tillegges både hans virke i seg selv, og ikke minst hans velvilje i form av å utvise en vilje til det han lanserte som "introspektivitet", evnen til å se seg utenfra. En vilje og evne som jeg altså konstaterer hovedsaklig glimrer med sitt fravær i resten av utvalget, og i stor grad bidrar til det som igjen med kommunikasjonsrådgiverens ord gir det hele et noe "løgent" preg.

resten av utvalget snakker om og forholder seg til penger og forbruk. Det en kan hevde representerer det dannede ideal på det sosioøkonomiske området.³²

2.3.1. Lønn er viktig, men ikke et overordnet mål

På tross av deres tilbakeholdenhet fremstår lønn og formue, for informantene, som den viktigste faktoren i spørsmålet om hvorledes en oppfatter ens plassering i det sosiale hierarkiet. I så måte hevder imidlertid informantene gjennomgående ikke å representere økonomisk privilegerte profesjonsgrupper i det sosiale hierarkiet.³³ For å legitimere denne påstanden viser en like gjennomgående til andre som tjener mer enn en selv, både med og uten høyere former for utdanning, som typisk ”nordsjøarbeidere”, ”fiskere på Sotra” og ”gravemaskinførere”. Det er ingen som viser til grupper en selv faktisk tjener mer enn:

I: Lønn hvilken betydning har det for deg? Er det et motiv eller belønning, eller gjerne ingen av delene?

R: Altså lønn er jo viktig for selvfølgelig du jobber og står på mye, og da vil du jo selvfølgelig ha et utkomme som, punkt en sikrer at du kan ha et normalt greit liv, i hvert fall å kunne ha et normalt forbruk, å kunne ha ja, å kunne ha en bil nummer to og den type ting. Så selvfølgelig betyr det en del. Og det betyr kanskje mer når man tenker på det i perspektiv i forhold til pensjon. Så jeg vil si lønn er viktig ja.

I: Mener du at lønnen også avspeiler den posisjonen du har og den, kan du si, makten og ansvaret du har også?

R: Nei,.. ja det gjør den i rimelig grad. Den gjør det.

I: Sammenlignet med offentlig ansatte, ledere og personer med mye ansvar der, føler du at (får ikke fullført)

R: Tradisjonelt så er det jo slik at i det privat og også i bank så vil en ha høyere lønn enn i det offentlige. En god del høyere lønn. Samtidig vil en gjerne ligge noe lavt i forhold til store industribedrifter i Norge og i forhold til for eksempel min egen bransje hvis en for eksempel går til Sverige, der er det helt andre avlønninger enn det vi har her. Men jeg synes stort sett den er grei. Jeg skulle gjerne sett at der var litt mer igjen. Jeg synes jo egentlig da at hvis en ser på summen av skatter og avgifter, så synes jeg det er (Bankdirektør)

---

³² Et eksempel på at det metodisk kan være enkeltobservasjoner med høye avvikende verdier i empirien som kan være de interessante med hensyn til å finne og forklare funn.

³³ Nettstedet Sol sine skattesider med tall fra 2004 viser at informantenes brutt årsinntekt varierer fra ca 400000 til 1,8 mill. (tall fra 2004). Tallene er presentert på side 159. For de selvstendig næringsdrivendes del vil imidlertid disse tallene ifølge nettstedet ofte ikke avspeile deres reelle inntekter. Tall fra Statistisk sentralbyrå viser samtidig at den tidelen av Norges befolkning som tjente mest i 2003 hadde en gjennomsnittlig brutto årslønn på 637100 kroner (Dahle : 2005). Verd å merke seg her er at det er de som i denne sammenheng tjener minst som fremsto som mest fornøyd med deres lønn, mens de som i utvalget representerer gjennomsnittet tenderer å være minst fornøyd. Sett både ovenifra som sosiologstudent, og nedenfra som klassereisende selv, skal jeg ikke legge skjul på at informantene, i dette spørsmålet, mange ganger virket lite reflekterte i arkitekten) med solid øvre middelklassebakgrunn som, som arkitekten selv sa det ”er flasket opp med å vite at vi er født på den grønne gren og tilhører den bedre del av bergensfamiliene og alt dette her”, samt de med de lengste klassereisene rent økonomisk, med et bevisst forhold til deres egen oppnådde posisjon som de, som kommunikasjonsrådgiveren, på mange måter ”må venne seg til”.

Penger og materiell velstand virker da imidlertid heller ikke å være den viktigste motivatoren for informantenes virke. Flere av dem kunne tjent mer hadde de prioritert annerledes påpekte de:

R: Nei, altså.. jo, det er jo ett motiv selvfølgelig, men det er ikke det avgjørende motivet for hvis jeg kun gikk etter lønn hadde jeg nok drevet med andre ting. Det er ikke det at jeg tjener dårlig, men, med min utdanningsbakgrunn kunne jeg gjort andre ting og tjent mye mer. Mange av de jeg studerte sammen med valgte annerledes og tjener mye mer og har lagt opp betydelige formuer. Men det er et valg. Jeg har vært mer opptatt av liksom å drive på med noe som jeg føler gir meg noe. Men selvfølgelig jeg har også vært opptatt av å tjene forholdsvis bra. (Journalist, utdannet siviløkonom.)

Lønn fremstår for informantene imidlertid klart som et mål på hvor verdsatt en føler seg i arbeidslivet og samfunnet både personlig og profesjonelt, uten at lønn av den grunn er det overordnede målet for dem. Det vesentlige er å få gjøre noe som interesserer en, med rom for selvutvikling og å være i et miljø en trives i. I dette ligger det dog, særlig for de universitetsutdannede, innen det jeg i det videre vil kalle ”de myke fag”³⁴ (Becker : 1989), humaniora og samfunnsvitenskapene, en bevisst tanke om at en herigjennom også vil kunne oppleve verdslig suksess, men uten at dette er det vesentlige. Tanker som i seg selv ofte innebærer grensdragning overfor dem som ikke deler denne filosofien:

R: En livsfilosof som betød veldig mye for meg i starten på min karriere, han sa som så, at du kunne jobbe mot kortsiktige økonomiske mål eller du kunne jobbe mot personlig utvikling. Og hvis du hadde det første som formål så ville du muligens kunne nå de målene, men det var ikke så veldig verdifullt. Hvis du derimot kunne bygge deg opp en visjon lenger fremme og jobbe mot noe du hadde tro på, så ville du sannsynligvis få både den økonomiske og personlige utviklingen, men det blir biting. Hvis det blir en hovedting så blir en nærsynt og så blir du forblindet i det. Og det synes jeg veldig mange er. Og det er nesten altså, det er nesten ideologien på Handelshøyskolen. Å gå mot de økonomiske målene. Og i vår bransje så går det veldig mye mot å gå mot de personlige målene. (Rekrutteringskonsulent)

R: Jeg har sans for, jeg har litt sånn sans for den her, Platon tenkte at jo høyere opp i samfunnet du kom, jo mer skulle du gi fra deg, etter hvert som du ble opplyst så skal du jo naturlig på en måte forsake ting. Det er ikke makt og penger som skal jage deg oppover. Tvert imot. Ja. (Direktør i det offentlige)

Det virker dermed som om lønn og penger har en rent pragmatisk funksjon med hensyn til å kunne føre de liv de fører:

R: Eh, lønn, altså økonomisk sett så er det ikke så veldig viktig, men det er viktig for så vidt å ha et visst lønnsnivå med tanke på levestandard og livsstil da, og da trenger man penger. Men utover det å ha mye bare for å ha mye, det kan ikke jeg se noen hensikt i. (Lege)

---

³⁴ Med ”myke fag” henspiller jeg i denne sammenheng til humaniora og samfunnsvitenskapene. Selv om jus er å regne for samfunnsvitenskap faller denne vitenskapen i denne sammenheng imidlertid under kategorien de ”harde fag”, det samme gjør helsevitenskapene.

En livsstil og levestandard som er preget av at en, "Får med det vi vil sånn i hverdagen" (arkitekt), eller til å leve det flere omtaler som "komfortable liv". Det fremstår dermed som om de går til deres arbeid av en genuin interesse eller av mer ideologiske grunner, fremfor av nødvendige økonomiske grunner. Lønn er en fungerende faktor mht. å leve de liv de gjør, men ikke motiverende faktor i deres arbeidsgjerning. Særlig kommer disse vurderingene frem hos informantene i gruppe 1 bestående av de offentlig ansatte og gruppe 2 bestående av spesialistene innen kultur og sosialrelaterte områder på det private markedet:

R: Nei, altså hvis lønn hadde vært et motiv så hadde jeg antakelig ikke vært lærer. Selv om lønna har gått opp de siste åra og er blitt anstendig altså, så er det virkelig ikke der de store pengene er og sånt noe. Men sånn som vi lever, uten bil og alt sånt noe, så er det greit vil jeg si å finansiere et komfortabelt og greit liv.
(Lektor)

R: Jo det har en veldig praktisk betydning. Det å kunne opprettholde.. Det å ha nok penger til å henge med i det hektiske liv man er en del av. Men det har ikke noe status for en prest å si til den andre at han tjener mer enn den andre. Tvert i mot. Men det har en veldig sånn praktisk betydning at man har en såpass inntekt at man kan betale sine regninger og leve sitt liv. Slik at... Men når vi regner arbeidstid så regner vi ikke timer. Vi regner rett og slett dager.
(Prest)

I: Du sier at du tjener bra. Lønn er det viktig for deg på noen måte? Er det en belønning eller er det et motiv eller gjerne ingen av delene?

R: Nei, lønn er. Lønn motiverer meg ikke. Som jeg nettopp sa om jeg hadde fått mer lønn så hadde ikke jeg kunnet løpt fortore enn det jeg gjør nå. Jeg må drives av at jeg er interessert i det og kan brenne for det for på den måten å kunne gjennomføre det. Men lønn er jo en fungerende faktor også, hvis en får for lite av det evaluerer du om det står i forhold til det du gir. Den jobben jeg har må jeg kunne si er rimelig arbeidskrevende og da vil de rundt deg og en selv vurdere, står det her i forhold til det jeg kan kjøpe meg av frihet eller handlingsrom. Står det i en balanse? Og det føler jeg jo at vi kan da de siste årene, hun kan være hjemme, vi kan reise på hytten, vi har hytte, vi har anledning til å kjøpe båt, vi har veldig lite lån igjen. Men jeg trenger ikke jage nå etter å tjene en million mer for det går bare til dyre sofaer og ja. Så jeg ville heller nå, det ville ikke gjort meg noe nå å gått ned i lønn så lenge. Det er helt kurant så lenge, jeg er ikke så opptatt av videre karriere, forutsatt at vi hadde det vi trengte da for å si det sånn.
(Direktør i det offentlige)

R: Ja, jeg har så, for å si det på den måten, jeg har såpass at jeg he, at jeg greier meg veldig godt. Vi har god lønn. Kona og jeg til sammen har god lønn.. og.. og .. sånn at vi kan egentlig kjøpe det vi vil. Altså da snakker jeg i forhold til det vi ønsker oss. Så fritid egentlig, betyr kanskje mer for meg. Det å kunne, det å kunne, men det har litt sammenheng med det at jeg bruker veldig mye tid på gården. Men det vil jeg kanskje sette mer pris på enn akkurat en lønnsøkning nå. Men det er jo en luksus situasjon, jeg ser jo det.

[...]

I: Når du har valgt utdanning og arbeidsplass, har du tenkt noe på lønn da?

R: Nei, bare kun interesse.

(Forsker)

At en som forskeren heller ville foretrukket mer fritid fremfor mer lønn er da også et ønske som flere uttrykker. Ytringer og muligheter denne gruppen tydelig har, og som må sies å stå i kontrast til deres fremstilling av ikke å representere hverken økonomisk eller på andre måter privilegerte grupper, lønn er ikke for dem livsnødvendigheter. Flere av informantene gir da

likefullt tydelig til kjenne en følelse av at profesjonene de representerer ikke får den lønn, og herigjennom den anseelse de fortjener, samtidig som de altså ikke måler suksess i hvor stor lønningsposen er. Kanskje gjelder dette særlig for de offentlig ansatte:

I: Lønn, hvilken rolle spiller det for deg?

R: Jo, den er viktig på den måten at jeg.. Hvis at jeg har så jeg greier meg så er det greit altså. Skulle gjerne sett at universitetsansatte hadde litt bedre lønn. Ikke bare jeg, men også ser folk som er i sånne rekrutteringssituasjoner og akkurat er begynt. Det er jo veldig vanskelig for dem å greie seg og.. stipendiater og folk som akkurat har begynt sliter ofte.

I: Så du ser heller ikke på lønn som et mål på suksess?

R: Nei, det gjør jeg ikke

(Professor humanistisk fag)

I: Synes du det er legitimt at du tjener såpass mye som du gjør sett opp mot andre grupper med tilsvarende lengde på utdanningen?

R: Det som er viktig for meg er vel heller at hvis en har en jobb som er høyt kvalifisert så skal en ha en lønn som... så man liksom kan sammenligne seg med tilsvarende ansvar og lang utdanning og så videre. Det har noe med rekruttering å gjøre og det har noe med selvfølelse å gjøre, dette at en blir tatt på alvor. Dommere tjener brukbart bra, men de tjener ikke så mye. Sammenlignet med advokater for eksempel så tjener jo den dårligste advokat i Oslo like mye som en dommer i høyesterett. Så det kommer an på hva man velger å sammenligne med naturligvis.

(Dommer)

Det er imidlertid absolutt ingen kollektive uttrykk for at en føler seg som en del av en større "lønnsklasse" (som informantene altså selv vurderer som den viktigste variabelen for ens klassetilhørighet). Lønn fremstår nesten utelukkende å vurderes på egne vegne, men ofte ut fra sammenligninger av deres egne profesjoner opp mot andre sammenlignbare profesjoner, som ikke nødvendigvis henger sammen hierarkisk:

I: Sett opp mot andre grupper i samfunnet med gjerne tilsvarende lengde på utdanning og slike ting, synes du at dere (ingeniører) tjener godt eller dårlig?

R: Ja, du kan si for eksempel hvis du ser på min kone som er bibliotekar, som er jo var på den tiden en like lang utdanning, så tjener de dårlig i forhold til meg. Men det er jo fordi at de ofte har valgt å bli værende i offentlig sektor, ikke sant, hvor det er felles lønnsdannelse og felles forhandlinger og sånn. Og det er jo ikke så lønnsbefordrende. Det blir vanskeligere å få individuelle tillegg. Så sånn sett så tror jeg egentlig ingeniørene er ikke så verst betalt. Vi er en viktig gruppe, for det er mye som stopper uten ingeniører uten at folk aner det faktisk. Og det bør man av og til tenke på for det er mye som stopper opp om ingeniørene streiker både mobiltelefoner og det er mange ting som stopper opp. Så vi har en viktig funksjon, så jeg føler i grunnen at ingeniørene er kanskje litt underkjent faktisk, i forhold til andre grupper. Hvis vi skulle sammenlignet oss med leger for eksempel så synes jeg nok det er litt overdrevet. (latter). Hvor viktig de skal være liksom, ikke sant. Men det er jo, man ser jo alle fra sin skanse så.

(Ingeniør)

Når alle ganske riktig, som ingeniøren da sier det, vurderer eget lønnsnivå fra deres egen skanse flytter en her, som så mange ganger ellers i materialet, grensene oppover for hva som er høy lønn, det høyverdige osv. Et fenomen som må kunne sees i sammenheng med Bourdieus konstatering av middelklassens forsøk på å løfte seg opp til eliteposisjon. Legen i utvalget representerer således den profesjonen en i utvalget oftest henviser til når en skal

begrunne hvorfor en ikke føler seg tilstrekkelig verdsatt i kroner og øre. Med egen praksis prioriterer han da også mer fritid fremfor høyere lønn, men heller ikke han er uten videre villig til å erkjenne at han tjener bra. Han viser således til andre grupper innad i legestanden og advokatstanden som han opplever tjener mer, om han dog tilføyer at det ikke dermed er sagt at leger tjener lite:

I: Hvis du ser på din lønn sammenlignet med andre yrkesgrupper med tilvarende lengde på utdanning og gjerne stort ansvar, synes du at du tjener godt eller dårlig?

R: Innenfor min profesjon så er det jo et veldig stort sprang igjen, ikke sant, det vet du vel, jeg har jo kolleger som tjener to og tre ganger så mye som meg, sant. Og derfor er det jo veldig vanskelig å si det sånn generelt, men innenfor gruppen som sådan når man diskuterer økonomi så er det jo veldig vanlig at en sammenligner seg med advokater og bruker det som en sånn forklaringsmodell for hvorfor en tjener for lite, for de tjener så mye mer, (Latter) men det betyr jo ikke at vi tjener for lite, sant

(Lege)

Lønn og penger fremstår etter dette altså som viktig, men ikke en livsnødvendighet for informantenes del. Samtidig som en vurderer lønn som mål på hvor verdsatt en føler seg både i arbeidslivet og i en større samfunnsmessig kontekst, tenderer en å trivialisere egen økonomi ned til et spørsmål om de muligheter den gir dem til å leve deres komfortable liv.

2.3.2 Forbruk – nøkternhet eller diskre reinvestering i egen posisjon?

I det samfunnsmessige spillet, der forbruk og annen praksis blir vurdert, rangert og diskutert er det visse måter å forbruke på som blir opphøyd, og visse forbruksformer som blir uglesett. Dette er praksiser som er knyttet til ulike samfunnsgrupper og typisk er det slik at de mektiges forbruk er det herskende forbruket.
(Tangen i Blindheim m.fl. : 2004)

Hva ligger det så i utsagn som at en bruker lønnen på å få med seg det en vil i hverdagen eller til å leve komfortabelt? For det første har informantene arvet og/eller investert i eiendom, hus og hytter på fjellet og ved sjøen. Ikke bare i Bergen og omegn, men steder som Italia, Hellas osv., så vel som andre steder i landet. De reiser på ferier, holder seg selv og barna med sport og fritidsutstyr, betaler for barnas kulturelle skoloring, holder seg selv oppdatert på kulturfronten og de spiser og drikker gode viner jevnlig sammen med venner. Med tanke på de materielle ytre uttrykk som bil, hus, klær osv. finnes der imidlertid klare føringer for hvordan en legitimt kan uttrykke seg. Fremfor alt er det da slik at en ikke skal skilte med ens rikdom, uansett hvor stor den er. Føringer som vil kunne oppfattes som begrensende snarere enn frigjørende på ens handlingsmuligheter, men som likefullt kan hevdes også å inneholde strategiske motiver.

Mens preferanser som Mercedes, store båter og hus osv., som i de folkelige lag inneholder typiske statuskonnotasjoner, blir disse i materialet tillagt negative betegnelser som sløseri og egoisme. En fremstår i materialet snarere å legge vekt på ”fornuftige” og ”diskré”, men likefullt luksuriøse og kvalitetsfylte disposisjoner. Herav fremgår det tydelig under intervjuene både i de verdier en legger for dagen og de materielle disponeringene informantene selv tilkjenner at verdier skal forvaltes med en distinkt kultur, med en distinkt motivasjon og mening.

Særlig tydelig kommer normen om det diskre, men likefullt kvalitetsfylte forbruket frem i spørsmålet om valg av bil. Her blir det også tydelig hvordan de kulturelle aspektene virker i et samspill med de sosioøkonomiske grensene, samt hvor subtile grensene kan være.³⁵ Valg av bil er videre også et materielt uttrykk som en ofte trekker frem som betegnende på hvem en er, og som kanskje er særlig viktig for menn. Stadig blir også ulike populærvitenskapelige studier og markedsundersøkelser presentert i media hvor en sier noe om hvem det er som kjøper de bestemte bilmerkene. Hva passer vel da ikke bedre enn en den forfinede kulturadministratorens britiske bilvalg, embedsmannens trauste Volvo, arkitektens hippe SUV/Montessori jeep, eller lektoren som prioriterer reiser til fjerne himmelstrøk fremfor å eie bil? Valg som i følge disse undersøkelsene nettopp kjennetegner disse gruppene, til forskjell fra de folkelige lag og deres valg av merker som Opel, Ford, Mazda osv. Prestisje og hva en føler at en representerer ved valg av bil fremsto umiddelbart derimot altså ikke som noe informantene tenker på i deres valg. På spørsmål om hvorfor de ikke velger typiske status merker som BMW og Mercedes fremkom det imidlertid at en ved svært mange anledninger likevel har gjort slike vurderinger, men da i retning at en ikke vil vise status gjennom slike materielle uttrykk. Og de som har Mercedes gir da også uttrykk for at de vet de gjerne ikke burde hatt dette.³⁶ Altså plasserer en seg her på det en kan kalle et mellomnivå. Samtidig som en markerer, gjerne ubevisst, avstand til folk flest, markerer en bevisste, entydige og sterke grensedragninger overfor de typiske statuspreferansene, og de som har preferanser i denne retning. Advokaten i utvalget er igjen den som mest eksplisitt satte ord på dette:

---

³⁵ I det hele vil jeg si at spørsmålene om bilvalg er de som i størst grad både har forundret meg, opplyst meg og moret meg i intervjuarbeidet, om emnet i seg selv, for informantene i sær, virket aldri så uvesentlig og ”overfladisk”.

³⁶ Informanten med to Mercedeser ga denne begrunnelse for hvorfor han ikke burde hatt disse; [tenker du på hva du signaliserer ved valg av bilmerke?] [...] *Nei, det gjør jeg egentlig ikke. Samtidig så burde jeg vel ikke gjort det (kjørt Mercedes), fordi at hvis pasientene ser den så tenker de, vov der kjører pengene mine liksom.*

R: Jeg har en Sabb.

I: Er det noe som du tenker over hva du representerer ved å komme i en slik bil?

R: Ja, derfor har vi ikke en BMW eller en Mercedes. Det er en fin bil det er trygg bil det er det viktigste og at vi har økonomi til å kjøpe en slik bil. Altså det er ingen sånn fantastisk som folk legger merke til og snur seg etter, langt derifra. Men den koster like mye som en Mercedes eller en BMW, men det vil vi ikke ha, utelukkende fordi vi oppfatter det som litt snobbete.

I: Gjerne at klienter ser deg komme i en slik bil, er også noe som du tenker på?

R: Ja

[...]

I: Dette med prangende forbruk som er preget av fremvisning og slikt?

R: Ja, det synes jeg ikke noe om, men det er jo noe jeg kan si nå. Samtidig kan du jo si at ved å skaffe deg materielle goder, materielle ting så vil nok det også bli oppfattet som fremvisning. Men det jeg sa i sted i forhold til BMW og Mercedes, jeg betviler ikke at det er fine og sikkert veldig gode biler, men det har aldri vært noe tema å kjøpe en slik bil, utelukkende fordi at jeg oppfatter det som en sånn fremvisning av økonomisk lykke. Og det ønsker jeg ikke. (Advokat)

Advokaten setter her ord på det jeg mener er mye av normen for hvordan en i materialet disponerer sine midler. En kan prange, men da må en prange på den riktige, diskre³⁷ måten og legitimere dette i rasjonelle grunner. Gjennom dette idealet er det de ”fornuftige”, rasjonelle disposisjonene som fremstår som sentrale i materialet. Fornuftige enten i form av at en kan legitimere dem ved å rasjonalisere og knytte dem til egenskaper ved tingene selv fremfor å vise til deres statuskonnotasjoner, eller ved å vise til at de er økonomisk sikre eller lønnsomme, som å investere i eiendom, eller som kommunikasjonsrådgiveren som også legitimerte sin interesse for designmøbler ved å vise til deres verdiøkning. Eller at en som lektoren, som prioriterer reiser til fjerne himmelstrøk fremfor å kjøpe bil, investerer i personlig utvikling fremfor materiell tilfredsstillelse.

Disposisjoner som altså fremstår som fornuftige enten med tanke på økonomisk gevinst eller med tanke på personlig utvikling, står i kontrast til det rent hedonistiske forbruket styrt av lyst og behag forbrukssosiologen Trond Blindheim hevder har spredt seg som en ”epidemisk galskap i den norske forbrukerkulturen” (Blindheim i Blindheim m.fl. : 2004). Lik middelklasserepresentanten Blindheim tar informantene typisk avstand fra den forbrukskulturen de finner både i de folkelige lag og i de prangende (i feil betydning), høyere lag. Og de føler selv heller ikke å være underlagt det materielle press en blant annet gjennom media i dag kan få inntrykk av mange i de folkelige lag lever under. En tar avstand fra kjøp og kast mentaliteten, en lærer barna opp til måtehold og gjenbruk, en snekrer leker til barna i stedet for å kjøpe dem osv. Samtidig som en på andre områder, når det kommer til fritidsutstyr som særlig ski, hester, seiling osv., eller utgifter i forbindelse med deres kulturelle aktiviteter understreker at barna aldri har manglet noe. I flere tilfeller virker det som om dette

---

³⁷ Hva som ligger i den riktige diskre måten å prange på vil jeg komme tilbake til og utdype når jeg i neste kapittel tar for meg informantenes generelle smak.

er ledd i å bevisstgjøre barna deres privilegerte posisjon, som de altså ellers tenderer å fornekte. Når dommerens døtre i oppveksten således ikke er opptatt av moteklær, men oppmuntres og støttes i deres interesse for teater, opera og sprangridning er dette svært illustrerende for hvordan en bedømmer og forholder seg til forbruk, særlig sett i sammenheng med de andre verdier som gjør seg gjeldende i materialet. Holdninger til forbruk som i seg selv virker grensedannende overfor de som ikke deler disse preferansene. En tar avstand fra det verdslige og overfladiske, og bruker heller tid og penger på det for dem naturlige og ekte (som på det kulturelle området). Det for dem oppbyggelige og vesentlige.³⁸

Det er imidlertid vanskelig å hevde at informantenes forbruk inneholder en bevisst strategi om å markere avstand til det folkelige, men en kan likefullt hevde at deres forbruk i seg selv ikke bare kan fungere bekreftende og konserverende, men også forsterkende på deres posisjoner, særlig nettopp i deres implisitte avstandtagen til det folkelige. Enten i form av ren formues vekst eller gjennom selvutvikling som gjør avstanden mellom dem og de andre enda større, enten rent sosioøkonomisk og/eller kulturelt.

2.3.1 Hvordan tjene og forvalte ens formue

Med tanke på hvordan en skal komme til penger og materiell velstand er det også knyttet grenser. Suksess i så måte skal komme gjennom hardt arbeid, hvor en har bidratt til ikke bare egen, men også samfunnsmessig verdiskaping. Personer som Røkke blir i en slik sammenheng hyllet for det de får til og skaper av verdier både personlig og det de yter tilbake til samfunnet, selv om de i andre sammenhenger kan bli fordømt.³⁹ I så måte hersker det få, om ingen, motsetninger hverken mellom de gammelrike og de nyrike eller de med overvekt av økonomisk eller de med overvekt av kulturell kapital i utvalget. De gammelrike føler dermed heller ikke at de kan hvile på deres laurbær, snarere tvert om. For dem blir det, som for direktøren, en oppgave i seg selv å gjennom egen suksess å vise at de er deres posisjoner verdige. Illustrerende for dette idealet er det også når rekrutteringskonsulenten og banksjefen uoppfordret begge kommer inn på lottomillionærers status her i landet, banksjefen sier det best:

---

³⁸ Jfr. henvisning til Sennets konstatering av vår tids søken etter det autentiske og de følelsesmessige motiver, i teorikapitlet s. 19.

³⁹ Fordømt enten i form av at en stiller seg kritisk til deres metoder for å tjene penger og/eller, som for Røkkes del, mangel på dannelse og smak.

R: Det er jo nesten mer ærbart i Norge å bli lottomillionær enn å tjene penger. Jeg synes det er, rent personlig, helt forferdelig. Og så den fremstillingen en har, altså jeg er ikke noe imot lottomillionærer, men så har du jo sett de der annonsene eller de der snuttene på tv. De blir jo omtrent fremstilt som idioter.
(Banksjef)

Det er altså et tydelig yte-aspekt knyttet til vurdering av sosioøkonomisk status. Knytter en dette sammen med kritikken av forbrukerrollen stemmer dette overens med Thor Øyvind Jensens sammenkobling mellom det han med en analogi til Webers protestantiske etikk (Weber : 19995) omtaler som den protestantisk kapitalistiske plikt moral og det han omtaler som ”sosialistisk-rasjonell, statsmoral” som dominerende moralske diskurser i det norske samfunnet. Diskurser som begge fremholder forbruk som umoralsk og produksjon og investering som moralsk. Et bilde dog også han ser nyanser innen, men hvor poenget er at politikk og moral peker bort fra forbruk og ser det som mindre interessant og verdig, samtidig som han viser til hvordan den politiske kulturen ble bygd opp omkring produksjon og fordeling (Jensen i Tangen m.fl. 2004 : 94). Altså kan en si at informantene befinner seg innen et paradigme som forherliger produksjon og fordømmer konsum.

Innen dette paradigmet eksisterer det også tydelige grenser mot de nyrike og deres forbruk. En gruppe som blant annet kritiseres som personer som kun lever for dem selv, gjerne med det en omtaler som ”*ukritisk bruk av penger*” (lege), og som er uten den nødvendige forståelse av verdienes samfunnsmessige tilhørighet og det ansvar som følger med dette.

I: Du omgås sikkert også personer med en omtaler som gamle penger, mens andre igjen har nyere penger?

R: Ja

I: Merker du der noen forskjell i måten en forbruker og fremstår på?

R: Ja, [de gamle pengene]. Og når det gjelder nye penger så er jo kanskje det som er problemet med de som har nye penger at de ikke har noen.. de har ikke noen ballast som.. som sier at de har fått disse pengene til låns..... Og at de er litt skjødesløse med måten de bruker dem på. Og ofte blir det.. ja, i hvert fall ikke motivert ut fra ... dette aspektet at de egentlig er til låns. At de egentlig, at de bare forvalter noe som egentlig hører til mange flere altså. Som burde ha vært satt inn på en måte som gjorde at de kunne fått seg et navn i historieboka, istedenfor bare i glemmeboka.

(Ledende kulturformidler)

Det eksisterer i utvalget altså sterke underliggende føringer for hvordan en skal både tjene og forvalte ens verdier, de skal tjenes og forvaltes med en distinkt kultur, ut fra en distinkt motivasjon og mening.

2.4 Kjønn, etnisitet og klasse

Hverken i spørsmålet om hvem en føler seg over eller underlegne, eller i det hele tatt under intervjuene, var det noen av informantene som refererte hverken til kjønn, etnisitet eller klasse. Når det gjelder spørsmålet om kjønn har jeg, som Lamont (Lamont 1994 : 80), heller ikke kunnet finne andre uttrykk i materialet for at en trekker grenser basert på denne variabelen.⁴⁰ Som henne ser jeg dog at dette kanskje hadde fortont seg annerledes hadde jeg i utvalget tatt med kvinner, som altså representerer en minoritetsgruppe innen den øvre middelklassen.

I aspektet omkring etnisitet er bildet derimot et annet. På spørsmål om hvordan en ser på den norske innvandringsdebatten og måten vi tar imot innvandrere, fremstår informantene først generelt som svært åpne. Vi må ta inn så mange som vi har kapasitet til, og gjerne på bekostning av vår egen høye velstand. Men også i dette spørsmålet setter en grenser. For det første er det også opp mot disse gruppene knyttet et krav om ytelse. Det stilles krav om at de må tilføre samfunnet noe gjennom deres arbeid, og herunder forutsetter en at en tilpasser seg de norske regler og normer. Særlig stiller en seg skeptisk til mange av disse gruppens religion og kvinnesyn, som de oppfatter som et brudd med vårt moderne samfunn tuftet på nettopp verdier som likeverd og liberale holdninger. Det blir dermed noe uventet når denne åpne og liberale holdningen informantene legger for dagen i mange tilfeller stopper ved deres egen dørterskel. På spørsmål om hvordan en ville forholdt seg dersom noen av ens barn ville slå seg sammen med noen fra en fremmed kultur er en, med enda et unntak hos de universitetsutdannede inne, myke fag, hovedsaklig skeptisk. Regelen om at like barn leker best gjelder også her. Det ville således ikke vært uproblematisk for dem dersom deres barn ville slå seg sammen med noen fra en annen kultur, med en annen religion osv. Om så skulle skje ville en dermed, om ikke fraråde, så i hvert fall snakke grundig med ens håpefulle om de utfordringer dette eventuelt ville kunne innebære:

R: [Om den norske innvandringsdebatten og måten en tar imot innvandrere her i landet?] [...] Men jeg synes jo det at Norge som et av verdens rikeste land, skulle hatt høyde for å ta inn mange, rett og slett. Og jeg har tro, på sikt, på kulturelt mangfold. Det har jeg. Men vi ser jo hvordan kulturkrasjer oppstår også, der det er et mangfold. Men det der, det må man bare akseptere, rett og slett. Og selvfølgelig må man ha rett til. Man må ha rett til å hevde at der er et vist regelverk i Norge som man, innen rimelighetens grenser må følge. [...]
[...]

---

⁴⁰ Kjønnsvariabelen inngår heller ikke eksplisitt i intervjuguiden.

I: Når den dagen kommer hvor barna skal gifte seg eller bli samboere. Hvordan vil du stille deg situasjonen hvis de kommer hjem med noen fra en helt annen kultur eller med en helt annen sosial bakgrunn enn deres egen?

R: Jeg tror nok at. Jeg har jo studert ute og bodd ute også og jeg tror nok at det vil.. Jeg har også venner som har gjort det og venner som har giftet seg både ute, og andre veien så . og vi ser jo at det ikke alltid er like lett som å gifte seg i, holdt på å si, et litt nærere miljø da. *Like barn leker best* (min utheving) Den erfaringen har jeg, og tror nok jeg vil i hvert fall bibringe til dem og , men uten at det skal være. For det prøver jeg å lære dem at de må ta sine egne valg. Men tror nok at generelt, og det tror jeg selv om verden kommer tettere på hverandre så er et ekteskap vanskelig nok om man ikke skal forsere kulturelle barrierer også og følelsesmessige barrierer som er knyttet til det og så videre.

(Arkitekt)

Om det ikke er noen som oppgir å føle seg under eller overlegne hverken lavere eller høyere klasser, fremgår det også her implisitt av svarene en mange ganger gir, at en i praksis gjør dette. Også her ut fra en begrunnelse i likhetsidealets ytelsesdimensjon. De som ikke gjennom egen ytelse er med og bidrar i samfunnet, lik en selv, vurderes som mindre verdige. I så måte er det slående hvor mange som viser til gruppen av uføretrygdede, som en gruppe man mener i mange tilfeller kunne vært i arbeid. En oppfatning selv legen i utvalget, som egenhendig uføretrygder folk, deler:

R: Altså jeg har jo uføretrygdet mange, jeg har jo skrevet legeerklæring for veldig mange opp igjennom tiden som har fått innvilget uføretrygd og det er jo klart det er vanskelig, du har jo to roller da. Du har en rolle som behandler samtidig som du også er en del av skattebetalerne. Og jeg må si mange ganger en del av de pasientene jeg har som har fått innvilget uføretrygd ikke har fortjent det, rent helsemessig, men regelverket har vært slik at da har et krav på det. Og da er det jo litt feil å si at det er noe i veien med personen når regelverket tillater at du får det. Det har vært så romslig. Og enslige mødre, det.. jeg har ikke noe sånt negativt forhold til det uten at jeg har selvfølgelig møtt mange enslige mødre opp igjennom tidene som har passet på å få unger regelmessig sånn at man har fått det man har krav på, for å si det slik da, med forskjellige fedre. Slik at der er det igjen en sånn gruppe som er veldig forskjellig, sant.

I: Synes du på en måte det er rimelig at en velferdsstat som den norske skal ta seg råd til sånne...? (vet nok ikke hvordan jeg skal ordlegge meg her)

R: Jada, man har råd til det, men jeg mener at man skal jo stille krav og sånt også, sant. Og det gjelder alle. Jeg synes man har råd til det, men samtidig kan man stille visse premisser og krav og gjerne kontroller og slike ting, slik at man i ettertid ikke sier at det er noe i veien med folk, men at det bare rett og slett er det offentlige som er for dårlige til å tildele. Det ville vært til den enkelte borgers gode.

(Lege)

En annen gruppe som det er tydelig at en trekker grenser overfor er de menneskene som ikke takler sine liv, typisk med henvisninger til kriminelle, narkomane, tiggere osv. Igjen er det en helsearbeider som uttaler dette mest eksplisitt:

I: Likens har du noen eksempler på grupper som gjerne kan vekke en form for sinne hos deg, avsky?

R: Ja, der kan du si det er litt det samme altså. Gatepersoner og ja, ikke avsky kanskje men, litt sånn følelse av, litt arrogant kanskje, men litt sånn følelse av forakt kanskje, overfor de som ikke takler livet sitt. Det er litt stygt sagt, men. Det er en del av de tingene hvor en ser de bare der og da, og da er det på en måte slik som gatepersoner, gateprostituerte og ja.

(Tannlege)

Implisitt i kravet om ytelse trekker en dermed grenser så vel overfor etniske grupper så vel som arbeidsledige, mennesker som ikke takler sine liv, og ikke minst gruppen av uføretrygdede. Altså de som faller utenfor det en har omtalt som to tredjedelssamfunnet, hvor skillet går mellom de som er i arbeid og de som befinner seg utenfor arbeidslivet, eller med andre ord grupper som representerer lavere klasser.

Etter at informantene hadde fortalt om deres på så mange måter privilegerte liv og de grenser de drar overfor andre, diskuterte vi til sist så relevansen av klassebegrepet i dagens Norge, og ens oppfatning av min rubrisering av dem som øvre middelklasse. Den typiske informant mente da at det er forskjeller i Norge, men at han ikke ser seg selv som en del av den øvre middelklassen i dette bildet, snarere mener han klassebegrepet ikke er betegnende på vårt samfunn. Og om han likevel må rubriseres ser han heller på seg selv som ”middelklasse”, eller som sivilingeniøren og professoren endatil som arbeidere:

R: [øvre middelklasse?] Jeg har ikke tenkt på det før du sendte det da. Så.. har vi noen klasser i Norge nå da? Arbeiderklasse, middelklasse, overklasse? Jeg er jo en arbeider så, men jeg er ikke noen sånn produksjonsarbeider i form av å produsere noe og stimplingsur og sånn da. Men ellers så yter jeg min skjerv på arbeidsplassen på lik linje med en vanlig arbeider, sånn sett. Og er med å skaffe kapital til bedriften sånn sett. Så jeg vurderer meg ikke, jeg har ikke vurdert meg som sånn øvre middelklasse. Jeg må innrømme det altså.

I: I denne gruppen min så har jeg også tannleger, arkitekter, advokater, ser du på deg selv som en del av denne gruppen hvis jeg sier det sånn?

R: Ja, i hvert fall arkitekter gjør jeg det. Først og fremst fordi at vi har arkitekter i firmaet som eg jobber og omgås jo de til daglig. Tannleger, leger njaa.. advokater, ikke så langt, joda, jeg gjør kanskje det altså.
(Sivilingeniør)

I: Når jeg sendte brevet til deg så omtalte jeg deg som en del av den øvre middelklassen

R: Ja, jeg så det

I: Synes du selv at du passer i denne kategorien?

R: Har aldri tenkt på det. Jeg har ikke sett på meg som medlem av den øvre middelklassen altså. Det har jeg ikke. For jeg tror det at oppe i hodet mitt så er jeg fremdeles sånn arbeiderklasse person altså. Jeg føler meg, jeg assosierer meg veldig sterkt med bakgrunnen min altså.

(Professor humanistisk fag)

Rekken av paradokser som oppstår i møtet mellom reell ulikhet og likhetsidealet topper seg imidlertid i materialet når direktøren med sympati for sine ansatte i lønnsforhandlinger, når kommunaldirektøren som daglig arbeider med velferdssamfunnets dårligst stilte, når dommeren som dømmer samfunnets utstøtte og de som ikke takler deres liv, osv., etter at de har fortalt om deres liv og hvilke grenser de drar overfor de andre, hevder at det er misvisende å snakke om sosiale forskjeller av betydning i dagens Norge. En påstand som, som i direktørens tilfelle, begrunnes ved å vise til hvor små forskjellene er mellom dem og andre

grupper med høyere utdanning, eller med henvisning til land med større sosiale forskjeller enn Norge, eller enda mer typisk til ens egen oppvekst og de synlige klassestrukturene som den gang fantes.

Likhetsidealets forutsetning om likeverd setter altså ikke bare sterkt preg på informantenes liv, det dominerer også deres verdensbilder. Selv der hvor de selv påpeker forskjellene, eller i de tilfellene hvor en gjennom ens virke stadig møter forskjellene i det norske velferdssamfunnet ser disse forskjellen i neste omgang ut til å falle utenfor i deres beskrivelser av det norske samfunnets status og klassehierarkier. Sålde virker en ute av stand til å bryte med tanken om likhet, og en klarer heller ikke ubetinget å vedkjenne seg sin egen elitestatus i det sosiale hierarkiet.⁴¹

2.5 Oppsummering

En verden av subjektiv likhet

Michèle Lamonts kapittel omkring de sosioøkonomiske grensene har tittelen "A world of inequality". Informantene mine omgås i det vesentlige likesinnede med tilsvarende profesjonell prestisje og økonomi som dem selv, de tiltrekkes av prestisjefylte sirkler, og de markerer avstand til personer med annen lavere sosial status enn dem selv. Mye tyder dermed på at informantene kan sies å være tiltrukket av suksess, - selv om de ikke vil innrømme dette. Men det særegne ved mitt materiale er imidlertid at en ikke fremhever disse aspektene som grenser bygget på det ønskelige eller som mål på hvor suksessfull en er. Og de lever i verdener hvor de ikke selv ubetinget vedkjenner seg hverken deres posisjon, makt eller suksess, eller at de føler seg over eller underlegne andre.

---

⁴¹ Hvordan informantene i slik utstrakt grad, på tross av de objektive realitetene mht. egen makt, status, økonomi osv. sett opp mot de andre i de lavere lag som befinner seg langt fra en selv, og som en implisitt ofte også selv gir til kjenne sin kjennskap med, hevder å ikke representere privilegerte grupper i det norske samfunnet har både fascinert og provosert meg underveis i arbeidet, og jeg har stilt spørsmål ved hvordan dette kan forklares. Psykologen Leon Festinger har i så måte en teori omkring kognitiv dissonans som i denne sammenheng kan være oppklarende: Hvert individ søker en tilstand av harmoni, av konsistens og harmoni med seg selv, en tilstand hvor hva det vet og hva det tror er konsistent med hva det gjør. Når kunnskap og handling er inkonsistent forsøker individet dermed å bortforklare og rasjonalisere bort dette. Lykkes det ikke med denne rasjonaliseringen oppstår psykisk ubehag. Festinger kaller dette kognitiv dissonans (Festinger : 1962). Således kan de andre, de som i denne sammenheng faller utenfor informantenes beskrivelser hevdes å rasjonaliseres bort, og således unngår en forstyrrelser og ubehag. Dermed opprettholder en den følelse av fred og ro, eller harmoni, som Gullestad peker på som en sentral kulturell verdi i det norske rom.

Dette kapittelet har vist hvordan informantene mangler et språk for å snakke om status og klasser, da likhetsidealet forbyr dem å snakke om penger og verdslige tema i hierarkiske termer. Dette gjøres dels ved at en omgår disse temaene gjennom trivialisering, rasjonalisering og ironisering, og dels ved at en (for)nekter disse forskjellene og hierarkiene. Typisk fremstiller en dermed heller, som Gullestad tidligere har slått fast, seg selv som ”folk flest”. Således fremsto de sosioøkonomiske grensene i materialet tidlig som utydelige og jeg stilte det betimelige spørsmålet, ”En verden av likhet?” Et spørsmål jeg på mange måter har bekreftet, da informantene på det sosioøkonomiske området lever etter regelen om at like barn leker best, og herav unngår de å konfronteres med ulikhet. En regel som imidlertid klart innebærer en rekke grensedragninger mot de som oppleves som ulike.

Selv om det i liten grad fremstår som om det ligger bevisste vurderinger bak de sosioøkonomiske grensene, som det ønskverdige, omgir en seg altså i hovedsak med mennesker som sosioøkonomisk er objektivt lik en selv. En tenderer å ha venner med samme økonomiske situasjon, med det samme forbruksmønsteret som trekker de samme sosioøkonomiske grenser som en selv osv. Funn som stemmer overens med Douglas og Isherwoods tese om at mennesker trives best med å ha et forbruksmønster og forbruksnivå som ikke avviker for mye fra det som er gjengs blant dem man omgås (Douglas/Isherwood : 1996). Tendensen til at en søker sammen med likestilte på det sosioøkonomiske området må imidlertid sees i sammenheng med den grunnleggende logikk i alle differensierte samfunn som tilsier at integrasjon og tilhørighet i ett miljø betyr distanse fra andre miljøer. (Danielsen 1993 : 33). En logikk informantene på sin side derimot tenderer å underkommunisere så vel overfor seg selv som overfor omverdenen gjennom folkeliggjøring i møter med mennesker hvor de objektive ulikhetene oppleves som for store, og dels ved at en omgår den gjennom språklige fornektelser.

Til tross for de høye posisjoner informantene innehar i det sosiale hierarkiet iscenesetter de seg selv altså som svært folkelige og de fremstiller seg hverken som overlegne eller underlegne andre på det sosioøkonomiske området. Dette henger i stor grad sammen med at en som utslag av likhetsideologiens fokus på likeverd ikke anerkjenner de hierarkiske trekk slike uttrykk innebærer. Dermed fremstår heller ikke makt som hverken ønskverdig eller respektabelt for informantenes del, og en anerkjenner således heller ikke fullt ut egen makt, posisjon osv. En tenderer da å latterliggjøre, trivialisere og ufarliggjøre også den makt en selv

besitter. Et trekk som jeg i det videre vil hevde i seg selv kan være urovekkende, blant annet sett fra de informantene besitter makt over sitt ståsted

3. De kulturelle grensene

En verden av tolererende, pragmatisk orientert dannelse

”Djevlepakten består i å behandle andre som det de nå en gang er”.

(Sloterdijk 2005 : 13)

Gammel 68´eren, familiemannen, musikeren, magisteren i humanistiske fag, i dag forvalter, tidligere leder av en stor kunstinstitusjon i Bergen er en opplagt representant for kultureliten⁴² i utvalget. Selv er han også bevisst sin status som sådan blant deler av befolkningen, uten at heller ikke han deler denne oppfatningen. Utelukkende vil han bli vurdert og respektert ut fra den innsatsen han gjør i sitt arbeid, og ikke stillingens element av status:

R: [...] Å arbeide i Bergen (...), tidligere Bergen (...) det er en ganske sterk skal vi si merkevare som smitter litt av på de som jobber der. Og de treffer litt ærbødighet da, særlig blant folk som har levd en stund. Unge har en tendens til å ikke bry seg, hverken om det ene eller det andre. Men det gir litt status og show.. show - off effekt å jobbe her, det er ikke til å komme fra. Men jeg har ikke behov for å forsterke det inntrykket. Jeg har jo sett opp igjennom årene her på huset da, der vi har hatt ansatte, som selv mener, at de kommer i en veldig, ja sterk posisjon ved å jobbe her. Og at de forventer å bli behandlet på en bestemt måte. Det har noe med respekt å gjøre, status, yrke og hvordan det gjøres, innsikt i, ja både faglige og samfunnsmessige ting. Altså vi blir litt sånn du ser i avisene vet du. En eller annen som utmerker seg på et eller annet felt og plutselig skal han uttale seg om alt mulig annet. Og det er jo å hive ungen ut av vinduet, slik som jeg forstår det. *Jeg har absolutt null prestisje knyttet til, skal vi si, hvordan jeg blir vurdert i bestemte fora. Så lenge jeg blir respektert for den innsatsen jeg gjør, så er det greit nok for meg.* (Min utheving) Men generelt sett her, innenfor museumssektoren, særlig innenfor kunstmuseer så er det litt forskjellig etter hvor du befinner deg. Hvis du befinner deg sentralt i Oslo for eksempel, så har de mye større speil der og veldig lite selvinnsikt, som en generell betraktning da. Her i Bergen er det mye mindre selvhøytidelighet, sånn som jeg oppfatter det. Det er nok innslag av sånn her også, men det er ikke sånn som ligger for meg. *Det vil si at jeg oppfatter ikke meg selv som å ha så voldsom status i kraft av min posisjon her i yrkeslivet* (min utheving).

På den andre side oppfatter han dog i kraft av utdanning og bakgrunn å være i besittelse av visse kvaliteter, en dannelse, som blant annet skiller han fra 70 % av den øvrige befolkningen. Kvaliteter som dominerer hans verdsettinger, og som gjennomgående ligger til grunn for hans demarksjonslinjer mellom ”de andre”, som for øvrig må tas som de er, og seg selv:

I: Sponheim snakker om den såkalt harrykulturen når han snakker om de som drar til Sverige for å handle, og media bruker også dette harrybegrepet.

R: Han har jo helt rett. Jeg fatter og begriper ikke hvorfor en skulle lage sånn oppstyr av det å bli kalt for Harry. *70% av Norges befolkning passer jo til den beskrivelsen!* (min utheving). Skjønner ikke helt det der. Var på Island en gang, i Reykjavik, som liksom skal være den hippeste hovedstaden i Europa. Det er den verste rånebyen jeg har vært i. Fullstendig smakløs, og en eneste lang sånn der flyreise med ubehagelige fulle folk i nabosetet. *Men altså, jeg har jo da et sett av de kvalitetene, eh, et sett med*

⁴² En gruppe som besitter betydelige mengder kulturell kapital, men ofte forholdsmessig langt mindre økonomisk kapital.

normer som jeg ser ting etter, som kanskje avviker fullstendig ifra massene (latter). Men det., jeg får leve med det altså. (min utheving) Men det der med Harry og greier, hele Oppland er jo et Harryområde. Altså jeg mener opp mot svenskegrensen og så videre, hvis det er det som er kriteriet at en reiser til Sverige og kjøper noe, det gjør jo alle sammen. Men Harryer det signaliserer vel et sånn forflatet helt joggedress miljø med handlekurver fulle av fårepølse, og sprit. Jeg har vært på handletur til Sverige jeg og handlet, gjennom tilfeldige tildragelser. Men det jeg har opplevet da, det.. ja, hva skal en kalle det da?

Når han skiller mellom de hARRY og de NYRIKE henspiller han da også nettopp til grad av dannelse, det vil for begge grupper del si mangel på sådan. I så hENSEENDE viser han til personer han opplever jobber seg opp mot institusjonen han representerer, ut fra en statustilnærming, og ikke ut fra en ren dannelsesinitiert interesse:

I: Sånn som de såkalt NYRIKE, de er også blitt kalt for hARRYER.

R: Nei, det vil ikke jeg kalle for hARRY. Det er noe helt annet. De NYRIKE det er mer sånn der. Mye penger sant, altså oppkomlinger og parvenyer, det vil si *folk som streber inn i en annen samfunnsklasse enn de, skal vi si av dannelse og oppførsel tilhører* (min utheving). Altså gamle penger går ikke sammen med nye penger, rent sånn stilistisk. RØKKE er jo en oppkomling. Altså jeg har jo hørt at i ,såkalt gamle pengemiljø, så kaller de han fiskeren. Altså det er jo en nedlatende tulleting. Altså det er et spill innenfor en sektor som jeg ikke kjenner noe til. Men jeg er jo fullstendig klar over, gjennom jobben her, der en må gjøre alt fra å snakke med kongen til å koste gaten omtrent, hvor jeg treffer folk som jobber seg opp mot denne institusjonen for at det kan en si skal farge litt av. Men det er noen som gjør sånt helt suverent, mens andre er litt pinlig amatørmessig når det gjelder å nærme seg sakens kjerne. (latter)

I: Hva slags forhold har du til slike som sniker seg litt oppover, som du sier?

R: *Nei, altså jeg, som sagt jeg har den innstillingen at jeg har den innstillingen at jeg liker dem som liker meg. Altså hvis de ikke liker meg, hvorfor skal jeg bry meg med dem da?* (min utheving) Men jeg sitter på sidelinjen og ser som jeg sier. Tror nok at jeg tenker på alle nivåer i vår lille andedam, i alle fall her i Bergen da. Og jeg kjenner både gamle og nye penger og alle er utmerkede mennesker, men noen har altså da en draging mot noe som de tilsynelatende oppfatter som hever sin egen status. *Men jeg bukker ikke for noen* (min utheving).

I: De som har nye penger har de et større behov for å vise seg frem gjennom et prangende forbruk, mener du?

R: Ja. Det er et kjent fenomen. Altså å ta seg en tur ned på Vågen, kaien. Der ligger det en to tre millioner et eller annet. Og vet du hva? Hva ser du oppå dekk? Det ligger en tjukk kone og soler seg og det sitter en tykk fyr nede i kahytten og drikker øl. Det er hARRY! De ville aldri funnet på å sitte slik på en badestrand, eller hvis de hadde sittet slik på en hytte og det hadde vært mindre enn femti meter til naboen, da hadde de ikke gjort det. Men når de ligger der nede på båten, da går det an! I båten! Det ser så dumt ut at.

Fremfor å være ”*sånn riktig politisk*” legger han vekt på å ha det ”*bekvemt*”. En uhøytidelig holdning som også avspeiler seg i at han ”*lukker døren for folk som blir pompøse, skal en si fine på det.*” Spørsmålet som da etter hvert dukker opp er om ikke den skinnjakkekledd 68´eren med sin Folkevogn og avslappede forhold til om en gardin passer til et møblement herigjennom nettopp distingverer seg selv, gjennom sin avstandtagen til de andre? Under intervjuet kommer han da også inn på dette selv i spørsmålet om hva han opplever som den gode smak. Med sterk identitet som 68´er tilhører han en generasjon som skulle ”*gi blanke blaffen*”. Omgitt av ”*den såkalt gode smak til dagen*” registrer han imidlertid både de andres manglende gode smak og for andres del deres estetiske bestrebelsers med en ironisk distanse:

I: Altså nå er du opptatt av estetikk og slike ting. Smak og den gode smak, hva er det for deg?

R: Hva det er? Den gode smak er fullstendig fraværende i mange tilfeller, sånn som jeg ser det. For eksempel ungdomskulturen. Hvis jeg ser ut av vinduet mitt på ungdommer som driver forbi så synes jeg at smak er noe som utmerker seg ved ikke å være til stede. Det har noe med klesstil og sånt å gjøre. *Nå er ikke jeg så veldig opptatt av det, altså det gjør meg ingenting, men jeg registrerer at smaken i dag er rett å slett å være litt usmakelig* (min utheving). Den såkalte gode smak opplever jeg til dagen. Altså for jeg er en del av dette her fireogtyve timer i døgnet så å si. Og når det gjelder møbler og livsstil og sånne ting så kommer jeg i kontakt med det helt konkret her på jobben, med kollegaer som har, skal vi si, visse paniske reflekser for å være korrekte i bestemte miljøer. Akkurat det gir jeg blanke blaffen i, men akkurat jeg tilhører jo den generasjonen som skulle gi blanke blaffen. Sant, altså jeg er jo liksom seksti, syttiårene. Litt opposisjon og, av og til ganske mye opposisjon og...

Utdannet innen kunstneriske fag og som forvalter og formidler av ”den såkalt gode smak”, det mange utvilsomt vil kalle høykultur, flytter konservatoren imidlertid grensene over på en annen arena enn sin egen i spørsmålet om hva han legger i begrepet ”høykultur”:

R: Høykultur, det er stort sett klassisk musikk. Det er det jeg forbinder med høykultur. Altså klassisk musikk innenfor den klassiske sfæren, altså konsertsfæren. Jeg hører gjerne på klassisk musikk jeg, men det behøver ikke nødvendigvis være i en konsertsal, sant. Type setting Grieghallen eller Den Nationale Scene for den slags skyld. Men det ritualet de har der borte med Harmonien i Grieghallen hver torsdag det er høykultur. Og Festspillene i Bergen, innenfor det klassiske segmentet av programmet, det er høykultur.

Han har også klare oppfatninger av hva som er lavkultur som, ”Sputnik”, ”Cowboy Laila”, ”Sven Høiby” og ”lettfattelig musikk innen populærsfæren”. Kulturuttrykk han understreker også han kan like, uten at han finner dem mindreverdige. Han er da også veldig opptatt av musikk, men ”(...) innenfor en snever del av musikken da. Men jeg er ikke spesielt opptatt av det høykulturelle klassiske”. Videre har han en distinkt, lavkulturelt flørtende, ”enkel” preferanse når det gjelder litteratur, som begrunnes i hans ønske om å være borte fra de andre:

R: Jeg har stor sans for de såkalte gamle klassikerne når det gjelder litteratur. Fordi at når du leser så er du alene. Hvis du for eksempel går på teater eller i en konsert i Grieghallen så er du sammen med noen, og da er du plutselig en del av et miljø og må forholde deg til det miljøet. Av og til så er det problematisk. Mens når en leser en klassiker så er du alene. Og for meg så er de såkalte gamle klassikerne, krimlitteratur og amerikansk kiosk-litteratur. Det sier jeg nå med en litt sånn overbærende, ovenfra og ned holdning. Men det er helt feil, altså i mine ører. Jeg er en sånn sterk tilhenger av å avslutte dagen med amerikansk krimlitteratur. Og det er ikke en sånn type som Agatha Christie med en skyldig fetter fra landet sant, hvor du skal lese tyve sider for å få klarhet i hvorfor han har gjort noe. Der det enkleste er pistol (latter).

Om han kan like det lavkulturelle er det imidlertid ikke gitt at han for eksempel ser alt på Tv, hovedsaklig ser han nyheter og en og annen film. Det han ser må gi han noe. I den sammenheng etterlyser han både substans og mer utfyllende ekspertkunnskap, samtidig som han kritiserer eksperter som Frank Årebrot som opptrer som allvitere, utenfor deres kompetanseområde.

I det hele nærer konservatoren en dyp respekt for kunnskap og dens dannende funksjon. En holdning som også avspeiler seg i hvordan han forholder seg til barnas utdanning, hvor han nettopp viser til hvordan utdannelsen former mennesker. I så måte er han i utgangspunktet skeptisk ikke bare til privatskoler og de verdier de står for og formidler, men markerer en generell avstandtagen særlig til utdanninger med en merkantil forankring, og de mennesketyper en der dyrker frem:

R: [...] de to største ungene mine da, de skal begynne på den norske skolen på Gran Canaria. Og det er jo for så vidt greit nok. Altså de har ikke noe annet å forholde seg til. Så jeg kan ikke si at jeg er prinsipielt imot. Men klart at i utgangspunktet skal den offentlige skolen være god nok. Jeg mener at den her utviklingen mot privatskoler, det innfører verdisyn som til dels.. Altså det er som oftest religiøse formålsparagrafer de har disse her skolene eller de har en sånn jækla merkantil form, som skaper mennesker som jeg er skeptisk til. Og da. Altså med hensyn til kvalitet på lærere og sånn, det kan være helt utmerket, men at de skal ha en sånn underliggende faktor innenfor enten det gjelder verdisyn eller ideologi, det er jeg veldig skeptisk til. Det har sikkert noe med min bakgrunn fra, liksom de harde seksti, søttiårene, autoritetsopposisjon og alt dette her, sant. Men, altså jeg likte ikke.. Plutselig så ble det interessant for.., i åttiårene da skulle alle gå med dress og ballkjoler når de skulle på fest. Likte ikke det jeg! Det er litt sånn Handelshøyskole over det, Sjøkrigsskolen, Handelshøyskolen, BI. Kan du nevne meg et menneske som har gjort tung kulturell karriere som har bakgrunn fra Handelshøyskolen eller BI, og som vi husker? Hvis vi ser bort ifra politikere og økonomer. Nei. (latter)

Samtidig som han altså trekker slike sterke grenser overfor andre, og hverken bukker for noen eller føler seg underlegen noen, føler han seg heller ikke overlegen i noen som helst sammenheng. Dette forklarer han med at han deltar i et spill hvor han ikke kan være den samme uavhengig hvem han omgås:

R: Nei. Jeg er, som sagt her tidligere, så er jeg en litt ukomplisert fyr. Jeg har ikke noen sånne hangups. Jeg har ikke noen som helst forståelse av at jeg en suveren kapasitet, hverken i den ene eller den andre sammenheng. Men jeg spiller jo et spill da, fordi at jeg må operere innenfor, det såkalt høyere borgerskap, og kanskje befinner meg i midten selv, og har veldig stor glede av å snakke med arbeiderklassen. Altså jeg må jo, jeg kan ikke være den samme overalt. Det er akkurat som med japanerne det, de er en annen person på kjøkkenet enn de er i stuen. Sant, at *du må tilpasse deg* ... (Min utheving)

I den forstand at han beveger seg innom de aller fleste dimensjoner for hvordan en i utvalget forholder seg til de komplekse og ulike kulturelle verdsettinger, samt hvilke kulturelle grensedragninger som gjør seg gjeldende i materialet gir kulturformidleren her et illustrerende overblikk over det kulturelle landskapet i utvalget. I en innlevende, til tider intellektuell, til tider refleksiv form, ispedd sviende sarkasmer og med stort vidd setter konservatoren mange av disse på spissen. - Samtidig som han tilkjenner hvordan likhetsidealet og dets paradokser gjør seg gjeldende også på det kulturelle området i materialet.

3.1 En verden av kulturell toleranse?

We tolerate everything, but we know that liberal values are designed to make us passive. -We believe in equality, but we hate the underclass.

(Ballard 2003 : 139)⁴³

Om informantene ikke føler seg overlegne eller underlegne ut fra faktorer som suksess, posisjon, velstand eller makt er det entydig legitimt å gi uttrykk for slike følelser gjennom ens arbeid, hva en her står for, yter og bidrar med. - Uten at det er deres posisjoner i et hierarki i seg selv, akkreditert dem gjennom deres utdanningstitler, eller for den saks skyld deres utdanning eller titler i seg selv som ligger til grunn for deres vurderinger av seg selv. Likefullt viser det seg at informantene gjennom deres generelle dannelse, som i vesentlig grad nettopp er formet gjennom utdanning, på mange områder har en distanse overfor ”de andre”, i betydningen de som representerer det folkelige, ”folk flest”, uten den samme dannelsen. De samme mennesker som en på det sosioøkonomiske området altså søker å gi uttrykk for en nærhet til. En distanse som understrekes gjennom mer eller mindre subtile former for avstandtagen.

Toleranse er utdanningens fremste dannende side blir det hevdet (Lamont : 1992). Desto høyere utdannet en er, desto presumptivt mer tolerant er en. Således fremstår også mine informanter først som svært kulturelt tolerante. Om de hver for seg helt klart gir uttrykk for egne distinkte kulturelle preferanser og hvilke kulturelle verdsettinger de ikke bifaller, erkjenner de ikke utvetydig å dra grenser på bakgrunn av disse. Imidlertid ble jeg tidlig også i disse spørsmålene oppmerksom på at det eksisterte gresedragninger som ikke ligger helt i dagen, grenser som også på dette området antar subtile og diskrete former, både med hensyn til hvordan en omtaler en del av dem, og i deres konkrete uttrykk. De kulturelle grensene utmerker seg dog, særlig uttalt, på enkelte områder ved langt fra å være så kamouflert som på det sosioøkonomiske området. Dette tilskriver jeg informantenes kulturelle repertoars natur, som private repertoar som en i stor grad kan beholde internt i gruppen av ens likesinnede. Med andre ord deres mindre synlighet for folk flest. Uttalt under intervjuene antar grensene dermed typisk en form hvor en tydelig gir uttrykk for hva en selv oppfatter som den legitime

---

⁴³ Den britiske fremtidsforfatteren JG Ballard skisserer i den skjønnlitterære boken *Millenium People* (2003) et scenario hvor middelklassen og deres kunnskapsyrker er blitt den nye utbyttingsindustrien, og hvordan de gjør revolusjon mot det samfunn de selv har vært skapere, og fungerer som herskere, av. I så henseende kommer han med mang en skarp betraktning av nettopp de dominerende verdier og verdsettinger innen denne gruppen.

dannelse og de legitime preferanser og hva som ikke er det, samtidig som en gjennomgående ikke vil gi uttrykk for at deres dannelse er bedre enn de andres. - De andre får drive med det de vil og de får like det de vil. En får ta dem slik som de nå en gang er.

Gjennom denne tilsynelatende tolerante holdningen tilkjennegir en imidlertid en overbærende resignasjon, som også medfører implisitte former for avstandtagen (grenser). Kulturell avstandtagen som jeg i form finner forenlig, men i konsekvens uforenlig med likhetsidealet. Den som klarest skulle sette ord på hvor skoen i dette tilfellet trykket var det den ytterst reflekterte og veltalende⁴⁴ ”læreren”/ledende kulturformidleren i utvalget som gjorde, idet han selv kom inn på toleransebegrepet, dets betydning og hvordan det i mange sammenhenger praktiseres.⁴⁵ Et sitat jeg finner verdig å gjengi sin helhet, da det nettopp setter ord på hvordan toleranse blir praktisert i materialet:

I: Kan du si noe om dine venner? Altså.. (får ikke fullført)

R: Jeg har ikke veldig mange venner, som jeg betegner som venner. Det er bare en liten håndfull. Jeg er en veldig omgjengelig og vennlig person, det er ikke noe.. men ..men sånn nært vennskap det er noe som har fått utvikle seg over mange, mange år og som jeg da blir akseptert. Det er som ekteskap, sånn sett. Eh.. og.. et vennskap det er jo, det handler bare om total aksept. Og det er også noe som jeg etter hvert da, når jeg var lærer så var det en paragraf i formålsparagrafen på skolen som jeg ikke likte så veldig godt. Og det var den hvor det som ble omtalt med at man skulle opptre med toleranse. Jeg har aldri vært noe begeistret for ordet, toleranse begrepet sånn som det brukes. *For det å tolerere betyr at man tåler, men egentlig ikke liker.... Eh det er sånn det blir praktisert veldig ofte. Så jeg liker mye bedre begrepet aksept, å akseptere. Og hvis man ser at det er en total aksept, så kan man si at det er noe man ikke liker, men man aksepterer det, og oppfører seg deretter. Men det går ikke på verdien av vedkommende, det er bare at det er ulikheter og slikt der, som gjør at ikke....* (min utheving). Men jeg kunne ikke ha drevet, vært driftssjef på en arbeidsplass hvor jeg tolererte de ansatte. Bare ved å akseptere dem kan jeg få maksimalt ut av dem, av hjelp og støtte og engasjement. Og sånn er det også med vennskap.. Det bygger på total aksept. Altså når en vet at aksepten er gjensidig, altså hos mine venner, så kan jeg fortelle eller gjøre de dummeste ting. Og det blir akseptert eh, og, men det rokker ikke ved vennskapet. Jeg får motstand og får meg noen på trynet og sånt der. Men det går aldri ut over aksepten. Det er ikke bare noe man tolerer og snur det døde øret til eller fendrer unna, men.. Aksept som sagt, det er et begrep som jeg kjemper for (latter) (Ledende kulturformidler)

Kulturformidleren konstaterer her altså hvordan det en fremstiller som toleranse i dets utøvelse og konsekvens snarere medfører avstandtagen og distanse (grenser), heller enn reell

---

⁴⁴ ”Læreren” representerer med sin utdanning i humanistiske fag typisk det jeg her omtaler som de myke fag. Sett opp mot representantene for de harde fag er det tydelige forskjeller i måten disse gruppene uttrykker seg på. Mens representantene for de myke fag typisk snakker mye, er mer refleksive og herigjennom gjør flere ”avstikkere” underveis, bruker flere innskutte bisetninger osv. utmerker representantene for de harde fag seg ved å være kortere og mer konsise i deres svarformuleringer.

⁴⁵ Lik så mange av mine intervjuer fortonet mitt møte med den ledende kulturformidleren/læreren seg som et møte hvor informanten inntok det en kan kalle en lærerrolle og jeg inntok rollen som lærevillig elev. En rolle som falt naturlig all den tid jeg, til tross for det kritiske blikk jeg her betrakter informantene med her, stadig lot meg imponere, ikke bare over deres resultater, men også deres kunnskaper, livserfaringer og deres refleksjonsnivå. Den respekt og ydmykhet jeg i så henseende hadde før jeg gikk i møte med mine informanter ble herigjennom bekreftet og ytterligere forsterket. - I så måte lyktes informantene å oppnå den respekt de selv vurderer som attråverdige hos meg.

aksept. En forståelse av "toleranse", både som begrep og verdi, jeg mener samsvarer med hvordan det praktiseres i utvalget. De andre med ulik kulturell dannelse fremstår hverken som grupper en fullt ut aksepterer eller finner like verdige, men en finner dem likegyldige, i den forstand at en bærer over med dem, og holder dem ut.

Om de kulturelle grensene jeg da fant, på tross av de tolerante utsagnene, fremsto som klare i intervjuene hver for seg, fremsto de først imidlertid så forskjellige sett i sammenheng at det umiddelbart var vanskelig å kategorisere dem som sterke. Etter å ha konstatert hvor nært knyttet også de kulturelle grensene er til likhetsidealet, samt studert ulike sporadiske studier og "velkvalifiserte synsinger" omkring kulturell praksis og grenser i det norske rom, og herav deres fellestrekk, ble det imidlertid tydelig hvordan de individuelle forskjellene, som for øvrig er viktige og sterke kulturelle distinksjoner i seg selv i materialet, kan samles i noen sentrale og sterke kategorier. Videre ble det tydelig hvilken sentral underliggende rolle kulturen og dannelsen spiller i alle fasetter av informantenes grensearbeid. Det dominerende dannelsesidealet i materialet bygger nettopp i stor grad på likhetsidealet, et ideal som altså er dominerende innen den norske utdanningsdiskursen og herav sosialiseres gjennom utdanning.

3.1.1 Det pragmatisk orienterte dannelsesideal

Informantene er da altså hovedsaklig rekruttert ut fra deres posisjoner i arbeidslivet og samfunnslivet akkreditert dem gjennom høyere utdanning, og herigjennom en hypotese omkring utdannelsens/den kulturelle kapitals betydning som dannende identitetsbærer. En hypotese det skulle vise seg bare medførte en viss grad av riktighet, slik informantene selv vurderte det.

Som utdraget fra intervjuet med Konservatoren viser er det i kraft av hva en yter og oppnår av resultater i arbeidssammenheng og den faglige kompetanse og kunnskap en her besitter, som er avgjørende for hvorvidt informantene oppgir at de føler seg over eller underlegne (mer eller mindre på høyde med situasjonen)⁴⁶, og ønsker respekt og autoritet:

R: [På høyde med situasjonen] Altså jeg føler meg jo ovenpå i forholdet til, når jeg utøver lederskapet mitt, det må jeg jo si. Jeg føler jeg har kunnskap om det jeg holder på med, både når det gjelder det relasjonelle forholdet og når det gjelder det saklig innholdet i det som vi holder på med. Så i slike

---

⁴⁶ Det viste seg tidlig i intervjuprosessen at det var vanskelig for informantene å medgi at de følte seg overlegne. Å vinkle spørsmålet i retning av når en følte seg særlig på høyde med situasjonen viste seg derimot å være mer fruktbart. Dette knytter jeg igjen opp mot likhetstankegangens diskursive motstand mot å fremheve slike hierarkiske konnotasjoner som "overlegen" medfører.

sammenhenger der jeg omgås mine egne medarbeidere og andre ledere i kommunen så føler jeg at jeg er på høyde med situasjonen og vel så det også. Også når jeg reiser rundt i lag og foreninger og snakker om det jeg holder på med i kommunen, da føler jeg meg også ja, fornøyd med min egen situasjon.
(Kommunaldirektør)

R: [På høyde med situasjonen?] Nei...Hvis at jeg føler det at det, hvis at jeg føler det at det. At jeg har gjort et bra arbeid og har fått antatt en publisering og sånn sett i jobbsammenheng så synes jeg det at det er greit. Hvis jeg får en bra evaluering for undervisning og sånn. Det synes jeg er gøy. Da føler jeg meg bra.
(Professor humanistisk fag)

R: [På høyde med situasjonen?] Ja, i faglige spørsmål så gjør jeg jo det da, ikke alltid selvfølgelig, men hvis vi diskuterer ting jeg har greie på så gjør jeg jo det. Og ja, når vi snakker om, diskusjoner om forskjellige ting sånn som musikk og kanskje sanne ting som jeg kanskje har rede på, så gjør jeg jo det da.
(Forsker)

Motsatt er det gjerne i forbindelse med arbeidet hvor en opplever å ikke strekke til eller ikke å beherske situasjonen at en føler seg underlegen, i den grad en i utvalget føler seg underlegen:

R: [Underlegen/mindre på høyde med situasjonen?] Nei, altså jeg føler meg sjelden underlegen andre, for det mener jeg ingen har grunn til å være, enten de jobber med det ene eller det andre. Men hvis vi er i en setting der vi diskuterer noe eller har møter om noe der jeg ikke kan det, og andre kan det veldig godt, så føler du deg ikke underlegen, men da tenker du at her har ikke jeg så mye jeg kan si. Jeg har jo veldig stor respekt for det arbeidsområdet jeg er på fordi at det er fryktelig mye her som jeg ikke kan og vet om liksom. Jeg kan en god del ting om det som jeg jobber, men det føler jeg at jeg tilnærmer meg på en relativt ydmyk måte så jeg. Ja, jeg føler meg vel underlegen hvis vi har, hvis det er en situasjon der vi på avdelingen eller jeg har gjort noe riv ruskende gærent som vi blir konfrontert med og så tenker du, herregud! Jeg føler meg ikke underlegen, men ja, vi får bare legge oss flat og så lærer vi av våre feil. Den type situasjoner. Men utover det så er det ikke noe.
(Direktør i det offentlige)

Altså er det i den pragmatiske utøvelsen av ens virke, ens realkompetanse, og i hvilken grad en her lykkes, som er avgjørende for hvorvidt en føler seg over eller underlegen, snarere enn i kraft av ens sosiale eller hierarkiske status eller status som jurist, ingeniør, lege osv.⁴⁷ Vurderinger som også ligger til grunn for deres evaluering av så vel overordnede og underordnede som medarbeidere. Vurderinger av kompetanse som videre helt konkret skal måles og komme til uttrykk gjennom hva en yter og leverer i arbeidet og ikke gjennom fremheving av egen person. Brautende personligheter fremstår generelt å være negativt:

R: Ja, altså når jeg mener høylytte så mener jeg ikke nødvendigvis det å være høylytt i seg selv. Men altså litt sånn frempå uten nødvendigvis å ha så mye å fare med. Det har jeg ikke så veldig stor sans for akkurat. Da liker jeg bedre litt grundighet og at folk er litt ydmyke. Det liker jeg bedre altså, det må jeg si.
(Sivilingeniør)

---

⁴⁷ Således utgjør tannlegen som, etter delvis å ha imøtegått påstanden om at det eksisterer klasser i Norge, tilkjennegir at han generelt anser "helsearbeidere" plassert i et høyere sjikt i samfunnet, i min konkrete sammenligning av hans utdannelse med lektorsers, unntaket snarere enn regelen i materialet.

I det hele er det en tydelig skepsis overfor ”*de som kan alt og vet alt*”. En holdning som både må sees i sammenheng med idealet om ikke å fremheve seg selv, samt den generelt ærbødige, ydmyke holdning en tilkjenner overfor pragmatisk kunnskap. En skeptisk og ydmyk holdning flere påpeker er noe som vokser frem etter hvert som en blir eldre, til tross for deres sammenfallende økte erfaring og sikkerhet i eget fag. En ydmyk holdning og utvikling dommeren verdsetter høyt og setter tydelig ord på:

R: Du spurte om en ting som jeg bare vil tilføye. Du spurte om når en er på høyde med situasjonen. Og det som forundrer meg eller som har opptatt meg litt, nå etter at jeg begynte å bli så gammel som jeg nå er, det er at jo mer man kan, jo flinkere man liksom, i anførselstegn, er blitt gjennom det man gjør, jo mer vet man at man vet så lite likevel. Og det gjør meg i mange situasjoner enda mer tvilende og enda mer usikker på hva som er riktig og galt. Men jeg synes det er bra å stille spørsmålstegn ved det. Du spurte også om hva slags mennesketyper som jeg ikke liker. Altså jeg liker ikke de menneskene som har svar på alt, som kan fortelle meg umiddelbart at sånn er det. Da melder jeg meg veldig fort ut av en sånn samtale.
(Dommer)

En ydmyk holdning som dog kan komme i konflikt med særlig de rådende pragmatiske og ytelsesfokuserte verdier som en ellers legger for dagen. Motsetninger som kommunikasjonsrådgiveren selv pekte på:

R: [Egenskaper som må til for å gjøre suksess innen kommunikasjonsbransjen] Jeg tror du må. Altså det er klart de må jo være faglig sterke, og så må de være engasjerte, og så må de være fleksible og læringsvillige. Altså du må hele tiden lære, og i min bransje så må du lære hver eneste dag. Og så må du være ekstremt diplomatisk. Altså det er noe med det, evnen til å kunne lytte. Det er noe, altså desto eldre jeg blir desto større respekt får jeg for verdien av det å kunne lytte. Det høres jo helt latterlig ut fordi at det er så enkelt. Men for å si det sånn da, desto eldre jeg blir desto mer opptatt blir jeg av de enkle verdiene.. og desto vanskeligere blir det. Desto enklere verdiene er desto vanskeligere er de egentlig. Dette vet vi jo egentlig, men det tar veldig lang tid. Og det er klart at enkelte ganger tenker du at du skulle ha levd livet på nytt, med det nye verdisynet. Og det er dette med verdier du er opptatt av. Altså jeg ville sagt at jeg skulle ønske at alle i Norges land hadde hatt en periode, i en sånn jobb som jeg har som konsulentjobb. For der er du nødt til å være så ærbødig. Jeg sier ikke du skal være helt sånn spyttlikker eller hva en sier, men du må være ekstremt ærbødig, for hvis du ikke er det så er det foten i baken med en gang. Og det er en veldig, det er en knallhard læreperiode. Men altså jeg bare tenker i forhold til det offentlige, jeg jobber en del i forhold til det offentlige og jeg jobber litt med, hadde nær sagt smilekurs og sånne ting. Altså det da, selv om du skal jobbe i skatteetaten eller hvor det er, det å lære å være ærbødig i forhold andre menneskers ønsker og behov. Altså det er fryktelig viktig. Og jeg tror at mye hadde gått enklere her i verden hvis, dette er jo rart å si, jeg må nesten si det motsatte, men jeg må først fullføre det jeg sa. Altså mye hadde gått enklere hvis man hadde vært mer fleksible. Det er det ene jeg vil si. *Men det andre som går akkurat i motsatt retning, det er jo det at verden kommer jo ikke fremover hvis en ikke har relativt klare meninger* (min utheving). Det er en balansegang her mellom det ene og det andre som er fryktelig vanskelig. Og det er kanskje noe av det en lærer mest når en blir eldre. Det er liksom akkurat den der balansegangen. Det er klart at du får mye gratis. Altså jeg får jo mye gratis. Jeg har så mye erfaring og jeg har en dyp stemme, holdt jeg på å si. Og liksom du får masse der med det at, og det merker jeg, etter hvert så får du masse gratis også, i hvert fall får jeg det. Men akkurat den der evnen til å kombinere ulike, balansere og kombiner ulike verdier og ulike ferdigheter mot hverandre, det tror jeg er noe av det som jeg har opplevd som veldig positivt ved det å rett og slett bli eldre.
(Kommunikasjonsrådgiver)

Andres ekspertise og kunnskap kan på den annen side også for enkelte av informantene, typisk de med hardere høyskoleutdannelse, føre til en følelse av underlegenhet både i sosiale

og faglige sammenhenger. I stedet for å delta som interesserte tilhørere, som ofte ellers i utvalget, vil disse typisk trekke seg ut av samtalen. Herigjennom fremkommer det tydelig hvordan konkret kunnskap og ekspertise for deres del har en tydelig ekskluderende virkning:

R:[underlegen?] Alle kan vel av og til føle seg underlegen kanskje når en står gjerne og maser om et eller annet som en totalt ikke har peiling på, ikke sant. Og liksom kjører veldig sånn på; "ikke sant", "ikke sant". Og så må du bare si; ja jeg vet egentlig ikke og.. Nei, det hender jo selvfølgelig, men det er ikke så ofte, for på en måte så vil jeg trekke meg vekk fra det, ikke sant. Jeg vil ikke fortsette i den diskusjonen eller hva det enn måtte være. Men det er klart, det hender ja.

(Ingeniør)

R:[underlegen?] Ja, det kan det sikkert også være.... Tenker for eksempel på hvis jeg kom sammen med noen som var toppeksperter innenfor et eller annet område som jeg ikke føler at jeg behersker på noen måte. Kreftspesialister som diskuterer finurlige behandlingsmetoder så ville jeg føle meg helt utenfor.

(Journalist og siviløkonom)

Kunnskapen og ekspertisens ekskluderende virkning medfører imidlertid altså ikke en tydelig oppfattelse av en selv som underlegen, snarere føler en seg utenfor og trekker seg ut av situasjonen.

3.1.2 "Loven for vennskap" – dannelsens betydning for sosiale omgangsformer

Som vist i forrige kapittel er det utdannelsesnivå en først refererer til i ens beskrivelse av ens venner. I så henseende har en altså i all hovedsak venner med utdanning på nivå med ens egen, og ofte innen de samme fagfelt. Fellesnevnerne som en i neste omgang knytter opp mot at en har felles interesser og referanserammer, heller enn at det ligger noen bevisst strategi bak dette. Venner som ikke bare har felles referanserammer med hensyn til utdanning og/eller dens nivå, men som også tenderer å dele kulturelle preferanser og interesser:

I: En treffer personer en liker å omgås og personer en ikke liker å omgås. Kan du si noe om noen mennesketyper som du gjerne anser som dine likeverdige og som du foretrekker å ha som venner?

R: ..... Ja, det er vel.. Det blir lett til det at en omgås folk som er litt på samme bølgelengde.

I: Hva tenker du på da? Yrke, sosial bakgrunn, inntekt?

R: Nei, ikke så mye inntekt og sosialbakgrunn hvis du tenker på der de kommer fra i barndommen. Men, altså,.. det blir jo gjerne til at en omgås folk en jobber sammen med eller har studert i sammen med. Og da blir det folk som har studert, ja. Lest en del og, gått en del på kino og konserter og har de samme interessene.

(Journalist)

R: [felles interesser viktig for vennskap?] Ja, det vil jeg si. Utenom fag så er det jo reiser og mye selskapelighet, matlaging, gourmet ting, vinklubber og sånne ting da.

(Tannlege)

Gjennom ens venner søker (bevisst eller ubevisst) og får en dermed nødvendig bekreftelse og anerkjennelse for det en driver med og interesserer seg for, den en er. Bekreftelse og anerkjennelse som en legitimt altså kun kan søke på et begrenset antall arenaer.

Flere av informantene kom imidlertid uoppfordret selv inn på deres evne til å snakke med og omgås ”alle”, etter å ha konstatert at de ikke er personlige venner med disse ”alle”. Med ”alle” fremgår det tydelig at en i denne sammenheng sikter til mennesker uten høyere utdanning, altså mennesker som i denne oppgavens termer kan sies å representere arbeiderklassen. Understrekingen som i seg selv tyder på at dette for informantenes del ikke oppleves som ubetinget naturlig. I så henseende er informantene entydige i deres understreking av at en i disse situasjonene tilpasser samtalen til ”arbeidernes” yrker og hva de interesserer seg for. Altså omgår en i sosial omgang med personer med lavere utdanning og mindre økonomiske ressurser ikke bare temaer som går på økonomi og velstand⁴⁸, men også temaer som vil bringe frem de store kulturelle skillene. Et fenomen som også gjelder for de klassereisende som fortsatt pleier kontakt med venner fra deres gamle klasse. De tilpasser seg deres gamle venners virkelighet, snakker om deres arbeid, tiden som var, nøytrale tema osv., fremfor hva de selv er opptatt med og av i det daglige. Herav har dannelsen i så henseende altså også en ekskluderende funksjon, da en i samhandling med personer uten høyere utdanning setter deler av egen dannelse og livsverden til side for en stund. Forutsetninger for sosial omgang som statsviteren Dokk Holm legger til grunn i det han har foreslått som ”loven for vennskap”: ”Når man beveger seg oppover i samfunnet, dvs. med tanke på sosial, kulturell og økonomisk situasjon, mister man sine venner dersom man ikke holder samtalen forankret i virkeligheten til den som har beveget seg minst” (Holm og Meyer 2001 : 142). Når det er sagt må jeg understreke at dette ikke fremstår hverken som sterke grensedragninger eller som ekskluderingsmekanismer som ledd i et arbeid for å heve egen sosioøkonomiske status, slik tilfellet var hos Lamonts informanter i Frankrike.

For de klassereisende⁴⁹ sin del fremstår imidlertid heller ikke deres fot i to leire som videre problematisk med tanke på hvordan en omtaler og vurderer egen bakgrunn. Tvert om opplevde jeg at en fremhever og fremstår som stolt over ens bakgrunn, ens fortsatte kontakt med sine røtter og de verdier en har tatt med seg herfra. Dette samtidig som en er stolt over å ha reist ut av denne, gjennom egne prestasjoner i utdanningssystemet, ofte uten spesielt

---

⁴⁸ Tema som jeg har vist i forrige kapittel altså fremstår som ikke tema i sosial samhandling, særlig i de tilfellene hvor en omgås personer med mindre økonomiske ressurser enn en selv.

⁴⁹ De klassereisende i utvalget representerer rene tilfeldigheter da jeg i utvalgsarbeidet ikke hadde definert hverken dem eller representantene for de med middelklasseforeldre som spesifikke utvalgskriterier.

påtrykk eller støtte hjemmefra.⁵⁰ Sett opp mot likhetstanken er dette da også naturlig. Hvem kan vel bedre begrunne deres nærhet til det folkelige enn de klassereisende?⁵¹

3.1.3 (Ut)dannelsen som premiss for grenser fagkulturer imellom

Ikke bare trekker en grenser på bakgrunn av manglende dannelse, men også mellom undergruppene eksisterer det tydelige tendenser hvor en drar grenser overfor hverandre basert på type utdanning og/eller plassering i yrkeslivet. Det sterkeste skillet går her mellom det jeg her omtaler som de med utdanning innen de myke universitetsfag og de som arbeider i det private utdannet i harde fag. Særlig trekker de utdannet i de myke fag grenser overfor de harde fag i det private næringslivet, den såkalte "blårussen":

I: Av mennesketyper, er det noen som du gjerne føler en mer likegyldig holdning overfor, de vekker ikke noen interesse hos deg?

R: Ja. Siviløkonomer, som kategori. Jeg. Altså det som er blitt problemet i næringslivet hos oss er at de tar ikke inn folk med hovedfag og akademikere. De tror at er siviløkonomer og sivilingeniører er det høyeste en kommer her i landet. Og det er jo ikke det. De er bare høyskoleutdannet. Og de tror det selv også at de er Guds gave til menneskeheten. Og det er mye oppblåste egoer i de leirene der, fordi de var litt flink på skolen en gang. Legene også. Kona mente at jeg var missunelig på dem, men jeg er faktisk ikke det. Men de har fått en ufortjent rolle i samfunnet. Også går sånne som oss, vi går inn i det offentlige og forsvinner i byråkratiets irranger. Vi skulle vært litt ute på barrikadene altså og næringslivet skulle ansatt akademikere. Altså forskningskompetansen, det å skrive en hovedoppgave det ga meg et kvantesprang kompetansemessig i forhold til det å lære en ting og to. Det å utvikle teoriene selv, det ble en kvalitativ annen læring. (Rekrutterer)

Grensene som dras mellom disse gruppene baseres som for konservatoren sin del på de verdier den såkalte blårussen står for, ens egen følelse av manglende anerkjennelse og, kan en hevde, underlegenhet sett opp mot disse gruppene særlig mht. inntekt, men også makt, som for rekruttereren sin del, og hva en er opptatt av og snakker om. Med tanke på hva en er opptatt av og snakker om er informantene som drar grenser overfor "blårussen" ute etter substans, det stimulerende, ekte og essensielle fremfor det overfladiske. "Det overfladiske" fremstår i så henseende på mange måter å være synonymt med økonomisfæren. Et syn som tydelig kommer til uttrykk hos den ledende kulturformidleren, som absolutt må sies å

---

⁵⁰ Utdanningsløp som helt tydelig skiller seg fra informantene med middelklasseforeldre, hvor høyere utdanning har fremstått som helt naturlige løp, nærmest som selvfølgheligheter.

⁵¹ I noen tilfeller mistenker jeg endog informantene for selv å "proletarisere" deres bakgrunn mer enn hva tilfellet er. For eksempel forskeren med far som var distriktsveterinær som fortsatt identifiserer seg med bøndene, da de også hadde gård. Dette underbygger min påstand om nærheten til det folkelige som viktig legitimeringsfaktor. Skal en trekke dette resonnetet ekstra langt kan en dra paralleller til den selvproletarisering som skjedde innad i de ytterliggående venstrefløyene på 60 og 70-tallet. Det virker som om det i materialet hviler et nesten heroisk preg over det å ha arbeidet seg oppover. Og en viser herigjennom hva en har ytt for å legitimere den plass i hierarkiet som en i dag innehar. Utrykk for dette ser en også i media hvor ledere til stadighet fremhever deres "tøffe", "vanskelige" oppvekst som proletarer fra "små kår" som har arbeidet seg oppover i samfunnet.

representere det kulturelt høyeste sjikt i Bergen, når han forteller om sitt møte med de herskende sosiale og økonomiske kodene i sosiale sammenhenger hvor det ikke er den kunnskap eller hva en faglig representerer som er i fokus. Situasjoner hvor han ikke føler seg underlegen, men snarere markerer en avstandtagen i form av å melde seg ut:

I: Er der noen situasjoner hvor du kan føle deg underlegen?

R: Ja, der finnes.... situasjoner der det er andre koder som gjelder... Altså som går, som ikke går på det faglige eller på dette med kunnskap eller det man egentlig representerer og slike ting. Altså at det kan være sosiale koder som gjelder, eller andre altså økonomiske koder, ikke sant.

I: Har du noen eksempler på det?

R: Nei, ja, jeg har jo.. Da jeg kom til Bergen i 91 som direktør for (...), så var jeg da et invitasjonsobjekt... i visse kretser. Fordi at slik som de opplevde meg på (...) så var jeg veldig utadvent, jeg var veldig talefør og alt sånn der. Og det virker som om jeg er en veldig morsom og omgjengelig fyr. Privat så er jeg veldig stille og beskjeden. Eh og egentlig ikke noen selskapsløve i det hele tatt. Og.. men da ble vi invitert i en del sammenhenger, hvor man forventet at jeg skulle fortsette å være (...) direktør og være sprudlende og livlig. Hvis de hadde det samme og ville og snakke om det, så gikk det greit. Men hvis de egentlig var opptatt av "Hvem som bodde med hvem" (etterligner pen bergens dialekt) og dette. Eh så falt det helt ut, og da ble det et forferdelig slit for kona mi... Når en hele tiden skulle keep up the small talk. Jeg er elendig på small talk.

I: Hvordan forholder du deg til slike personer som prøver å nærme seg deg på grunn av den stillingen du har?

R: Nei, jeg er høflig og grei, men det blir aldri noe ut av det fordi at, som sagt jeg er elendig på small talk. Jeg er kjempegod på alt det andre som har med det jeg holder på med. Da kan jeg snakke i timevis, sånn som jeg kan med deg, ikke sant. Når jeg får fornuftige spørsmål og sånn, da kan jeg holde samtaler, men.... da faller jeg fort ut altså. Så jeg har ikke noe mye omgang med.. med den slags kretser. De har gitt meg opp (latter). Men det er greit nok for meg, jeg har ikke noe behov i den retning heller. Jeg har noen venner her i Bergen som byr meg helt andre ting... og sånt, som jeg er mye sammen med. Og der kan jeg enten sitte og være helt stille eller vi kan sitte og snakke om alt....

(Ledende kulturformidler)

Om det er forskjeller i hva en snakker om i de ulike fagkulturene kan jeg imidlertid ikke hevde at det intellektuelt stimulerende er mindre viktig for de av mennene i utvalget som må kunne sies å representere gruppen av "blåruss". Snarere blir dette et spørsmål om hva en legger i "intellektuelt stimulerende" i de ulike gruppene. Hos blårussen virker dette bare i litt større grad å være knyttet konkret opp mot ens faglige interesser, fremfor de rene intellektuelle eller kulturelle stiløvelsene som en, til tross for deres anti-intellektualisme, i noen større grad virker å vektlegge hos de universitetsutdannede innen de myke fag:

I: Er det noen egenskaper du særlig vil trekke frem som du setter pris på ved vennene dine?

R: For det første så, du må jo føle deg vel i deres selskap, jeg synes det er viktig at man er ærlig og at man har, man skal ikke ha de samme interessene, men at man kanskje er litt opptatt av det samme, det som rører seg i tiden. Og det blir det mer og mer av, det at når du treffer folk så er det jo mest. Altså at du spiser middag og litt utover kvelden og sånn. Og da, går du tredivet år tilbake så var det jo dans og spilling, men nå blir det jo til at en mest sitter og prater og drikker vin så det. Altså folk som er engasjert som du kan føre en okey samtale med. Altså enten det er en faglig samtale eller det er andre ting, det legger jeg vekt på. Altså at folk er ærlige, at de er engasjert at de om en vil er det som en kan kalle intellektuelt stimulerende, det er viktig.

(Bankdirektør)

Med intellektuelt stimulerende refererer en altså, som bankdirektøren, hovedsaklig til engasjement, ærlighet, utveksling av erfaringer og pragmatiske eksersiser. Et funn som stemmer overens med deres pragmatiske, anti-intellektuelle kunnskapssyn.

På tross av de kulturelle forskjellene disse gruppene imellom, og representantene for de myke fags grenser overfor blårusen, nærer en i sistnevnte gruppe snarere en viss beundring og respekt for det en kan kalle intellektuelle personer. Respekt som videre implisitt også viser hvordan denne type kunnskap/dannelse/kulturell kapital for blårussens del også knyttes opp mot klassetilhørighet, og kanskje en viss grad av underlegenhet, mens en i gruppen med mest kulturell kapital nesten utelukkende knytter klasse opp mot økonomisk kapital. Til og med den ytterst pragmatisk orienterte direktøren hadde altså som vist en respekt for personer som driver med forskning eller humanitært arbeid. Videre kan jeg vise til forsikringsmegleren som i etterkant av intervjuet, idet han fortsatte å gi uttrykk for sin motstand mot å kategoriseres som øvre middelklasse, peker på bokhyllen og utbryter, ”*Jeg leser jo ikke Dostojevski og sånn da*”.. Eller for arkitekten sin del hvis kone i voksen alder ”omskolerer” seg fra økonom til humanist og som lar seg imponere av personer med et ”*godt intellekt*”, ikke bare faglig, men ”*det de står for og det de kan*”:

I: Hva er det som da gjør at noen er interessante?

R: Ja, altså interessante mennesker er jo. Jeg sitter som sagt i et styre i (...), og lurer jo litt på hvorfor jeg gjør det. Der sitter jo blant andre (...) og (...) og (...) og sånn. Det er jo tunge personligheter, som jeg synes er, som er interessante både utifra rent sånn faglig, men og ut ifra det de står for og det de kan. Så jeg lar meg nok litt imponere av folk med godt intellekt ja. Det tror jeg gjør. Og det har alle de tre der i hvert fall. (latter).
(Arkitekt)

I denne beundringen fremgår det imidlertid altså underforstått at en med intellektuelt stimulerende også i så henseende sikter til personer som ”kan noe” i pragmatisk forstand.

Videre opplever begge informantene, som utvilsomt må sies å representere den absolutte kultureliten i Bergen (konservatoren og den ledende kulturformidleren), at mennesker som representerer økonomieliten jobber seg opp mot dem i kraft av de posisjoner og den kulturelle kapital de representerer. Ser en da dette i sammenheng er det altså slik at representantene for de høyere økonomiske sjikt nærer en beundring, om enn delt, for representantene for det kulturelle og intellektuelle, og således delvis bekrefter kulturelitens opplevelse av å representere en verdi også for økonomisfæren. Dette samtidig som en hos kultureliten markerer en generell, eksplisitt, avstandtagen overfor disse gruppene da en føler seg

fremmedgjort overfor ikke bare deres sosiale omgangsformer, men også deres verdier. Mens mennene som representerer kultureliten forsøker å redusere økonomieliten til egoister som utelukkende er opptatt av å grafse til seg penger, ser de seg selv som altruistiske redskap i arbeidet for fellesskapets beste. Det er nettopp i denne slutningen hos kultureliten jeg mener å finne en del av svaret på dette dype skillet. Kulturelitens posisjon er knyttet til staten, og store deler av ressursene i samfunnet går igjennom det offentlige. Herigjennom er det i Norge en kilde til makt å bestyre velferdsstaten, hvis følgelig medfører at representantene for økonomisfæren er avhengig av å ha et godt forhold til velferdsstatens representanter skal de generere verdier. Mens kultureliten ikke har tilsvarende å tjene på et slikt forhold til økonomisfæren (Tangen i Blindheim m.fl. 2004 : 273).

Når dette er sagt er det påfallende og interessant hvordan de av informantene som typisk i kraft av å ha vært eller er en del av det øvre direktørsjiktet i Bergen i sosialt fremskutte posisjoner, forholder seg til kodene for hvem en omgås og ikke omgås, hvordan en ter seg og ikke ter seg. I kraft av deres prestasjoner og posisjoner i arbeidslivet og den innflytelse de her har opparbeidet seg, fremstår de som frigitt eller hevet over mange av disse føringene, om de likefullt følger dem. Gjennom hva de har ytt og bevist gir de uttrykk for en sikkerhet som de legger til grunn for de valg de nå kan ta. Valg som de videre tydelig gir uttrykk for, vet bryter med de gjeldende verdier og normer som ellers er dominerende i materialet, og således kan tolkes som om en form for grensedragning overfor disse gruppene. Grupper, hvis verdier og holdninger som av direktørsjiktet gjerne implisitt fremstilles som noe ”småborgerlige”, konforme og streberske. Herigjennom kan en hevde at direktørene ikke bare gir uttrykk for enda større folkelighet, men også individualitet gjennom å bryte med det som ellers i utvalget må sies å fremstå som brudd med det folkelige, som Herremiddager, frimureri og utdanning og posisjoner til dem en omgås. I deres argumentasjon i så henseende kan en videre hevde å finne hvilke strategier som kan ligge bakenfor ens valg av venner, medlemskap i losjer, ens kulturelle standarder osv. som ledd i et spill for å nå opp eller bevare ens posisjon i samfunnet:

R: [Om lukkede fora som losjer osv.] Nei, altså jeg må si at jeg er veldig bevisst på den type ting. Jeg vet hva jeg står for, jeg vet hvilken innflytelse jeg har. Jeg har ikke behov for kan du si stikke meg frem på den måten. Og det er jo kanskje en sånn trygghet som kommer med alderen. Så jeg har ikke behov for det.
(Bankdirektør)

I: Ja. Er det noen spesielle verdier vennene dine har som du setter særlig pris på?

R: [s] Hva utdanning en har eller hva posisjon man har, det bryr jeg meg null om. Men jeg er nok samtidig i en slik posisjon at... Det er klart at når du har vært (...), som sånn sosialt er en fremskutt

posisjon, så har ikke jeg, det innrømmer jeg. Da har ikke jeg noe å forsvare liksom, så jeg bryr meg ikke så mye om hva andre mener. (Advokat)

I: Det vil og være slik at en føler seg mer eller mindre overlegen i enkelte situasjoner, blant enkelte personer, har du noen situasjoner hvor du føler deg overlegen?

R: Jeg føler meg trygg i de aller fleste situasjoner. Det er også fordi jeg har vært innom så forferdelig mange rare ting eh at jeg føler jeg føler jeg har hatt enormt fordel av det. Jeg har vært direktør for å si det sånn. Og det er klart at da på en måte så har du vært det da. og da har du truffet alle de, nær sagt maktpersonene som det er. Altså du blir veldig komfortabel i den situasjonen hvis en skal tenke på yrkeslivet. (Kommunikasjonsrådgiver)

Altså kan en hevde at det herigjennom blir enda tydeligere hvordan mange av ens demarksjonslinjer i stor grad kan sies å være relatert til ens plassering i arbeidslivet. De som klatrer oppover eller stagnerer i mellomposisjoner, hengir seg i størst grad til det ”småborgerlige”, og til tross for deres folkeligjøring gir de herav gjennom deres levesett uttrykk for de sterkeste grensene overfor det folkelige, mens når en på et visst tidspunkt når en posisjon med tilstrekkelig makt og prestisje, uttalt, ikke virker å trekke de samme linjene. Empiriske funn som kan sies å bryte med Lien m.fl. (Lien m.fl. : 2005) når de, uten å empirisk ha studert spesifikke høystatusgrupper, hevder av at elitegrupper i Norge må legitimere deres makt og stilling gjennom i størst mulig grad å fremstå som om en har beholdt bakkekontakten og nærheten til det folkelige. Kanskje er en i større grad avhengig av å kunne forholde seg til det og de ”(høy)verdige” så lenge en befinner seg på vei oppover karrieremessig, mens det først er i det en når et visst nivå i hierarkiet at en også må forholde seg, ikke bare til verdsettingene til dem en har under seg og skal lede, men også til samfunnet/massen utenfor organisasjonene. Grupper som en på dette nivået også avhenger av at anerkjenner ens makt som legitim.

Dette kommer også til uttrykk hos arkitekten med det velklingende bergensnavnet som er oppvokst med å vite at han er ”født på den grønne gren”. For ham har konjunktursvingninger innad i bransjen, blant annet ført til at han har måttet revurdere oppfatningen av seg selv og egen stilling, samt hvordan han forholder seg til andre. Da han nå opplever å måtte forholde seg til et konjunkturutsatt marked hvor et navn ikke lenger er tilstrekkelig, fremgår det at han har måttet revurdere sitt syn på både seg selv og de andre, i den forstand at han forsøker å minske distansen mellom seg og de andre, (og kanskje herigjennom implisitt vinne legitimitet og øke sitt potensial i markedet?):

I: Du sier du ikke liker pretensiøse mennesker, men har du noen situasjoner hvor du føler deg litt overlegen andre?

R: Helt sikkert. Ja, for å være bunn ærlig så er vi jo blitt flasket opp med å vite at vi er født på den grønne gren og tilhører den bedre del av bergensfamiliene og alt dette her. Så det har nok tidvis gjenspeilet litt min holdning. Men kanskje mer tidligere. Også fordi at vi kanskje yrkesmessig jobber i et litt mer holdt på å si veldig konjunkturutsatt yrke og du blir nødt til, uansett. Altså et navn i dag er omskiftelig for å si det sånn, så du må jo stå på og etter hvert er det såpass mye konkurranse rundt omkring så det nytter ikke å tro at du lever evig på det altså. Det har vi merket. Og det tror jeg har gjort liksom at holdningene mina har endret seg litt granne, men det henger nok litt i fremdeles. Føler det ikke som noen ulempe å hete (...) da, for å si det sånn. For å kalle en spade en spade.

(Arkitekt)

Deler av de kulturelle grensedragningene i materialet fremstår altså som nært knyttet til konkurranse i et marked, hvor ens verdier og verdsettinger både i form og innhold virker å avhenge av hvor en selv er posisjonert i arbeidslivets hierarki. Støtte for å hevde dette finner jeg også i spørsmålet om hvordan informantene forholder seg til barnas utdanning.

3.1.4 Dannelsen av barna – instrumentelle posisjonerings øvelser

At ens barn klarer seg bra med hensyn til utdanning er også svært viktig. Foreldrene støtter dem og pusher dem i skolesammenheng, de bosetter seg, som tidligere konstatert, innenfor de riktige skolekretsene, de engasjerer og involverer seg i påfallende grad i foreldreutvalg og lignende, ikke bare lokalt, men også nasjonalt. I prinsippet er en i hovedsak tilhenger av den offentlige skolen, blant annet grunnet i idealet om likhet og at barna her får møte barn fra andre kulturer og samfunnslag. Men dersom det her oppstår problemer av ulikt slag vurderer en imidlertid raskt andre private alternativ, alternativ flere, til tross for deres prinsipielle motstand, også har benyttet. Prioriteringer som i deres konsekvens klart innebærer kjøp av sosial distanse. Dette er imidlertid ikke prioriteringer eller vurderinger som en i intervjusituasjonen hadde lett for å vedkjenne seg, da en helt tydelig selv også opplever dette som stigmatiserende, som brudd med det folkelige.⁵² Særlig tydelig hvor ømtålig dette emnet er ble det i mitt møte med ingeniøren, som også var de ansattes styrerepresentant i det betydningsfulle industriselskapet han arbeider. Etter å ha fremstilt seg selv som svært folkelig under hele intervjuet, fremgår det tydelig av hele hans kroppsspråk idet jeg stiller dette spørsmålet at jeg har truffet et område han opplever jeg kan "ta ham". I begrunnelsen for hans valg om å ha barna i Steinerskolen legger han så til grunn deres større muligheter for her å dyrke deres kreativitet og individualitet, karaktertrekk som videre i seg selv er betegnende for middelklassens verdsettinger:

---

⁵² I følge tall fra Statistisk sentralbyrå var det i skoleåret 2000/01 10100 grunnskoleelever i private skoler i Norge. Disse utgjorde 1,7 % av de totalt 590000 grunnskoleelevene. For Hordaland sin del utgjorde andelen i privatskoler 2,7 %. ([www.ssb.no/emner/04/02/20/privgrs/.](http://www.ssb.no/emner/04/02/20/privgrs/))

I: I dag snakker en også en del om privatskoler, er det noe som du har vurdert eller har barna dine på?

R: (Det er tydelig av hele hans kroppsspråk at han her skjønner at jeg har truffet et punkt som passer på hans valg) Joda..., hun eldste gikk jo seks år på barneskolen på Steinerskolen. Nummer to gikk bare tre år der, mens hun minste har jo gått vanlig offentlig skole.

I: Kan du si noe om hvorfor det ble sånn at dere sendte dem på privatskole?

R: Jo, det var egentlig. Først og fremst så var det i borettslaget, så var det veldig mange som gikk på Steinerskolen. Og så følte vi på en måte, hvis vi så tilbake på min egen barneskole så ble en del kreativitet drept, rett og slett. Og så var det litt fascinerende den måten de underviste på og så videre. Så det var på en måte, hvorfor ikke? Det fremmer en del estetiske verdier, det har et grunnsyn på mennesket, ikke bare som læremaskin på en måte, men noe litt mer sånn. Så, så lenge ungene ville det, så skulle de få lov å gå der. (Ingeniør)

På samme måte som en vurderer egen utdanning ut fra hvor betydningsfull den er i ens pragmatiske utøvelse av eget arbeid vurderer en videre i hovedsak, med enda et unntak hos de med de myke universitetsstudier som i større grad også tillegger kunnskapen en verdi i seg selv, selve utdanningen og de diplomer en her får som en inngangsbillett til (valg)frihet (inneforstått både økonomisk og med hensyn til hva en vil arbeide med) og makt. I dette bildet fremstår kunnskapen en tilegner seg i skolen i seg selv å være sekundær, en selvfølgelighet som en får på kjøpet. Altså kan en hevde at også barnas utdanning sees som del av en posisjonering i et markedshierarki. Bankdirektøren, som selv er utdannet siviløkonom fra Norge og har en MBA fra utlandet, oppsummerer på mange måter det dominerende instrumentelle synet på utdanning en i materialet gir uttrykk for i spørsmålet om hva han har lagt vekt på i oppdragelsen av sine barn:

I: Du har tre barn, hva har du lagt vekt på i oppdragelsen av dem?

R: [...] Og så har jeg også innprentet det der med utdanning. Vil du noe her i verden så er du nødt til å kvalifisere deg. For utdanning, selvfølgelig er kunnskap i seg selv verdifullt, men kunnskap er valgfrihet, kunnskap er makt. Så det har jeg prentet inn. [...]

(Bankdirektør)

I så måte oppstår det noen paradoksale motsetninger mellom synet på kunnskap som middel og kunnskap som verdi i seg selv, hvor informantene ofte ikke fremstår som konsistente i deres argumentasjon. På den ene siden har en altså en viss beundring for de gode intellekt og de som forvalter kulturelle og intellektuelle verdier, mens en på den andre siden fordømmer det de oppfatter som deres manglende pragmatiske orientering og manglende bidrag til det de oppfatter som verdiskaping.⁵³ For direktørens vedkommende, som selv er utdannet arkitekt fra utlandet⁵⁴, kommer dette til uttrykk ved at han på den ene siden altså respekterer personer som

---

⁵³ Se for eksempel motsetningen mellom direktøren som trekker grenser overfor de i det offentlige som han opplever ikke bidrar til verdiskaping i samfunnet, og konservatorens grenser overfor de merkantile utdanningene som i følge ham ikke har fostret noen som har gjort tung kulturell karriere.

⁵⁴ 5 av i alt altså 23 informanter har hele eller deler av deres utdanning fra utlandet på 60 og 70 tallet, enten USA, England eller Tyskland, mens enda en opplyste at utenlandsstudier på et gitt tidspunkt var et alternativ dersom han ikke hadde kommet inn på ønskede studier i Norge.

driver med forskning, typisk den pragmatisk orienterte, mens han i etterkant av intervjuet når jeg forteller om prosjektets utgangspunkt i menn med høyere utdanning hadde dette å si om ”konsernets mest utdannede fyr”:

R: [om høyere utdanning] Vi hadde en med doktorgrad her, så derfor sier jeg.. Han var konsernets mest utdannede fyr med doktorgrader i hytt og vær. Han var totalt ubrukelig (latter). Så derfor så, det der kan slå alle veier. (Direktør)

Uavhengig hvordan en vurderer kunnskapens verdi virker det likefullt som den virkelige verdsatte kulturelle kunnskapen bringes videre til barna av informantene selv. En foretar ”dannelsesreiser” i ferier hvor fokus er å se og lære, gjør dem oppmerksomme på hvilke skatter som er i musikken og litteraturen (forsker), en sender dem på musikkskoler og kulturskoler, tar dem med på ulike kulturarrangement og på eget arbeid, utfordrer dem litterært, diskuterer med dem og ikke minst fremhever en eksemplets makt. Herigjennom både oppmuntrer en til og stimulerer barna til å gå deres egne veier og få deres egne meninger, samtidig som en veileder dem i retning av de verdier som en selv oppfatter som sentrale, ofte uavhengig av hva samfunnet/massen ellers finner konformt. I denne dyrkingen av barnas individualitet følger det naturlig at de konkrete uttrykkene antar mange ulike former, for eksempel kulturformidleren som sendte datteren på skole i Frankrike da hun var 15 for å gi både hun og broren tilstrekkelig rom for utvikling av deres individualitet og evner:

I: Du har to barn, hva har du lagt vekt på i oppdragelsen av dem?

R: Ja, det har vært.. De er jo veldig forskjellige.. heldigvis. Og derfor så har jeg også, eller vi, gjort veldig forskjell på dem. Eh for at de skulle få muligheten til å, å utvikle seg selv i den retning som vi sa de hadde lyst og anlegg. Og prøvde å stimulere til det. Så de har hatt.. stor frihet. Eh til å bryte, også til å bryte de normer som var helt tydelige og la i de normene som (...) og jeg levde etter. Eh vi hadde kanskje andre normer også, men det er de vi lever etter som, som gjelder, som ungene sier. Og de var relativt tydelige, tror jeg. Så de, de hadde et nokså trygt, et trygt rammeverk, men ble stimulert til å gjøre det de ville og hadde ganske stor frihet altså. Eh, men visste at de hadde veldig god backing hjemmefra da. (...) som var veldig selvstendig og ville ut, hun stimulerte vi jo til å søke og gå på gymnas i Frankrike. Så hun reiste hjemmefra som 15 åring og bodde i Frankrike i 3 år og gikk på gymnas. Og andre foreldre syntes jo vi var galne[...]

(Ledende kulturformidler)

Eller direktøren i det offentlige som gir barna innblikk i realiteter han selv ikke skjønnte før han var godt voksen:

[...] Hvorfor skal de bruke like lang tid på å skjønne det som meg? Så mange av de tingene som vi snakker om er sikkert ting som andre synes er corny. Altså det går ikke på sånn.. Men altså det er rett og slett, hvordan skal de for eksempel når de ikke får sove eller når de er engstelige, å gi dem noen retningslinjer for hvordan de skal mestre det. [...] Jeg gir dem sånne corny ting så de kan mye om det. (Personaldirektør)

Eller rekruttereren som utfordrer sine sønner gjennom litteraturen til å argumentere for sine standpunkt, blant annet i spørsmålet om pasifisme ved å vise til Shetlands Larsen og hva han ytte og ofret:

[...] Nei, men når han kom til meg og sa at han ville være pasifist og da sier jeg, ”ja, la meg nå få høre lite grann hva du har å si om det”. Og når han hadde sagt det så sier jeg ”at det der har jeg ikke noe problem med å godta”. ”Det er greit”. ”Om jeg har noen betydning for ditt valg, det vet jeg, jeg har ikke, men jeg synes det du sier er overbevisende nok”.
(Rekrutterer)

Uttrykk som til tross for deres ulike manifestasjoner har det til felles at en kan hevde de er med og gir barna fortrinn både i deres utdanningsinstitusjoner og i markedets hierarki, i forhold til barn fra familier hvor foreldrene ikke har denne formen for hverken selvstendighet, refleksjonsnivå, kunnskap, verdier osv.

3.2 Selvrealisering - et mangslungent pragmatisk prosjekt

3.2.1 Det anti-intellektuelle og enkle, men likefullt høyverdige

Heller ikke med hensyn til egen selvrealisering⁵⁵ søker en å utvikle hverken ens faglige kompetanse eller generelle dannelse gjennom typiske akademiske eller intellektuelle aktiviteter som deltagelse i faglige fora, utpreget interesse for faglitteratur osv. Dog skal det sies at gruppe 2 bestående av spesialister innen kultur og sosialrelaterte områder utmerker seg ved at alle her er eller har vært sterkt engasjerte innen ulike profesjons og fagorganisasjoner. Men ofte uten at det er det faglige som her er i fokus fremfor det faglige og sosiale fellesskap en her får ta del i.⁵⁶ I det hele virker ikke tanken om det intellektuelt realiserende mennesket å stå særlig sterkt, og i den grad en finner den er dette ikke en intellektuell, men pragmatisk realisering. En bestreber seg på å utvikle seg gjennom de rent pragmatiske oppgavene ens arbeid i seg selv fordrer, en søker det enkle fremfor det akademiske, en fremholder en sterk verdsetting av personer som ”kaller en spade en spade”, en søker både personlig og faglig vekst i fora som Frimurerlosjen og Det nyttige selskap osv. Steder hvor en altså hevder å utvikle seg selv intellektuelt, uten at det intellektuelle heller ikke her virker å være knyttet til

---

⁵⁵ Selvrealisering er helt siden den franske revolusjonen fremmet som et absolutt og udiskutabelt gode i den rådende europeiske modernitetsdiskursen. Så vel venstre som høyresiden har omfavnet idealet om mennesket som blir herre over sin egen skjebne, som fritt kan ta alle sine talenter i bruk. Mens venstresiden tradisjonelt har gått ut fra et positivt frihetsbegrep; altså frihet til utdanning, velferd osv. har høyresiden operert med et negativt frihetsbegrep – frihet fra statlig innblanding (Holm og Meyer 2001 : 146).

⁵⁶ Det er naturlig å se også dette opp mot de begrensede arenaer en har for søke anerkjennelse og bekreftelse for hva en driver med, et behov som gjerne er ekstra stort i denne gruppen hvor en ofte arbeider innen relativt snevre felt og ofte ”alene”.

det typiske akademiske. I det hele fremstår også selvrealiseringsprosjektet å samsvare med påstanden om det pragmatiske orienterte, anti-intellektuelle Norge.

Om en hverken søker det intellektuelle, det akademiske eller det vanskelige søker en likefullt dybdekunnskap, substans og opplysning. En får med seg nyheter på både tv og radio (P2), en leser aviser (lokale, riksdekkende og utenlandske), utenlandske tidsskrift av typen, ”Der Spiegel”, ”Newsweek” osv. Mens en på den andre siden gjennomgående ikke utstår debattprogrammer av typen Tabloid, Redaksjon 1 osv. Videre er det vel unødvendig å si at tabloider som VG eller Se og Hør langt fra har sin kundemasse i mitt utvalg, medier med uttalte målsettinger om å manifestere det folkelige. I så henseende er det ikke å ta for hardt i å hevde at en ikke bare forakter disse mediernes form som typisk ”fordummende”, men også de offentlige personene som stiller opp i disse, blant annet ut fra deres dannelse som tilsier at en ikke skal stikke seg frem, uten å ha noe viktig å melde, samt implisitt deres kundegruppe, ”folk flest”:

R: [Mennesker som ikke vekker noen interesse?] Om det er noen generelle grupper? .....nja... du spør så rundt så det blir temmelig håpløst å svare konsist, men det som falt ned i hodet mitt da, bare for å ta det, det er alt dette som går på kjendiser. Nå så jeg et eller annet tv program denne uken som gikk på dette kjendiser også. Og det skjønner jeg ikke helt poenget med. Altså jeg har jo også hatt en posisjon i samfunnet som leder av (...) hvor jeg var i media annen hver dag, i den perioden der. Kunne også som (...) av denne domstolen kanskje også bli kjendis. Men jeg skjønner ikke hvorfor de menneskene er så veldig betydningsfulle. De er for meg uinteressante altså.. værdamer og fotballspillere og hva det måtte være...
(Dommer)

R: [Hva han ser på tv?] [...] Og så liker jeg det de i gamle dager kalte folkeopplysningsprogram. Det synes jeg faktisk er de kjekkeste programmene, det er både på radio og fjernsyn. Da koser jeg meg, det synes jeg er kjekt, hvis en får noe igjen for det på en måte.
[...]

I: Ellers får du informasjon andre plasser gjerne, leser du mye aviser?

R: Ja, jeg prøver jo å lese litt aviser da. Så BT, Dag og Tid holder jeg. Det er vel de to jeg holder. Jeg ser av og til i Dagens Næringsliv, den holder jeg ikke. Det er vel det viktigste. Dagbladet og Verdens Gang leser jeg ikke av prinsipp (latter). Eller for å si det slik jeg kjøper dem ikke av prinsipp. Det hender jeg leser dem litt hvis jeg er ute og flyr da.
(Forsker)

Om en i materialet på noen områder fremstår som anti-intellektuelle, er dette altså ikke det utvetydige hovedinntrykket på andre. Den skepsis en gjennomgående viser overfor forflatningen, populismen og journalismen og den implisitte konsensus som en herigjennom mange ganger lar skinne gjennom om at folket/massen mangler og trenger opplysning, kan vanskelig sees som annet enn elitistiske holdninger, om enn altså ikke eksplisitt intellektuelle.

Fremfor mer strukturelle aktiviteter som krever kulturell og historisk utdanning som er spekket med smak, foretrekker en for en stor del da heller mer tilbakelente fritidssysler, som reiser på hytten ("gjerne for å hugge stein" (banksjef)), seiling, tennis, hester, film, reiser til Kontinentet for å se og lære, om ikke mer så i hvert fall like så mye om vin og god mat som kultur og historie⁵⁷, en er også med i vinklubber og matklubber, en tar vare på hus og hage og ikke minst gir en uttrykk for en sterk søken mot naturen i form av friluftsliv i skog og fjell. Aktiviteter hvor barna og familien i stor grad fremstår å være i fokus, og dermed også må sees som en viktig del av den dannelse som finner sted av barna i familien. Aktiviteter som jeg i sum, til tross for deres tilbakelenthet og familiære, kanskje "jordnære" forankring, vil hevde ikke kan sies å representere det typiske folkelige. Snarere mener jeg informantenes fritidsaktiviteter gir næring til mange av de fordommene en i gruppen av "folk flest" finner overfor de grupper utvalget utgjør, som representanter for det høyverdige, høykulturelle, eller det som for folket gjerne fremstår som snobbete. En oppfatning av hva som er snobbete som i så tilfelle, som jeg senere vil vise, bryter med hva en for utvalgets del tillegger begrepet.

3.3 Kulturelle preferanser

Nedvurderinger av eller direkte forakt for kulturelle produkter går ofte sammen med nedvurdering eller forakt for mennesker som foretrekker slike produkter. (Gripsrud 2000 : 99)

3.3.1 Frykten for det pretensiøse

I den grad informantene kan sies å ha et selvrealiseringsprosjekt kan det om det er anti-intellektuelt ikke i samme grad sies å være "anti-kulturelt". Det er tydelig at en søker å utvikle seg selv, og/eller heve ens markedsverdi, gjennom ulike kulturelle aktiviteter, preferanser og interesser. Informantene er ikke bare hyppige brukere av ulike kulturtilbud med sesongkort i Bergen Filharmoniske Orkester ("Harmonien"), medlemskap i kunstforeninger, lesere av klassisk litteratur osv., men også utøvere, særlig innen musikk. Påfallende mange enten hadde eller var del av et musikkmiljø, og en nærer interesse for alt fra klassisk, opera, kammermusikk, jazz til visesang og folkemusikk.

---

⁵⁷ I så måte fremhever en også den avslappede holdningene en i disse landene viser både i hverdagen overfor den kultur som omgir dem: [Om franskmenn og italienerne] "De har en helt annen væremåte som gjør at det er behagelig å være der" (lege), [Hvorfor så fasinert av Italia?] "[...] de har jo utrolig mye historie og kultur rundt seg. De har et avslappet, men likefullt respektfullt forhold til sin historie og det som omgir dem" (ledende kulturformidler).

Om de kulturelle preferansene spenner vidt må en likevel kunne konstatere at de hovedsaklig befinner seg i det en kan kalle den finkulturelle enden av skalaen, dette mer på grunn av enn til tross for den ”toleranse” de uttalt gir uttrykk for overfor det lavkulturelle, deres klare oppfatninger av hva som er lav og høykultur i seg selv og deres motvilje mot å hevde at noen uttrykk er bedre enn andre. En motvilje som typisk begrunnes i at en nødvendig vil virke pretensiøs. Når jeg da har spurt informantene om de ser på deres preferanser som uttrykk for høykultur har en heller ikke utelukkende vært enig i denne påstanden. Snarere tenderer en også her å ville flytte grensene oppover, i dette tilfellet for hva og hvilke arenaer som representerer det høykulturelle. Således er det betegnende når lektoren med sesongkort i ”Harmonien”, som av konservatoren altså regnes som høykultur, flytter grensene for det høykulturelle over på jazzens område.⁵⁸ Og en imøtegår igjen min påstand om at de representerer ulike former for det høyverdige ved å ufarliggjøre egne preferanser og grenser gjennom å vise til at de andre får like og gjøre det som de nå en gang vil. En holdning som den operaelskende dommeren eksplisitt skulle sette ord på:

R: Nei, lavkulturelt gir meg en sånn assosiasjon på at noe er mindre bra enn noe annet, og det er ikke noe interessant for meg. Jeg liker det jeg er interessert i, og så får andre holde på med sitt.

(Dommer)

Det er også interessant å se forskjellene i hvordan og hvorfor ens oppskatting av finkultur initieres og begrunnes. Jeg mener her å kunne dele utvalget i tre kategorier. I første kategori har en dem som simpelthen nyter disse uttrykkene og tillegger kulturen en egenverdi for dem selv, i den andre kategorien har en de som ikke i samme grad nyter, men heller ”liker” den fordi dette fremstår som den legitime kulturen, og som dermed kan gi dem et sosialt eller finansielt utbytte (bruksverdi) og til sist har en i den tredje kategorien de som tillegger høykulturen en verdi som det høyverdige, men som hverken nyter eller bruker den for andre formål. Her er det klare skiller mellom de ulike undergruppene i utvalget. Særlig peker gr. 1 og 2 seg ut i kategori 1, de selvstendig næringsdrivende både i gr. 2 og 4 seg i kategori 2 og gr. 3 seg i kategori 3.

Når det gjelder de som ”liker” de ulike høykulturelle uttrykkene og etterstreber den gode smak av grunner som fremstår å kunne i et potensial for sosialt og/eller finansielt utbytte er det altså gruppen av de selvstendig næringsdrivende som utmerker seg. For disses del inviterer en kunder og forretningspartnere i operaen og konserter, en tar del i ulike kulturengasjement da

---

⁵⁸ Jazz blir generelt regnet for å være en uttrykksform som krever en viss skolering skal en ”forstå” den.

det forventes som en del av jobben osv. Eller en utsmykker, som for rekruttereren sin del, kontoret med samtidskunst fra gulv til tak, som filial for en gallerist:

I: Har du tenkt noe på hva det uttrykker overfor dine kunder at du har slik kunst hengende her?

R: Ja, altså konsulentbransjen er en kommuniserende bransje på mange måter, og kunst det er jo også en kommunikasjon på en måte også. Det ligger ideer omkring dette her som jeg på en måte føler gir en dimensjon i kommunikasjonen med mine kunder. Kontakter, leverandører osv. Så jeg føler det gir bedriften en viss tilleggsdimensjon... (Rekrutterer)

Rekruttereren tar her til orde for hvordan statusfremmende forbruk i de moderne organisasjonssamfunn i det som, med en analogi til Veblens ”iøynefallende fritid”, er beskrevet som ”iøynefallende produksjon” (Danielsen 1993 : 35). Med dette begrepet henspiller en til at det luksuspregede forbruket i dag for en stor del blir kanalisert som frynsegoder, representasjonsutgifter, seminarer og kongresser på luksuriøse hoteller, påkostning på selve arbeidsplassen osv. for å gi organisasjonene et visst image. Et image som i neste omgang tenkes tjenlig med hensyn til å tiltrekke seg og beholde kunder, samt tiltrekke seg etterspurt arbeidskraft, som for finansrådgiveren sin del:

R: [om egen arbeidsplass sett opp mot offentlig ansattes] [...] Altså på en del kommunale bygninger sånn som de er, det blir liksom litt annerledes, men jeg, eller vi, må jo ha det noenlunde okey her, sant. Så det at jeg kunne kanskje hatt høyere lønn og sittet på en pinnestol her, men vi er jo her hver dag. Så da tar du heller litt mindre lønn istedenfor og investerer litt her. Det er tross alt vårt andre hjem, sant. (Finansrådgiver)

Underliggende vurderinger som virker å samsvare med særlig de selvstendig næringsdrivendes fremstillinger av deres imagebygging, men også de ansattes reisevaner osv.

3.3.2 Middelkultur eller omnivore?

Sett i en større kontekst er det da riktig å karakterisere utvalgets kulturelle preferanser og repertoar innen, den til nå brukte, kategorien høykultur eller er det mer presist å omtale den som middelkultur eller omnivore slik enkelte har tatt til orde for?

Om de kulturelle preferansene i materialet for ”folk flest” kan hevdes å representere det høykulturelle og det er stor spredning i informantenes repertoar, fremstår de likefullt ikke som utpregede representanter for de snevre, elitistiske, subkulturelle avantgardene, som en for eksempel finner i Frankrike (Lamont : 1992). Avantgardegrupper som på den andre side her i

landet, utenfor deres egne felt, knapt heller kan vise til spesiell elitestatus.⁵⁹ Og om en videre viser til hvor store grupper som i dag nytter, og nyter, de ulike uttrykkene for høykultur⁶⁰ som klassisk musikk, teater osv., og dermed kan hevdes å devaluere deres høykulturelle status, må en se dette i sammenheng med at gruppen av mennesker som besitter betydelige mengder kulturell kapital ervervet gjennom utdanning altså også er i tilsvarende vekst.

Videre må en ikke minst se til de forskjeller som ligger i det ordspillet ”nytter” og ”nyter” viser til. For utvalgets del fremstår det altså, foruten de som nytter kulturen i deres ”iøynefallende produksjon”, som om en nyter de ulike uttrykkene med det Bourdieu (1984) har beskrevet som ”interesseløst velbehag”. I kraft av deres kulturelle kompetanse, ervervet særlig gjennom primærsosialisering, men og utdanning har de lært seg å vurdere kunsten ut fra det ”språk” en her finner i de ulike kunstuttrykkene, som malemåte, komposisjon, bruk av symboler osv. fremfor de følelser uttrykkene vekker. Det som av Bourdieu er beskrevet som ”den rene tilnærming” til kulturen, og som nettopp kjennetegner de utdannede klassenes tilnærming. En tilnærming som klart skiller seg fra de folkelige klassenes ”barbariske” tilnærming, grupper som gjennom deres primærsosialisering og utdanning ikke er forunt den ”habitus bagasje” som kreves for den rene tilnærmingen til feltet av kunst. I den folkelige tilnærmingen vurderer en da heller hvilket arbeidet som er lagt ned, hvor gamle kunstverkene er, om en kjenner seg igjen i dem, i hvilken grad det er brukt friske farger osv., altså de følelser kunstverkene vekker.

Det er heller ikke slik at jeg kun finner at informantene interesserer seg for det jeg mener representerer det typisk høykulturelle. Hva med konservatoren som foretrekker amerikansk kiosklitteratur, rekruttereren som følger med på Hotel Cæsar, humanioraprofessoren med sitt lidenskapelige forhold til fotball osv.? I så henseende må en også vise til måten de nærmer seg disse uttrykkene på. Som for konservatorens del som med sitt ordspill henviser til ”klassikerne” når han omtaler sin interesse for krimsjangeren, og herigjennom samtidig også gir uttrykk for sin skolering innen den legitime høykultur, viser også rekruttereren til de samme ”klassikerne” når han begrunner sin fasinasjon for Hotel Cæsar:

R: [TV preferanser?] Ja, jeg prøver å følge med. Det er viktig å følge med. Men altså jeg er ganske tradisjonell altså. Prøver å få med meg gullrekken på fredagene og jeg må si det at jeg er litt avviker i

---

⁵⁹ Trekk ved det kulturelle Norge som også kan knyttes opp mot det anti-intellektuelle, og den skolering som i så henseende kreves skal en få ”tilgang” til avantgarden.

⁶⁰ Ved for eksempel å vise til *Norsk Kulturbarometer 2004* (Vaage : 2005)

forhold til dette med Hotell Cæsar da. Den serien synes jeg er ganske god faktisk. Den liker jeg veldig godt å følge med i. Jeg kan også gjøre det, men det er alltid sånn at det er andre engasjementer som kommer foran. Det er ikke noe problem, men å få med meg noen ganger for uken Hotell Cæsar er veldig ok. For at jeg, altså jeg jobber innenfor personal og er i grunnen mer en psykolog enn (...) egentlig i dag. Der er den.. Den vil jeg si at kan måle seg med mange av litteraturens velkjente klassikere. Jeg kan tenke på både Jonas Lie og Henrik Ibsen og som beskriver.. gjerne Amalie Skram også med Hellemysfolket hvor du blir kjent med folk over tid. Og så føler jeg at de som skriver her, de skriver ganske godt og enkelte ting der er virkelig bra altså. Men det kan hende at jeg tar feil.

I: Ja. Og en tar gjerne også opp samfunnsspørsmål som gjerne også er aktuelle?

R: Ja, en gjør faktisk det altså. En gjør faktisk det. Nå er det kriminalitet og... ja, jeg synes den fungerer godt. Og jeg er ikke veldig opptatt av moteretninger. Så det koster meg ikke en kalori å si at jeg liker Hotell Cæsar. (Rekrutterer)

Om det koster rekruttereren aldri så få kalorier å si at han liker Hotell Cæsar, viser han imidlertid et tydelig behov for å begrunne sin interesse. For ham er det i så henseende viktig å understreke at Hotel Cæsar, egentlig er veldig dypsindige saker, som en må være kvalifisert for å få øye på, samtidig som han også han altså tilkjenner sin fortrolighet med *"litteraturens velkjente klassikere"* som han også leser da de er en mer *"bekvem"* måte å holde seg oppdatert på enn faglitteraturen. Som typisk tilbaketent, anti-intellektuell selvrealiserer omtaler han da faglitteraturen innen sitt felt som *"mye gammel vin på nye flasker, med nye etiketter"*, som han også unngår, søker han altså heller å utvikle seg faglig herigjennom. Dette kommer også til uttrykk i de bestrebelsene han gjør seg i retning av *"å være lite akademisk og enkel"* i sin form i utøvelsen av sitt virke.

Når det gjelder den sportsinteressen språkprofessoren legger for dagen (som en av få i utvalget) er det ofte blitt hevdet at sport, og kanskje fotball spesielt, har en samlende funksjon, over de kulturelle skillelinjene og deres krav til kunnskap, omkring de emosjonelle opplevelser. Det kan så være, men en overser i denne slutningen at det også her finnes skiller i måten en nærmer seg feltet. Der hvor de lavere klasser nærmer seg kunsten ut fra en følelsesladd interesse og de høyere klasser ut fra en følelsesløs interesse, er det også naturlig å dra paralleller til feltet for sport. For akademikeren sin del er det dermed ikke usannsynlig at han ikke bare er engasjert ut fra et ønske om å slå favorittlagets motstandere, men også i større grad er interessert i spillets estetiske kvaliteter, taktikk osv. enn hva en tilsvarende typisk vil være i de lavere lag. Uttrykk for dette, og med det de skiller og demarkasjonslinjer som også eksisterer innen fotballen, finner en også i banksjefens henvisning til favorittlagets medlemsblad, som han til tross for at han finner det *"rånete"* holder (i datterens navn) da det også inneholder *"litt sånn facts"*.

Videre er det betegnende for de tilfellene hvor en enten nyter, omtaler eller betrakter de ulike populærkulturelle og/eller lavkulturelle produkter at dette skjer med en ironisk distanse. Dette er åpenbart en måte å legitimere og slikt ”redde” gleden i de tilfellene hvor en nyter og flørter med disse produktene. Gjennom å proklamere at en vet det er dårlige greier, kan en mer hemmelig få med seg de nytelser ens sosiale posisjon og kulturelle kapital i prinsippet forbyr. Samtidig som en markerer at en har større kulturell kapital enn de andre som totalt uten skam for eksempel liker Hotel Cæsar. Desto større kulturell kapital, desto større er den personlige sikkerheten (som informantene selv dog tenderer å tillegge alderen), og jo større er sannsynligheten for at en helt trygt, åpent og direkte kan vedkjenne seg at en har sans for de enkle gleder, nettopp som enkle.

Jeg finner det da altså hverken betegnende å vise til informantenes kulturelle praksis som middelkultur slik Ytreberg har tatt til orde for, ei heller som omnivore. Informantene liker det de liker, som i norsk sammenheng altså må sies å typisk være innenfor det høykulturelle, og så får de andre, med deres manglende dannelse, holde på med sitt. En tolererer deres praksis, men lar denne ”toleransen” altså komme til uttrykk i former som implisitt bare tydeliggjør og forsterker den avgrunn som synes å eksistere mellom det høykulturelle og det lavkulturelle, det rene og det barbariske, mellom dem og de andre.

3.4 Den gode smak - eksesser av kvalitet

3.4.1 Den gode, rene smak – et dannelsesprosjekt

Når det gjelder den gode smak, utover de eksplisitte kulturuttrykkene innen kultursfæren, er en i materialet samstemt enige om at dette ikke er noe som er gitt hver enkelt. Smak, og især den gode smak, er noe som kan, og for utvalgets del må, skoles, øves og kultiveres hele tiden. Mitt inntrykk er dog ikke at en ser dette som del av hverken et påtvunget prosjekt eller problematiske klassereiser, men heller som naturlige, egeninitierte prosjekt hvor fokus er på utvikling av en selv, gjerne ut fra en underliggende tanke om posisjonering i markedet. Et prosjekt som også sees som fremmede av den dannelse som en ønsker å fremstå som representanter for:

R: [den gode smak, noe en har eller noe som en må læres opp i?] Nei, altså smak ja, noe må du lære deg opp i. Det tror jeg.

I: De nyrike, sånn som Røkke, har gjerne vært en gruppe som har fått en del kritikk for deres smak, den har blitt omtalt som gjerne litt vulgær og preget av fremvisning?

R: Ja, altså jeg oppfatter det sånn at det er mye fremvisning når det gjelder Røkke. Men altså hvis du, innenfor kunst og kultur så er det jo slik at du må jo gå gjennom noen stadier. Det er jo ikke slik at det er de vanskeligste musikkstykkene eller de vanskeligst tilgjengelige teaterstykkene er det som du først slår deg på, men du kan jo etter hvert utvikle deg. Om du da får bedre smak eller ei det kan jo diskuteres, men en blir i alle fall, du får i hvert fall innsikt i noe nytt. Og da forhåpentligvis også en større bredde og ja, et breiere syn på mange ting da. (Kommunaldirektør)

Tanker om utvikling av egne evner som på mange måter kan sies å generelt være illustrerende for informantenes syn på den plikt ethvert menneske har for å utvikle sitt potensial gitt ved livets begynnelse, igjen med henvisning til tanken om å yte. Den ledende kulturformidleren var den som best skulle sette ord også på denne holdningen:

I: Slike ting som vi snakker om nå det går litt på smak. Din oppfatning av den gode smak, er det noe som en på en måte kan læres opp i, eller er det noe som en gjerne må ha litt talent for?

R: Altså uansett hva man skal drive på med her i livet så ligger der alltid en viss porsjon talent, i bunnen. En må bare vite hva som menes med talent. Og hvis en går tilbake til skriften.. hvor talenten er nevnt første gangen i lignelsen, så var talentet den laveste myntenheten som fantes, derav kommer ordet. Så hvis man ikke gjør noe med det talentet, så kommer man ingen vei. Så det er kun ved egenutvikling av talentet, som er øving. Den eneste måten å bli god på, i noen ting, det er å øve. Uansett hva det er. Jeg har øvd hele livet mitt på å bli en bedre lærer. Det har vært.. Jeg har vist at jeg har hatt talent. Det viste jeg fra før jeg begynte på skolen at det var lærer jeg skulle bli. Men jeg har øvd hele tiden, og det gjør jeg fortsatt. Tenker hele tiden på hvordan jeg presenterer meg og hvordan jeg skal legge opp dette. Og jeg underviste på konservatoriet, i pedagogikk og teorifag, i ti år. Og brukte aldri samme forelesningene to ganger (Ledende kulturformidler)

Etter at informantene hadde fortalt om sine materielle og kulturelle preferanser og verdsettinger, og hva de ikke verdsetter, spurte jeg dem så hva de selv vurderer som god og dårlig smak. Et spørsmål som en, her som ellers, ikke overraskende var svært uvillig til å svare på, typisk i ordelag hvor en henviser til at en nødvendig vil fremstå som pretensiøs, med de hierarkiske føringer en således vil legge for dagen. Ved at jeg viste til eksempler på hva som i det offentlige rom er blitt fremhevet som dårlig smak og de samtykkende og utdypende svar jeg herigjennom fikk, og ved å analysere hva som kan sies å utgjøre fellesnevner for hva som kan sies å være den dominerende smak innen utvalget, mener jeg imidlertid å ha et godt grunnlag for å si noe om hva en i materialet vurderer som den gode smak. Funn som i stor grad stemmer overens med, og kanskje supplerer, annen forskning.

3.4.2 Avstanden til det herry – individualitet fremfor konformitet

Middelklassekulturen kjennetegnes av dens frykt for å være herry, har det blitt hevdet av sosialantropologen Runar Døving, som blant annet har studert nordmenns sydenturer, matvaner og grensehandel (Døving : 1993, 2002 og 2003). En påstand som et stykke på vei synes å stemme for mitt utvalg. Ved å knytte spørsmålet om den gode smak opp mot det som

av Lars Sponheim, leder av det ”intellektuelle” Venstre⁶¹, ble omtalt som ”harryhandelen” til Sverige, og den generelle bruk en ellers ser av harry begrepet, lot informantene sterke demarksjonslinjer komme for dagen (om en ellers syntes spørsmålet og begrepet var aldri så tåpelig). De assosiasjoner begrepet vekker hos informantene, som konservatoren så tydelig oppsummerte, viser at en utmerket godt vet hva som ligger i begrepet som billig sprit og kjøtt, forflatet joggedresskultur, vulgær bruk og fremvisning av penger, lite bevisst forhold til kvalitet osv., kort sagt det som for deres del fremstår som generell mangel på dannelse. Assosiasjoner som en fremhever en selv overhodet ikke vil forbindes med. Da en er så trygg egen kulturelle avstand til det harry frykter en det imidlertid ikke, men markerer nok en gang avstand til de andre, de folkelige, de harry, i termer hvor en viser til at de får gjøre som de vil:

I: Synes du det er på sin plass å bruke harry begrepet på de som bla reiser til Sverige for å handle?

R: Nei, jeg synes vel at det stigmatiserer en del folk som faktisk velger å gjøre det fordi at de har anledning til det. Og noen har jo, det er en del folk i dette landet som har dårlig økonomi og de sparer faktisk mye på å reise over. De forstår jeg. Men det er vel heller, jeg vil ikke bli assosiert med campingvogn, grilldress og store poser fra handlesentre over grensen altså. Jeg ser jo hvem de tenker på når de, jeg ser prototypene når en tenker på det, men det er ikke noen jeg ville bli assosiert med. Jeg synes jo det er litt sånn, noen, fordi at folk kjører fra Bergen ene og alene i sommerferien for å hamstre makaroni som er to kroner billigere pakken og har fullt av alkohol bak i bilen når de kjører derifra det...

(Advokat)

Det området hvor avstanden til det og de harry, for utvalgets del, manifesterte seg sterkest var, som Døving har konstatert, gjennom deres ferievaner - og ikke minst avstandtagen overfor andre. Her ble det helt klart at dette ikke er en gruppe som omgås kreti og pleti på campingplasser eller overfylte steder i Syden med stor s. Og hadde de vært der kunne de fortelle meg nøyaktig når det var, om det var en eller to ganger, samt gi meg en utfyllende forklaring på hvorfor de hadde vært der. I stedet er dette menn som typisk vil oppleve og se noe når de er ute og reiser, de vil styre dette selv, og viktigst av alt være alene borte fra alle de andre ”turistene”, med deres manglende dannelse:

R: [sydenferier?] Nei, altså vi har prøvd det en gang, hele familien. Altså med døtrene. Vi dro til Bulgaria og det var vellykket, men jeg har liksom ikke sans for Syden med stor s.. Badestrand og masse mennesker og fyll og spetakkel...

(Dommer)

I så henseende foretrekker en heller mer eksotiske steder som Vietnam og Burma, eller som for lektoren og professorens del å vandre på, enn så lenge, ukjente stier i Sør Amerika eller Afrika. Videre er det påfallende hvordan Frankrike, Italia og Hellas, det kultiverte Europas arnesteder, går igjen som feriedestinasjon i materialet, for hver enkelts del gjerne år etter år:

---

⁶¹ Venstre ble i sist valgkamp (2005) ”privat sponset” av deler av landets absolutte finans og næringslivseliter. Grupper som i norsk sammenheng, i denne oppgavens termer, utgjør overklassen.

R: Ja, de siste fire fem åra for eksempel så har vi nå reist til Provence på ferie, i Frankrike. Det synes vi har vært veldig flott. [...]
(Kommunaldirektør)

Land, som for dem representerer det de andre omtaler som ”Syden”. Her har de leiligheter og venner, hit reiser de på sabbatsferier og for å skrive. Det kan være fristende å dra paralleller til Torrevija, det folkelige lag av nordmenns koloni i Spania typisk representert ved Fremskrittpartiets Carl I Hagen, et sted som en i utvalget derimot ville tatt fullstendig avstand fra. Jeg tillater meg i denne forbindelse å illustrere dette med utgangspunkt i kommunikasjonsrådgiveren som, om han enn må sies å representere ytterpunktene, tydeliggjør utvalgets underliggende verdsettinger i så måte gjennom sine, i denne sammenheng altså bemerkelsesverdige, refleksive og ærlige svar. Det er de ”*kvalitativt annerledes ferier*” som verdsettes:

I: [etter å ha oppgitt at familien pleier å reise til Hellas hvert år] Hellas, er det da sånn typisk tradisjonell sydentur?

R: Nei, veldig utradisjonell. Altså vi, jeg har bodd på en liten øy i Hellas. Og vi reiser da, vi tar et vanlig rutefly til Aten og reiser til denne øyen, alltid. Og leier da som oftest enten rom eller et hus, men nå står vi i ferd med å kanskje kjøpe et sommerhus der nede. Så for oss er det å komme til denne øyen i Hellas, omtrent som i gamle dager, nå overdriver jeg litt, men det er litt sånn som å komme på landet i gamle dager. Vi har venner der og dette er et lite intimt sted og ja, sånn at det har ingenting med syden å gjøre. Altså syden det interesserer meg ikke. Ikke som syden, som varme og sånn. Det er ikke det vi leter etter. Jeg har...jeg har nærmest ikke vært på.. Jeg har vært to ganger på pakketur. Ja, det er forresten ikke helt riktig, men jeg har vært to ganger og begge gangene har jeg vært invitert..med... på pakketur. Og så har jeg vært.. en gang..hvor jeg har brukt en pakketur som en, men da bare brukte vi flyreisen.

I: Ja, kan du si noe om hvorfor det er sånn?

R: Fordi at jeg liker.. Igjen altså det der å bo på hotell, jeg har bodd så mye på hotell at det har ingen som helst appell i det hele tatt. Jeg har ingen, det gir meg ingen glede å bo på hotell. Og det å være i syden bare for å ha det godt og varmt og være på en strand, det gir meg heller ingenting. Så du kan si det at den der tradisjonelle sydenferie... det synes ikke jeg er noe særlig, ganske enkelt. Men det er fordi at, og det er godt mulig at der ligger det et slags snobberi også bak, for å si det sånn. Det gjør det nok. Altså der er nok en viss grad av snobberi i det også. Jeg må være veldig ærlig med deg altså, det er liksom det, ellers blir det helt løgent. Og det er også litt sånn selvinnsikt i en sånn setting som dette. [...]

(Kommunikasjonsrådgiver)

Huset, som han i så henseende vurderer å kjøpe, omtaler han senere i termer hvor han viser til det kvalitativt annerledes også ved dette. Et hus han, i likhet med hans bolig i Bergen bl.a. til forskjell fra meg, men i likhet med Friele, er i stand til å vurdere verdien av, nettopp i kraft av det annerledes og spesielle det representerer:

R: [Etter å ha omtalt Røkkes forbruk som vulgært, men for ham likevel forståelig] [...] På den annen side så står jeg altså da selv i ferd med å vurdere å kjøpe et bitte, bitte, bitte lite sommerhus i Hellas til fire og en halv million kroner. Men altså det, det er ikke sikkert jeg kommer til å gjøre det, men det er da kan du si sannsynligvis et av, ja, la meg si, et av de fineste husene i Hellas.. når det gjelder.. Dette er et helt tradisjonelt bondehus da, som har vært i all verdens boligmagasiner, som et eksempel på et fint bondehus. Men som da er akkurat det motsatte. I den grad du snakker om verdier, sant, så er det akkurat det motsatte av Røkke. Så du kan si hehe hvis du hadde kommet og sett det huset så ville du sagt, jaja,

femti tusen kroner. Det er i hvert fall det meste du kunne betale for det. Så der ligger det også et verdivalg selvfølgelig.

I: Så det at du gjerne (får ikke fullført)

R: Jeg høres fryktelig blasert ut, jeg vet det. Det høres grusomt ut, men det ja, (latter)

I: Ser du da at du distanserer deg fra Røkke og disse ved å ha slike verdier?

R: Ja, hundre prosent. Så jeg ville føle meg veldig komfortabel sammen med Røkke eller hvem som helst andre. Og der ligger selvfølgelig en trygghet i at du har gjort en del valg og at en på en måte kan stå inne for de valgene. *Og de valgene er sånn sett veldig konservative på den ene siden, men de er litt annerledes også, for de er tilstrekkelig annerledes til at visse folk vil synes at det er..* (min utheving) Altså hvem som helst kommer... Altså for å si det sånn, Røkke og alle andre ville syntes at huset mitt hjemme var helt fantastisk. Og Friele ville sikkert betale femten millioner for det, for den sakens skyld. Og det er klart at der ligger jo en trygghet i det. For du kjøper deg jo, trygghet også ved å investere på den måten som du gjør da. *I ting som er annerledes og spesielle* (min utheving).

(Kommunikasjonsrådgiver)

Kommunikasjonsrådgiveren fungerer her også som representant for den verdensvante, kosmopolitiske holdningen flere av informantene la for dagen. Ikke bare har flere reist svært mye både privat og i arbeidssammenheng. Enkelte lot endatil, som for hans del, å føle seg like hjemme på en øy i Hellas eller i Italia som i Norge.

3.4.3 "Knickersadelen" - søken etter det ekte og autentiske

Avstanden til det Harry kommer videre i like stor grad til syne i ens motstand mot camping i betydningen campingplass, campingvogn, grilldresser, svidde koteletter, og fremfor alt alle de andre som en der måtte omgås. Ferieformer informantene til nød bekjenner å ha tatt del i, i deres ungdom. Camping i betydningen friluftsliv i skog og fjell, gjerne typisk illustrert i romantiske ordelag som "et lite telt", "et fiskevann", "det enkle", og bare dem derimot er en helt annen ting. Jeg forfølger her kommunikationsrådgiveren i hans søken etter det autentiske og enkle, det kvalitativt annerledes.

I: [Etter å ha gitt uttrykk for sine kosmopolitiske ferievaner, spør jeg så om han ferierer i Norge?]

R: Ja. Vi reiser mye på, vi har en fast tur hver høst hvor jeg reiser med min sønn og en kamerat av han og en kamerat av meg hvor vi har en sånn høsttur, hvor vi reiser et eller annet sted i fjellet og fisker. Jeg driver mye med fluefiske.

I: Bor dere i telt da eller?

R: Ja, vi bor i telt. Vi bor i telt og, men gjerne i nærheten av en hytte som... altså det kan være en turistforeningshytte eller det kan være en annen hytte. Men det er ofte fordi at det er jo sent på høsten, det er jo i skolens høstferie så det er jo liksom i første eller andre uken av oktober. Men vi bor mye i telt i det hele tatt. Veldig mye i telt.

I: Sånn som campingvogn (jeg får ikke fullført)

R: Nei, det hadde ikke vært aktuelt! Jeg vil aldri bo på en campingplass. Men i Amerika bor vi mye på campingplasser, men det er en helt annen type campingplasser. Altså, jeg ville ikke bodd ute på en sånn gressmark, sammen med andre. For det synes jeg.. det virker ikke så spennende. Jeg skjønner ikke helt hva jeg skulle gjort der tror jeg, ganske enkelt. Så campingvogn ville ikke vært interessant. Eh, vel, vel en kan jo aldri si aldri, men det kanskje vært mer en eller annen form for bil eller noe sånt, men tviler på det. Men det måtte ligge en eller annen gang i fremtiden. Eh, men det, jeg føler igjen at da blir en mer bundet. Altså jeg liker det frie med telt og det er en helt annerledes opplevelse. Jeg føler at mange ferieopplevelser, litt for mange, er litt for, det er akkurat som et slags avtrykk av din egen tilværelse

hjemme, bare at en flytter det et annet sted. Mens jeg er opptatt av kvalitativt annerledes ferier. Så hvis vi hadde hatt en hytte for eksempel så ville vi sannsynligvis ikke hatt oppvaskmaskin eller fjernsyn. Da ville vi hatt en hytte som var kvalitativt annerledes enn det vi har hjemme.

(Kommunikasjonsrådgiver)

Her ser en også hvordan det kvalitativt annerledes ikke bare defineres opp mot de andre, men også sett opp mot de ”privilegerte liv” kommunikasjonsrådgiveren i etterkant av intervjuet, som en av få, om ingen så klart, erkjente å ta del i⁶²:

Om jeg skulle trekke frem ett karakteristikum for utvalgets preferanser måtte det da nettopp bli den draging en tilkjenner mot naturen og friluftsliv i skog og fjell. Ingen variabel går igjen så ofte og fremheves i den grad som nettopp denne. I så måte samsvarer informantenes levesett med det som en inntil ganske nylig har omtalt som ”knickersadelens” (Hellevik 1996 : 136). En gruppe som nettopp ble kjennetegnet av denne søken og interessen mot naturen og friluftsliv, fremfor å demonstrere dens rikdom gjennom luksuspregede levesett. Den erketyperiske fremstillingen av nordmenn med ski på beina som går søndagstur hele året representerer, for kommunikasjonsrådgiveren som hovedtyngden av utvalget, da regelen fremfor unntaket:

R: [Fritidsinteresser] Vi går veldig mye på tur. Jeg vil si at to til tre ganger for uken så går jeg enten sammen med min kone eller sammen med en venn på en tur rundt omkring i byen eller på byfjellene. I tillegg så går vi. Og det er i hverdagene. Og i tillegg så går vi alltid minst en dag, altså enten lørdag eller søndag eller begge dagene på tur. Og da kan det. Det kan være at vi drar et eller annet sted. For eksempel om vinteren at vi drar til Kvamskogen eller så drar vi ut og fisker eller noe sånt.

(Kommunikasjonsrådgiver)

For fleres vedkommende er denne interessen, og hva en herigjennom oppnår av personlig tilfredsstillende, så sterk at en har valgt å bosette seg med turterreng rett utenfor stuedøren, eller som for andres del at en fremfor ”snille og lydige barn” (som for øvrig ingen nevnte), først og fremst viser til nettopp denne interessen i spørsmålet om hva en legger vekt på i oppdragelsen av sine barn:

R: [Hva har du lagt vekt på i oppdragelsen av dine barn?] Ja, altså vi har jo vært heldig da, holdt jeg på å si. De har jo skikket seg veldig bra hele gjengen, så langt i hvert fall, ganske bra. Og vi har jo da alltid lagt vekt på uteliv, altså friluftsliv og idrett på moderate nivåer har de faktisk alle vært. De har drevet med friidrett. Og så har vi alltid dratt dem med ut i naturen fra de var små, og de har gått på ski fra de var en tre fire år.

(Tannlege)

R: [Hva har du lagt vekt på i oppdragelsen av dine barn?] ..... Jeg har forsøkt å, at de skal bli glad i naturen og få komme ut. Og eh.. har nok lagt vekt på at de skal være mye ute i naturen. Små barn har

---

⁶² En erkjennelse som på mange måter fremstår som enestående i materialet. I det hele fremstår kommunikasjonsrådgiveren som den mest refleksive, og med det ærlige, informanten i utvalget og ga således det oppriktige sympatiske inntrykk, mht. oppfattelse av egen situasjon, jeg generelt har etterlyst hos informantene.

sunt av å leke i sandkassen. Altså at de kommer seg ut. Det er ikke så lett med den siste, nå som dataverdenen har åpnet seg. Men jeg har gjerne oppfordret til at de er med i aktiviteter, altså sportslige aktiviteter (Direktør)

I så henseende trekker en utypisk også frem at barna aldri har manglet sports og fritidsutstyr, om en ellers altså oppdrar til måtehold. For to av informantene hadde denne interessen og støtten hjemmefra også resultert i at barna, fra regnbyen Bergen, hadde hevdet seg innen skisport.

Ved å ta utgangspunkt i utvalgets ferie og fritidsvaner som ideelt fremkommer altså tydelig den avstandtagen en generelt viser overfor konformiteten hos folk flest, og den søken en viser etter å være individuell og unik. En søken som også kan sees i sammenheng med deres motstand mot å kategoriseres som øvre middelklasse. I disse prosessene oppstår således utvalgets kulturelle identitet i kontrast til "folk flest", som en på andre områder altså så gjerne gir uttrykk for sin nærhet til. En er redd for å like feil ting, og det som er feil er det som folk flest liker, og det er nettopp - harry.

3.4.4 Prangende diskresjon som uttrykk for det dannede raffinement

Hva kjennetegner så informantenes smak som, til tross for de grenser en trekker overfor de andre og den nedtoning som finner sted av disse, for deres del altså oppleves som bedre enn de andres?

For det første er de entydig enige om at de tenker på, og legger vekt på, hvordan de fremstår overfor andre med hensyn til klesstil og fremtoning i arbeidssituasjon. Jeg kan en med en gang slå fast at dette ikke er menn som går utpreget mye i blå dongeri og t - skjorte eller genser. Var det snakk om dongeri så var den sort ("den intellektuelle fargen"), og de aller fleste hadde skjorte. Mange av dem brukte dress i forbindelse med arbeid og begrunnet typisk dette med at en må møte andre på deres premisser. Og en brukte typisk ord som "*tillit*" og "*respekt*" i beskrivelsene av hvorfor det var viktig med et korrekt ytre, både mht. hvordan de møter andre og hvordan andre møter dem. Således vurderer en klesstil etter dagens agenda, hvilke miljøer en skal ha kontakt med osv. Betegnende i så måte er det at flere hadde egne "garderober" på kontoret bestående av skjorter, dressjakker og slips i tilfelle uforutsette møter og lignende. For manges vedkommende var det også tydelig at en etter hvert som en opparbeidet seg et forhold til kunder, kontakter osv. kunne tillate seg en mer ledigere stil. En ledigere stil flere påpekte generelt hadde bredt mer og mer om seg de siste årene. Flere trakk i

denne sammenheng frem at der hvor det tidligere hadde vært kutyme for bruk av slips ikke lenger var dette, en endring flere uttrykte misnøye med. Herigjennom blir det altså tydelig hvor subtile, men likefullt betydningsfulle, grensene på området for smak kan være, og de innebygde konnotasjoner av respekt og tillit som ligger i smakens tegnunivers/semiotikk.⁶³

På den andre siden fremhevet en like sterkt at en generelt heller ikke måtte være for oppdresset, prangende osv. hverken i klesveien eller på andre områder med referanse til hva en med dette kunne signalisere. Dette ble særlig tydelig i spørsmålet omkring de nyrikes personlige forbruk, med Røkke som eksempel. Mens ens egne preferanser gjennomgående omtales, og legitimeres, som ”komfortable”, ”annerledes” (ofte i betydningene enkle), og ”praktiske”, markerer en entydig og sterk avstand til ”det vulgære”, ”det jappete”, ”det prangende” osv. som en tillegger denne gruppens forbruk. Avstandskategorier jeg mener kan oppsummeres i det som for utvalgets del ligger i betydningen snobbete. ”Snobberi” fremstår i så måte for informantenes del å innebære en demonstrativ fremvisning av en kulturell kapital man har for lite av. En oppfattelse av det snobbete som kan sees i sammenheng med deres motstand mot det pretensiøse, man skal hverken heve seg over andre eller fremstille seg selv som bedre enn man er. En betydning som implisitt bygger på at de beste menneskene er de som forblir identiske med seg selv.⁶⁴ Bare i denne betydningen av ”snobberi” gir det mening når bankdirektøren, med sitt halstørkle og kontinentale preferanser og vaner, som viser til Friele med hensyn til den gode smak, proklamerer at snobberi er det verste han vet:

R: [om hvordan stilen er hjemme] Altså for å si det sånn, undertegnede er ingen snobb. Det er faktisk det verste jeg vet. Men jeg er opptatt av å ha det komfortabelt. (Bankdirektør)

Der andre (Holm og Meyer 2001 : 52), typiske middelklasserepresentanter, har hevdet at Røkke slipper unna med sin rikdom i det likhetsbejende Norge siden han samtidig kommuniserer kulturell likhet, som en mann av folket, er dette altså ikke tilfellet i mitt utvalg. Et funn som underbygger min påstand om at informantenes kulturelle stil befinner seg i opposisjon til det folkelige. Til tross for den folkeliggjøring som finner sted i utvalget, særlig på det sosioøkonomiske området, er det likefullt også herinnen diskre eksesser og distinksjoner som gjør at en kjenner igjen sine egne, til forskjell fra blant annet Røkkes

---

⁶³ Semiotikk er studiet av betydningsproduksjon både i språket og tegnene vi til daglig omgås med (Gripsrud 2000 : 107).

⁶⁴ En betydning som står i sterk kontrast med ens grenser mot de hARRY. Grupper som nettopp må sies å kjennetegnes ved deres trofasthet mot deres egentlige selv, da de i Bourdieus termer har resignert i deres posisjoner og ikke forsøker å strebe oppover og dermed ikke ”forestiller” seg.

vulgær folkelige stil. Informantene pranger på mange måter med og gjennom deres diskresjon.

Altså er det i utvalget sterke føringer mot å fremheve seg selv og egen suksess gjennom påfallende luksuspreget forbruk og ukritisk bruk av penger, fremheving av egen økonomisk lykke, egen person fremfor kompetanse i arbeidslivet osv. En holdning om ikke å skille seg for mye ut som også avspeiles i informantenes generelle (hjemmeinnredning, klesstil, bilvalg osv.) diskré, kan en si konservative⁶⁵, men samtidig komfortable og kvalitetsfylte smak. Og det diskré vurderes i utvalget videre altså ut fra det jeg vil hevde er subtile eksesser av kvalitet, som for eksempel advokatens valg av bilmerke, særlig med tanke på hvilke konnotasjoner preferansene som f. eks. "Mercedes" osv. frembringer. Eksesser som videre kan tale for at Veblen effekten på området for det personlige forbruk snarere kommer til syne gjennom høy pris, enn grad av fremvisning, og herigjennom gir varen en nytte. Hva en i utvalget tillegger som det raffinerte fremstår således å være synonymt med den dannede diskresjon. En form for raffinement som videre innebærer moralske konnotasjoner, som de beste menneskene er de som er tro mot seg selv og utvikler de egenskaper de er gitt ved livets begynnelse, den kvalitetsbeviste person fremstår som en personlighet av høy kvalitet osv.

I denne forståelsen av snobberi blir det da videre klart hvordan informantenes kulturelle kapital eller dannelse ligger til grunn både for deres fordømmelse av de harry og de nyrike. Grupper som til tross for deres vesensforskjeller har det til felles at de mangler, den for utvalgets del, legitime dannelse. Grupper som for utvalget på hver deres måte står for og representerer det folkelige.

3.4.5 Smak som premissleverandør i møter mennesker imellom

Om en aldri så mye toner ned betydningen av så vel egen som de andres smak, kultur og dannelse fremgår det dermed både ut fra de konnotasjoner ulike smaksuttrykk vekker hos informantene og utav eksemplene jeg her har vist likefullt, at dette er faktorer som kan spille avgjørende rolle som premissleverandør i møter mennesker imellom, både privat og i arbeidssammenheng. Som konservatoren så treffende beskrev det så spiller en altså i så måte et spill hvor en tilpasser seg etter hvem en møter, og følgelig vurderer en også hverandre ut

---

⁶⁵ Dette aspektet ved egen stil var kommunikasjonsdirektøren selv inne på da han omtalte seg selv som "litt sånn upscale konservativ".

fra dette. Herigjennom blir det også tydelig hvordan dannelse og smak kan tjene som konkurransefremmende i et marked hvor en er avhengig av legitimitet. Jeg vil her komme med noen eksempler på hvordan dannelsen og smaken i ulike former konkret gjør seg gjeldende i informantenes beretninger om mennesker de ikke opplever som lik.

For arkitekten sin del kan jeg vise til hvordan han, etter lærdom av sin far, legger vekt på hvordan han fremtrer bl.a. på byggeplasser med hensyn til klessmak:

R: Ja, du kan si jo der er en ting. Og det lærte jeg for så vidt av min far også som var litt mer konservativ, enn det jeg var så, og med venner i det gode Bergens selskap som var også ganske, enda mer konservativ. Så alle de kledde seg alltid i grå dress og med hvit skjorte og slips. Men min far gikk alltid med litt mer fargerike klær og ikke..., jo, han hadde slips, det hadde han. Men det var som han sa, ”jeg kan ikke gå på byggeplasser og snakke med håndverkere og se ut som en skipsreder”. Det går ikke. Og der jo litt av det som arkitekter, pluss at de har en vel en hang til å eksponere seg på en litt annen mote og slike tegn. Akkurat det der med at vi på en måte er litt mer rufsete kledd, i hvert fall, for mitt vedkommende så går nok det litt mer på at vi har med veldig mange forskjellige typer mennesker å gjøre og du kommuniserer bedre hvis du ikke flagger deg for forskjellig fra de du kommuniserer med, etter mine begreper i alle fall. (min utheving) Det ser ut som det hjelper. (forsiktig latter)

(Arkitekt)

En lærdom rekruttereren selv har fått erfare etter at han, som resultat av lavkonjunkturer i bransjen, skiftet fra å i alle år ha kjørt Mercedes (ut fra personlige komfortsyn) til Toyota. Der han tidligere parkerte Mercedesen ”rundt hjørnet”, opplever han at Toyotaen, særlig i møte med personer han materielt er bedre situert, fungerer bedre:

I: Du sier du har kjørt Mercedes i ti år. Har du merket at det har frembrakt noen reaksjoner, blant kunder, når du kommer i en Mercedes.

R: Nei, egentlig ikke. Egentlig så ligger jeg veldig lavt i terrenget sånn. Det er mer at. Mercedes er mer et personlige bekvemlighetsbehov for meg. Jeg har aldri hatt behov for å flagge høyt at jeg kommer i Mercedes. Den står gjerne rundt hjørnet da eller sånn. Men det sier jeg ikke så mye om egentlig. Veldig lite... Hvis folk får vite det, får de vite det av andre.

I: Men Toyotaen den kan du

R: Joda, faktisk så merker jeg det i min private omgangskrets at jeg. Det har vært litt positivt å skifte. (Latter) Det har vært litt positivt å skifte til Toyota faktisk. Fordi at jeg i min private krets ikke streber opp, men velger de vennene som jeg er bekvem med. Og da er jeg ofte bedre, materielt sett, situert enn de og da har Mercedesen vært litt lite hensiktsmessig egentlig. Det ser jeg nå. At jeg merker at det liksom fungerer litt greiere. (Rekrutterer)

Eller for forskeren sin del som i møte med nye mennesker er opptatt av hva slags musikk og litteratur de liker, eller om de er opptatt av slike uttrykk i det hele tatt. Hvorpå han i neste setning viser til at de andre får ha sin egen smak. Et utdrag som også illustrerer hvordan en i møter med mennesker som opplever å være ulike, setter deler av egen dannelse til side:

I: Legger du merke til vedkommendes smak i møter med nye mennesker?

R: [...] Ja, altså jeg legger merke til at folk liker forskjellige ting og har forskjellig smak, men det plager ikke meg, for å si det sånn. Altså jeg kan ha andre holdninger og annen smak enn dem, men jeg vil.. de

får ha sine ting og jeg mine, ikke sant. Og vi kan snakkes like vel. Men det er jo, jeg legger jo fort merke til for eksempel om folk liker musikk og hva musikk de liker, hvilke bøker de leser og om de leser bøker i det hele tatt og slike ting. Det legger jeg kanskje merke til automatisk. Ja. *For slike ting er jeg litt opptatt av selv, men om de ikke bryr seg om det, så er ikke det et problem for meg. Jeg bare registrerer det, for å si det sånn* (min utheving). (Forsker)

Videre kan jeg vise til advokaten som, om enn også han med en overbærende toleranse, viser til endringen i bruk av slips i spørsmålet om hva han legger i begrepet harry:

R: [hva legger du i begrepet harry?] Har jo inntrykk av at det refererer til noe mindre fint, altså jeg skal jo være så ærlig å si at hvis jeg ser en som er helt, veldig avvikende fra det som forventes så vil jeg nok kanskje reagere, men jeg håper og tror at jeg ikke dømmer vedkommende ut fra det. Ta et eksempel, det har vært kutyme for at man i vår jobb de siste årene har brukt jakke og slips hvis man er i møte eller et eller annet, og så er det nå en trend at man nesten alltid går uten slips. Da synes jeg det på en måte er, okey, bare nikker til det at folk som har brukt slips i tyve år, fordi at det er mote plutselig tar vekk slipset. Jeg kan ikke bestemme over folk, men jeg gjør ikke det. (Advokat)

Gjennom disse eksemplene kommer det altså tydelig til syne hvordan dannelsen, og med den smaken, til tross for informantenes stadige konstatering av at de andre får gjøre som de vil, kan ha en avgjørende betydning i de spill som til en hver tid utfolder seg når mennesker møtes.

3.5 Oppsummering

Bekreftelse og utvikling av ens selv, og høykultur på norsk

Forestillingen om likhet viser seg altså ikke å være så slående på det kulturelle området som tilfellet var på det sosioøkonomiske området, da det er på det kulturelle området en legitimt kan søke bekreftelse av hvem en er og den posisjon en innehar. En har på dette området også et mer velutviklet språk for å beskrive de grensdragninger, som til tross for den ufarliggjørende toleransen som en legger for dagen, gjør seg gjeldende. For det første er det gjennom deres stillinger, hva de her yter, produserer og leverer at en legitimt kan gi uttrykk for at en føler seg på høyden/overlegen. Det er også hovedsaklig gjennom arbeidet at informantene søker å utvikle seg selv. Dette gjelder ikke bare i deres konkrete arbeidsgjerning, men også deler av deres kulturelle aktivitet og preferanser hvor en også har en pragmatisk, nytteorienterte tilnærming i den hensikt å posisjonere seg i markedets hierarki.

Jeg har videre argumentert for at informantene på mange måter representerer det som i norsk sammenheng må gå under betegnelsen høykultur. Dette er ikke en høykultur i typisk

Bourdiesk forstand preget av intellektualisme, beherskelse av språket, ulike høyverdige uttrykk innen kunsten, som klassisk musikk, opera, klassisk litteratur osv., selv om en også finner dette. I norsk sammenheng er det snarere naturen og dragingen mot det jordnære, og autentiske, det enkle, som er mest beskrivende. En kan kanskje snakke om en høykultur på norsk. En høykultur som ikke i samme grad oppleves som så vanskelig tilgjengelig som de eksklusive former for høykultur som Bourdieu beskriver i Frankrike, som krever både kunnskap, arbeid og tid skal en får tilgang til den. Herigjennom oppleves denne kulturen for informantenes del heller ikke å gå på bekostning av likhetsidealet da tilgang til den norske høykulturen i prinsippet oppleves som lik.

Men også innen denne kulturen eksisterer det altså grensedragninger, særlig overfor det folkelige, som søkes ufarliggjort, typisk i form av generelt å gi uttrykk for at de andre får tas slik de nå en gang er. Et ufarliggjørende fenomen som likefullt også her klart må sees opp mot likhetstanken og dens iboende motstand mot hierarkisering. I den holdningen en tar til orde for overfor de andre og deres manglende dannelse, kultur, preferanser, smak osv., samt hvordan en toner ned betydningen av så vel egen som andres kulturelle status, hva som er det høyverdige kulturelle og hva som er det lavkulturelle osv. ligger det sterke implisitte nivelleringer og grensedragninger, særlig overfor gruppen av ”folk flest” som en på det sosioøkonomiske området altså så gjerne gir uttrykk for å ville være en del av.

Videre har jeg vist hvordan de kulturelle hierarkiene ser ut til å skifte alt etter hvor en selv befinner seg med hensyn til både kulturell og økonomisk kapital. Informantenes kulturelle verdsettinger antar da også tydelig mange ulike former, hvor det individuelle representerer en verdi i seg selv. Altså må denne kulturen sies å være segmentert og i den forstand også mindre definert, det som i Lamonts termer utgjør en *loosely bounded culture*. Herav kan en også forklare hvordan informantene tyr til ulike ”exit strategier”, i form av at en trekker seg ut, i settinger hvor deres kultur oppleves som annerledes, uten at dette henger sammen med en følelse av underlegenhet. Dette da en i *loosely bounded cultures* typisk ikke er avhengig av andre. Informantene opplever ingen kulturell tvang i retning hierarkier da ulike verdsettinger her eksisterer side om side og jevner hverandre ut.

4. De moralske grensene

Sterke grenser i en verden av borgerlighet

Sittende på sitt moderne kontor forteller advokaten om hvordan han har kommet seg dit han er i dag. Han fremhever betydningen av hard arbeid, evner og personlige egenskaper og velferdsstatens finansieringsordninger for høyere utdanning⁶⁶ som avgjørende for egen suksess. Sjømannssønnen har gjennom sin reise i utdanningssystemet, først høyskolestudier så profesjonsstudier på universitetet blitt akkreditert tilgang til sentrale maktutøvende posisjoner i samfunnet, en mulighet han har nyttet godt. Etter å ha gjort karriere i det offentlige har han i dag egen advokatpraksis. På spørsmål om hva som skal til for å oppnå suksess i arbeidslivet viser han da til det gamle arbeiderspråket om å ”*yte sin plikt og kreve sin rett*”, samt hvordan han legger sin ære i å behandle alle likt:

R: Arbeidsinnsats synes jeg er viktig. Det å være villig til å yte noe. Det vil jeg tro faktisk det gamle arbeiderspråket, eller den gamle arbeider uttalelsen om å ”*yte sin plikt og kreve sin rett*” (min utheving) i litt sånn overført betydning passer godt. Når man er på jobb, så er man der for det at man skal yte noe. Det skal ikke medføre at du er et slips når du går ifra jobb, men det skal medføre at du har lagt igjen noe i forhold til et stykke arbeid. Er du snekker så skal du ha montert den døren eller det vinduet og jobber du her så skal du ha produsert de sakene og fått de videre eller what ever. Og jeg har respekt for folk som gjør den jobben. Gjør samvittighetsfullt sitt beste. Og så er det avhengig av hvor du er. Er du i helsevesenet så skal det være skikkelig faglig, profesjonsetisk og skikkelig, men også med et element av innlevelse, medfølelse og forståelse. Er du politimann så er det, det samme. Objektivitet, ingen skal behandles annerledes under skjønn og alle disse tingene. Og her hos oss som advokat så er det viktig for meg å si at når jeg har klienter så skal jeg gjøre en god jobb for de, uavhengig av hvem de er. Har vi en fri rettshjelpssak, hvor de ikke har så mye inntekter at de må betale saken selv, så skal jeg gjøre en like god jobb i den saken som hvis jeg har en bedrift som jeg jobber for. For meg er det en ære sak.

Betingelser for suksess han utdyper når vi kommer inn på hva han vurderer i ansettelsesprosesser ved også å vise til hvordan ens sosiale kompetanse og betydningen av ærlighet, i det hele hvordan en er som person, spiller en selvstendig, sterk rolle i disse prosessene. Egenskaper som kan være utslagsgivende for ansettelsesutfallet, gjerne foran ens formal eller realkompetanse:

R: [hva som vektlegges i ansettelsesprosesser?] Det blir mye av de samme tingene som jeg har messet om nå?

I: Ja, sånn som kompetanse?

R: Ja, i det offentlige så har man jo et system som er veldig forutsigbart, men det er veldig forankret i at ting skal kunne etterprøves. Det er det gode med vårt byråkrati og vårt samfunn. Og når man da skal ansette folk i det offentlige, da må man være best egnet og skikket utfra den utlysningsteksten man har.

---

⁶⁶ Dette aspektet kommer advokaten selv inn på i spørsmålet om privatskoler. R: ”[...] jeg tror det er et gode med den norske enhetsskolen. Jeg føler selv at jeg langt på vei er et produkt av den. Min utdanning både på politiskolen og på universitetet har jeg fått fordi at det var gratis utdanning, og det preger meg nok”.

Og jeg har da ønsket å legge vekt på formalkompetanse, utdanning, kurs og realkompetanse som man har fra erfaring og andre yrker. *Og så ligger det jo noe midt imellom her. Det går jo på den sosial kompetansen sant. Hvor mye skal man vektlegge det? Det blir en sum av disse tre faktorene. Men jeg har, når jeg har vært i posisjon til å ansette folk, som jeg har gjort mye, lagt vekt på det som en av de viktigste grunnene i arbeidet (min utheving). Bruker tid og grundighet. Og det har vi forsøkt å overføre i vår lille butikk her, med de sekretærene vi har her. Vi har tatt runder der vi har vært ganske nøye med både intervjuer, samtale litt, fordi at jeg tror det du bygger som relasjoner i en ansettelsesprosess, er noe du tar med deg senere også. Og hvis du der etablerer og får en oppfatning av *ærlighet, grundighet og gjensidighet*, (min utheving) innenfor de rammer som å være, så vil det være noe å bygge videre på.*

For hans del er det altså også, som tidligere vist, slik at han i kraft av egne bragder i arbeidslivet ikke føler han har mer å bevise og dermed ikke trenger å bry seg om hvilken utdanning eller posisjon vennene har. I stedet trekker han frem betydningen av ærlighet og tydelighet også i spørsmålet om hvilke verdier han særlig setter pris på hos sine venner, da i betydningen at en tør å *”si tingene sånn som de oppleves”*.⁶⁷ En forståelse av ærlighet som også avspeiler seg i hvordan han både som underordnet og som leder har forholdt seg så vel til overordnede som konflikter og uenighet i arbeidssituasjon. Både uenighet og konflikter tas der og da dersom det oppstår:

R: Ja, jeg håper det. Men jeg har nok vært en ansatt som har vært tydelig. I den forstand at jeg har tord å si til sjefen at eller sjefene mine, hvis det er ting som er nødvendig å si. Men jeg har også vært nøye på at jeg sier det på de arenaene hvor det er naturlig å si det på. Og jeg har vært, og det går jo litt på at det er klart når du har vært (...) i et system som er egentlig forholdsvis hierarkisk, så må du både gi rom og tid til at dine nærmeste skal kunne gi tilbakemelding og vurderinger. Men samtidig må det i et slikt system bli at når man da har vurdert og diskutert, så må det tas en beslutning og den må tas på det nivået der den skal være. Men jeg har i et slikt system der jeg har vært underordnet. Jeg har jo begynt som (...) og så ble jeg (...). Og det at jeg har vært tydelig har aldri hemmet meg i min karriereutvikling, tvert imot. Så jeg har nok tro på det å snakke til i stedet for om hverandre. Det er jo sånne floskler, men det er nok ofte det, det dreier seg om. Gjøre de enkle tingene enkelt.

I: Ja, i de ulike yrkene du har hatt, dette med å ta opp konflikter er det noe en prøver å unngå eller er det? Du snakket litt om det, men

R: Jeg tror det er farlig å si. Det er en trend å si at man stikker hodet i sanden ikke sant, men jeg har ikke opplevd det. Jeg har nok opplevd det også på arbeidsplassen, men den generelle holdningen har vært, i hvert fall når jeg har kommet i lederposisjon selv, har vært at jeg noen ganger har stupt inn i konfliktene. Det er en balansegang mellom å la det ligge og så håpe på et det kommer litt olje på vannet så roer det seg. Men all erfaring tilsier jo at det går ofte ikke. Og jeg har nok vært en sjef som har vært opptatt av å ta tingen opp, og så få ryddet opp i det. Det tror jeg genuint på. Man skal ikke kjøre på som en bulldoser heller, men at man må.. hvis det er noe som ligger og ulmer så må ta det altså.

Dette er også verdier og karaktertrekk omkring ærlighet, åpenhet og omsorg som han, ved eksemplets makt, ønsker å tilføre sine barn:

R: Igjen blir det jo mye snakk om de samme tingene da. jeg håper at vi klarer å tilføre barna våre holdninger og verdier som går på ærlighet, åpenhet, eh likeverdighet, men også kjærlighet selvfølgelig. Det å både vise til barna dine at du er glad i dem og bryr deg om dem, og at de viser det tilbake. Og at en kan. Det er jo mye dette med eksemplets makt. Blir det for mye avstand mellom det du faktisk sier og det du faktisk gjør, slik som foreldre stadig møter som et dilemma, i hvert fall av og til, så kan jo det

---

⁶⁷ Venner som for hans del både har og ikke har høyere utdanning. Aspekter som han, som jeg tidligere har vist føler seg friggitt, da han i kraft av oppnådde posisjoner i samfunnet ikke føler han har mer å bevise.

bli et problem. [...] Det blir jo helt våsete selvfølgelig. Men noen prinsipper må man jo ha oppe i alt dette her og det er jo tid og rom, det er viktig. Kvalitetstid, det med at en time god kvalitet er bedre enn seks timer bare å være sammen og ikke drive med noe, det tror jeg egentlig ikke noe på at du kan få god oppdragelse av barna dine bare ved å være lite sammen. Jeg tror en må være sammen med dem, og det er ikke alltid det at en trenger å mase og snakke så veldig mye. (latter)

I forbindelse med barnas idrettsengasjement, som han selv også er sterkt engasjert i, tilkjenner han imidlertid et spenningsforhold i oppdragelsen av barna med vektleggingen av deres konkurransementalitet og utviklingen av dem selv på den ene siden og hensynet til kollektivet og de andre på den andre siden:

I: Egenskaper som de kan opparbeide gjennom slike aktiviteter som fotball og håndball, som konkurransementalitet, samholdsfølelse og slike ting, er det noe som du ser resultater av?

R: Ja, jeg tror det. Den fysiske biten er jo gjennomgående da. Men tror svært på å være en del av et sosialt lag og det å kunne delta i lagidrett som skal dyrke det kollektive. Men jeg ser jo samtidig at der er individuelle elementer der. De ønsker å skåre mål, de ønsker å være best. Og det har vi faktisk snakket litt om, hva er det i forhold til å være en del av kollektivet. [...]

I: Dette at en har en viss konkurransementalitet, ser du det som viktig?

R: Ja, det gjør jeg nok, skal jeg være ærlig. Konkurranse tror jeg er sunt både i det offentlige og i det private næringsliv og sånn. Men konkurranse, det blir to kategorier. Sunn konkurranse og det å utvikle seg selv og usympatisk konkurranse....

Selv føler han at han tar sin del av samfunnsansvaret for kollektivet gjennom å betale sin skatt, selv om han finner skattettrykket noe høyt: *"det er en æressak for meg å gjøre opp for meg gjennom skatt og på andre måter"*. Gjennom denne positive holdningen til velferdsstaten uttrykt gjennom skatteseddelen føler han imidlertid ikke behov for å ytterligere bidra til støtte for svakere grupper. I de tilfellene hvor han likefullt bidrar, som gjennom sitt arbeid i Rotary, understreker han dermed at dette ikke oppleves som et *"sosialt alibi"*.

Når det gjelder hans syn på hvordan skattepengene forvaltes, trekker han så frem de som utnytter systemet og bare trekker ut av fellesskapet uten å yte det de gjerne er i stand til. Slike *"urettferdigheter"* vil der imidlertid alltid være i et velferdssamfunn og *"det er greit"*, konstaterer han. Han forsvarer systemet i seg selv, men ikke de som utnytter det:

I: Hvis du ser på måten skattepengene gjerne blir brukt i form av trygder til enkelte grupper, er du fornøyd med måten det omfordeles på.

R: Jeg har ikke nok kunnskap til å være sånn veldig generell der. Men jeg føler det er bekymringsfullt det som snakkes om at altså uførepensjonering, at det er stadig økende sykefravær. Det er jo for et velferdssamfunn som oss et stort problem. Når man samtidig ser at det snakkes veldig mye om et inkluderende arbeidsliv, aktiv sykemelding og så videre. At de tiltakene da, frem til nå, ikke har lyktes. Og at de spiser hele tiden av den pengebingen som skal ligge til neste generasjon. Og det, jeg tror at mange spekulerer i det. Altså for enkelte er det et mål å få seg en uførepensjon, mens andre som hadde fortjent det blir ved sin lest og ikke hevder sine rettigheter og dermed ikke får. Men såne urettferdigheter vil der sikkert alltid være i et velferdssamfunn. Og det konstaterer jeg og synes det er greit.

I spørsmålet om hvilke personer som vekker sinne og avsky hos ham trekker han da også i ett og samme åndedrag frem både *de som begår skattesvik* og *de som stjeler fra felleskassen* og de kriminelle han i sin yrkesgjerning har møtt på. Spenningen mellom de humanistiske verdier og plikten til å yte kommer også til syne i hans syn på den norske innvandringsdebatten og hvordan Norge tar imot innvandrere. Om han mener ”*Norge på mange måter bør ha rom for å ta imot flyktinger og asylsøkere*”, understreker han at også disse gruppene må berike oss og ”*ikke bare suge ut sin del av statskassen*”.

Etter å ha snakket om sine verdier og holdninger oppsummerer han på mange måter sine moralske standarder i spørsmålet om hvilke personer som vekker sympati hos ham. Personer som gjør sitt beste, står i sitt arbeid og herigjennom bidrar til fellesskapet representerer det og de verdige:

R: Blir jo litt av det samme som jeg tror jeg har sagt, nemlig at folk som står for noe, som kjemper for noe og som er redelige og skikkelige og har en åpen og fair argumentasjon på det, de har jeg respekt for. Altså jeg har respekt for mennesker som kan mene noe politisk eller andre områder, som er annerledes enn jeg gjør, men jeg respekterer både standpunkt og argumentasjon og har respekt for det. Jeg har veldig respekt for folk som setter krav og gjør rett og sjel for seg. Mennesker som på en måte står i arbeidslivet og gjør sin jobb skikkelig og gjør sitt beste. Det er jeg opptatt av. En skal gjøre sitt beste, ingen av oss klarer å gjøre alltid alt helt fullgodt, men gjør vi så godt vi kan, så synes jeg det får være nok.

Utdragene fra advokatens moralske livsverden er typisk både med hensyn til hvilke moralske verdier som er herskende i utvalget, samt hvordan en forholder seg til og vektlegger disse sett opp mot de foregående behandlede verdiregimene. Om advokaten som klassereisende på det kulturelle området skiller seg noe ut fra de dominerende verdsettinger og de demarksjonslinjer som gjør seg gjeldende ellers i materialet, er dette ikke tilfellet på det moralske. Ikke usannsynlig har denne reisen snarere gjort de moralske standardene enda sterkere og tydeligere, både i kraft av hva reisen i seg selv har fordret av egeninnsats og den forbindelse det kan hevdes å være mellom disse to samfunnssjiktene moralske verdsett.

4.1 En verden av likeverd?

Et godt og autentisk liv kjennetegnes både av den unike personens anledning til realisere seg selv, og samtidig tilhørighet til og krav fra en ytre horisont.
(Taylor : 1998)

For mange vil det ikke være noe oppsiktsvekkende ved de moralske verdiene advokaten, som resten av utvalget, legger for dagen. Men etter min mening er dette nettopp det vesentlige og oppsiktsvekkende ved intervjuene. Svarene jeg har fått samsvarer for det meste med de holdninger og forestillinger de ansette politiske partiene, rettsvesenet og utdanningssystemet fremsetter som det gode og riktige liv og de riktige meningene.⁶⁸ - Men så er det da også disse menneskene som produserer, forvalter og reproducerer definisjonene.

Når det gjelder kartleggingen av de herskende moralske verdier og moralske grensdragninger i materialet har dette arbeidet da, av flere grunner, langt fra fortonet seg som en så krevende analytisk oppgave som på det sosioøkonomiske og det kulturelle området. Dette henger for det første sammen med at informantene, når det kommer til det moralske området, til forskjell fra på det sosioøkonomiske området, gjennomgående fremstår som svært klare og indre konsistente mht. de verdier en her legger for dagen. På det moralske området gis det heller ikke rom for hverken den toleranse eller de individuelle forskjellene som en ønsker å fremstå med på det kulturelle området. Det er også slik at de moralske dimensjonene i stor grad henger sammen med og fungerer som bakenforliggende faktor for særlig de sosioøkonomiske, men også de kulturelle grensene i utvalget. Ser en intervjuene under ett er det videre slående hvor entydige de moralske verdiene også i så henseende er, informantene tilkjenner de samme moralske standardene igjen og igjen. Standarder som på det private området tilsynelatende virker å være bygget på humanistiske verdier og liberal raushet, snarere enn som en moralens høyborg, med kan en hevde et sosialdemokratisk preg, ut fra en forutsetning om likeverd med likhetsidealet tydelig i bunn for ens verdsettinger. Standarder som det imidlertid ut over enhver tvil for enkeltindividet knyttes forpliktelser opp mot i form av egeninnsats, personlige karakter og tilslutning til og bidrag til fellesskapet i form av arbeid og

---

⁶⁸ Dette må ikke forstås som om materialet fremstår som noen moralens høyborg, da en ganske riktig heller fremstår som svært liberal på flere områder. Foruten presten i utvalget var det heller ingen som nevnte et ord hverken om religion, seksualmoral el. i intervjuene. Informantene fremstår i så henseende også å være like mangfoldige som resten av befolkningen; noen var gifte, noen levde i partnerskap, noen var samboere, noen var "fjern samboere", mens andre var enslige osv.

bidrag til det offentlige. Ufravikelige forpliktelser som, dersom de ikke etterleves, antar former av mindreverdsvurderinger.

4.2 ”Yte din plikt”

For totalt likeverd, eller med kulturformidlerens ord ”aksept”, er det da for individet, som jeg mange ganger har konstatert allerede, først og fremst knyttet et premiss om at en yter hva en er kapabel til og utnytter sitt potensial gitt ved livets begynnelse på alle områder i livet. Særlig gjelder dette med tanke på arbeidslivet og ens plikt til å bidra til fellesskapet i ulike former. Det er da overfor de som bryter med dette premisset at det hos informantene fremkommer de sterkeste mindreverdsvurderingene. Et premiss omkring individuell ytelse i form av arbeidsinnsats som jeg i kapitlet omkring de sosioøkonomiske grensene har vist henger sammen med likhetsidealets ytelsesaspekt. Videre har jeg i kapitlet omkring de kulturelle grensene vist hvordan det er gjennom deres arbeidsgjerning at informantene utvikler og realiserer seg selv og føler seg overlegne. I det videre vil jeg her vise hvordan det nettopp er de verdier en legger for dagen omkring ytelse som er nøkkelen til forståelse av de moralske grensene generelt i utvalget. Først vil jeg gå nærmere inn på hva som konkret kjennetegner informantenes arbeidsetikk. Hva legger en i ytelsesaspektet konkret vekt på i ens arbeidsgjerning og hvilken betydning tillegger en ytelsesaspektet i forbindelse med barneoppdragelse, i forhold til venner osv.? Jeg vil deretter vise hvordan de moralske grensene uttrykt i form av ytelsesaspektet, kan sies å danne en moralsk overbygging for hele informantenes livsverden, deres verdsettinger, deres symbolske grenser og ikke minst vurderinger av det kollektive samfunnet.

4.2.1 Arbeidsetikken – vilje og engasjement

Når det gjelder informantenes arbeidsetikk må en først slå fast at dette er menn som arbeider mye, dette var et gjennomgangstema under intervjuene. Som konstatert er det da også opp mot arbeidet informantene knytter deres identitet, det er i all hovedsak her de utvikler seg selv og det er her de legitimt kan søke anerkjennelse. Jeg har også vist til at utvalget kjennetegnes av det som med en analogi til Weber er omtalt som ”den protestantiske kapitalistiske pliktmoral” og dens sammenfall med en ”sosialistisk-rasjonell statsmoral”, hvor det er ytelse målt i produksjon og fordeling som ansees som verdig politikk og moral. Hvordan kommer så dette konkret til uttrykk i informantenes arbeidsmoral, produksjon og syn på fordeling?

Som ledere og arbeidsgivere legger informantene for det første vekt på å være forbilder for sine underordnede og sine ansatte, og de må være tilstede der tingene skjer. Som i barneoppdragelsen legger en vekt på eksempelets makt. Fremfor å opphøye seg til ledere med andre privilegier enn sine underordnede og ansatte, opplever de å måtte jobbe enda mer og enda hardere både for å statuere eksempler og for å legitimere egne posisjoner. I så henseende er for eksempel ikke finansrådgiveren, som vi tidligere har sett understreket at han var ”*helt lik*” sine ansatte, ikke helt lik dem likevel:

R: [Om fritidsinteresser] [...] som leder her i selskapet så føler jeg at jeg skal gå foran som et godt eksempel på mange områder. Det vil si at jeg skal være førstemann på jobben om morgenen, jeg skal være helst sistemann som går herfra om kvelden, helst være her helgene også. Og da blir det til at jobben tar alt for mye tid altså. Og så har du stort hus hjemme som skal vedlikeholdes, hytte og båt og så videre. Og da blir det ikke så veldig mye tid til overs altså. Men som sagt vi kommer oss nå litt på fjellet. (Finansrådgiver)

Den konflikten finansrådgiveren her legger for en dag og de kryssende hensyn som utspiller seg overfor familie og privatlivets forpliktelser er så i neste omgang like gjennomgående. Om en trekker frem disse dilemmaene fremstår det imidlertid som om det er arbeidsetikken som i mange tilfeller går foran. Om en ikke sier det rett frem fremgår det mange ganger også at det er denne innsatsviljen som har brakt en der en i dag befinner seg i arbeidslivet. Særlig kommer dette frem i spørsmålet om hva en vurderer som de viktigste faktorene for å gjøre suksess i arbeidslivet:

R: [hva som skal til for å gjøre suksess?] Det er vel kanskje de som har stått på litt og prøvd å til noe og på en måte er villig til å yte en ekstra innsats. Det tror jeg faktisk jeg kan si. [...] Så vi har på en måte, vi har grunnforskningsbiten, men vi har den anvendte biten og. Så da får vi med hele spekteret, samtidig skal vi lage noe. Der jeg jobber lager vi instrument og utvikler prototyper og slike ting. Så de som har fått til noe det er på en måte de som har vært villig til å stå på, og gjerne vært villig til å jobbe nattetid for å få til. Det har jeg gjort og det har andre gjort. Mens andre på en måte er.. du kan og eksistere her hos oss slik at du på en måte... At noen tar den jobben og noen utvikler og noen produserer, altså at en deler på det. Og det er det aksept for, de fleste jobber slik, men da blir du der altså, som sagt. Du kommer ikke, i hvert fall, det kan være fornuftig å jobbe slik noen år, men hvis du ikke gjør noe med det der så blir du i den situasjonen og du, og mange er fornøyd med det. Men jeg føler jo, jeg ville jo. Det er moro på en måte å få til noe da i lag med næringslivet [...] (Forsker)

I vurderingen av ansatte, underordnede, kolleger osv. er da typiske karakteristikkene som ”*vilje mennesker*”, ”*ja mennesker*”, mennesker som viser ”*ansvarlighet*” og ”*engasjement*” osv. som verdsettes og etterlyses. Egenskaper som føyer seg inn i rekken av faktorer som i mange tilfeller tillegges større vekt enn ens formalkompetanse og underbygger påstanden om utvalgets anti-intellektualisme. Egenskaper som tydelig ansees som nøkkelen til suksess:

R: [hva vektlegges i ansettelsesprosesser?] Ja, det er enorm entusiasme for prosjektet, for det er et prosjekt vi driver. Eh åpenhet og samarbeidsvilje. Viljen tror jeg nok kanskje er den viktigste egenskapen jeg er på jakt etter.

I: Formell kunnskap...?

R: Nei. Fordi at.. det er fordi at jeg vet med meg selv at viljen er det som har vært den største drivkraften, for meg, hele tiden, hele livet. Viljen til å greie ting, å få ting til. Har man viljen så greier man å få til alt det andre. Så det er noe jeg setter pris på å omgi seg med mye vilje personer, det er artig. Men det er en egenskap som jeg tror jeg.. intuitivt er på jakt etter.

(Ledende kulturformidler)

R: [hva vektlegges i ansettelsesprosesser?] Entusiasme, innlevelse, altså det går ikke, det at folk brenner for noe og at de har giddet og sette seg inn i utfordringene. Men altså det er absolutt det viktigste for meg, og det går delvis utenpå faglige kvalifikasjoner. Altså jeg kan leve mer med en person som er genuint entusiastisk, og da legger jeg vekt på genuint entusiastisk og engasjert, enn med en som er faglig sterk, men ikke engasjert. Det synes jeg er kjedelig.

(Kommunikasjonsrådgiver)

I så måte tar en gjerne som forskeren både helger og netter til bruk og en tar på seg oppgaver som ofte ligger utenfor ens egentlige ansvarsområde. For flere ledere var det ikke bare slik at en så dette som ønskelig for en selv eller andre å ta et slikt ansvar, men en snarere heller forventet dette, dersom det var nødvendig for å levere de oppgaver de var satt til:⁶⁹

R: Ja, hos de som jobber for meg, der setter jeg stor pris på at en er åpen og ærlig, pålitelige og arbeidsomme og tar initiativ selv. Altså at de på en måte, altså folk som vil noe, vil gjøre noe. Og jeg er opptatt av frihet under ansvar, så jeg teller ikke antall timer og minutter de er her.. jeg vurderer dem utifra det de leverer. *Og det forventer jeg at de også gjør. At de tar en kveldsøkt eller en helg for den saks skyld, hvis de må gjøre det.* [...]Har du sagt du skal gjøre noe så skal du levere det. Hvis ikke du leverer så må du gi beskjed om hvorfor eller i god tid i forveien. De som jeg ikke kan stole på sånn de.. har det nok ikke så greit. Det forventer jeg. Kolleger som jeg ikke kan stole på de vil jeg ikke ha noe med å gjøre. Det er et minimumskrav når en skal være i arbeidslivet, eller generelt altså. Det er jeg ganske opptatt av.

(Offentlig direktør)

R: [positivt at en jobber overtid?] Ja, det blir selvfølgelig lagt merke til, men det skal ikke være slik at de som ikke gjør det, blir undervurdert av den grunn. Det er ikke veldig viktig for meg at folk jobber overtid. Det som er viktig for meg er at de gjør en skikkelig jobb i det de holder på med. Dommere får ikke betalt for overtid, men jeg mener at de får pent sette seg ned en helg og skrive dommer hvis de ellers ikke rekker det. Det mener jeg altså.

(Dommer)

Dommeren kommer her også inn på aspektet omkring lønn og arbeidsinnsats utover normal arbeidstid hvor en ikke blir betalt. Dette var et aspekt som jeg ikke ble oppmerksom på før et godt stykke ut i intervjuprosessen. Når jeg da begynte å spørre om dette viste det seg at dette var vanlig praksis ved en rekke av institusjonene en representerer, særlig i det offentlige, men også i det private næringslivet. Herigjennom blir det igjen også merkbart hvordan ens verdi

---

⁶⁹ Enkelte ga i så henseende også uttrykk for en misnøye med at det i så måte hadde skjedd en holdningsendring, særlig i det offentlige, hvor viljen til å ta på seg oppgaver utenfor ens formelle oppgaver opplevdes som sterkt avtagende.

konkret knyttes opp mot hva en yter og leverer i ens arbeid fremfor ens lønn osv. Dette må også sees i sammenheng med det jeg vil vise er informantenes utvidede horisont for deres arbeid, hvor arbeidet tillegges en betydning utenfor både individet og hva det konkret yter opp mot den enkelte institusjon det representerer.

Videre er det flere mellommenneskelige karakteristikk av hvordan en er som person som går igjen i beskrivelsene av hvilke egenskaper en verdsetter hos ens kolleger, underordnede og overordnede. I så måte viser en til ens evne til å håndtere mellommenneskelige relasjoner, til å vise oppmerksomhet, empati og medfølelse overfor så vel kolleger som de kunder og klienter osv. en måtte møte i sitt arbeid. Altså fremstår disse egenskapene ikke bare å være sterkt vektlagt i yrker hvor slike egenskaper inngår som en naturlig del av arbeidet, som i helsesektoren. Snarere fremstår disse egenskapene som helt selvsagte, og synes også å vektlegges i minst like stor grad som ens formelle kompetanse, om enn i mindre grad enn vilje og engasjementskarakteristikkene, med hensyn til hvordan en vurderer ens muligheter i arbeidslivet:

R: Og så er det jo og slik, som i alle andre organisasjoner, at en kan ikke se vekk ifra slike relasjonelle forhold. Du må jo være rimelig bra likt av dine kollegaer. Du blir ikke seksjonssjef her hvis der ikke er oppslutning omkring deg, blant kollegaene dine. (Kommunal direktør)

4.2.2 Ærlighet varer lengst

I tillegg til karakteristikk som går på arbeidsomhet, vilje og mellommenneskelige egenskaper er ”ærlighet” og ”integritet” karakteristikk som går igjen i ens beskrivelser av det ønskerverdige. Personlige egenskaper som tydelig fremstår som så grunnleggende for all interaksjon i utvalget at en ofte ikke en gang nevner dem. På direkte spørsmål derimot fremkommer det at dette er egenskaper som ligger i bunn som premiss for all ønskelig samhandling. Uærlighet fremstår i så måte for mange av mine informanter som det verste en kan beskyldes dem for eller møte dem med:

R: [...] Og jeg må nok si at hvis det noen gang skulle bli stilt spørsmål eller kommet på snakk om min redelighet. Da må jeg nok være ærlig å si at da er det situasjoner hvor jeg føler meg ubekvem. Heldigvis skjer ikke det ofte, men det kan være sånn advokatbrev og sånn som. Der jeg opplever at man forsøker å ta mannen i stedet for ballen. Det innrømmer jeg at jeg takler dårlig. Hvis jeg for eksempel noen gang skulle få beskyldninger mot meg for å drive med skattesvik eller lurt unna penger eller opptredt uredelig, så må jeg si jeg tror jeg hadde fått problemer med å takle det rasjonelt.

(Advokat)

I: Ja. Er det noen som vekker sinne eller avsky hos deg.

R: Ja, urettferdighet. Og så reagerer jeg på løgn. Det greier jeg bare ikke. Hvis noen lyger til meg direkte, så greier jeg ikke å la være å gråte. Jeg blir ikke sint altså, men jeg gråter.

(Ledende kulturformidler)

Når det gjelder ærlighet er det da tydelig at en ikke bare tillegger ærlighet den åpenbare betydningen å forholde seg til lover og regler og å snakke sant, en beveger seg på mange måter på det en kan kalle et høyere nivå hvor en bl.a også ser på hvordan en beveger seg innen lovverket og generelt forholder seg til det en konsekvent omtaler som ”systemet”. Således fremstår en ikke så opptatt av å skille mellom seg og de kriminelle i tradisjonell betydning. Dette tillegger jeg imidlertid ingen annen forklaring enn at disse gruppene totalt faller utenfor utvalgets livsverden. Grensene overfor de kriminelle er så sterke at de i det hele ofte ikke inngår i deres referanserammer. Det fremstår da heller som om det er en indre, høyere orden av normer for hva som er rett og hva som er galt i utvalget. En orden blant deres referanser av likemenn, kan en hevde en gentlemansorden ”*skikkelige menn*” imellom.

Karakteristikkene ærlighet og integritet fremstår videre å være svært nært knyttet til hverandre. Med ”ærlighet” vises det også til at en skal si det en mener, stå for dette og begrunne dette på en adekvat måte, eller med forskerens ord ha ”*ryggrad*”. (Dette samtidig som en altså som allerede konstatert ikke skal være for sikker i alle spørsmål). Herigjennom fremstår en med integritet og oppnår respekt blant informantene, om en ellers kan være aldri så uenig med vedkommende. Denne vektleggingen av å si det en mener på en klar og velbegrunnet måte er det da også naturlig å knytte opp mot det instrumentelle fokus informantene har i deres arbeidsgjerning, hvor det å ”*kalle en spade en spade*” fremstår å være et effektiviserende og produksjonsfremmende middel.

Ærlighet knyttes til sist, men ikke minst, opp mot ens faglige renommé og omdømme, i betydningen at en utfører sitt arbeid og driver sin virksomhet på en skikkelig og hederlig måte. Et aspekt ved ens arbeidsgjerning som for manges del fremstår vektlagt like høyt som ens rent faglige standard og omdømme. Et renommé som flere av informantene også tydelig opplever at de profiterer på i seg selv:

R: [personlige egenskaper han ikke setter pris på] Som jeg ikke setter pris på ja. Du kan si det som jeg setter pris på i denne sammenhengen. Det er faglig redelighet og ærlighet, egentlig som er det viktigste. Men ting som jeg ikke setter pris på. Det er mye. Uredelighet altså og uærlighet. I konsulentbransjen så er det veldig mye ut av det. Men det er faktisk det jeg selger på. At jeg har en ganske rein profil, for å si det sånn. Nei, altså selvpptatthet, oppblåste ego, og folk som ikke er så fornuftige at de lever i harmoni med sine egne.

(Rekrutterer)

Ærlighet er etter dette altså en ytterst sentral verdi i informantenes verdsettinger både privat og i arbeidssammenheng. Oppfyller en, som de kriminelle, ikke denne basisverdien vil en kunne falle helt utenfor deres referanserammer.

4.2.3 "Fred er ei det beste" - alltid

Den betydning en tillegger ærlighet i retning av å gi uttrykk for sine meninger avspeiler seg også i hvordan informantene vurderer og håndterer konflikter. På arbeidsplassen fremstår en i så måte, med få unntak, som svært åpne i forhold til ikke bare å bringe faglig uenighet på bane, men også konflikter. Enkelte pekte sågar, som advokaten, også på at de mente denne åpne holdningen og aktive deltagelsen kanskje hadde vært utslagsgivende for at de hadde opparbeidet seg deres posisjoner i arbeidslivet. I så måte fremstår uenighet og konflikter som uttrykk for det engasjement og vilje som en altså verdsetter på arbeidsplassen. Jeg kan her vise til ingeniøren som på et tidspunkt var i ferd med å bli overflødig og ble tillagt stadig mindre krevende oppgaver i bedriften. Han gikk av denne grunn da inn i fagforeningsarbeid med en uttalt strategi om herigjennom både å profilere seg og gjøre seg uunnværlig, samtidig som han her fikk mer utfordrende arbeidsoppgaver:

I: Kan du si noe om hvorfor du har tatt på deg et slikt ansvar? (arbeid som formann i fagforeningen)

R:[...] Så på en måte ble den oppgaven som jeg syntes var veldig interessant, ble på en måte mindre og mindre. Så måtte jeg se meg om litt, ja nå må jeg finne meg noe nytt, nå må jeg finne meg noen andre oppgaver. Og så var jeg en stund på sånn software skriving, men så fant jeg ut at nei dette gidder jeg ikke, skal jeg komme meg videre her så må jeg ta mer utdanning og det orker jeg ikke, jeg synes ikke dette er så gøy. Eh så fant jeg ut at jeg må finne noe annet å gjøre på, på en måte. Og da var det til å ta fagforeningsarbeid på meg. Det var en interessant måte å på en måte lære noe nytt og delvis også å profilere seg selv faktisk, overfor ledelsen, ikke sant. Slik at man på en måte blir et ansikt og et navn, istedenfor bare et ansatt nummer. Og det har jo vært veldig, veldig bra egentlig fordi at det er jo derfor jeg nå har fått dette styrevervet i styret, ikke sant, som jeg finner veldig interessant. Og ja, jeg synes i grunnen det er. En av grunnene var på en måte å få noe nytt å gjøre på, og også profilering av meg selv på en måte.
(Ingeniør)

Den åpne holdningen til konflikter kan da også nettopp sees i sammenheng med det faktum at påfallende mange av informantene var, eller hadde vært, engasjert i fagforeningsarbeid og profesjonsorganisasjoner, samt at særlig de mange 68'erne hadde stått på barrikadene i deres ungdom. En generasjon som sto for antiautoritære holdninger i sterk opposisjon til det etablerte. I takt med deres inntreden i de etablerte fora de en gang da tok avstand fra, fremstår imidlertid de uttalte 68'erne i utvalget, til tross for deres gamle skinnjakker og gamle idealer, imidlertid som i stor grad å ha resignert. Den ledende kulturformidleren, som både hadde vært

engasjert i fagforeningsarbeid og del av 68`er generasjonen, sammenfattet på mange måter det dominerende synet på konflikter og uenighet med utsagnet, ”*Fred er ei det beste*”:

I: Ja. Er det noe eller noen som vekker sinne eller avsky hos deg.

R: Ja, urettferdighet [...] Men urettferdighet det.. Fordi at det er greit at en prøver å jenke ting til for ikke å skape konflikter og sånn, men.. men ikke for en hver pris. Det går en grense for hvor langt en kan stekke seg og prøve å jenke seg. noen ganger så må en bare si at nei her, her må vi ta bare ta en slik... *Fred er ei det beste.. eh alltid.* (min utheving). Og noen kriger er faktisk verdt å ta, men ikke alle. For meg så er det blitt færre når jeg blir gamlere. Jeg var mye mer krigersk før, og da gikk det gjerne på dette med urettferdighet og retter og sånn. Jeg har vært fagforeningsleder i mange sammenhenger i tidligere jobber og sånn, så det....
(Ledende kulturformidler)

Til tross for denne resignasjonen, lever altså mange av 68`ernes idealer fortsatt og generasjonstilhørigheten som 68`ere fremstår for disses del som en sterk identitetsbærer. En generasjon som altså både hadde generell sterk kulturell innflytelse på sin samtid, og som i dag for en stor del befinner seg i sentrale posisjoner i samfunnslivet og herigjennom er toneangivende for hva som er politisk korrekt. I dette aspektet kan en også hevde og finne en medvirkende faktor til utvalgets motstand mot å definere seg selv som en øvre middelklasse. De antiautoritære idealer og den avstand 68`erne og samtidens generasjon den gang markerte mot det konforme borgerskapet hindrer dem fra å anerkjenne og vedkjenne seg de posisjoner de i dag selv besitter.

Om fred ei er det beste aner en imidlertid hos kulturformidleren, som hos flere andre av mine informanter, en undertone om at dette ikke *alltid* er den gjeldende normen. Særlig virker mennene i utvalget å være noe mer forbeholdne med hensyn til denne åpne holdningen i hjemmet og innad i familien. Her fremstår en som tydelig mer modererte og lever heller opp til det finansrådgiveren omtalte som en del av frimurerånden; ”*Du skal ikke alltid si det du mener, men du skal mene det du sier*”. For flere av informantene som i deres arbeid altså fremstår som aktive ledere med meningers mot fremstår det heller som om de på hjemmearenaen i større grad holder inne med deres meninger, både i generelle familieanliggender og i deres forhold til andre familiemedlemmer. Det fremstår da også tydelig som om det er konene som holder familien sammen, de tar seg av hus og hjem i de perioder hvor informantene arbeider mye, en gir påfallende ofte til uttrykk for at det er fruene som organiserer deres sosiale liv osv. Altså er det i familien og ikke i arbeidssituasjonen en i utvalget finner den vektlegging av ”fred og ro” som kulturell verdi Gullestad har trukket frem som sentral i beskrivelsen av det norske rom. I så henseende føler jeg ikke jeg beveger meg på tynn is når jeg hevder at enkelte av informantene på hjemmearenaen fremstår som

underordnet deres ektefeller, og kanskje kvinnene i familien generelt. Dette er gjerne også naturlig all den tid informantene ikke virker å være hjemme særlig mye.

4.2.4 Balansert konkurransementalitet

Synet på konflikter og den åpenhet er her tar til orde for kan også knyttes opp mot det dominerende synet informantene legger for dagen med hensyn til hvordan de vurderer og vektlegger konkurranse og konkurranseinstinkt.

Som allerede påpekt vektlegger informantene at barna må beskjeftige seg med idrett, om de ellers altså ikke virker å være utpreget interessert i sport selv. Utover å begrunne dette i et ønske om selvfølgelig å holde barna beskjeftiget på fritiden,⁷⁰ og at de herigjennom holder seg i form,⁷¹ kom det i spørsmålet om de ser andre resultater av dette engasjementet, som konkurransementalitet eller lagfølelse, frem at en også er oppmerksomme på disse funksjonene i idretten. Med henvisning til hvordan de vurderer arbeidslivet, og hva som skal til for å hevde seg der, er informantene på den ene siden da samstemte i deres understreking av konkurransementalitet som en nødvendig egenskap i dagens samfunn:

R: (Om han har sett resultater av barnas engasjement i idrettslag i form av konkurranse eller kollektive verdier?) [...] Jeg tror nok du kan si at den aktiviteten både har fostret forståelse for team og også skjerpet konkurranseinstinkt.

I: Ja, og det tror du er nødvendig i dagens arbeidsmarked?

R: Ja, det tror jeg er nødvendig. Du må kunne samarbeide selvfølgelig, men du må også ville noe.
(Bankdirektør)

R: (Om konkurranseinstinkt) Ja. Det er vel en del av det og kanskje i større grad i dag, en del av det å overleve. Men samtidig så er det noe med det å ha omtanke. Altså hvis du låser deg i det å bare konkurrere så tror ikke jeg du kommer så veldig langt der.
(Arkitekt)

På den andre siden viser en også til den fellesskapsfølelse og de vennskspsformer en kan utvikle i typiske lagidretter som positivt. I så henseende er en imidlertid opptatt av at det må herske et balansert forhold konkurranseaspektet og det kollektive aspektet imellom.

---

⁷⁰ I denne forbindelse trakk flere frem betydningen av herigjennom å holde barna borte fra usunne miljøer. Gjennomgående henvisninger i så måte var narkotikamiljøer og "kjøpesenterungdom".

⁷¹ Å holde seg i form var ikke bare viktig med tanke på barna, men også for egen del. Som en observasjon kan det da nevnes at mange av informantene også virket å være i svært god form, der var for eksempel ingen som var overvektige, og ofte virket de yngre enn hva de var. De trente, syklet til arbeid osv, i tillegg til den utstrakte natur og turinteressen som en altså la for dagen. Uten å ha underøkt dette nærmere kan jeg vise til kommunikasjonsrådgiveren som måtte medgi at han dersom han møtte en personer som ikke var i form, gjerne overvektig, ville betrakte denne som: "en person som ikke taklet livet sitt, dessverre."

Men da i betydningen at konkurranseaspektet eller fremhevingen og utviklingen av en selv ikke må gå på bekostning av andre, snarere enn i retning av å fremelske en kollektiv lagfølelse. Altså ser en også her hvordan likhetsidealet gjør seg gjeldende; der hvor en hevder seg selv må en gjøre dette på en mest mulig diskret måte slik at man ikke opplever det som om dette går på bekostning av andre og med det likeverdet. Det er likefullt fremhevingen av en selv som tydelig virker høyest verdsatt

Forskeren med to barn i kulturskolen kan da sies å oppsummere flere av de dominerende verdiene som gjør seg gjeldende i materialet, og deres indre spenninger og motsetninger som må veies opp mot hverandre, i spørsmålet om hva han legger vekt på i barneoppdragelsen:

I: Nå har du tre barn, hva legger du vekt på i oppdragelsen av dem?

R: ....Moderasjon, både i forventninger til.. ja at de på en måte må, dette som vi var inne på med leker, at de på en måte.... Ja moderasjon i alt du gjør ikke sant, det omfatter ganske mye. Samtidig, hva var det jeg tenkte på, at *de skal fungere sosialt, altså i lag med andre. Kunne ta hensyn til andre folk, jobbe i sammen med andre, uten å være seg selv, altså være for dominerende sant.* (min utheving) Samtidig er det viktig at de har, jeg husker selv når jeg var liten *det å skulle stå frem* (min utheving) det var jo forferdelse. Nå er det ikke det, nå liker jeg det, men den gangen så var det fryktelig. Og det at de, å på en måte å få lært dem opp til det på en balansert måte. For eksempel nå går jeg på kulturskolen med disse her to på musikk, cello og fiolin, den tredje skal begynne på fiolin nå til høsten. Og det at de, det er fantastisk, det at de får være med en gruppe og spille og så får de være med på konserter hvor de står frem og spiller solo eller i grupper, på en naturlig måte slik at de lærer seg å. Det er veldig flott. Kulturskolene er fantastiske altså og så er det en fin måte å *føle at du har en egenverdi, men ikke på bekostning av andre.* (min utheving) Det er kanskje, det føler jeg er viktig. Og så dette å *ha en moderasjon i forhold til, ikke bare forbruke, forbruke, forbruke, men å bruke fornuften.* (min utheving) Og så dette å lære dem å spille et instrument. (latter). *Ja, litteratur og musikk og litt slike ting,* det føler jeg er litt viktig altså. Så vi leser for dem. Om kveldene så leser vi for ungene, både kona og jeg, bevisst hver kveld for på en måte å få dem til å bli glad i den skatten det dreier seg om.

(Forsker)

Sett i sammenheng kan en da hevde at både den åpne holdning en gjennomgående gir til uttrykk for konflikter og den positive holdningen en gir til kjenne overfor konkurransementalitet kan være et uttrykk for den vektlegging en har av seg selv som individ i utvalget, særlig i arbeidslivet. Funn som sammenfaller med den signifikante sammenheng Lindseth har påvist mellom foreldrenes arbeidsorientering og vektlegging av aktive verdier i barneoppdragelsen.

Til tross for den denne vektleggingen av aktive verdier og egenskaper både i arbeidslivet og i barneoppdragelsen er det grenser for hvor ambisiøs en kan tillate seg å være på egne vegne i den private sfæren. Mennesker som *"streber etter urealistiske mål"* (forsikringsmegler) eller mennesker som en i andre sammenhenger omtaler som *"snobbete"*, altså i betydningen av demonstrativ fremvisning av kulturell kapital man har for lite av, vil en ikke assosieres med

og tar tydelig avstand fra. Det fremstår dermed som mye mer legitimt å ”strebe” i arbeidslivet enn i privatlivets sfære.

4.3 Ansvarliggjøring utover ens egen horisont

4.3.1 Global humanisme

At informantene i stor grad prioriterer deres arbeid og tar ansvar på denne arenaen har imidlertid ikke bare sammenheng med deres sterke arbeidsetikk, deres sterke familieverdier, og det fokus en gir til kjenne for å bidra til familiens hushold og deres ”komfortable” livsstil.

Gjennomgående fremstår dette engasjementet i like stor grad som et personlig ansvar nært knyttet til spørsmålet om hva de kan bidra med til samfunnet i en større kontekst, både i kraft av deres arbeidsgjerning i seg selv og i form av deres betalte skatter osv. Med ”samfunnet” refererer en i så henseende i påfallende grad til en større sammenheng enn den norske. Også her kommer informantenes kosmopolitiske verdenssyn, som borgere av verden, til syne. Et ”vidsyn” som medfører at en ofte fremstår som mer bevisst verdens rettferdighet enn de forskjeller som en kan hevde å finne her hjemme. Herigjennom begrunner flere blant annet deres, i utgangspunktet, åpne og liberale holdning overfor innvandrere, deres positive syn på skatter som særlig kommer u-landene til gode, deres private bidrag til fadderorganisasjoner osv. En kosmopolitisk holdning som imidlertid fremstår ”å skygge for” deres bevissthet omkring mindre privilegerte grupper her i landet. Det fremstår på mange måter som mer nobelt å redde verden enn lille Norge. Disse holdningene sammenfaller da altså også med den dominerende fremstillingen/(forestillingen?) i utvalget om at det ikke er sosiale forskjeller i Norge av betydning, vi er alle helt like:

R: [om sin forakt for FRP politikk og den åpne holdning han snarere representerer][...] Men til en viss grad så må man kanskje akseptere at i et samfunn som er så stakk konservativt som det norske.. Altså Norge er jo et bondeland og det må vi ikke glemme. *Norge er et bitte, bitte, bitte lite land hvor alle er helt like og det ligger langt., langt oppe og langt vekk fra alt mulig og folk er hundre prosent lik* (min utheving). Slik at en må på en måte akseptere at når det kommer nye elementer i en homogen gruppe så blir det litt rabalder.[...]
(Kommunikasjonsrådgiver)

Altså kan informantene hevdes å utvise og representere en global, fremfor mer hjemlig humanisme.

4.3.2 Politisering av moralske grenser

Om informantene er svært engasjerte i ulike former for organisasjonsarbeid og verv, utmerker en seg imidlertid ved å fremstå som lite politisk aktive. Kanskje da en heller ikke på denne arenaen ønsker å sette seg selv i bås og herav fremstå som konforme? I hvert fall kan jeg vise til legen med sterk identitet som 68`er som mener han ikke passer inn i noe politisk parti, ei heller Attac som han opplever ”infiltreres av mer konvensjonelle grupper”:

R: Nei, jeg passer ikke inn i noe parti.

I: Nei. For noen år siden så var det mye blest om grupper som blant annet ble startet som en protest mot verdensbanken, noen av disse startet og her i Bergen, var dette grupper som appellerte til deg?

R: Sikkert en del ut av dette kan nok ha, det er klart det er ting du sympatiserer med, men det du ser etter hvert er jo at det infiltreres av mer konvensjonelle grupper, enten det er fra Arbeiderpartiet eller fra Høyre eller fra SV, sant. Og jeg kan ikke skjønne hvorfor disse gruppene skal inn i Attac for å jobbe sammen, da er det et eller annet som ikke stemmer lenger altså. Men det er klart med sånne grupperinger så er det jo med til å skape litt oppmerksomhet rundt ting. Men nå legges det litte granne dødt på grunn av styrken til mange andre som melder seg på, sant, og manipulerer ting underveis.

(Lege)

At en ikke er konkret engasjert i det politiske liv vil det imidlertid ikke si at en ikke er opptatt av hva som foregår på den politiske arenaen. Snarere fremstår en også på dette området som svært ”ansvarlige” og ”engasjerte” med hensyn til hva som rører seg og ikke rører seg innen den politiske sfæren. I så henseende er det særlig hva som ikke skjer som opprører en. Her mener jeg igjen det er utvalgets pragmatiske orientering som ligger til grunn for deres misnøye med politikerne, en misnøye som det mange ganger kan være nærliggende å betegne som politikerforrakt. En forrakt som bygger på det informantene oppfatter som politikernes manglende vilje til å kalle en spade en spade og argumentere ut fra dette med henblikk på den beste løsningen. I denne begrunnelsen ser en dermed konkret hvordan det en i utvalget definerer som manglende integritet kan lede til sterk avstandtagen. Begrunnelser som altså også legges til grunn for deres avstandtagen til de ulike tabloide mediene.

Informantenes politiske standpunkt fremstår først da kanskje, uten at jeg konkret har spurt om deres politiske referanser, i hvert fall uttalt å bygge på verdier en finner til venstre i politikken, kan en hevde med et umiddelbart sosialdemokratisk preg. Særlig utmerker en seg ved den skepsisen jeg så ofte opplevde at informantene uttrykte, både innen det offentlige og det private næringslivet, med hensyn til liberaliseringen i samfunnet og representantene for denne utviklingen. Om en dermed kan uttrykke misnøye med både politikerne, deler av

velferdsstatens byråkrati⁷² som kan hevdes å bryte med deres pragmatiske fokus, og fordelingen av de midler den rår over, fremstår en således likefullt som svært positiv til velferdsstaten i seg selv.

Denne positive holdning til velferdsstaten som utøver av ”det gode” avspeiler seg særlig i informantenes positive holdning til skatter og avgifter, og dertil sterke fordømming av dem som unndrar seg dette ansvaret. Det synes for meg dermed som om en betaler sin skatt, om ikke av glede så i hvert fall av overenskomst med at de herigjennom bidrar til et bedre samfunn, da en ser hvor mye en får igjen ved et velferdssystem som det norske. På spørsmål om hva en syntes om det norske skattenivået var det da endatil enkelte, særlig de offentlig ansatte, som for utvalgets del er de som også tjener minst, som mente at vi betaler lite skatt i Norge:

I: Nå er det og slik her til lands at vi betaler mye skatt, vil noen si?

R: Ja, vi betaler lite skatt da.

I: Ja..

R: Synes jeg. I hvert fall i forhold til det vi i dag forlanger at vi skal kunne ta ut som fellesgoder. Fordi at hvis vi skulle ta ut som fellesgoder, det vi egentlig forlanger. Altså når folk skriker opp om at det offentlige ikke gjør det og det. De peker på sykehus køene og mangelfull sosialhjelp og alt dette. Men hvis vi skulle ha tatt ut disse fellesgodene som vi forventer er naturlig,.. så må skatten være høyere. Og hvis vi sammenligner med andre europeiske land, så betaler vi relativt lite skatt i Norge.

I: Ditt forhold til måten pengene blir brukt på? Sånn helt generelt er du fornøyd eller?

R: I det offentlige?

I: Ja

R: Det kan alltid forbedres. Men jeg har ikke troen på alle modeller om at konkurranseutsetting og kommersialisering, gjør ting billigere. Det har jeg ingen erfaring på at har skjedd... Fordi at det kan både bli dyrere og dårligere.... . Det er min erfaring på flere områder som jeg har erfart direkte og. Så jeg tror mer på .. ansvarliggjøring innenfor det offentlige system, istedenfor utsetting. Ansvarliggjøring kan man godt ha, men man.. og det kunne også føre til mer effektivitet... Ellers så er jeg skeptisk til den tiltagende kontrollkåtheten innenfor det offentlige system. At alle skal kontrollere alle.

(Ledende kulturformidler)

R: Jeg har ikke noe å si på skattenivået i Norge. Synes kanskje heller at det er for lavt. Jeg er faktisk... Hvis man kan levere gode offentlige tjenester så er jeg villig til å betale mer i skatt enn jeg gjør nå.

(Lektor)

Om de var misfornøyde med skattepolitikken gikk dette heller på det urettferdige, slik de så det, ved at de som tjener aller mest gjerne kommer unna som nullskatteyttere, mens det er de som tjener minst som betaler mest:

---

⁷² I så måte er det særlig det en opplever som velferdsstatens, tungroddet og lite effektive byråkrati som kritiseres. Det som kan sees som enda et brudd med utvalgets pragmatiske, ytelses orienteringer i arbeidslivet. En kritikk som også gjorde seg gjeldende blant de som er eller hadde vært ansatt i det offentlige selv.

R: Altså for å si det sånn jeg er jo såpass fornuftig at jeg ser skatt må man betale, men det er ikke alltid jeg synes det er så kjekt å betale skatt når jeg ser at der er de som tjener mer enn meg som ikke betaler skatt i det hele tatt.

Finansrådgiver

Flertallet ga da heller uttrykk for at de så på skatt som en gjensidighetsrelasjon, i form av solidaritetsalternativet særlig overfor ”grupper som trenger det”. I så henseende er det ikke de svakeste her i landet en refererer til, en viser også her til u - hjelpen, den vanlige manns behov for helse og velferdstjenester, fremtidige generasjoners pensjonsutsikter osv. Informantene tillegger imidlertid likefullt deres gjerninger i arbeidslivet og deres skatteinnbetalinger en betydningsgivende horisont utenfor deres direkte egeninteresse. Ut fra denne argumentasjonen støtter en dermed opp om det norske skattenivået, selv om deres egne motytelser fra velferdsstaten gjerne ikke opplevdes å stå i forhold til deres bidrag, et syn tannlegen tydelig ga til kjenne:

R: Hehe. Ja, det blir en del skatt. Føler vel det at i forhold til innbetalt skatt så står de forventede ytelsene man kan få tilbake igjen av samfunnet, dersom man får behov for det, ikke i forhold til det. Altså det blir jo solidaritetsprinsippet. Ser jo det altså for når det gjelder det som jeg er mest inne på, trygdesystemet og pensjonssystemet, så ser jeg jo det at sånn rent forsikringsteknisk sett, så hadde jeg kommet mye bedre ut hvis jeg hadde gått til et selskap for å plassere penger til trygd og pensjon, enn i forhold til stat og kommune. Så det føler jeg nok altså at når en kommer over en viss terskel så blir skattetrykket veldig, veldig stort.

(Tannlege)

Informantenes politiske verdiforankring og tro på velferdsstaten gir seg da også utslag i sterke grenser overfor de som ikke deler disse verdsettingene omkring humanisme og støtte til en sterk velferdsstat, de som unndrar seg sitt ansvar. I så måte viste det seg i spørsmålet om hva eller hvem som vekke sinne eller avsky hos informantene, særlig hos de universitetsutdannede i de myke fag, at dette var en gruppe som nærte en massiv motstand, sinne og avsky overfor Fremskrittspartiet og de som stemmer på Fremskrittspartiet. En velgergruppe som statistisk konkret knyttes til ”folket” og de lavere lag. Særlig viste en i så henseende til partiets innvandringspolitikk som bryter med det jeg har vist er deres ”liberale”⁷³ syn på innvandring og det de oppfatter som en i særstilling lite åpen politisk argumentasjon med fokus på å finne frem til de beste løsningene. Altså er det ikke vanskelig å hevde at Frp for flertallets del i så måte fremstår med liten eller ingen integritet:

I: Er der noen mennesketyper som vekker sinne eller avsky hos deg?

R: Ja, det er nå, he. Av og til så blir jeg veldig irritert på medlemmer av Fremskrittspartiet. Når Carl I Hagen og sånn sprer populistiske holdninger og slikt og snur kappen etter vinden, det liker ikke jeg. Enkelte politikere som liksom tenker mer på å bli valgt enn å drive virkelig politikk.

(Professor humanistisk fag)

---

⁷³ En liberal holdning som jeg altså har vist ofte ikke strekker seg over ens egen dørterskel.

R: Nei, altså jeg er ikke veldig glad i folk som stemmer Fremskrittspartiet. I den grad jeg var klar over det ville jeg ikke like det. Det tror jeg nok altså. Og det sier jo litt om en slags verdi som ligger der, men... der vil være noen verdier som vil være. Jeg har en forretningsforbindelse, holdt jeg på å si, som gjør det. Og det har jeg problemer med altså, det har jeg. Og det er klart at hvis der er folk som for eksempel hadde et helt motsatt verdisyn enn det jeg har... så ville det vært vanskelig, det ville jeg ikke kunnet leve med. (Kommunikasjonsrådgiver)

Om personer med avvikende meninger fra en selv altså kan oppnå respekt dersom de fremstår med integritet, er det ikke dermed sagt at en kan ha vedkommende som venn dersom en befinner seg for langt borte fra hverandre i verdispørsmål. Kommunaldirektøren som til daglig fungerer som forvalter av velferdsstaten ga således også uttrykk for at han ikke kunne ha venner som avvek fra de for ham sterke og sentrale verdiene knyttet til det politiske systemet, eller som ikke støttet opp om dette i form av betalte skatter:

R: Ja, det er nå en ting at de rause i sin omgangsform, at de støtter deg når du trenger det, at de kan diskutere ting på en fordomsfri måte, det er noe som jeg setter stor pris på. Ja, at de deler også interessen for friluftsliv og slike ting synes jeg er okey. At de har rimelig de samme oppfatningene knyttet til vårt politiske system, og du var inne på skatt og slike ting, og at de har den samme oppfatningen som meg om hvordan velferdssamfunnet skal fungere. (Kommunaldirektør)

Informantene utmerker seg altså i retning av det som kan fremstå som samme politiske profil, med kan en hevde et sosialdemokratisk preg. En sterk profil som innebærer eksplisitt avstandtagen overfor de som fremstår å bryte for mye med denne.

4.3.3 Veldedighet

Gjennom deres positive syn på velferdsstaten, blant annet uttrykt gjennom skatteseddelen, var det da også mange av de intervjuede, typisk de som tjente mest, som ga uttrykk for at dette var en måte å kjøpe seg fri fra ansvar når det kom til veldedige disposisjoner utover dette i form av private pengegaver osv. Likefullt var det gjerne slik at en hadde fadderbarn gjennom ulike organisasjoner, noe typisk kona tok seg av, og en var med i ideelle organisasjoner som Amnesty osv. Når en ikke ser på dette som avlat for egen privilegerte posisjon,⁷⁴ fremstår dette heller som rene manifestasjoner av den form for humanisme en i utvalget står for. En humanisme med kan en hevde et visst forfinet og intellektuelt preg, - man støtter det globale prosjekt fremfor de mer hjemlige veldedige organisasjonene som gjerne folk flest i større grad

---

⁷⁴ Det var kun arkitekten i utvalget som brøt med denne oppfattelsen. Om også han bidro både privat og gjennom firmaet til veldedige organisasjoner, fadderbarn osv. tilføyde han at dette for dem ikke var nok; *"Ikke så mye at vi ikke har så dårlig samvittighet for å ha det så godt som vi har det"*. Dette utsagnet sammenfaller videre med min påstand om at det i gruppen av de gammelrike, som han representerer, og hos de med de lengste klassereisene en i størst grad er oppmerksom på sine privilegerte liv.

befatter seg med. Det var også slik at flere nærte stor respekt og beundring overfor personer som en opplever rent uselvvisk yter og ofrer av seg selv til nytte for andre som Shetlands Larsen, Dalai Lama, Kofi Anan, deres oppofrende barneskolelærere osv. Imidlertid var en selv gjennomgående svært skeptisk til tiggere og ga i all hovedsak ikke uttrykk for medfølelse med disse. Gatemusikanter derimot var en mer positivt innstilt overfor, da en her i større grad opplevde å få motytelser igjen. Altså kommer det også her til uttrykk hvor sterkt en i utvalget vurderer ytelse som en positiv verdi.

4.3.4 "Noblesse oblige"⁷⁵ - rikdom forplikter

For de aller rikeste i samfunnet derimot var en samstemt enige om at disse er underlagt et annet regime for gjensidighetsrelasjoner enn kun å bidra gjennom statlige pålegg om skatter og avgifter. Grupper, hvis representanters legitimitet og gode navn og rykte for utvalgets del også avhenger av de utviser et utvidet samfunnsansvar i form av en bevisst privat disponering av deres formuer til beste for fellesskapet, med motsats i det en i utvalget opplever som en demonstrativ mangel på omtanke⁷⁶:

R: Ja, jeg synes at... Griskhet og uærlighet ja, folk som bare tenker på egen vinning, og ikke tenker på helheten og. Det har jeg null sans for. Folk som bare er opptatt av å mele sin egen kake og ikke gi noe igjen, det.. Å høre på disse her milliardærene klage over utbytteskatt når de har hundre millioner på bok. Altså det er så jeg blir dårlig av å høre på det. Det er rett og slett.. jeg forstår jo at de betaler mye skatt så det er jo ikke det. Men altså de bruker jo ikke de pengene de har en gang. Altså da tenker jeg; du gjerne tenke det, men ikke si det, for da dummer du deg bare ut altså. (Direktør i det offentlige)

I så henseende var det flere som trakk fram de veldedige disponeringene Trond Mohn har gjort i Bergens regionen som et eksempel til etterfølgelse. For disse gruppenes del anser en det altså ikke som tilstrekkelig å yte og fordele deres rikdom gjennom skatter og avgifter, de må også bidra i form av private bidrag. Den ledende kulturformidleren understreket imidlertid at det ikke var det samme hva en i så måte bidrar med og til, - de kulturelle verdiene og grensene gjør seg også gjeldende på dette feltet:

R: [om Røkke og det han har oppnådd] Ja. Altså, jeg synes jo, ... han har jo hatt tilløp til å ville gjøre ting, og sånn, men.. men.. jeg skulle ønske at han hadde.. med så.. eh stor økonomisk makt kunne ha vist litt vei i retning av hvor det er noe mer varig enn en fotball stadion i Molde altså... hvor statsministeren kan ha med seg sine venner.. (latter)

R: [...] Men hvis en sammenligner han med en del andre, som også har kommet til penger relativt fort. Sant, da ser vi jo at de har da kanskje gått i andre retninger. Rolf Stenersen for eksempel som gjennom aksjespekulasjoner og slikt på 20 – 30 tallet bygde opp en stor formue.. Og som investerte dette i

---

⁷⁵ Disse ordene stammer fra hertug de Lévis fra 1808 og henspiller på en mangel på dannelse som i våre dager kan oversettes til "rikdom forplikter".

⁷⁶ Også i dette henseende vil jeg hevde at en i utvalget skyver grensene for det og de høyverdige oppover, for å unngå denne klassifiseringen selv.

fremtiden for våres smak. *Det er veldig store ytterpunkter her, som Røkkeløkka og Stenersenmuseet.*
(min utheving). (Ledende kulturformidler)

Altså tillegger en i utvalget de økonomiske elitene et personlig ansvar for å bidra til det gode samfunn, i samsvar med informantenes dannelselse, utover å bidra gjennom velferdsstatens etablerte institusjoner.

4.3.5 De som utnytter systemene som forurensende kategori

Det er da de som på tross av deres potensial ikke yter sitt til fellesskapet, som vist i kapitlet omkring de sosioøkonomiske grensene, en i utvalget særlig trekker grenser overfor. En trekker altså grenser overfor de som ikke arbeider, men som i stedet oppfattes som om de utnytter velferdsstatens systemer, implisitt grupper som representerer lavere klasser og andre etniske kulturer:

I: Sånn som innvandrere, det er en gruppe mange har pekt på. Hva føler du overfor dem?

R: (Kremter og tar litt sats) Det går vel ofte gjennom hodet mitt at hvorfor er de her. Altså de der som lager så mye kvalm. Vi har jo en del av de i straffesaker for eksempel. Så... jeg har stor sympati for de innvandrene som kommer hit fordi de trenger å komme hit og som gjør en fornuftig og hederlig innsats, men de som kommer hit for å suge mest mulig ut av oss, før de blir hevet ut igjen, de har jeg ikke noe til overs for. Og det er mest dem vi møter i retten.

I: Du har svart litt på det, men er det noen menneskegrupper som vekker en form for sinne eller avsky hos deg?

R: ... *Uærlige folk, folk som prøver å utnytte systemet, utnytte andre mennesker, tenker bare på seg selv.* (min utheving) (Dommer)

Den henvisning til "systemet" og "utnyttelsen" av dette som dommeren her kommer med er altså symptomatisk for intervjuene. Ikke bare knytter en disse begrepene til de lavere lag, men også opp mot hvordan en forholder seg til systemet med hensyn til hvordan en driver ens næringsvirksomhet. I så måte viser en til hvordan enkelte også her "bruker" systemet og tøyser det i det lengste. De bryter gjerne ikke loven i seg selv, men de bryter med for dem grunnleggende verdier som likhet, rettferdige spilleregler, å yte og levere noe for pengene, snarere enn å gå via snarveier osv. kun med tanke for seg selv og for egen vinnings skyld. I så henseende fremgår det imidlertid tydelig at en har et ambivalent forhold til de som befinner seg innen "systemene", men utnytter og presser dem til det ytterste. Så lenge det ikke er direkte brudd med loven fordømmer en ikke slike handlinger helt, men en gir tydelig til kjenne at en ifølge egne moralske standarder ikke finner denne "bruken" legitim. I så henseende uttrykker også flere av informantene et tvisyn overfor Røkkes "metoder" og bruk av systemet på den ene siden og hva han har klart å skape på den andre siden. En understreker

at en ikke er misunnelig på hans suksess, men fremhever til stadighet hans bruk og utnyttelse av systemet og av de mulighetene som ligger der:

R: [om Røkkes suksess] Nei, altså jeg orker ikke å være misunnelig på sånne ting så det der heller. Det gjør jeg ikke. De utnytter et system som er der så.. (Rekrutterer)

Altså er det ikke nødvendigvis hva en kan tilføre den bedrift, institusjon en arbeider ved osv., men også hva en kan bidra med av nytenking og verdiskaping og den sosiale betydning av deres arbeid av stor betydning for hvordan informantene vurderer deres arbeid. Arbeidet gis således en betydning utover ens egeninteresser, som videre fremstår som en viktig del av hva en i materialet tillegger det verdige liv. I så måte representerer personer som driver næringsvirksomhet kun med tanke på å berike seg selv personer en overhodet ikke ønsker å assosieres med. I beskrivelsene av disse nytter en så karakteristikker som griskhet, nærsynthet, utøvelse av manglende samfunnsansvar osv. Karakteristikker en ofte tillegger de nyrike.

4.4 Oppsummering

Likeverd forplikter - Autentisitetens etikk

”Bare dersom jeg eksisterer i en verden der historie, naturens krav, mine medborgeres plikter, kall fra Gud eller noe annet av tilsvarende karakter, har avgjørende betydning, er det mulig å definere en egen identitet som er mer enn triviell. Autentisiteten er ikke fiendtlig til krav som har sin opprinnelse hinsides selvet, den forutsetter slike krav.” (Taylor 1998 : 53)

Oppsummerer en de moralske grensene er det for utvalgets del da slik at en ser ned på de falske, de uærlige, de som ikke sier tingene slik de er, eller står for det de mener, de uten integritet og mennesker med lav moral, som ikke arbeider, som ikke yter sitt til samfunnet gjennom skatter eller på andre måter, de som lever kun for seg selv, som ikke gjør så godt de kan, ”som mener samfunnet skylder dem et liv” og som ikke innordner seg samfunnets lover og regler. Videre er det tydelig at en uttalt vurderer oppslutning om verdier som likeverd og støtte til en sterk velferdsstat som indikatorer på moralsk karakter. Således befinner utvalgets moral seg i et spenningsforhold hvor den individualisme en gir uttrykk for på flere områder på den ene siden må balanseres opp mot ens ansvar og forpliktelser overfor samfunnet og kollektivet på den andre siden. Forpliktelser overfor noe utenfor dem selv som er så sterke at

de som ikke oppfyller disse faller utenfor og defineres som mindre verdige, - likeverd forplikter.

I "autentisitetens etikk" (Taylor : 1998) legger filosofen Charles Taylor frem en etikk tilpasset det moderne samfunnet: Det gode liv er et liv hvor det gies rom for at den enkelte skal få realisere seg selv innenfor rammen av et større kollektivt fellesskap som både gir tilhørighet og stiller krav, hevder han. Når det moderne samfunn legger vekt på at begge disse motivene skal være tilstede samtidig kan det imidlertid kun utvikles et godt liv for den enkelte og for samfunnet, - dersom det er en likeverdig balanse disse motivene imellom, konkluderer han (Taylor : 1998).

Langt på vei synes informantenes identitet og oppfattelse av det gode liv dermed å være i tråd med denne etikken. Det gode liv for dem er på den ene siden avhengig av den unike personens anledning til å realisere seg selv. Særlig gjelder dette i arbeidslivet, og en viser således til betydningen av konkurransementalitet og fremhevelsen av en selv og egen person både her og på idrettsarenaen. Samtidig som det gode liv altså må vektes og balanseres opp mot kollektivet og det globale fellesskapet som ytre betydningsgivende horisonter. - For utvalgets del fremstår det imidlertid som klart at individet likefullt går av med seieren i dette spenningsforholdet.

5. Oppsummering og teoretisk tilbakeblikk

5.1 *Borgerskapets diskre sjarme*

Ser vi så først på hovedmålsettingen med denne oppgaven, å studere hvilke verdier og verdsettinger som gjør seg gjeldende innen et representativt utvalg av den øvre middelklassen i Bergen og deres livsstil både bekrefter, avkrefter og utfyller mine funn, tidligere forskning og ”velkvalifiserte synsinger” omkring disse temaene.

Når det gjelder de sosioøkonomiske grensene og i det hele det sosioøkonomiske feltet var informantenes ofte totalt manglende vedkjennelse av deres posisjon, makt, suksess, eller overlegenhet andre det mest oppsiktsvekkende. En oppfatter da heller ikke de sosioøkonomiske aspektene som uttrykk for det ønskverdige eller hvor suksessfull en er. Likevel har jeg vist hvordan informantene hovedsaklig omgås personer som er objektivt like dem selv med hensyn til sosial status, økonomisk situasjon, forbruksmønster osv. og hvordan dette innebærer grenser overfor andre grupper. En bosetter seg i middelklasseområder, vanker i kretser forbeholdt de få osv., og ikke minst gir en til kjenne et overordnet fokus på ytelse og produksjon fremfor konsum. Videre har jeg vist hvordan en, på tross av ens manglende evne/vilje til å sette ord på disse grensene, på ulike måter distanserer seg fra personer som ikke oppleves som objektivt lik med hensyn til etnisk/kulturell bakgrunn og de uverdige representanter for de lavere lag, dvs. de personene som, til tross for deres potensial, ikke bidrar til samfunnets verdiskaping. Utvalgets fokus på objektiv likhet på det sosioøkonomiske området innebærer i praksis altså klare grenser overfor de som ikke er like.

På det kulturelle området derimot fremstår de symbolske grensene i en tydeligere form i intervjuene for seg og de lar seg abstrahere i klart definerte kategorier. Informantene fremsto også i større grad både som bevisst og villige til å la disse komme frem under intervjuene. Fremfor alt viste det seg da at det er gjennom deres stillinger, akkreditert dem gjennom utdanning, og det arbeid de der gjennomfører at informantene føler seg på høyden, eller overlegne. Det er her de yter, produserer og leverer. Pragmatiske nytte og markedsorienteringer som jeg har argumentert for også ligger under deler av deres videre kulturelle verdsettinger, deres syn på utdanning, deres iøynefallende produksjon osv. Videre har jeg argumentert for at informantenes vide kulturelle preferanser, kosmopolitiske

holdninger, osv., i norsk kontekst, klart innebærer assosiasjoner til det høyverdige eller det høykulturelle. En argumentasjon på bakgrunn av mine funn som stemmer dårlig overens med Nicolaysens tese om den norske middelkulturen, eller det en internasjonalt omtaler som en altetende omnivore kultur. Høykulturelle assosiasjoner også informantene er bevisst, men som en toner ned betydningen av bl.a. i form av en uttalt toleranse. En toleranse som i kombinasjon med deres vidt definerte høykultur kanskje nettopp har blitt forvekslet med middelkultur eller omnivore. De kulturelle grensene fremstår dermed, i sum, altså som mindre preget av den forestillingen om objektiv likhet som en finner på det sosioøkonomiske området i utvalget. De er tydeligere, mer indre sammenhengende definerte og dermed sterkere enn de sosioøkonomiske grensene.

Det er imidlertid de moralske grensene som har vist seg å være sterkest i utvalget, de er tydelig definerte av informantene selv og de går igjen hos alle informantene. For total aksept som likeverdige individer er det da opp mot individet først og fremst knyttet et forpliktende ansvar både overfor seg selv og samfunnet og kollektivet. Forpliktelser knyttet til å utnytte ens potensial gitt ved livets begynnelse, til arbeidsinnsats, til betalte skatter og støtte til velferdsstaten. Forpliktelser som dersom de ikke overholdes medfører sterk fordømming og som sanksjoneres i form av eksplisitt ekskludering.

Likhetsidealets dominerende stilling i materialet, som i aller høyeste grad bunner i moralske verdier, utgjør dermed en svært viktig støtte for Lamonts fremheving av relevansen av å studere de moralske aspektene for seg. De moralske aspektene spiller en selvstendig rolle, som et mål i seg selv, i informantenes verdsettinger. Denne studien støtter dermed den kritikk Lamont retter mot Bourdieu som altså tenderer å overse de moralske aspektene i sin vektlegging av kulturell stil i sine forklaringer av klassenes reproduksjon.

5.2 Sammenligningen med Lamonts funn

Sammenligner en så mine funn med Lamonts funn i henholdsvis Frankrike og USA, er det ikke mulig å plassere mine informanters verdsettinger, til tross for enkelte klare likheter, med selvfølgelighet i hverken den ene eller den andre leiren.⁷⁷ På den ene siden finnes der klare

---

⁷⁷ Denne sammenligningen kunne vært gjort mer nærgående under analysen, særlig mht. det komparative i hennes og mine informanters selvpresentasjon, noe som på enkelte områder kunne tydeliggjort mine poeng. Dette ville imidlertid utgjort en tilleggsdimensjon i analysen som jeg underveis fant vanskelig å følge opp.

paralleller, mens det side om side også eksisterer vesensforskjeller som må forklares ut fra den norske konteksten.

5.2.1 Likhetene

For det første er det altså de moralske grensene som er sterkest i mitt materiale. I deres innhold låner disse trekk fra de verdsettinger en finner både i USA og Frankrike. Dog, eksisterer det ett stort skille med tanke på den støtte en her, til forskjell fra i USA, men i likhet med Frankrike gir til en sterk velferdsstat. Som i USA ser en da ned på de falske og uærlige, de som ikke arbeider, de som mener samfunnet skylder dem et liv og som ikke innordner seg lover og generelle normer. I de grensene som i praksis dermed trekkes overfor representantene for de lavere lag skiller en imidlertid mellom de verdige, de som arbeider og yter sitt og som forholder seg til samfunnets normer, - og de uverdige, dvs. de falske og uærlige. Samtidig ser en også, som i Frankrike, ned på de som mangler integritet og som mangler solidaritet. Da de moralske grensene i mitt utvalg fremstår å bygge på de grensene Lamont finner i både USA og Frankrike kan dette tyde på at de moralske grensene her er sterkere enn hva de er i disse landene hver for seg.

Som Lamont fant i både USA og i Frankrike er det også i mitt utvalg tydelig at en vurderer moralsk karakter ut fra de holdninger en viser på arbeidsplassen. Også her er det tydelige fellestrekk med hvordan en i USA vurderer en sterk arbeidsorientering som viktig for moralsk karakter, og det er de samme moralske karakteristikkene som gjør seg gjeldende også i mitt utvalg. En vektlegger kompetanse og arbeidsetikk med tilhørende assosiasjoner og aktive verdier som konkurransementalitet, individualitet, integritet, vilje, engasjement og fleksibilitet. Videre finner jeg i utvalget en tydelig parallell til de som en i USA omtaler som phonies i den distanse en viser overfor brautende personer og personer som ikke har så mye å fare med faglig, - de som fremstår som noe annet enn det de er. På den andre siden finner en ikke i mitt materiale det fokuset som en tillegger konfliktunngåelse på de amerikanske arbeidsplassene, snarere er konflikter å anse som både produksjons og karrierefremmende hos mine informanter.

Også med tanke på de kulturelle grensene befinner mine funn seg nærmere USA enn Frankrike. For det første er det en slående likhet i den pragmatiske, anti-intellektuelle betydning en i USA tillegger kunnskap, kultur og dannelse. Dette avspeiler seg også i at

fortrolighet med høykultur for mine informanter, som i USA, ikke fremstår som utelukkende positivt. Selv der hvor en tydelig tilkjennegir en slik fortrolighet understreker en dermed at en nødvendig vil virke pretensiøs (og dermed bryte med det folkelige) og at de andre får gjøre som de vil. Dette viser seg også ved at en, som i USA, overhodet heller ikke tillegger raffinement noen autonom rolle på arbeidsplassene. Dette kan tyde på at den konkrete kompetansen og moralske karakter på arbeidsplassen delvis tar den rollen som raffinement spiller på de franske arbeidsplassene. Jeg finner heller ikke de samme koblinger som i Frankrike mellom den moralskfunderede humanismen og den humanistiske kultur, dvs. fra kulturelle statussignaler.

De sosioøkonomiske grensene har altså også vist seg å være viktige i mitt materiale, i sterkt samspill med og underlagt særlig de moralske grensene, men også de kulturelle. I så måte er hverken makt eller penger mål per se. Gjennom ens dannelse skal en snarere altså utvikle et overordnet sett av moralske verdier, som er målet i seg selv. Verdier som i vesentlig grad domineres av likhetsidealet. Bare dersom ens verdier fremstår i tråd med likehetsidealet kan en da med verdighet stå frem som sosioøkonomisk vellykket. Altså kan en si at sosioøkonomisk suksess i form av høy lønn, materiell velstand osv. er underordnet ytelsesaspektet, ønsket om personlig utvikling og herigjennom samfunnsmessig utvikling. Som i USA er moralsk karakter på arbeidsplassen et karaktertrekk som er dobbelt verdsatt da det leses som uttrykk både for sosioøkonomisk og moralsk renhet. Således fremstår den riktige sosioøkonomisk suksess, dvs. den som gir anerkjennelse og verdighet, som en sekundær faktor, men likevel i konsekvens mål både på i hvilken grad en kan sies å ha lykkes og hvorvidt en er å regne som et verdig menneske i materialet. Hvor sterkt dette vektlegges viser seg gjennom den sterkt ekskluderende funksjon likhet som likeverd viser seg å ha overfor de nyrike, uten denne dannelsen, på det sosioøkonomiske området.

Sett under ett vil jeg dermed si at en i denne gruppen i all hovedsak vurderer menneskers verdi utfra hvorvidt en er personer med prinsipper, som ser på ærlighet i all ens fremferd som essensielt. Videre kritiserer en mennesker som kun lever for seg selv. Altså er det de moralske grensene som virker å være sterkest. Det er likevel ikke å komme utenom at både de sosioøkonomiske og de kulturelle grensene også spiller en sentral rolle da det er på disse arenaene en ofte finner de moralske grensenes manifestasjoner og uttrykk, som bakenforliggende, men selvstendig faktor. Blant annet har en i utvalget i hovedsak venner med høyere utdanning eller venner som en er noenlunde likestilt økonomisk, med de samme

holdningene til forbruk, de samme materielle preferansene osv., og en foretrekker venner med noenlunde samme interesser og grunnleggende verdier. Således kan de ulike formene for grensetrekking i utvalget, med tilhørende distinksjoner, sett i sammenheng, bidra til å bevisstgjøre de ofte ubeviste og vanskelig tilgjengelige assosiasjonene som gjør det mulig å snakke om og intuitivt å forstå hva en mener med gruppen den øvre middelklassen.

5.2.2 Vesensforskjellene

Vesensforskjellene mellom Lamonts og mine funn, sett under ett, er det da altså det manglende språk informantene viste seg å ha når det kom til å snakke om status eller klasser, da likhetsidealet forbyr dem å snakke om forskjeller og eksklusjon i hierarkiske termer. Et ideal som fremstår å prege både deres selvbilder og livsverdener. I dette ligger ikke at de ikke er oppmerksomme på sosiale forskjeller i seg selv, men de er hverken vant til å plassere seg selv i det sosiale hierarkiet eller å snakke om dette på en åpen og bevisst måte da en i det daglige heller underspiller enn fremhever ulikhet. Konkret gir dette seg utslag i at der hvor Lamonts informanter både i USA og Frankrike tydelig opplever og er bevisst at der finnes forskjeller, som er stolt over å være rik på verdslige verdier eller innflytelse som i USA, eller som i Frankrike er stolt å være en kulturell snobb, - og med stolthet og selvfølgelighet plasserer seg i et samfunnsmessig hierarki som den øvre middelklasse, synes dette fremmed og problematisk for mine informanter. Advokaten, som jeg så ofte tidligere har henvist til, oppsummerer også i så måte informantenes vurderinger omkring seg selv mht. egen klassetilhørighet og spørsmålet om klasser generelt i en norsk kontekst:

R: Det har jeg ikke reflektert noe over. Men som jeg sa til deg på telefonen, jeg synes jo det høres spennende ut, det er et spennende begrep som jeg ikke har reflektert noe over egentlig. Har liksom aldri følt meg som noe verken her eller der jeg. Jeg har aldri oppfattet meg selv som noe som helst rik. Jeg er langt ifra rik nå. Men jeg har fått det bedre økonomisk. Jeg har bedre råd enn vi hadde før. Men det endrer på en måte ikke min oppfatning av hvor jeg hører hjemme. Mulig at det er noe sånn sosialdemokratisk i disse flokkene her, men den likhetstanken tror jeg på. Jeg ser jo, utdanningsmessig og sånn så kjenner jeg mange som har også høyere utdanning. Men jeg er jo ikke dum jeg ser jo at inntektsnivået er høyere enn gjennomsnittet, det gjør jeg. (Advokat)

Denne manglende refleksjonen og manglende oppfattelsen av seg selv som en privilegert gruppe fører til de mange paradokser, ambivalenser og inkonsistente meningsinnhold som oppstår idet informantene etter å ha fortalt om deres privilegerte liv, deres klare verdsettinger og de, mer eller mindre tydelige, nivelleringene som her kommer frem, i neste omgang virker å være disse fremmed når det kommer til status og klasse. En fremstiller ikke bare seg selv som lik alle andre, men hele det norske samfunnet som preget av likhet. I denne

konstateringen mener jeg ikke å sette spørsmål ved informantens intelligens og vurderingsevner, den er det langt fra noe i veien med. Dog, medvirker deres manglende refleksjonsnivå og språklige repertoar mht. forskjeller i det norske samfunnet og egne posisjoner til at de utvilsomt ofte setter seg selv i et mindre fordelaktig lys. En får da den paradoksale situasjonen at det som utvilsomt må sies å utgjøre en elite i det norske samfunnet går inn under den tidelen av befolkningen som mener Norge ikke er et klassesdelt samfunn. Dette må også settes i sammenheng med informantenes nesten totale manglende språk for å vurdere deres utdanning, deres kultur og dannelse hverken som distingverende eller høyt verdsette faktorer i seg selv. Videre må det også sees i sammenheng med deres nesten utelukkende vektlegging av økonomi i spørsmålet om klasse, som de for egen del da heller ikke opplever kvalifiserer dem til å rubriseres som den øvre middelklassen. Det økonomiske aspektet var i utgangspunktet da heller ikke tenkt å være en sentral variabel i mitt arbeide. Idet de store paradoksene gjorde seg gjeldende under intervjuarbeidet ble det imidlertid vanskelig, for ikke å si umulig, å komme utenom dette aspektet, da det nettopp særlig var sett opp mot deres økonomiske situasjon at paradoksene i materialet ble så slående.

5.3 Likhetsidealet – i en sosialdemokratisk eller konservativ form?

Uklarhetene og ambivalensene i materialet og informantenes grenser og verdsettinger fikk da altså også først mening og konsistens når jeg så dem opp mot den særegne norske tanken om likhet, uttrykt i Gullestads tese omkring ”likeverd som likhet” som en moralsk nøkkel til forståelse av den særegne norske kulturen, og dennes iboende motstand mot hierarkisering. En tese hun hovedsaklig altså bygger på studier i de lavere lag, men som jeg altså har vist i aller høyeste grad gjør seg dominerende også i mitt materiale fra den øvre middelklassen.

5.3.1 Den folkelige symbolmakt

Likhetsidealets aspekt omkring folkeligjøring har da for det førte vist seg som et aspekt informantene på de aller fleste områder må forholde seg til. En kan snakke om en ”folkelig symbolmakt” over middelklassen, særlig i de rent ytre uttrykk. Til forskjell fra middelklassen i Bourdieus analyser av det franske samfunnet, som blant annet Mehren i diktet ”Middelklassen” presentert innledningsvis også overfører til den norske middelklassen, er det i mitt materiale altså ikke slik at informantene strever oppover mot en overklasse som har symbolmakt over dem. Her opplever en snarere, som Mehren delvis korrekt beskriver, et krav

og et press nedenfra om å fremstille seg selv som folkelig skal en vinne og beholde ens legitimitet. Dette er noe alle vet om og noen (særlig den gamle middelklassen) har også internalisert dette i form av et ønske om ikke å fremstå som eliter, men som nøkterne representanter for folk flest.

5.3.2 Sosialdemokratisk nøkternhet?

Det kunne da også virket tilforlatelig å hevde at informantenes verdsettinger fremstår som preget av sosialdemokratiske verdier som nøkternhet⁷⁸ eller folkelighet, slik andre før meg har hevdet (feks. Lien mfl. og Tangen i Blindheim m.fl. 2004 : 252). Dette ville i så tilfelle altså vært i samsvar med hvordan en selv legger vekt på å fremstå. En fremstilling jeg i dette arbeidet har argumentert for i beste fall representerer et skinn. Skinnfremstillinger som sett i sammenheng jeg vil hevde ikke bare jeg, men også store deler av de en forsøker å folkeliggjøre seg overfor, folket eller folk flest, også gjennomskuer - og til tider kanskje også finner latterlig slik Mehren også tar til orde for. Det kan i så tilfelle kanskje argumenteres for at avstanden mellom mine informanter og rørleggerne, bussjåførene, murerne, bilmekanikerne osv. synes å være kortere enn hva den er disse gruppenes ståsted. I så tilfelle blir dette for det første et spørsmål om hva en legger i et slikt begrep. Er det nødvendigvis mer nøkternt, eller folkelig, med seilbåt enn cabincruiser, eller ferier til fjerne og ukjente himmelstrøk fremfor dyre biler, opera og klassisk musikk fremfor svensktopp og rock? Eller for å spørre på en annen måte, blir seiling eller ferier til Vietnam, Burma, eller en Saab til samme pris som en Mercedes, opera osv. av "folk flest" oppfattet som spesielt folkelig? Dette er spørsmål som for det første avhenger av hvor en selv står og hvilke konnotasjoner en tilegger de ulike preferansene? For det andre må en spørre hva denne kulturen i så tilfelle er nøktern i forhold til, og hvor konsekvent er den i så tilfelle?

Mitt materiale tyder da altså på at det særlig er de ytre, mest synbare uttrykkene som klær, bil, bolig, osv. som i så måte måtte kunne fortjene denne karakteristikken, men heller ikke her er jeg overbevist. Det dreier seg i mange tilfeller kun om et skinn av nøkternhet eller folkelighet, som likefullt også inneholder klare distinksjoner som appellerer til ens egne og dertil tilhørende grensedragninger overfor det folkelige. Og ser en på deres forbruk sett i sin helhet vil jeg hevde at nøkternhet eller folkelighet er direkte misvisende. Snarere mener jeg det er, de for utvalgets del "fornuftige", og diskuré, men likefullt luksuriøse og kvalitetsfylte, og ofte

---

⁷⁸ Med nøkternhet siktes i denne sammenheng til assosiasjoner som måtehold og enkelhet.

langt fra folkelige disponeringene som er verdsatt. Samtidig som preferanser som i de folkelige lag inneholder typiske statuskonnotasjoner, som Mercedes, store båter og hus, i materialet derimot blir tillagt negative betegnelser som sløseri og egoisme. Verdier skal forvaltes med en distinkt kultur, med en distinkt motivasjon og mening. Dette betyr dermed altså ikke at en ”snobber nedover” slik flere før meg har hevdet (Lien m.fl. : 2001), men at en snobber på den riktige, verdige måten, eller befinner seg innen det en kan kalle det dannede ideal, i denne gruppen. Det manglende språklige repertoar en har for å gi til uttrykk sosiale forskjeller som informantene tross alt er oppmerksomme på, fører dermed altså til at de dels ”(for)nekter” disse, som når de uverdige gruppene i de lavere lag faller utenfor i deres beskrivelser av de norske status og klassehierarkiene, og dels omgår gjennom folkeligjøring å la disse komme til uttrykk.

5.3.3 En sosialdemokratisk legitimering av det verdikonservative

Til forveksling kan informantenes verdsettinger, deres liv og laden da også, som en konsekvens av likhetsidealet altoverskyggende innflytelse på informantenes liv, som tidligere antydte altså forveksles med og gi disse en sosialdemokratisk drakt. Både gjennom de beskrivelsene en under intervjuene ga av hvordan en lever sine liv som folk flest, de verdier en her la for dagen med hensyn til deres fokus på likeverd, deres positive holdning til skatter og velferdsstaten osv. var det fra første stund slående hvordan en nettopp ville gi dette inntrykket. Et inntrykk jeg underveis i arbeidet hvor jeg både har vurdert intervjuenes indre konsistens og vurdert dem opp mot en større samfunnsmessig kontekst, likefullt ikke med min beste vilje har fått til å stemme.

Min påstand er da at det sosialdemokratiske preg det unektelig er over intervjuene både må sees i sammenheng med likhetsidealet og dets manifestasjoner i form av de særegne politiske strukturene her i landet. De politiske strukturene i Norge, og Norden for øvrig, sammenlignet med andre vestlige land, er nettopp særpreget i den forstand at selv høyresiden har et markert sosialdemokratisk preg, hvor velferdsstaten er blitt et politisk fellesgods. Dette er blant annet av statsviteren Tor Bjørklund blitt omtalt som ”den nordiske tredje vei”. En vei som kjennetegnes av dens overordnede fokus på ”redistribusjon” og hvor velferdsstaten også er likelydende med produksjon (Bjørklund : 2005). Dette er en strukturell faktor som også sammenfaller med mine informanters verdsett, deres altoverskyggende fokus på ytelse og produksjon. Her kan en også hevde å finne deler av forklaringen på den støtte en viser overfor

velferdsstaten. En moralsk dimensjon ved det norske politiske rom jeg opplever som nærmest fraværende innen fremstillingen av likhetsidealet slik det har blitt presentert i forskningen til nå.

Til forveksling kan det da altså, som for utvalgets del, virke som om vi alle er blitt sosialdemokrater har enkelte antydnet. Hva utvalget angår vil jeg imidlertid hevde at dette ikke er tilfellet. Snarere vil jeg hevde at utvalget fremstår som tydelig verdikonservativt, kun ikledd en sosialdemokratisk drakt i den hensikt å legitimere deres konservative/liberale verdier og interesser.⁷⁹ Dette ble særlig klart for meg etter å ha studert ulike tekster av den politikeren som ble trukket frem flest ganger under intervjuene som en man beundret og hadde som forbilde, tidligere Høyreleder Kåre Willoch. I artikkelen *ledelse etikk og samfunn* (Willoch : 2005) tar han til orde for eksakt de verdier som så tydelig fremtrer som herskende blant mine informanter som ”nødvendig for å oppnå det gode samfunn”. Verdier han eksplisitt omtaler som ”verdikonservative” forsvar for ”markedsøkonomien og kapitalismen”. Dette gjør han videre nettopp ved å ta til orde mot de han omtaler som de ”nykonservative”, eller i denne oppgavens termer de nyrike eller nyliberalistene: *”Vi er i ferd med å få en overklasse der mange av de mest synlige både ved grådighet på andres bekostning, og ved et ukultivert og miljøskadelig overforbruk, undergraver den solidaritet og det samhold, den følelse av ”å være i samme båt”, som det gode samfunn er avhengig av”*. En grådighetskultur blant enkelte ledere han omtaler som et av kapitalismens største uløste problemer, da de nettopp i kraft av deres synbarhet, eller ekshibisjonisme, ”bryter ned den tillitt til ledersjiktet som samfunnet er avhengig av”. Med henvisning til hvordan en i det gamle Rom under Keiser Augustus opplevde ”et moralsk forfall som spredte seg fra overklasse til andre lag av folket”, viser han her så til sist til hvordan; ”deler av overklassen undergraver de samfunn de burde tjene.” Herigjennom tar Willoch dermed også til orde for og tilkjennegir den referansemakt overklassen har for resten av befolkningen. En gruppe som mitt utvalg opplagt må kunne sies å representere, selv om de altså tenderer å underkommunisere eller å fremstå som svært fremmed overfor denne makten selv. I kraft av deres moralske standarder fremstiller han disse som et slags samfunnets lim (Willoch : 2005).

---

⁷⁹ Dette bildet kunne muligens vært annerledes dersom utvalget i større grad også hadde representert gruppen av de nyrike. Av ulike grunner, som jeg vil kommentere i metodekapittelet, er dette en gruppe som det skulle vise seg var vanskelig å fange opp i rekrutteringen av utvalget. Samtidig må det understrekes at det også er vanskelig å vite/definere hvem denne gruppen er. Studien hadde i sin eksplorative start heller ikke en strategi om å fange opp denne gruppen særskilt. Relevansen av å fange opp denne gruppen ble i så måte tydeligere etter hvert som analysen skred frem. Ved i større grad å ha fanget opp disse ville jeg blant annet kunnet studert om det eksisterte tilsvarende grenser i denne gruppen overfor det ”konservative” utvalget jeg altså har endt opp med.

Dette forsvaret av det verdikonservative er altså slående likt de verdier en i materialet legger for dagen. De symbolske grensene gjør seg sterkest gjeldende der hvor likhetsideologien settes på prøve. Likhetsideologien og med den "folkeligjøringen" gjør seg altså i materialet særlig gjeldende der hvor informantene presenterer seg på arenaer hvor deres liv og verdsettinger gjør seg gjeldende overfor andre enn deres egne, dvs. overfor folk flest. Dette viser seg for det første altså gjennom den sterke vektlegging av folkeligjøring som gjør seg gjeldende på det sosioøkonomiske området, som jeg altså ser tydelig i sammenheng med de sosioøkonomiske grensenes synbarhet. For det andre vil jeg hevde dette også ligger under for den i stor grad åpne avstandtagen en så i neste omgang viser overfor folk flest på det kulturelle området. Dette da ens kulturelle verdsettinger i stor grad kan holdes for en selv, eller kun tilkjennevis overfor mennesker som deler deres verdsettinger og de grenser en trekker overfor det konforme og med det folk flest. Grenser som videre paradoksal nok, i seg selv, kan medføre at likhetsideologien settes på prøve, dersom de blir uttalt. I dette aspektet vil jeg hevde å finne mye av årsaken til de subtile former utvalgets distinksjoner og grenser antar både på det sosioøkonomiske og det kulturelle området. Videre passer dette fullstendig overens med den distanse en i utvalget viser overfor de nyrike. Gjennom deres udannede forbruk, deres demonstrative fremvisning av kulturell kapital de har for lite av, og deres demonstrative manglende omtanke for andre bryter de nyrike, eller de nykonservative, dermed med dette konservative likhetsidealet til fordel for er rendyrket liberalisme. De nyrike representerer det Willoch omtaler som en kapitalisme til for kapitalistene, og ikke til beste for samfunnet, og en markerer av den grunn klart avstandtagen til dem. Eller sagt på en annen måte kan en hevde de truer med å avdekke dette likhetens slør som en i materialet kan hevdes å gjemme seg bak i den hensikt å legitimere egen posisjon. Brytes denne legitimeringen av deres posisjoner, som samfunnets lim, opplever en det som truende for hele samfunnsordenen.

5.3.4 Likhetsidealet liberale dreining

Funnene i mitt materiale støtter dermed til fulle Lien med fleres (Lien m.fl. 2001 : 25 – 26) påstand om at likhet i dag fortsatt er viktig, men at det i dag i større grad enn tidligere også erfares i langt større relasjon til individuell ytelse enn sosialdemokratiske verdier som konformitet og resultatlikhet. Jeg konkluderer dermed med, med utgangspunkt i mitt materiale, at den form likhetsidealet antar i materialet, representerer det en kan omtale som likhetsidealets liberale dreining.

For det første har jeg altså vist hvordan en, på tross av det tilsynelatende fokus en har på objektiv likhet på det sosioøkonomiske området, tydelig tar avstand fra det konforme på det kulturelle området. Videre har det fokus utvalget retter mot individets forpliktende ansvar til å yte, både overfor seg selv med hensyn å utvikle sine evner og potensial, til å ta ansvar for eget liv og ikke minst gjennom dets forpliktelse til å yte sitt overfor samfunnet, til å være ansvarlige, lovlydige samfunnsborgere som er gjennomgående i informantenes verdsettinger, vist seg å være en underliggende rød tråd i informantenes livsverdener, deres verdsettinger og symbolske grenser. Resultatlikhet kan med nødvendighet da ikke bli sluttproduktet, og det fremstår tydelig heller ikke som ønskverdig for informantene. I spørsmålet om klassebegrepets relevans kom arkitekten, som altså var en av de få som fremsto som bevisst egen posisjon, implisitt selv inn på disse endringene i det norske samfunnet idet han pekte på endringene fra egen oppvekst hvor sosialdemokratiske verdier og solidaritetsprinsippet var mer fremtredende. Verdier han finner vektige i seg selv, men som han ser er uforenlige med egen situasjon og sosiale plassering:

I: Det å snakke om klasser i det hele tatt, blir det litt feil for deg? Altså her i Norge.

R: Det... Jeg hadde studietiden min i (.....) og der hadde vi også sosiologi. Og det første vi lærte om der var klassesystemet. Men da var jo Norge mer sosialdemokratisk. Solidaritetsprinsippet og alt det der var mye sterkere hjemme så det da reagerte vi veldig sterkt på den måten vi lærte. Vi lærte om små forskjeller på de forskjellige nivåene og det var jo mye mer fininndelt der, enn det er her da. *Men, så sånn sett så synes jeg nok kanskje at et klasseløst samfunn, i seg selv, burde vært viktig. Men nå er jeg nå flasket opp med det og trives for så vidt godt i det miljøet jeg er i.. Så sånn sett er det nok dobbeltmoral (forsiktig latter).* (min utheving) (Arkitekt)

Det var imidlertid forsikringsmegleren, også med fortid som Høyrevelger, som i dag har partibok i Arbeiderpartiet, som eksplisitt skulle gi til orde for dette synet. En skal i utgangspunktet gis de samme muligheter, men resultatet kan ikke bli likt for alle:

R: [Hva som initierte hans overgang fra Høyre til DNA?] [...] Fordelingspolitikk er viktig, *at folk har like muligheter synes jeg er viktig, men at fasiten kan ikke bli lik for alle. Det er helt åpenbart, det ligger i kortene.* (min utheving). Men at folk har mest mulig like muligheter at alle skal ha en fair sjanse, uansett sosial og kulturell bakgrunn. Det er viktig.

(Forsikringsmegler)

Forsikringsmegleren begrunnet da også sitt skifte av politisk ståsted i sin større identifisering med lederne i Arbeiderpartiet. Sett opp mot den høyredreining som flere da nettopp har påpekt innen Arbeiderpartiet, det norske sosialdemokratiets hjørnestein og det tradisjonelle

likhetsidealets politiske manifestasjon, underbygger dette påstanden om likhetsidealets liberale dreining.

5.4 Kontekstuelle forklaringer av likhetsidealets dominans i informantenes livsverdener

Det er da i likhetsidealets bakgrunn, dets spesifikke manifestasjoner i det norske rom og den generelle norske konteksten en må søke etter forklaringen av forskjellene mellom mine funn og Lamonts funn i så vel Frankrike og USA. Dette er spørsmål som faller utenfor denne studiens rammer⁸⁰, men jeg vil her likefullt i korte ordelag skissere noen mulige årsakssammenhenger med utgangspunkt i likhetsidealet.

For det første må en ta i betraktning utdanningssystemet i de respektive landene. Hva skolene sier om samfunnet har en sterk innflytelse på hvordan individene oppfatter det. Mer spesifikt er utdanningen en arena som formidler en hel rekke forutsetninger for den vanlige kulturen i et samfunn, og herigjennom etablerer den visse "sannheter" om samfunnet som nedfelles i elevenes og de kommende borgernes habitus. Den norske enhetsskolen kan i så henseende tas til inntekt for at forestillingen om likhet som er så dominerende i materialet som den er. Uvisst om den virker etter intensjonen om å gi hver enkelt elev like muligheter, kan det synes som om den i hvert fall kan bidra til å opprettholde forestillingen om likhet i form av dens nedtoning av elitesosialiseringen, slik sosiologen Skarpenes hevder (Skarpenes : 2005). Dette til forskjell fra det amerikanske utdanningssystemet preget av private utdanningsinstitusjoner og det franske utdanningssystemet som i mye større grad preges av både privatskoler og offentlige enhetsskoler for elitene.

Videre må en også ta i betraktning de ulike andre manifestasjonene av likhetsidealet skissert i innledningskapittelet som elementer opprettet eksplisitt med likhet som siktemål, i helse og sosialpolitikken, utdanningspolitikken, arbeids og næringspolitikken og i kulturpolitisk sammenheng osv. Institusjoner som kanskje i likhet med enhetsskolen også kan tenkes å bidra til å tone ned reell ulikhet, fremfor å synliggjøre og veie opp for disse ulikhetene. Det utvidede kulturbegreps fokus på likeverdige kulturuttrykk kan således hevdes bare å tone ned

---

⁸⁰ En utfyllende diskusjon omkring disse aspektene faller utenfor denne studiens rammer, intensjoner så vel som datagrunnlag. Jeg gir dermed her kun til kjenne en mulig tankerekke overfor leseren som kan danne utgangspunkt for videre diskusjon og studier.

kulturfeltets indre hierarki, det offentlige helsetilbudet kan hevdes å ta fokus bort fra de mange private alternativ som etter hvert er oppstått osv. Institusjoner bygget på verdier som i utgangspunktet kan sies å ha gitt mange av mine informanter (særlig de klassereisende) de muligheter som har vært nødvendig for deres klassereiser, men som de i dag altså synes delvis å vende ryggen.

6. Kritiske sluttbemerkninger

Middelklassens livsløgn?

The people here are grappled by a powerful illusion, the whole middle class dream. It's all they live for, liberal education, civic responsibility, respect for the law. They may think they're free, but they're trapped and impoverished.
(Ballard 2005 : 86)

Innledningsvis viste jeg til tre store spørsmål i internasjonal sosiologi vedrørende middelklassen, hvem er den, hva er dens grenser og hva er dens fremtid? Fokuset for mitt eksplorerende arbeid har altså hovedsaklig dreid seg rundt spørsmålet omkring den øvre middelklassens grensdragninger. Dette vil jeg imidlertid på det sterkeste hevde også har vært en svært fruktbar tilnærming i retning av en innsikt som kvalifiserer til å svare på spørsmålet omkring hvem den norske middelklassen er. En innsikt som videre kvalifiserer til å kunne gi en skissering av både middelklassens egen fremtidige utvikling - og ikke minst den utvikling den vil kunne styre det norske samfunnet i retning av.

6.1 Syntese og fremtidsscenario

6.1.1 Livsløggen - og dens implikasjoner for oppfattelsen av det norske samfunnet
Gjennom de mange og ulike grensene som gjør seg gjeldende i materialet utelukker en altså ikke bare systematisk mennesker som fremstår som ulike fra en del former for uforpliktende sosialt samvær, men også fra ens verdensbilder. Verdensbilder som på tross av ens oppmerksomhet omkring ulikheter domineres av likhetstanken, og bidrar til de mange spenninger og paradokser som oppstår i møtet mellom ulikhet og likhet. Prosesser som igjen kan hevdes å bidra til at hierarkiske trekk og sosiale forskjeller forblir skjult overfor de en har makt over, folk flest, samtidig som forestillingen om homogenitet (likhet) sjelden blir utfordret. Jeg konstaterer dermed at den innflytelse likhetstanken, blant annet formidlet gjennom spesifikke norske, sosiale strukturer som nettopp bygger på denne tanken, at informantenes verdensbilder i påfallende grad preges av en forestilt, "liksom likhet", hvor en på mange måter har vansker med å forholde seg til den ulikhet som en på den andre siden likefullt er bevisst. Altså kan utvalget i denne sammenheng hevdes å representere en gruppe preget av nettopp den nærsynthet Lamont advarer mot, mht. deres oppfatning av dem selv og de andre (Lamont 2000 : 2). Likhetsidealet representerer etter min mening da utvalgets store

livsløgn, - i betydningen et tåkeleggende slør å gjemme seg bak heller enn et tyngende åk. En livsløgn i form av likhetsidealet så dypt nedfelt i deres ”habitus” at de selv ikke klarer å bryte med denne forestillingen/bevisstheten.

Den nærsynthet som preger informantenes livsverden, deres livsløgn, er det ikke usannsynlig også vil kunne ha vidtrekkende konsekvenser for det norske samfunnet. Blant annet blir det naturlig, og vil jeg hevde nødvendig, å se dette i sammenheng med det manglende gjennomslag og den manglende forståelsen en kan hevdes å vise for fattigdomsforskningen og fattigdom her i landet. (Det er her i landet omtrent 450000 mennesker som lever under EUs relative fattigdomsmål, hvilket betyr at de tjener mindre enn 60 prosent av medianinntekten i Norge⁸¹). Dette da det manglende språklige repertoar en har for å forholde seg til sosiale forskjeller åpenbart i seg selv kan være en medvirkende, konserverende og kanskje forsterkende faktor til den vedvarende og økte fattigdomsproblematikken her i landet:

R: [om den øvre middelklassen] [...] Det er veldig mange vanlige mennesker i den grupperingen. Altså det som man betegner som vanlige mennesker. Fryktelig, sant. Og det er vel, man sier at det finnes ikke fattige mennesker i Norge i dag. Altså det som ville gå inn under den her arbeiderklassen. Hva heter det, fattiglemklassen da. Utenom enslige mødre da sant, uten jobb. Altså men, de ligger vel egentlig på et nivå hvor de ikke lider noen voldsom nød, som det var i gamle dager. (Konservator)

All den tid de personene som besitter posisjoner med betydelig makt og ressurser til å vedta og beslutte, bevilge og gi avslag, - som forsker, osv. altså ikke klarerer å forholde seg til eller har et språk som forholder seg til forskjeller, ei heller ikke vurderer det norske samfunnet som klassesdelt er det nærliggende å anta at de heller ikke griper fatt i disse spørsmålene på adekvate måter. Fafo forsker Tone Fløtten peker i sin nylig avsluttede doktorgrad som omhandler fattigdom og eksklusjon i Norge og Estland da også på den makt det ligger i å definere hva fattigdom er. Fattigdomsmål beregnet på bakgrunn av inntekt må videre brukes sammen med bl.a. nettopp mål for sosial eksklusjon (grenser), konkluderer hun (Holmøy : 2006). Herav ser en, som Lamont understreker, relevansen av å studere forskjeller i klassekulturer som hjelp i arbeidet i retning av mer fullstendige forklaringer av fattigdom. Forklaringer som kombinerer kulturelle faktorer med de dominerende retninger som studerer og forklarer fattigdom ut fra rene strukturelle faktorer (Lamont 1992 : 191).

---

⁸¹ Disse opplysningene stammer fra Fafo forsker Tone Fløtten gjengitt i et intervju i Klassekampen i forbindelse med hennes nylig avsluttede doktorgrad (Holmøy : 2006).

Videre er det tydelig at mennene i utvalget selv søker en mening utenfor deres ytelsesfokuserede hverdag. En høyere mening som de altså i stor grad tillegger deres arbeid som kollektivt samfunnsgagnlig både konkret i dets gjerning og gjennom deres betalte skatter og avgifter. Videre søker de en generell høyere mening i livet, ikke gjennom intellektuell aktivitet eller i kirken eller det spirituelle, men i familien og ikke minst i naturen. I denne søken kan en også hevde å finne uttrykk for at informantene også selv føler seg fanget av sterke strukturerende faktorer som på mange områder kan oppleves å begrense så vel deres handlingsfrihet som deres verdensanskuelse og rom for intellektuelt liv. Omgitt av de krav de stiller til ytelse, produksjon, individualitet, tilslutning til verdikonservative verdier osv. kan en med Ballard, som referert til innledningsvis i dette kapitlet, hevde at de er fanget og fremmedgjort i de strukturer de selv har skapt, som de fungerer som forvaltere og beskytter av. Herav kan en forklare deres sterke søken etter det enkle og autentiske, det som for dem fremstår som det gode liv.

6.1.3 Anti – intellektualismens forenlighet med ambisjonen om kunnskapssamfunnet?
I forlengelsen av det jeg har konstatert omkring informantenes sterke pragmatiske verdier, deres anti-intellektuelle nyttefikserte innstilling til kunnskap er det også som blant annet sosiologen Saksli (2005) påpeker, høyst relevant å stille spørsmålsteget ved hvordan en skal kunne oppfylle ambisjonen om å gjøre Norge til et postindustrielt "kunnskapssamfunn"? Utvalget kan sies å representere den type "primitivt" kunnskapssyn som filosofen Gunnar Skirbekk i den siste Maktutredningen påpeker kanskje var naturlig på 1800- tallet. Stilt overfor det 21. århundrets utfordringer derimot er denne kunnskapskulturen katastrofal og "patologisk" hevder han (Skirbekk : 2002). En kunnskapskultur som videre, ifølge sosiologen Skarpenes, er nedfelt i de store skolereformene her i landet i 1974 og 1994. Reformen som har fremmet kunnskap som, "omstillingsevne, breddeferdigheter, sosiale evner, kritiske engasjement og personlig vekst" - den deltakende elev - snarere enn innføring i faglige kunnskapstradisjoner (Skarpenes : 2004). Et syn på kunnskap og mennesket som tydelig altså også er dominerende i mitt utvalg. Stilt overfor dagens utfordringer på arbeidsarenaen kan dette synet imidlertid vise seg å stå i et motsetningsforhold, kanskje direkte kontradiktorisk forhold, til det overordnede fokus en i utvalget generelt har på ytelse og produksjon, - et fokus som altså også ligger under deres anti-intellektuelle, nyttefikserte kunnskapssyn som produksjonsfremmende i seg selv.

6.1.4 Den fåfengte spådommen om middelklassens revolusjon

Maktutredningen antyder altså at middelklassen i fremtiden vil kunne konstituere seg i retning av en klasse i seg selv, som en utbyttet gruppe i det norske samfunnet, for å kreve økte privilegier. På bakgrunn av mine funn vil jeg hevde at dette er en direkte misvisende påstand. Så lenge de ledende representanter for middelklassen hverken oppfatter det norske samfunnet som klassesdelt og ikke har noen som helst oppfatning av seg selv som hverken det ene eller andre i så henseende, men altså fremstår som individualister uten kollektiv tilhørighet, ei heller gir uttrykk for at de føler seg utbyttet i arbeidslivet (selv om de altså selvfølgelig hadde sett de skulle tjent mer), ser jeg det som fullstendig fåfengt både å spå og å mane til klassebevissthet eller opprør i denne gruppen. En påstand jeg finner ytterligere støtte for ved å vise til den fremadstormende gruppen av de nykonservative som Willoch påpeker ”rendyrker” disse individuelle verdiene, som individer med demonstrativt manglende samfunnsansvar, i enda større grad. I den grad en vil få ”opprør” vil disse i så tilfelle snarere anta former av profesjonsopprør, blant konkurrerende sentre, eller clustre som ikke nødvendigvis henger sammen hierarkisk, eller komme til uttrykk gjennom hver enkelts stemmeseddel, fremfor hos middelklassen som klasse. Det den norske middelklassen har felles er, som Myhre tidligere har hevdet, snarere å være en samling av autonome, individualister uten klassesolidaritet. Men disse innehar også en kollektiv samvittighet i form å være ansvarlige samfunnsborgere, med konsensus omkring likeverd. En konsensus som arter seg ved at der hvor individet assosieres med det, for dem udannede, oppfattes en ikke som lik og ei heller likeverdig.

Den endring som har skjedd i likhetsidealets meningsinnhold fra i etterkrigstidens sosialdemokratiske æra å være sentrert rundt resultatlikhet og objektiv likhet og frem til dets liberale dreining, er det imidlertid all grunn til, som Maktutredningen også gjør, å predikere vil føre til en minsket oppslutning omkring offentlige ordninger. Som jeg har vist er en fortsatt positiv til velferdsstaten i seg selv, men en er samtidig skeptisk til, og stiller spørsmålstegn ved flere av dens funksjoner, - og der hvor en oppfatter de offentlige ordningene som utilstrekkelig tilkjennegis en vilje til gjennom private ordninger å ivareta egne interesser. Et mentalitetsskifte som innebærer at resultatlikhet ikke lenger fremstår hverken som et ønskelig eller reelt alternativ. Får en så mer privatskoler, privat helsevesen, private pensjonsordninger osv. vil de sosiale forskjellene bli mer synbare, særlig overfor de lavere sosial lag, - og forskjellene vil herigjennom forsterkes.

Den motstand middelklassen da viser til å ta innover seg de eksisterende og stadig økende forskjeller som en ser i det norske samfunnet kan dermed på lengre sikt medføre at middelklassen, - ikke for å oppnå flere og bedre privilegier, men for å beskytte og legitimere de privilegier og den makt de allerede representerer, må konstituere seg i noe større grad, uten at jeg finner det sannsynlig at heller ikke dette vil anta så sterke former som en klassekonstituering. Der hvor en ellers i samfunnet altså opplever at det norske samfunnet er klassesdelt og at forskjellene stadig blir større, - og disse bare vil fortsette å bli mer synlige etter hvert som ikke bare de nykonservative, men også de verdikonservative selv letter på det likhetenes slør som virker å hvile over samfunnets øvre sjikts livsverdener, vil en manglende oppfattelse av dette, i en slik grad som mitt utvalg gir til uttrykk, utvilsomt kunne vekke sterke reaksjoner. Og det er kanskje snarere herigjennom middelklassen vil generere en klassekonstituering, men da heller i de laveste klassene. Særlig vil dette være tilfellet for de som befinner seg absolutt lavest på rangstigen. Ikke i den tradisjonelle arbeiderklassen, eller de som en i utvalget ynder å referere til som *de rike fiskerne på Sotra* eller *gravemaskinførerne som tjener syv hundretusen i året*, men hos de grupper som en i utvalget veksler mellom å fordømme og delvis benekter eksistensen av; de uverdige uten arbeid, de uføre og trygdede, innvandrere osv. Altså de som befinner seg på bunn i det sosiale hierarkiet. Dette er opprør som en i de land hvor en i utvalget har sine kulturelle referansepunkt (Kontinentet), som historisk har vært arnesteder for opprør av denne art, allerede har sett konturene av. De opprør en i den senere tid blant annet har sett i Frankrikes fattige forsteder, særlig blant minoritetsungdom, har mange med stor oppslutning hevdet bl.a bygger på nettopp et raseri som kan oppstå i kjølvannet av, i opposisjon mot, slike holdninger hos den etablerte makten.

Avslutningsvis tør jeg dermed hevde, i motsetning til hva enkelte i den senere tid har hevdet (f. eks. Hagen : 2006), at det moderne, nyliberale Norge fortsatt er et klassesamfunn. At 9 av 10 innbygger altså mener Norge er et klassesamfunn er i så måte et drepende argument i seg selv mot de som hevder noe annet. Klassebegrepet er ikke som Hagen (2006) hevder, i beste fall, bare et analytisk verktøy til å studere sosiale forskjeller i ulike sfærer, det er også en realitet, - om enn altså fortsatt effektivt fordekt av likhetsidealet for mitt utvalgs del. Nyliberalismens fremtog vil heller ikke på noen måte minske relevansen av å snakke om klasser slik Hagen hevder, men tvert om øke relevansen etter hvert som likhetsidealets tåkeleggende slør over de sosiale forskjellene vil lette i takt med dens utbredelse.

7. Appendiks 1. Metode og prosess

7.1 Valg av tema og metode

Valg av metode for denne studien bygger på den kvalitativt orienterte forskningstradisjonen. Ved å ta utgangspunkt i Lamonts studie *Money, Morals and Manners* var dette et valg som var helt naturlig sett opp mot det komparative aspektet disse to studiene imellom. Den kunnskap, innsikt og det helhetlige bilde jeg har søkt å gi av informantene ville det heller ikke vært mulig å komme frem til eller formidlet videre uten at jeg selv hadde møtt informantene. Herigjennom har jeg kunnet gitt dem et ansikt som jeg har kunnet presentere leseren for.

Selve dataene ble samlet inn gjennom semistrukturerte intervjuer. Dette fremstår som en ideell innfallsvinkel til å studere symbolske grenser da en herigjennom lar informantene selv beskrive deres evalueringsstandarder og leder forskeren i retning av de mest passende analytiske kategoriene. Dette åpnet også, til forskjell fra for eksempel spørreskjemaundersøkelser, for en mye større fleksibilitet og variasjon i informantenes svar. Svarene vil også være mer rike i deres innhold enn svar gitt innen fastsatte kategorier, og jeg har da også oppdaget nye kategorier som jeg ved studiens start ikke var beredt å møte. For min studie spesielt var dette valget av metode også av avgjørende betydning med hensyn til å avdekke de ofte svært så subtile nyansene som dannet grunnlag for min analyse. Nyanser som nok kunne blitt oppdaget i andre mer kvantitative undersøkelser, men hvor jeg ikke i samme grad kunne gitt informantene anledning til utdyping, nyansering og egenrefleksjon.

7.2 Kjønnsvariabelen - hvorfor kun menn?

Når det gjelder avgjørelsen om kun å innbefatte menn i utvalget undersøkelsen bygger på, ble denne fattet på bakgrunn av flere faktorer. For det første bygger dette på det komparative aspektet med Lamonts studie som også bygger på intervjuer av menn.⁸² For det andre viser statistikk fra Statistisk sentralbyrå at det i det norske samfunnet, som i det amerikanske og franske samfunnet, fortsatt er slik at en finner en overvekt av menn sysselsatt i de yrker som utgjør den øvre middelklassen, lederyrker og akademiske yrker (Statistisk Årbok 2004 :

---

⁸² Lamont har dog også et underutvalg bestående av 15 kvinner i den hensikt å undersøke mulige forskjeller kjønnene imellom. Dette er imidlertid ikke et moment i det hele i hennes analyse.

Tabell nr. 243). Av denne grunn er det da også av særskilt interesse å studere menn og deres verdsetninger. Kanskje ligger noen av deres verdier og verdsetninger under for denne skjevfordelingen? Sist, men ikke minst ville et utvalg bestående av både kvinner og menn innebåret enda en tilleggsdimensjon som ytterligere hadde komplisert arbeidet og som langt ville overskredet de begrensede ressurser som ligger til grunn for et hovedfagsarbeid av denne art.

7.3 Utvalgets tilblivelse

Etter å ha gjort disse beslutningene vedrørende teori og metode utarbeidet jeg en detaljert prosjektskisse for det videre arbeidet. Her fremgikk oppgavens teoretiske rammeverk, min metodisk tilnærming og det tidsperspektiv jeg, den gang, så for meg. Etter at denne var godkjent ved instituttstyret ved det sosiologiske institutt, UiB, samt gitt godkjenning fra Personvernombudet for Forskning, Norsk Samfunnsvitenskaplig Datatjeneste AS, gikk jeg i gang med arbeidet for å finne informanter. Søket foregikk etter en liste utarbeidet på bakgrunn av Lamonts skjema over sine informanternes stillinger i arbeidslivet. Inndelingen av disse igjen i de fire undergruppene er også identisk med Lamonts inndeling; 1) offentlig ansatte spesialister innen kultur og sosial relaterte områder, 2) spesialister innen kultur og sosial relaterte områder på det private markedet, 3) ansatte i det private næringsliv, profitt relaterte yrker, 4) selvstendig næringsdrivende, profitt relaterte yrker. Informantene i utvalget skulle altså trekkes både på bakgrunn av deres utdanning og deres stillinger i arbeidslivet.

7.3.1 De innledende fasene – prøving og feiling

Den første strategien jeg arbeidet med for å finne informanter var å ta kontakt med Sentralkontoret For Folkeregistrering (SFF), for å undersøke om de kunne være behjelpelige med å utarbeide en liste over mulige respondenter. Registeret, viste det seg, har imidlertid ikke registrert variabler som utdanning, yrke eller inntekt. Imidlertid er det mulig å sammenkoble deres register med andre eksterne aktører som har denne type informasjon. Dette alternativet ville i så tilfelle medført at jeg måtte gjennom en lengre søknadsprosedyre, samt at jeg hadde måttet betalt for den eventuelle informasjonen jeg hadde fått. Jeg valgte dermed denne strategien bort.

Jeg prøvde dernest, etter Lamonts strategi, selv å arbeide for å finne spesifikke boligstrøk i Bergen, hvor jeg kunne forvente å finne en sterk representasjon av personer som passet i mitt utvalg. Jeg kontaktet da to av de største boligmeglerkontorene i Bergen, hvorav det ene (DNB) særlig har ord på seg for å selge boliger til ”min” gruppe, for å få informasjon. Ut av denne kontakten kom det frem flere strøk som jeg kunne merke meg bl.a Måseskjæret, Sandviken Brygge, Georgernes Verft, deler av Fjellsiden, Sletteneset, Tertnes, Morvik og deler av Sandviken. Den samlede konklusjonen var imidlertid altså at de bor ”litt rundt omkring”.

Med dette utgangspunktet begynte jeg så systematisk å søke via telefonkatalogen på nettet, med utgangspunkt i disse spesifikke områdene, veier etc. for å finne potensielle informanter. Dette viste seg raskt å være en svært tidkrevende og lite egnet metode. For det første er det et fåtall av de jeg var ute etter som har oppført stilling eller utdanning i telefonkatalogen. Jeg måtte dermed foreta generelle søk (”google”) på hvert navn i hver vei osv. for å lete etter informasjon, oftest uten resultat. For det andre viste det seg fort at jeg ved å søke på denne måten kunne risikere å få et utvalg som i for stor grad ville være homogent. For eksempel viste det seg etter at jeg hadde gått igjennom alle beboerne på Georgernes Verft at en del her var en overvekt av personer over 50, som ikke lenger bodde sammen med deres barn, sysselsatt i kulturelle eller kreative yrker, mens en på Måseskjæret typisk finner noe yngre beboere, uten barn, eller eldre med utflyttede barn, med merkantile yrker. Altså ville den variasjon jeg var ute etter kunne uteblitt, og jeg ville kunne risikere å gå glipp av viktige forskjeller i utvalget.

7.3.2 Metodene som ble brukt – prøving og litt mindre feiling

Etter de innledende fasenes prøving og feiling kom jeg imidlertid frem til de, etter min erfaring, beste og mest effektive måtene å søke etter informanter på.

Det første, og enkleste, jeg gjorde var å slå opp i telefonkatalogens gule sider på bransjer hvor utdanningen sier seg selv som for leger, tannleger og advokater. Her tok jeg så for meg for eksempel en tilfeldig lege, som jeg så først googlet for å lete etter mulig informasjon. I mange tilfeller nyttet jeg også Bibsys.no.(referansebase for vitenskapelige arbeider) i søk etter for eksempel vedkommendes hovedoppgave. Videre sjekket jeg vedkommendes privatadresse, da jeg ikke ville ha personer bosatt altfor langt utenfor Bergen. Dette gjorde jeg også ved å

sjekke skattelisterne for å se hvilken kommune vedkommende skattet til. Alle informantene i utvalget skatter således til Bergen kommune. Av informasjonen jeg fant på skattelisterne kunne jeg også lese vedkommendes alder, om vedkommende var nyinnflyttet, samt gjøre meg en vurdering om vedkommende var i full stilling. Selve inntekten la jeg i utvelgelsen ikke særlig vekt på i seg selv, annet enn at jeg har forsøkt å få et rimelig spenn i utvalget. Det skal likevel nevnes at dette er en gruppe som generelt må kunne sies å tjene bra, - noe jeg merket meg for hver enkelt. I mange tilfeller fikk jeg under disse søkene opp flere personer med samme navn. Det var da nødvendig å kryssjekke de ulike referansene, samt basere seg på noe intuisjon (som jeg var heldig med) for å finne riktig vedkommende, og dermed sikre at forespørselen ble sendt til riktig adresse.

I brorparten av tilfellene gikk imidlertid ikke denne fremgangsmåten da de jeg var ute etter ikke representerer noen profesjon som er oppført direkte i telefonkatalogen. Ved å ta utgangspunkt i utdanning, yrke og/eller bransje jeg var ute etter begynte jeg i de fleste av disse tilfellene å søke via Gule sider på internett og andre nettstedet som Gul.no, bergens aviser osv. etter bedrifter eller institusjoner med egne hjemmesider, hvor jeg antok at en kunne finne aktuelle kandidater. I mange tilfeller har en på disse sidene informasjon om hver enkelt som arbeider det aktuelle stedet. Om jeg ikke direkte fant slik informasjon dukket det imidlertid ofte opp navn som jeg kunne søke videre på ved hjelp av samme metode som beskrevet ovenfor. I enkelte av disse tilfellene så jeg det heller ikke som særlig viktig å vite eksakt utdanningsbakgrunn til vedkommende, da vedkommende rett og slett var interessant ut fra stilling, samtidig som det fremgikk av stillingene at de krevde høyere utdanning. Underveis i disse søkene kunne jeg også tilfeldig komme over personer som passet inn i utvalget. Det var også slik at jeg ble oppmerksom på personer av interesse gjennom media.

De gruppene det var vanskeligst å finne ved hjelp av denne måten, da de er minst representert på hjemmesider etc., var de ansatte i det private næringsliv (gr.3), for eksempel innen data, noen av kategoriene i gruppe 2 som for eksempel kunstnere, og selvstendig næringsdrivende (gr.4) med et visst antall ansatte (10 – 20) da det, etter min erfaring, ikke er så mange bedrifter av denne størrelsen, som kunne passet i mitt utvalg.

Trekkingen av utvalget kan etter dette beskrives som trukket etter en strategisk, tilfeldig metode, hvor det styrende har vært å få et utvalg som i størst mulig grad har vært komparativt sammenlignbart med Lamonts utvalg, med hensyn til informantenes stillinger i arbeidslivet.

7.3.3 Respondentkontakt

Selve det praktiske arbeidet med å få kontakt med respondentene fungerte overmåte bra. Etter å ha sendt dem en forespørsel i brevets form, med følgebrev fra veileder, tok jeg i første omgang kontakt per telefon, to til tre dager etter at brevet var sendt. Etter hvert fant jeg ut at det ikke gjorde noe om jeg drøydde det enda lenger da det viste seg at dette var personer som silte ut posten og ikke leste all post med en gang, samt at mange av dem var mye ute og reiste og dermed ikke fikk lest post. Således var det en stor fordel med detaljer som at jeg sendte ut brevene i konvolutter med universitetets logo, noe som gjerne gjorde at de ikke la brevet i bunken for post som de ikke åpnet. Jeg erfarte også ved flere anledninger at respondentene, etter intensjonen, pekte på følgebrevet som en faktor som ga henvendelsen en ekstra tyngde.

Både brevet og telefonoppringingen til hver enkelt gikk til deres bostedsadresser da jeg ville fremheve at dette var en privat henvendelse. Jeg tror for det meste jeg lyktes med dette, men der var enkelte som når jeg ringte hadde brevet på kontoret da de trodde jeg ville ringe i arbeidstiden. Tidspunktet for telefonoppringingen prøvde jeg, i tråd med rutiner for telefonintervjuer og telefonsalg, helt fra starten av å legge til ca halv syv på kvelden. Dette var ut fra en tanke om at en da gjerne var ferdig med middagen samt at jeg var ute i god tid før nyheter på tv og eventuelle andre aktiviteter en var beskjeftiget med på kvelden. Det ble da til at jeg begynte å ringe i halv syv tiden for så å fortsette utover kvelden til ca halv ti, dersom jeg ikke fikk tak i dem. Uansett når jeg ringte var det heller ingen som kommenterte om tidspunktet var upassende eller ikke. Det var heller ingen som reagerte negativt om jeg ringte dem på deres mobilnummer. I starten var jeg redd det gjerne ville være for påtrengende å ringe på mobil, men etter hvert forsto jeg at hvis jeg skulle jeg få kontakt med enkelte av dem, blant annet de mange som jobbet utover kveldene, var det nødvendig å være så offensiv.

Når vi så fikk kontakt på telefon var det overraskende hvor lite en spurte om selve intervjuet og opplegget. Det ble hovedsakelig til at de først bekreftet eller avkreftet om de ville stille opp. Deretter dreide samtalen seg, for de som bekreftet, i store trekk om å få avklart det rent praktiske omkring tid og sted for intervjuet. Dette velger jeg å tolke som om brevet har fungert tilstrekkelig informativt

Når det gjelder respondentenes imøtekommenhet med hensyn til å stille opp til intervju ble henvendelsen særlig i begynnelsen svært positivt imøtekommet. Dette ser jeg i sammenheng med måten jeg arbeidet på i denne fasen. For det første var det slik at jeg, for å få en ”myk

start”, først tok kontakt med personer som jeg antok var ekstra velvillige, og gjerne overbærende med min manglende intervjuerfaring. Det første intervjuet jeg foretok var dermed av journalist, hvorpå det andre intervjuet i rekken var av en profesjonell rekrutter med samfunnsvitenskapelig hovedfag. I denne perioden hadde jeg også flere personer på listen over aktuelle kandidater, noe som gjorde at der hele tiden var noen å intervju selv om det ikke passet for noen akkurat da eller at noen takket nei til forespørselen. Etter hvert ble imidlertid arbeidet med å få informanter noe vanskeligere. For det første var det slik at det utmerket seg noen grupper som det var særlig vanskelig å få til å stille opp til intervju. En slik gruppe var psykologene,⁸³ som jeg etter flere blanke avslag ga opp. En annen gruppe som utvalget heller ikke fanger opp i tilstrekkelig grad var, som jeg har vært inne på tidligere, de som jeg gjerne kunne kalt de nyrike. I denne gruppen regner jeg blant annet flere i databransjen som enten drev for seg selv eller var ansatte og enkelte andre selvstendig næringsdrivende. Felles for disse var imidlertid at de ikke kunne finne tid, da de var for opptatt med arbeid. Dette var også en gruppe som var noe yngre enn det utvalget jeg har endt opp med og dermed gjerne var mer opptatt med familie og små barn. Det var også slik at det var noen grupper det var ekstra vanskelig å finne gjennom Gule Sider eller på internett.

7.3.4 Det endelige utvalget

Utvalget jeg endte opp med består altså av menn som i alder spenner fra 39 til 64 år. Optimalt skulle jeg gjerne sett at jeg også hadde informanter som var noe yngre. Dette viste seg imidlertid, i tillegg til å være en vanskelig gruppe å få til å stille opp, også å være en vanskelig gruppe å finne. Den viktigste årsaken til dette, antar jeg, er å finne i at en for å komme i de stillingene utvalget mitt representerer, her i landet, oftest må være i besittelse av en viss erfaring, samt at det kreves at en har gått de nødvendige gradene.

Når det gjelder bostedsadressene til informantene viste det seg raskt at konklusjonen jeg trakk tidlig i prosessen om at gruppen er bosatt litt rundt omkring stemte, i enda større grad enn antatt. De intervjuede har adresser som varierer fra Fyllingsdalen til Kalfaret og Fana, dog med opphopning i områdene jeg tidlig gikk ut fra ville være av særlig interesse. Felles for

---

⁸³ Den motstand jeg ble møtt med i denne gruppen var påtagelig og jeg undret meg hvorfor, jeg kom opp med det jeg vil hevde er noen adekvate mulige årsaker. For det første er dette en gruppe som kanskje særlig ville funnet det vanskelig å sitte på andre siden av bordet og være den som blir intervjuet, - og det endatil av en fersk hovedfagsstudent? For det andre kan det tenkes å eksistere noen vitenskapelige grenser mellom den psykologiske disiplin og den sosiologiske disiplin som gjorde seg gjeldende?

dem alle er imidlertid altså at de skatter til Bergen. Utdanningsmessig har jeg i utvalget alt fra personer med treårig utdanning fra høyskolenivå til personer med MBAs og doktorgrader. Av de 23 intervjuede var det 1 som jeg møtte på kafé, 3 som jeg møtte hjemme og 19 jeg møtte på arbeid, enten før (1), i (20) eller etter arbeidstid (2).

Utvalg fordelt etter yrke og/eller utdanning⁸⁴. N = 23

Gruppe 1

Offentlig ansatte spesialister innen kultur og sosialt relaterte områder.

Tittel	Aldersgruppe	Inntektsgruppe
Konservator	C	3
Kommunaldirektør	C	7
Prest	B	3
Lektor	B	3
Dommer	D	7
Professor (humaniora)	D	5
Direktør i det offentlige	A	7
Ledende kulturformidler	C	4

Gruppe 2

Spesialister innen kultur og sosial relaterte områder på det private markedet.

Journalist	C	9
Tannlege	C	25
Lege	D	8*
Forsker (real-fag)	C	9
Rekrutterer	C	7*

Gruppe 3

Ansatte i profitt relaterte yrker i det private næringsliv

Sivilingeniør	A	4
Revisor	B	6
Forsikringsmegler	B	6*
Ingeniør	B	5
Bankdirektør	C	19

Gruppe 4

Selvstendig næringsdrivende, profitt relaterte yrker

Advokat	B	12
Arkitekt	C	6
Kommunikasjonsrådgiver	C	8
Finansrådgiver	D	7
Direktør	C	18

---

⁸⁴ Tittelen informantene er presentert med er i flere tilfeller av anonymitetshensyn til en viss grad gjort om. Informantenes alder er kodet etter intervaller på 10 år. 30 årene = A, 40 årene = B, 50 årene = C, 60 årene = D. Inntekt er kodet etter brutto årsinntekt målt i hundretusenintervaller. Opplysningene stammer fra www.Sol.no. sin oversikt over personinntekt fra 2004. Der hvor jeg ikke lykkes å finne tall fra dette året er det opplysninger fra 2003* som er benyttet. Da det her er personinntekt som oppgis vil ikke modellen opplysningene er hentet fra gi et nøyaktig estimat over for de selvstendig næringsdrivendes inntekt.

7.4 Intervjuene

Når det gjelder selve intervjuarbeidet har dette på mange måter vært en læreprosess. Ser en på selve det praktiske intervjuarbeidet er dette noe som ikke all verdens lærebøker i metode kan ”lære” en, de kan bare forberede en på de ulike situasjoner som kan oppstå. Hvert intervju representerer et unikt møte to ukjente mennesker imellom hvor en rekke faktorer spiller inn på det endelige resultatet, - og med det studiens ”reliabilitet” eller nøyaktighet. I denne spesifikke kvalitative studien handler dette spørsmålet hovedsaklig om studiens design og min tilnærming til informantene har vært tjenlig med hensyn til å oppdage og sette meg inn i informantenes, og herigjennom populasjonen ”den øvre middelklassen i Bergen” sine, verdsettinger og måter å leve på. Herunder må en stille spørsmålstegn ved studiens validitet, dvs. grunnlaget for å trekke riktige konklusjoner, har jeg kartlagt det jeg har satt meg fore å kartlegge, har informantene svart på det jeg har spurt om, og ikke minst har jeg tolket dette på en rimelig og god måte?

Blant annet viste det seg å være å være til dels store variasjoner knyttet til hvor intervjuene ble gjennomført. Når det gjelder intervjuene jeg foretok ”hjemme hos”, er det å si at det var under disse intervjuene jeg følte meg minst komfortabel. Det å banke på og gå inn i stuen til totalt fremmede mennesker ble for meg en blandet opplevelse, selv om jeg ble aldri så godt mottatt. Jeg ser helt klart at jeg fikk mest ut av disse intervjuene, med tanke på når jeg skal beskrive hvordan de intervjuede har det hjemme og hvordan de lever, men samtidig var situasjonen sårbar. For det første har en usikkerhetsfaktoren ved at du aldri vet hva som venter deg når du banker på. For det andre var det også slik under disse intervjuene at jeg følte meg mer som en inntrenger enn når jeg møtte informantene på deres kontorer. Dette førte til at jeg satt ytterst på stolen mange ganger og veide mine ord ekstra nøye.

Sett i ettertid er det da intervjuene foretatt på arbeidsplassene som fungerte best. Her følte jeg at det ble et mindre privat forhold mellom meg og informanten, men et mer arbeidsmessig forhold over det hele. Selv mener jeg at dette ikke hadde negativ effekt på hvor personlige informantenes opplysninger ble under intervjuet, da det er min erfaring at også informantene ble mer preget av det påtrengende personlige under ”hjemme hos” intervjuene, og at de dermed kunne holde litt igjen. Over et skrivebord derimot opplevde jeg at maktforholdet mellom respondenten og meg selv som oftest gikk i deres favør. Dette var en fordel da

informantenes opplevelse av å ha kontroll over situasjonen tydelig resulterte i at de slappet mer av, de ga mer av seg selv og flere av intervjuene tok mer form av historiefortellinger. Det ble mer narrative intervju (Mishler : 1991). Nå skal det likevel sies at dette slett ikke har vært en vanskelig gruppe å intervju. Dette er menn som tydelig er gode til å snakke for seg, de er vant med det og de snakker mye.

Selve intervjuingen var en positiv og lærerik, men likefullt overraskende slitsom, opplevelse. Det å sette seg ned og snakke med totalt ukjente mennesker, gjerne i over en time, omkring delvis personlige anliggender var krevende. Mine informanter representerer da også i høyeste grad en krevende gruppe å intervju, med særegne karakteristika og utfordringer når de skal intervjues. Kvale peker i så måte på at middelklasseinformanter, i større grad enn informanter fra lavere sosiale lag, er opptatt av å gi en relativt kontrollert og disiplinert selvpresentasjon. De forsøker å opprettholde en viss uttrykkskontroll, har en lett distansert tilnærming til samtaletemaene, og kommer sjelden med svært intime, selvutleverende betroelser (Kvale 1996 : 146). Dette er også en del av mine egne erfaringer som i denne studien også må regnes som et funn i seg selv.

I en allerede usikker situasjon da å skulle konsentrere seg om det som blir sagt og hele tiden å ligge et steg foran i samtalen krever full oppmerksomhet. Mange ganger ville det også vært interessant å vite hvordan de intervjuede hadde det i etterkant? Når det er sagt føler jeg at jeg fikk dette noenlunde bra til, selv om jeg under transkripsjon mang en gang har ergret meg over at jeg ikke har fulgt mer opp ting som har kommet frem under samtalene. At jeg ikke alltid fulgte opp har nok også noe å gjøre med at jeg mange ganger følte at jeg var usikker på hvordan det ville bli mottatt eller at jeg følte meg usikker på temaet. Med en intervjuguide av min karakter, som tok opp så mange vidt forskjellige tema, var det også en utfordring å få til gode passasjer underveis i intervjuene. Det var for meg da nødvendig med en del bråe overganger, men at jeg da gjerne gjorde oppmerksom på at vi nå gikk over til noe annet.

Den opprinnelige intervjuguiden har fungert etter måten bra vil jeg si, selv om det underveis har oppstått en del endringer. Den første endringen var at jeg måtte finne en måte å avrunde intervjuet på, noe jeg strengt tatt ikke hadde tenkt på før jeg satte i gang, annet enn at jeg ville åpne for spørsmål fra dem. I den opprinnelige guiden sluttet jeg med å ta opp gjerne litt ømtålige tema omkring innvandring og innvandrere, noe som jeg med en gang oppdaget ikke fungerte som noen god avrundning på intervjuet. Jeg avrundet i det videre arbeidet da med å

spørre hvordan de selv reagerte på at jeg plasserte dem i den øvre middelklassen, noe som fungerte mye bedre. Under veiledning et kort steg ut i intervjuprosessen ble det klart at jeg manglet spørsmål som gikk på deres forhold til lønn og skatter, og jeg la inn disse faktorene. Dette var etter at jeg hadde oppdaget den påfallende likhetstanken i utvalget, som ble paradoksalt nettopp sett opp mot min research av informantenes inntekt og formue i forkant av intervjuene. Ellers la jeg også underveis i hvert enkelt intervju inn enkelte spørsmål og trakk ifra andre. Det ble også til at en måtte legge til og trekke noe fra alt etter hvem en snakket med. Avhengig av hva informantene drev med la jeg blant annet inn spørsmål som de gjerne var mer kvalifisert og interessert i å svare på enn andre igjen. I det hele tatt var dette en god innfallsvinkel i mange tilfeller da de her gjerne tødde litt opp og snakket seg varme (isbryter).

Jeg oppdaget tidlig også at det var stor forskjell på å snakke med en som var universitetsutdannet innen det en kan kalle myke fag og en med mer hard utdanning. For det første var det ofte slik at den første gruppen tok seg mer tid til å reflektere og snakke mer rundt temaene og gjerne ikke var så ivrige etter å komme frem til et konkret svar som i de andre gruppene. For det andre mener jeg det var forskjell i måten en forsto spørsmålene mine på og dermed svarene som ble gitt. Til dette er det nok å si at de med myke utdanninger og jeg snakket mer samme språk, i den forstand at de gjerne i noe større grad "gjennomskuet" hvor jeg ville med spørsmålene, mens de som var utdannet i mer harde fag nok var mer fremmed for enkelte av spørsmålene og var mer "to the point" hele tiden. Det er betegnende at det også var i denne gruppen en etterlyste mer spesifikke spørsmål og uttrykte vansker med å svare på mine "vide" spørsmål.

7.5 Bearbeidelsen av data

7.5.1 Analysen

Så fort som mulig etter at jeg hadde gjennomført intervjuene skrev jeg ned ulike betraktninger omkring intervjuet, etnografiske betraktninger omkring intervjuets omgivelser og informantens klesstil, væremåte, mitt generelle inntrykk av vedkommende og hvordan jeg hadde opplevd intervjuet. Deretter ble hvert enkelt intervju transkribert i sin helhet. At jeg valgte å bearbeide intervjuene så nøye var helt nødvendig. For det første var det en viktig del av analysearbeidet i seg selv, og dette medførte blant annet at jeg underveis i prosessen ble oppmerksom på aspekter som jeg tok med meg videre i de neste intervjuene. For det andre var

dette til uvurderlig hjelp i analysearbeidet i etterkant. De subtile nyansene kommer nettopp til syne gjennom grundig lesning av de transkriberte intervjuene.

Det avgjørende vendepunktet i analysearbeidet ble da når jeg kom på sporet av likhetsidealet og så hvordan mine funn tydelig måtte sees i sammenheng med dette. Når det da i den ferdige rapporten er noen respondenter som er trukket frem oftere og presentert mer utførlig enn andre er dette kun et uttrykk for at det er hos disse de forskjellige aspektene jeg har villet belyse fremkommer tydeligst eller i renest form.⁸⁵

Når det gjelder spørsmålet om undersøkelsens validitet, eller bekreftbarhet, avhenger denne videre av informantenes troverdighet, deres dagsform og hvordan de i intervjusituasjonen har lagt vekt på å fremstå, - uten at jeg har kunnet gardere disse fremstillingene opp mot deres reelle praksis. Med et utvalg av det omfang jeg bygger på mener jeg imidlertid å ha dannet meg et "toppet bilde" av deres virkelighet, det bilde jeg sitter igjen med samlet av utvalget, uten at jeg har tatt alt og hver enkelt bokstavelig. Dette bildet fremkom ved at jeg først analyserte hvert intervju for seg med hensyn til hvilke verdier og grenser som gjorde seg gjeldende for hver enkelt informant. Etter hvert som jeg da analyserte intervjuene for hver for seg sammenlignet jeg disse og dannet jeg meg et bilde av utvalget som helhet. Jeg har således fremstilt de verdier og den praksis informantene, som gruppe, selv fremstiller å leve etter.

Herigjennom har jeg da studert hvordan informanten legger vekt på å fremstå, deres "impression management". Et moment Lamont i sin studie kort omgår som uproblematisk da det nettopp var de inntrykk informantene søkte å gi av seg selv hun var ute etter å avdekke (Lamont 1992 : 21). Dette har bare delvis vært tilfellet i min studie. Da likhetsidealet altså har vist seg i stor grad å ha en tilslørende effekt på de underliggende grenser og hierarkiseringer jeg nettopp har vært ute etter å avdekke, har impression management i dette tilfellet også representert et tydelig problem. Dette da analysearbeidet for min del har vært preget av det nødvendige arbeidet med å komme bakenfor dette sløret i informantenes selvpresentasjon for å avdekke likhetsidealets inegalitære undertekst.

Som jeg allerede har vært inne på var det altså til dels store forskjeller i måten informantene forholdt seg til spørsmålene og svarene jeg fikk. For gruppen av de universitetsutdannede i de

---

⁸⁵ Dette er også tilfellet i Lamonts *Money, Morals & Manners* som bygger på 160 intervjuer, til forskjell fra mine 23.

myke fag medførte deres akademiske dannelse en utfordring i seg selv i analyseprosessen. Den drøftende, avveieende, akademiske fremstillingsformen som dominerer i denne gruppen har til tider vært langt fra lett å fortolke da jeg hos disse sjelden fikk entydige svar. Dette skyldes primært den utfordring som har vært gjennomgående i analysen, at de forholdt seg tvetydig og ambivalent til spørsmålene mine, og deres ofte like tvetydige svar. Således kan det akademiske metodiske imperativet om å se en sak fra flest mulig sider også hevdes å ha bidratt til å tåkelegge relativt klare sympatier og antipatier hos de jeg har snakket med. Dette i kombinasjon med likhetsidealets subtile aspekter, samt de mange og ulike emnene intervjuene har tatt for seg har gjort analyseprosessen til en solid utfordring.

Denne fremstillingen bygger, som all forskning, på et nødvendig tillitsforhold mellom informantene og meg, og overfor leserne med tanke på den forskerforståelsen jeg har tolket og presenteret informantenes selvpresentasjon/selvforståelse med. For å bygge opp under denne tilliten har jeg underveis i analysen overfor leseren derfor søkt å gjøre greie for både de utfordringer, avveininger og tolkinger jeg har gjort meg underveis i prosessen.

I selve analysearbeidet har jeg støttet meg til C. Wright Mills (1959) som hevder at forskningsarbeidet utvikles på grunnlag av det som han kaller for "the sociological imagination", oversatt til den sosiologiske fantasi. Den sosiologiske fantasi er en tenkemåte, "a quality of mind", som hjelper forskeren til å forstå hvordan menneskets indre verden og deres biografier kan forstås i sammenheng med historiske og sosiale endringsprosesser og strukturer, og hvor evnen til å stille spørsmål gjennom hele forskningsprosessen må stimuleres for at forskningsresultatet skal bli best mulig. Om den sosiologiske fantasi skriver han blant annet at det er:

"The capacity to shift from one perspective to another – from the political to the psychological; from the examination of one single family to comparative assessments of the national budgets of the world (...) It is the capacity to range from the most impersonal and remote transformations to the most intimate features of the human selv – and to see the relations between the two" (ibid : 7).

Den sosiologiske fantasi har særlig vært påkrevd i min oppgave som tar for seg så vidt forskjellige aspekter, perspektiver og spørsmål som jeg videre har søkt å se i sammenheng og forklare opp mot hverandre. Dette har medført at oppgaven innenfor de begrensede ressurser som ligger til grunn for et hovedfagsarbeid nok bærer preg av å være innom veldig mange ulike aspekter på et, kan en hevde, noe overfladisk nivå. Dette betyr imidlertid ikke at det bak

fremstillingene ikke ligger kunnskap og arbeid fra min side. De mange ”overfladiske” passasjene danner også utgangspunkt for en mengde problemstillinger med tanke på videre studier.

7.5.2 Å bruke seg selv i forskningen

Om den sosiologiske fantasi hevder Mills videre at dette er ”the most fruitful form of self-consciousness” (ibid : 7). I så henseende fant jeg det allerede innledningsvis nødvendig å gjøre oppmerksom på min egen bakgrunn som klassereisende gjennom utdanningssystemet, og hvordan dette har preget mitt møte med informantene. Å drive med intellektuelt arbeid handler videre om mer enn å velge en karrierevei. Det handler, som jeg i denne oppgaven har søkt å vise, også om å velge å leve livet på en bestemt måte. I denne sammenheng innbefatter det også hvordan de personlige erfaringer som forskeren gjør veves inn i den intellektuelle yrkesutøvelsen. Forskeren utvikler således evnen til å bruke sine livserfaringer i det intellektuelle arbeidet. Det betyr videre at det personlige selvet og personens karakter formes i takt med forskningsarbeidet, og forskningsprosessen er dermed med på å utvikle det som Mills kaller for ”an intellectual craftsman” (ibid):

To say that you can ”have experience”, means for one thing that your past plays into and affects your present, and that it defines your capacity for future experience. As a social scientist you have to control this rather elaborate interplay, to capture what you experience and sort it out; only in this way can you hope to use it and to guide and test your reflection, and in the process shape yourself as an intellectual craftsman (ibid : 196).

Når det gjelder det å bruke egne erfaringer til å tolke og forstå forskningsdataene, som jeg ikke på noen måte har forsøkt å skjule i mitt arbeide, ei heller ansett som mulig å befri meg fra, så skriver Mills videre at menneskers evne til både å stole på – og være skeptisk til egne erfaringer er viktige egenskaper som gir originalitet i forskningsarbeidet (ibid). I så henseende er det mitt håp at jeg igjennom dette bidraget kan tilføre forskningen av de norske klassene og de strukturelle forhold som ligger til grunn for disse noen nye perspektiver.

Appendiks 2. Vedlegg

Skriftlig forespørsel til informantene med følgebrev fra veileder.

Svein Jarle Fagerheim

Adresse

Bergen

Mailadresse

Bergen 00.00.00

Ola Bergenser

Adresse

Postadresse

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjekt.

Mitt navn er Svein Jarle Fagerheim. Jeg er hovedfagsstudent i sosiologi ved Universitetet i Bergen. Hovedoppgaven min handler om den øvre middelklassen, og jeg ønsker å undersøke hvilke verdier og verdsettinger som er fremherskende innen denne gruppen. I den forbindelse retter jeg en forespørsel til deg om deltagelse i et intervju.

Forespørselen rettes til deg da du faller innenfor gruppen av universitets/høyskole utdannede utøvere av frie yrker, ledere og forretningsmenn og kvinner, som representerer den øvre middelklassen. Jeg har funnet frem til deg ved hjelp av telefonkatalogens gule sider og internett, hvor utvalgskriteriene har vært yrke og utdanningsbakgrunn.

Om forskningsprosjektet

Formålet med prosjektet er altså å studere hvilke verdier og verdsettinger som kjennetegner medlemmene i den øvre middelklassen. Studiet vil bygge på den internasjonale studien *Money, Morals & Manners*, foretatt av Michele Lamont, professor i sosiologi ved Harvard University USA, med materiale hentet fra Frankrike og USA.

Middelklassen representerer en stor og viktig gruppe i samfunnet som frem til nå ikke er levnet stor plass innen forskning eller i den norske samfunnsdebatten. I dag ser en imidlertid at middelklassen kommer stadig mer på dagsorden. Den nylig utgitte Maktutredningen retter blant annet søkelyset på middelklassen og dens posisjon i det norske samfunnet. Her pekes det blant annet på at middelklassen øker tallmessig relativt til andre sosiale grupper og er i ferd med å oppnå større innflytelse i det norske samfunnet. Fra et slikt perspektiv vil informasjon

fra deg kunne bidra til økt forståelse og kunnskap om en voksende og viktig gruppe i samfunnet.

Om intervjuet

Intervjuet vil bli foretatt så snart som mulig. Du velger selv når og hvor det skal finne sted (i hjemmet, på arbeidsplass eller på offentlig sted). Jeg regner med at intervjuet vil ta fra 1 – 1,5 time.

Sluttrapporten

Som forsker er jeg underlagt taushetsplikt og all informasjon som fremkommer av intervjuet vil bli behandlet konfidensielt. Ved bruk av opplysninger fra enkelt intervjuer i sluttrapporten vil informantene alltid bli anonymisert. Sluttrapporten vil, dersom ønskelig, gjøres tilgjengelig for deg. Oppgaven vil også bli å finne på Universitetsbiblioteket.

Prosjektet er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelige datatjeneste A/S, og vil rette seg nøye etter samfunnsvitenskapelig forskningsetikk.

Deltakelse i intervjuet er frivillig. I løpet av få dager vil jeg ta kontakt med deg per telefon for å få klarhet i om du ønsker å delta.

Spørsmål?

Jeg kan kontaktes på tlf.   . E – mail:

Med vennlig hilsen

Svein Jarle Fagerheim

UNIVERSITETET I BERGEN

SOSIOLOGISK INSTITUTT

Rosenbergsgaten 39
5015 Bergen

Telefon: 55 589150
Fax: 55 589199

Rune Sakslind
Førsteamanuensis
Direkte telefon: 55 58 91 54
E-post: rune.sakslind@sos.uib.no

---

24. mars 2004

Om stud.polit. Svein Jarle Fagerheims hovedfagsprosjekt

Svein Jarle Fagerheims hovedfagsprosjekt er en studie av verdier og verdsetting blant grupper av menn med høyere utdanning i Norge, av sosiologer ofte betegnet som medlemmer av den "øvre middelklassen", med tanke på å beskrive norske forhold i lys av funn fra tilsvarende studier gjort i andre vestlige land. Undersøkelsen tar utgangspunkt i spørsmålet om hva det vil si å være et "verdilig menneske", og vil nærme seg dette gjennom å spørre om informantenes holdninger til kulturelle og materielle verdier og til moralske spørsmål. Målet i undersøkelsen er å si noe generelt om normative strukturer (ikke å registrere "korrekte eller "ukorrekte" holdninger hos informantene).

Undertegnede er Fagerheims faglige veileder. Det vil bli lagt stor vekt på å sikre anonymitet i prosjektet. Det er kun student og veileder som vil ha adgang til det kildematerialet som samles inn. Begge er underlagt bestemmelsene om taushetsplikt for forskere i Forvaltningsloven. Båndutskrifter/referater fra intervjuene vil bli anonymisert eller makulert når arbeidet med undersøkelsen er over. Prosjektet er godkjent av Datatilsynet.

Intervjuarbeidet planlegges ferdiggjort i løpet våren 2005. Den ferdige oppgaven vil være tilgjengelig på Universitetsbiblioteket. De som ønsker å motta et eget eksemplar av studien, kan gjøre avtale om dette med Svein Jarle Fagerheim. Ønsker du ytterligere opplysninger om prosjektet, kan du henvende deg til Svein Jarle Fagerheim* eller til undertegnede.

Medvirkning i undersøkelsen er naturligvis frivillig (og det er lov å ombestemme seg selv om en først har sagt ja, og innsamlede opplysninger vil da kunne bli slettet). Men prosjektet er helt avhengig av velvilje fra informanter, og vi er derfor svært takknemlige hvis du kan avse tid til å delta.

Med vennlig hilsen

Rune Sakslind

* Svein Jarle Fagerheim
Nøstegaten 71B
5011 Bergen
svein.fagerheim@student.uib.no

Intervjuguide

Intervjuguiden slik den her presenteres har i all hovedsak vært lik under alle intervjuene (jfr. metodekapittel). Den har fungert som en veiledende, ad – hoc guide for de emner som jeg har ønsket å ha med i hvert enkelt intervju. Rekkefølgen på spørsmålene og temaene har dermed variert fra intervju til intervju. Spørsmålsformuleringene har også variert alt etter hvem jeg har snakket med og hvordan samtalene har utviklet seg.

Innledning

Kort informere om at jeg studerer verdier og verdsettinger blant den øvre middelklassen i Bergen. - Undersøkelsen har ikke økonomiske interesser. - En har selvfølgelig full mulighet til ikke å svare på spørsmål.

”Håper det er greit at jeg bruker båndopptaker siden dette vil gjøre intervjuet lettere å gjennomføre?”.

Bakgrunnsvariabler

Innlede med det jeg vet om personen mht. utdanning og yrke, for så å be ham beskrive hva han konkret gjør mer i detalj.

- Alder
- Sivil status
- Utdanning
- Yrke
- Foreldres yrke og utdanning + evt. ektefelles yrke

Beskrivelser av egne preferanser

Også her innlede med det jeg vet et om personene og hvor de bor.

- Hvorfor bosatt seg akkurat her? (Tenker en på status, nærmiljø, skolekretser osv.)
- Beskrive steder og boformer de ikke kunne tenke seg og hvordan de derimot foretrekker å ha det.
- Likens beskrive egen smak mht. hjemmeinnredning, hvordan endret gjennom årene, foreldres hjemmeinnredning. Hvilke hjemmeinnredninger faller ikke i smak
- Har en noen form for hjelp i hjemmet?
- I hvilken grad er egen klesstil gjennomtenkt, resultat av hvem en omgås? Hva føler en at ens klesstil signaliserer? Hvilke klesstiler faller absolutt ikke i smak?
- Eget valg av bil? Hva føler en at en med dette signaliserer? Evt. Hvilke bilvalg er uaktuelle?

- Hvilke kulturuttrykk setter en pris på og hvilke ikke? (Tv preferanser, kino, teater, museer, litteratur, massekultur). - Hva legger en i "høykultur" og "lavkultur"?
- Beskrive egne fritidsinteresser. Når startet interessen? Hvem introduserte en for aktiviteten eller temaet? Har en tenkt noe over hva en kan signalisere ved valg av fritidsinteresser?
- Organisasjonstilhørighet/sammenslutninger? (Arbeidsmessig, sosialt, motkulturer, komiteer, veldedighet, pol.partier). Evt. hva dette gir en av egen glede eller i sosialt utbytte som sosial prestisje, intellektuelle stimuli?
- Feriepreferanser? Hvor og når? Hytte(r), Utenlands, Forhold til charterturer til Syden eller evt. camping?
- God smak noe alle kan ha? Eller begrenses det av økonomiske eller kulturelle årsaker? God smak noe som må læres? For eksempel hva med de nyrike?
- De nyrike blir gjerne omtalt som Harry med deres prangende forbruk og også i media bruker en dette begrepet som Harryhandel i Sverige.
  - Har du selv noen oppfatning av hva som er dårlig smak eller Harry smak?
- Er ditt eget forbruk generelt noe som er styrt av moter/trender? I samfunnet generelt eller innenfor egen krets, enten privat eller profesjonelt?
- Synes du på noen måte at fokuset på forbruk og hva en signaliserer. Det å hele tiden holde følge materielt sett er slitsomt?
- Hvor viktig er lønn? Lønn motiv eller belønning for det en driver med? Lønn i stil med utdanning, gjerne kontra andre yrkesgrupper uten høyere utdanning?
- Føler du det som legitimt å tjene såpass mye som du gjør, sett opp mot egen bakgrunn, familie osv.?
- Kan du si noe om ditt generelle syn på skatter og trygder her i landet?

Respondentene skal konkret og abstrakt beskrive mennesker hvis de plasserer over og under dem selv.

De fleste mennesker har personer de liker å omgås og personer de ikke liker å omgås

- Hvilke typer mennesker anser du som dine jevnbyrdige? Hvem foretrekker du for eksempel som venner? (-sosial bakgrunn, yrke, ærlighet, intellekt, kompetanse, dyktighet, medfølelse, kulturelle forhold, de som "får ting til")
- Blir venner brukt som en del av ens nettverk i arbeidssammenheng?
- Likens har du eksempler på mennesker du ikke ønskes å assosieres med? (-de vulgære, dumme, klatrerne, taperne, de uten selvrespekt)

Det vil for de fleste av oss være slik at en blant enkelte personer eller i spesielle situasjoner føler seg mer eller mindre ovenpå, for eksempel i selskapslivet eller på arbeid.

- Er det noen situasjoner blant enkelte typer mennesker du føler deg overlegen enten privat eller i yrkessammenheng?
(- de med kjedelige liv/jobber, de uten interesser/jobb, selvaktelse(fys. form), klatrerne/smiskerne, de som mener verden skylder dem et liv, de kriminelle osv.)
- Likens har du eksempler på typer mennesker som får deg til å føle deg underlegen?
(- de med mer utdanning, høyere stiling, høyere lønn, ”de som har/kan alt”)

Vi opplever vel også alle at vi i det daglige selv, eller gjerne gjennom media treffer eller hører om personer som vekker visse følelser.

- Har du eksempler på mennesketyper som vekker sympati?
- Gir du penger til tiggere eller veldedighet?
- Likens har du eksempler på mennesker som vekker sinne eller avsky?
(- snyltere, kriminelle, seksualliv/utroskap osv.)
- En opplever gjerne også å møte mennesker en ikke synes er interessante og som en stiller seg likegyldige til, har du noen eksempler på dette?
- Kan du generelt beskrive negative og positive trekk ved mennesker du omgås i det daglige på arbeid og blant venner/bekjente?
(- personlig integritet, politisk orientering, humanisme, religion, vennlighet, arbeidsetikk, kompetanse)
- Tidligere har vi snakket om lønn. Er dette også noe som kan spille en rolle mht. hvem en omgås?
- Hvilke typer mennesker mener du er de mest suksessfulle på din arbeidsplass/organisasjon, evt. innen profesjonen generelt?
(hva legger en i ordet ”suksess”?)
- Hvilke typer mennesker kommer du minst overens med på arbeidsplassen.
- Hvordan prøver du selv å fremstå overfor dine overordnede?
- Evt. beskrive kvaliteter en selv ser etter når en ansetter eller forfremmer ansatte?
- Hva er din oppfatning av hvilke kulturelle trekk som er mest verdsatt på din arbeidsplass? (- utdanning, artikulasjon, allmenn kunnskap eller ekspertise, analytiske evner, - Smak, manerer, kultur interesse/forståelse)

- (Hvis ikke egne barn, hva synes en generelt om dagens barn og ungdom?)
(Hvis noe har sviktet, hvem har ansvaret skolen eller foreldrene?).
- Eksplisitte beskrivelser av standarder vedrørende egen barneoppdragelse.
(Fri? Streng? Viktig med utdanning? (Fornøyd med dem og deres valg?)
- Skolevalg og fritidsaktiviteter i forhold til barna.
  - privatskole aktuelt/uaktuelt?
  - konkurransementalitet, individualisme vs samhold og fellesskap?
- Hvilke typer mennesker ønsker en at ens barn skal gifte seg med, og hvilke ikke? (er etnisk eller sosial bakgrunn og rang/hierarkier viktig?)
- Hva synes en om den norske innvandringsdebatten og måten en tar imot innvandrere her i landet?
- Hvilken sosial klasse føler en selv at en tilhører? (min rubrisering riktig?)
- Legitimt å snakke om "den øvre middelklassen" som jeg gjør?
- Da har jeg ikke mer å spørre om. Er det noe du vil tilføye eller spørre om?

Litteraturliste

Ambjørnsen, Ronny, (2005), *Fornavnet mitt er Ronny*, Oslo : Pax Forlag A/S.

Ballard, J.G. , (2003), *Millenium People*, London : Flamingo. HarperCollinsPublishers.

Barth, Erling, Moene, Kalle og Wallerstein, Michael (2003), *Likhet under press*, (Makt og demokratiutredningen 1998-2003), Oslo : Gyldendal Norsk Forlag AS.

Barnes, John A., (1954), *Class and Committies in a Norwegian Island Parish*. I *Human Relations*, 7: 39-58.

Barstad, A. et al. (2001). *På vei mot det gode samfunn?* Utredning til Finansdepartementet i forbindelse med arbeidet med et nytt Langtidsprogram 2002 – 2005. Notater 2001/21, Statistisk sentralbyrå.

Becher, Tony (2001), *Academic tribes and territories: intellectual enquiry and the cultures of disciplines*. 2nd ed. Society for Research into Higher education/Open University Press.

Beck, Ullrich, (2005), *Det klasseløse samfunn, i Klassekampen 14.05.05*. www.klassekampen.no/goto?lid=271136&view=print.

Bjørklund, Tor (2005), *Stortingsvalget 2005: velgere som velferdsklienter*, i *Nytt norsk tidsskrift*. Oslo : Universitetsforlaget.

Blindheim, Trond; Jensen, Thor Øivind; Nyeng, Frode og Tangen, Karl Fredrik (2004), *Forbruk. Lyst, Makt, Iscenesettelse eller Mening?* Oslo : Cappelen Forlag as.

Boltanski, Luc (1984), *How a social group objectified itself: "cadres in France, 1936-45*. London, Beverly Hills og New Delhi : SAGE.

Bourdieu, Pierre (1979), *Distinction, Critique sociale du jugement*. Editions de Minuit, Paris (1984). *Distinction: A social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge : Harvard University Press.

Bourdieu, Pierre, Passeron, J-C (1970), *Reproduction. Elements pour une theorie du systeme d'enseignement*, Editions de Minuit, Paris. (1977) *Reproduction in Education, Society and Culture*. Beverly Hills : Sage.

Brandegg, Hilde (2001), *Livsstil og (u)likhet: en studie av sosiale distinksjoner i Norge*, Hovedoppgave i sosiologi. Trondheim : Norges teknisk – naturvitenskapelig universitet.

Bryson, B., (1996), "Anything but Heavy Metal": *Symbolic Exclusion and Musical Dislikes*". i *American Sociological Review*. 61 (5) : 884 – 899.

Collins, Randall, (1998), *The Sociology of Philosophies: A Global Theory of Intellectual Changes*. Cambridge, Mass : Harvard University Press.

Crompton, Rosemary, (1993), *Class and Stratification. An introduction to current debates.* Cambridge : Polity Press.

Danielsen, Arild, (1993), *Forskjellskapende forbruk – strategier og godtroenhet*, i *Sosiologi i dag 2/3. 1993*, Oslo : Novus forlag.

Danielsen, Arild, (1998), *Kulturell kapital i Norge*, i *Sosiologisk tidsskrift ½* (1998), Oslo: Scandinavian University Press.

Dahle, Dag Y. (2005), *Lønnsforskjellene vil øke*, i *Aftenposten* 06.09.05.

DiMaggio, P & Mohr J (1985), *Cultural Capital, Educational Attainment, and Material Selection*, i *American Journal of Sociology*, 90, 1231 – 61

Douglas, Mary og Isherwood, Baron (1996), *The World of Goods.* London : Routledge

Durkheim, Emile, (1965 (1911)), *Les formes elementaires de la vie religieuse.* Paris : Alcan. (1965) *The elementary Forms of Religious Life.* New York : Free Press.

Døving, Runar, (1993), *Syden: fritidens land og dets folk.* Hovedoppgave i sosialantropologi. Universitetet i Oslo.

Døving, Runar, (2002), *Mat som totalt sosialt fenomen: noen eksempler med utgangspunkt i Torsvik.* Avhandling (dr. polit.) Universitetet i Bergen.

Døving, Runar, (2003), *Grensehandel i Sameland.* Prosjektnotat Statens institutt for forbruksforskning; nr. 4 – 2003. Oslo

Elias, N. og Scotson, J L, (1994/1965), *The Established and the Outsiders: A Sociological Enquiry into Community Problems.* London : Sage Publications.

Epstein, C F. (1992), *Tinker-bells and Pinups: The construction and reconstruction of Gender Boundaries at Work*, In Lamont M, Fournier M (eds.), (1992). *Cultivating Differences: Symbolic Boundaries and the Making of Inequality.* Chicago: University Press.

Erikson, B. (1996), *Culture, Class, and Connections*, i *American Journal of Sociology.* 102 : 217 – 251.

Festinger, Leon (1962), *A Theory of Cognitive Dissonance.* Stanford University, California : Stanford University Press.

Holmøy, Ree Kathrine (2006), *Myten om de fattige.* I *Klassekampen* 25.02.06. http://www.klassekampen.no/kk/index.php/news/home/artical_categories/nyheter/2006/february/myten_om_de_fattige

Furre, Berge (1991), *Vårt Hundreår: norsk historie 1905 – 1990.* Oslo: Samlaget.

Gieryn, Thomas F, (1983), *Boundary Work and the Demarcation of Science from Non-Science: Strain and Interests in Professional Ideologies of Scientists.* American Sociological Review, Vol 48, No. 6.

Gullestad, Marianne, (1986), *LIVSSTIL OG LIKHET. Om nærmiljø i byer*. Oslo : Universitetsforlaget.

Gullestad, Marianne, (1989), *Kultur og hverdagsliv. På sporet av det moderne Norge*. Oslo : Universitetsforlaget.

Gullestad, Marianne, (1992), *The art of Social Relations: Essays on Culture, Social Action in Everyday Lives in Modern Norway*. Oslo : Universitetsforlaget.

Gullestad, Marianne, (1996), *Everyday Life Philosophers*. Oslo : Universitetsforlaget AS.

Gramsci, Antonio, (1971), *Selections from the Prisons Notebooks*. London : Lawrence and Wishart.

Gripsrud, Jostein (2000), *Mediekultur, Mediesamfunn*. Oslo : Universitetsforlaget.

Hagen, Roar, (2006), *Nyliberalismen og samfunnsvitenskapene: refleksjoner for det moderne samfunnet*. Oslo : Universitetsforlaget.

Haram, Espen R. (1994), *Luksusforbruk: En analyse av norske luksusforbrukere i 1990-årene*. Arbeidsrapport fra Statens Institutt for Forbruksforskning, nr 4/1994. Lysaker : Statens Institutt for Forbruksforskning.

Hartveit, Karl Milton, (1994), *De skjulte brødre: frimureriet – myter og virkelighet*. Oslo : Ex.libris.

Hellevik, Ottar, (1996), *Nordmenn og det gode liv*. Oslo : Universitetsforlaget AS.

Henningsen, Erik (1999), *Ikke av denne verden. Nasjonsoppfatninger i ungdomspolitikken*. Hovedfagsoppgave. Institutt for museum og antropologi; Oslo : Universitetet i Oslo.

Henningsen, Erik og Vike, Halvard (1999), *Folkelig elitisme? Om offentlighetens kultur i Norge*, i *Norsk antropologisk tidsskrift*, 10:150-167.

Holm, Erling, Dokk og Meyer, Siri red. (2001). *Varene tar makten*. Oslo : Gyldendal Akademisk.

Johannesen, Finn Erhard (2000), *Utsikt over Nordstrands historie*. Oslo : Nordstrand vel.

Klausen, Arne mfl. (1995), *Fakkelfestetten – en olympisk ouverture*. Oslo : Ad Notam.

Korneliussen, Rannveig (2005). *I en klasse for seg*. I *Dagbladets Magasindel* 31.12.05.

Korsnes, Olav, Andersen, Heine og Brante Thomas, (1997), *Sosiologisk leksikon*. Oslo : Universitetsforlaget AS.

Kristiansen, Sverre (2005), *Livet på solsiden*, i *Aftenposten* 27.08.2005. www.forbruker.no/bolig/article1103841.ece

Kvale, Steinar (1996), *InterViews. An introduction to Qualitative Research Interviewing*. London : SAGE Publications.

Kvalvik, Atle (2005), *Ekte 68-ere spiser ikke Sushi*, i *Klassekampen* 20.06.05. www.klassekampen.no/goto?lid=275128

Lamont, Michele (1992), *Money, Morals & Manners*, Chicago og London: The University of Chicago Press.

Lamont, Michele (2001), *Symbolic Boundaries (General)*, www.people.virginia.edu/~bb3v/symbound/papers2001/LamontEncyclo.html. (05.02.2004). Department of Sociology, Princeton University, USA.

Lien, Marianne E. (1997). *Marketing and Modernity*. Oxford : Berg

Lien, Marianne E., Lidén, Hilde og Vike, Halvard, (2001), *LIKHETENS PARADOKSER - ANTROPOLOGISKE UNDERSØKELSER I DET MODERNE NORGE*. Oslo : Universitetsforlaget.

Lindseth, Odd Helge, (1997), *Ønsker dynamiske voksne dynamiske barn?: norsk barneoppdragelse i 1990 – årene*, i *Arbeidsnotat/Høgskolen i Lillehammer nr. 42*. Lillehammer : Høgskolen i Lillehammer.

Marsdal, Magnus E (2003), *Middelklassens opprør? I Syn og Segn no 4*. 2003. Oslo : Samlaget.

Marx, Karl, Engels, F (1848/1960), *Deutsche Ideologie. Kritik der neuesten deutschen Philosophie in ihren Repräsentanten Feuerbach, B. Bauer und Stirner, und des deutschen Sozialismus in seinen verschiedenen Propheten Dietz*, Berlin. (1979), *The German Ideology*. London : Lawrence and Wishart.

Mehren, Stein, (2002), *Den siste ildlender : dikt 2002*. Oslo : Aschoug.

Mills, C. Wright. (1951), *White Collar: The American Middle Classes*. New York: Oxford University Press.

Mills. C. Wright, (2000), *The Sociological Imagination*. Oxford New York : Oxford University Press.

Mishler, Elliot G. (1991), *Research Interviewing. Context and Narrative*. Massachusetts and London, England : Harvard University Press.

Mogstad, Sverre Dag, (1994), *Frimureri: mysterier, fellesskap, personlighetsdannelse*. Oslo : Universitetsforlaget.

Myles, John og Turegun, Adnan, (1994), *Comparative Studies in Class Structure*, Annual Review Sociology.

Myhre, Jan Eivind, (1994a), *Finding the Middle-Class. Norway in a Comparative Perspective, C. 1870-1940*, *Scandinavian Journal of History* 1994 vol 19 no 3. Oslo-Copenhagen-Stockholm : Scandinavian University Press.

Myhre, Jan Eivind, (1994b), "Mellomklassens Fremstød", i *Dugnad* 1 – 1994.

Parkin, Frank, (1979), *Marxism and Class Theory : A Bourgeois Critique*. New York : Columbia University Press.

Petersen, R. A. og Kern, R. (1996), *Changing Highbrow Taste: From Snob to Omnivore*, i *American Sociological Review*. 61 : 900 – 907.

Rolness, Kjetil, (1995), *Med smak skal hjemmet bygges : innredning av det moderne Norge*. Oslo : Aschehoug.

Rosenlund, Lennart (1998), *Sosiale strukturer og deres metamorfoser*, i *Sosiologisk tidsskrift* ½ (1998), Oslo: Scandinavian University Press.

Rosenlund, Lennart (1991), *Om smak og behag*, i *Tidvise Skrifter* nr. 4 (1991) Stavanger : Avdeling for kultur og samfunnsfag ved Høgskolesenteret i Rogaland.

Rudstrøm, Erik (2005), *Frimureriet og de skjulte makteliter*. Oslo : Norelco.

Sakslind, Rune (2005), *Kultur, klasse og akademisk kunnskap i Norge*, i *Hubro - magasin fra Universitetet i Bergen* 4/2004. Bryne : Bryne Offset.

Seljestad, Lars Ove (2005), *Blind*. Oslo : Cappelen Forlag as.

Sejersted, Francis (1993), *Demokratisk kapitalisme*. Oslo : Universitetsforlaget

Sennet, Richard (1992). *Intimitetstyranniet*. Oslo : Cappelen

Skarpenes, Ove (2004), *Kunnskapens legitimering: en studie av to reformer og tre fag i videregående skole*. Dr. polit avhandling i sosiologi. Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen.

Skirbekk, Gunnar (2002), *Modernitetens makt og avmakt. Vitenskapsteoretiske perspektiv på kunnskap og makt*. Maktutredningens rapportserie nr. 37.

Sloterdijk, Peter (2005), *MASSEFORAKT. Kampen mellom høy og lav kultur i moderne samfunn*. Frankfurt am Main : N.W.DAMM & SØN.

Statistisk Sentralbyrå (2001), *Under 2 prosent i private grunnskoler*. www.ssb.no/emner/04/02/20/privgrs/

Statistisk Årbok (2004), *Tabell nr. 243. Sysselsatte, etter yrke, i privat/offentlig virksomhet*. Oslo : Statistisk Sentralbyrå.

Steen, Sverre (1948), *De frivillige sammenslutninger og det norske demokrati*. Historisk Tidsskrift (1948).

- Steen, Sverre (1973), *Drømmen om frihet*. Oslo : Cappelen.
- Sulkunen, Pekka (1992), *The European New Middle Class*. Vermont : Ashgate Publishing Company.
- Sveen, Karin (2000), *Klassereise. Et livshistorisk essay*. Oslo : Forlaget Oktober as.
- Taylor, Charles (1998), *Autentisitetens etikk*. Oslo : Cappelen akademiske forlag.
- Utdanningsdirektoratet, Årsrapport (2005), *Utdanningsspeilet 2004*, Utdanningsdirektoratet Oslo : www.uttanningsdirektoratet.no/dav/589C3FDF9C.pdf
- Vaage, Odd Frank (2005), *Norsk kulturbarometer 2004*. Oslo : Statistisk sentralbyrå.
- Veblen, Thorstein (1979 (1899)), *The Theory of the Leisure Class*. New York : Penguin.
- Vike, Halvard (1998), *Lokale samfunn, politikk og historisk endring – et antropologisk blikk, Heimen*, 35:169-186.
- Wagner-Pacifici, R (2000). *Theorizing the Standoff: Cintingency in Action*. New York : Cambridge University Press.
- Weber, Max (1922/1956), *Wirtschaft und Gesellschaft. Grundrisse der Verstehenden Soziologie*. Tübingen : Mohr. (1978) *Economy and Society*, Vol.1. Berkeley : University of California Press.
- Weber, Max (1995), *Den protestantiske etikk og kapitalismens ånd*. Oslo : Pax Forlag
- Willoch, Kåre (2005), *Ledelse, etikk og samfunn*, på www.logistikk-ledelse.no.
- Ytreberg, Espen (2004), *Norge : mektig middelkultur, i Samtiden 3-2003*. Oslo : Aschehoug & Co.
- Zerubavel, E (1997), *Social Mindscapes: An invitation to Cognitive Sociology*. Cambridge : Harvard University Press.

